



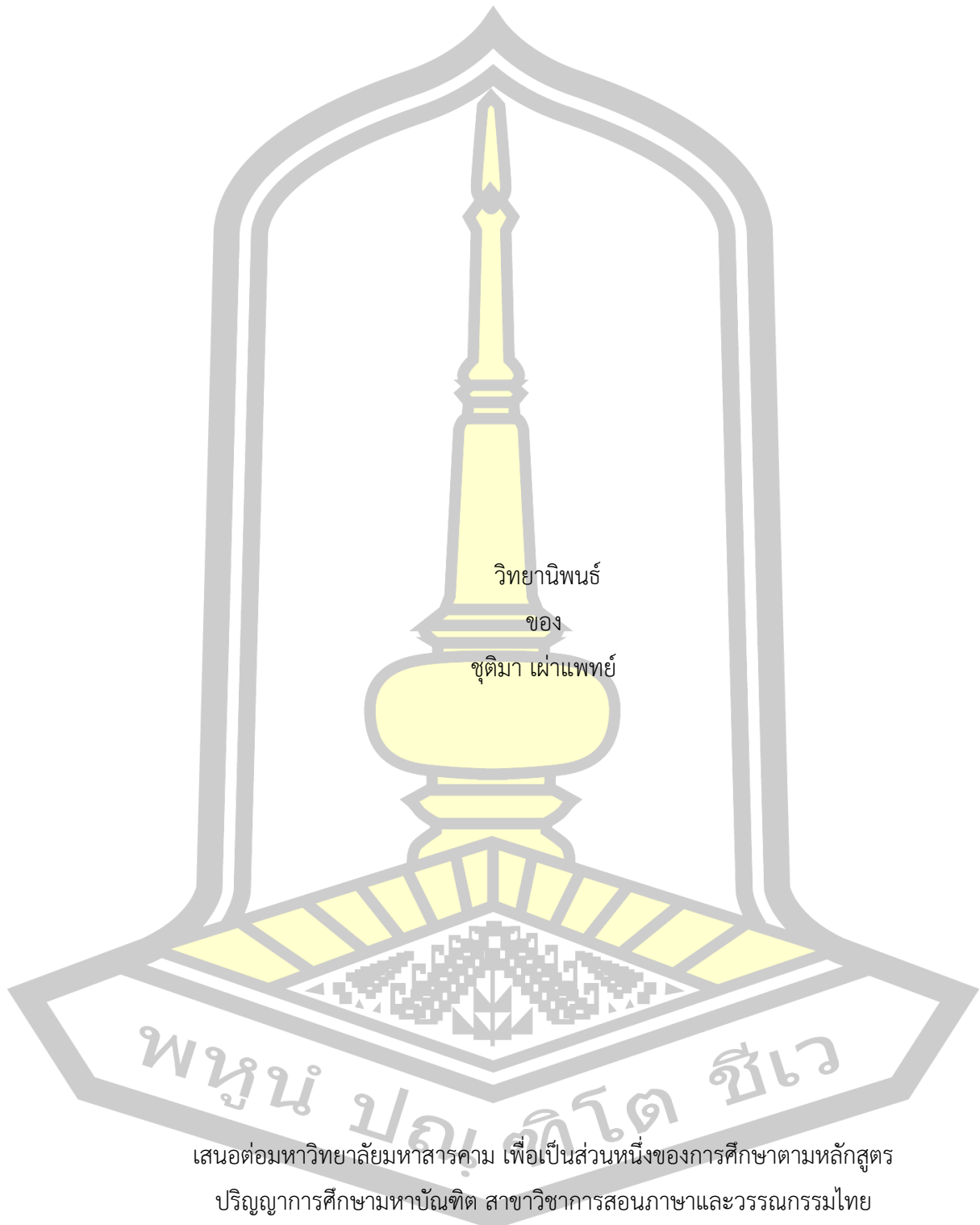
การขีดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

วิทยานิพนธ์
ของ
ชุติมา เผ่าแพทย์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มิถุนายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6



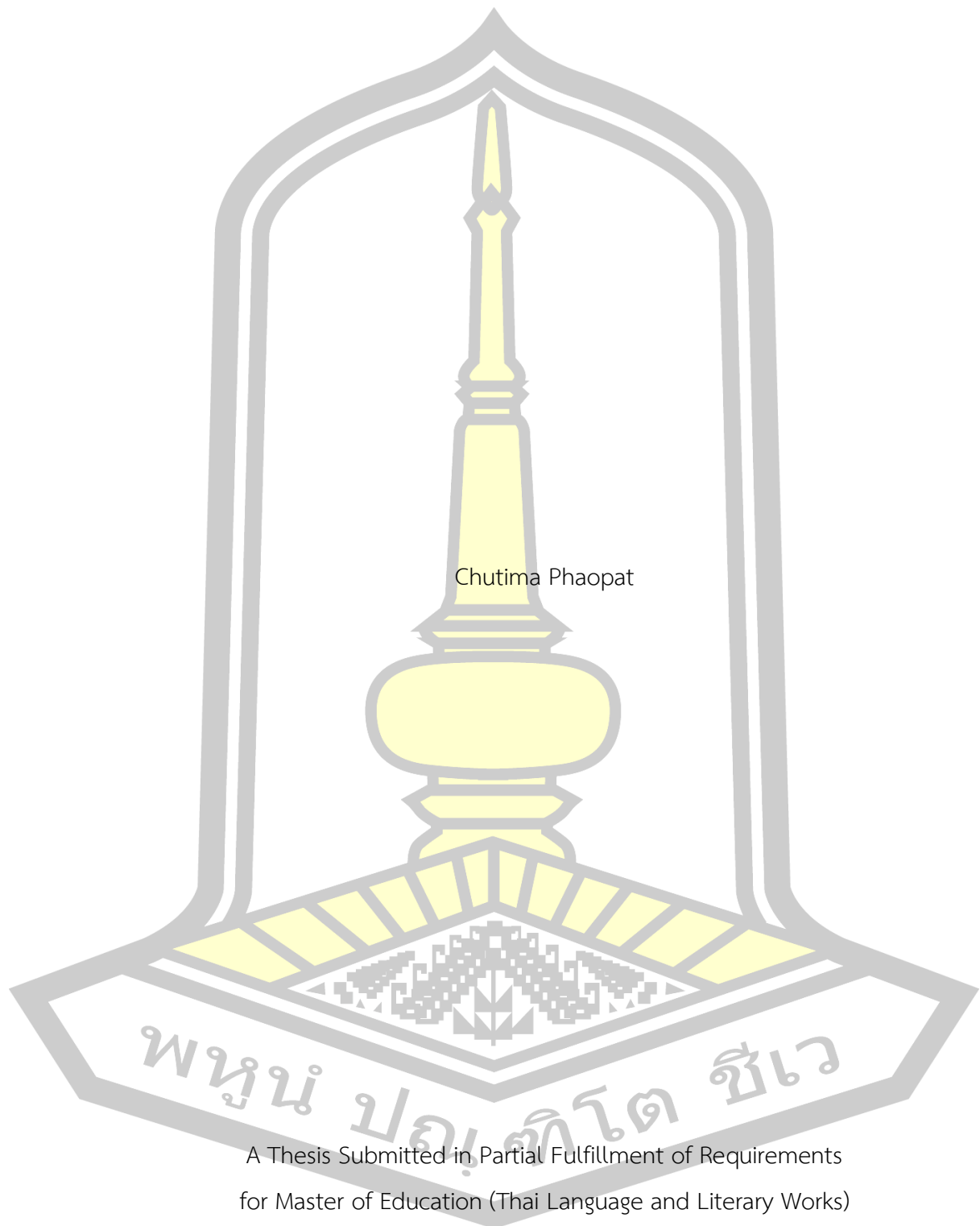
วิทยานิพนธ์
ของ
ชุดิมา เฝ้าแพทย์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

มิถุนายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Socialization in Thai Language Textbooks at Secondary School Levels 1-6



Chutima Phaopat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

June 2024

Copyright of Mahasarakham University



คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวชุตีมา เผ่าแพทย์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(อ. ดร. โสภี อุ๋นทะยา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. สมัย วรรณอุดร)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ณัฐกฤตา นามมนตรี)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. กัลยา กุลสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6		
ผู้วิจัย	ชุติมา เฝ้าแพทย์		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมัย วรรณอุตร		
ปริญญา	การศึกษามหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2567

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาการขัดเกลาทงสังคมและกลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคม ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 6 เล่ม วิเคราะห์ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามกรอบแนวคิดการขัดเกลาทงสังคมและแนวคิดกลวิธีทางภาษา

ผลการวิจัยพบว่า การขัดเกลาทงสังคมเกิดขึ้น 2 ทาง ได้แก่ 1) การขัดเกลาทงตรง พบเห็นในตัวแทนกลุ่มครอบครัว โรงเรียน และศาสนา ปรากฏจำนวน 4 ลักษณะ ได้แก่ การปลูกฝังระเบียบวินัย การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และการปลูกฝังในด้านอื่น ๆ และ 2) การขัดเกลาทงอ้อม พบเห็นในตัวแทนกลุ่มเพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน ปรากฏจำนวน 5 ลักษณะ ได้แก่ การปลูกฝังระเบียบวินัย การปลูกฝังความมุ่งมั่น การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และการปลูกฝังในด้านอื่น ๆ ส่วนกลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่ามีจำนวน 3 ระดับ คือ 1) กลวิธีทางภาษาระดับคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้คำแสดงทัศนภาวะ 2) กลวิธีทางภาษาระดับประโยค ได้แก่ การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และ 3) กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ ได้แก่ การอ้างถึง การใช้วาทศิลป์ การใช้ความเปรียบ การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน การใช้เสียงที่หลากหลาย และการใช้วัจนกรรม กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคมที่พบมากที่สุดคือ กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ ทั้งนี้กลวิธีทางภาษาดังกล่าวจะปรากฏในตัวบทพร้อมกันหลายกลวิธี เพื่อเน้นย้ำการขัดเกลาทงสังคมให้เด่นชัดขึ้น หนังสือเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นสื่อการสอนวิชาภาษาไทยและยังมีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือช่วยในการขัดเกลาศูเรียนให้เติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

คำสำคัญ : การขัดเกลาทงสังคม, หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย, กลวิธีทางภาษา

TITLE	Socialization in Thai Language Textbooks at Secondary School Levels 1-6		
AUTHOR	Chutima Phaopat		
ADVISORS	Assistant Professor Smai Wannaudorn , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

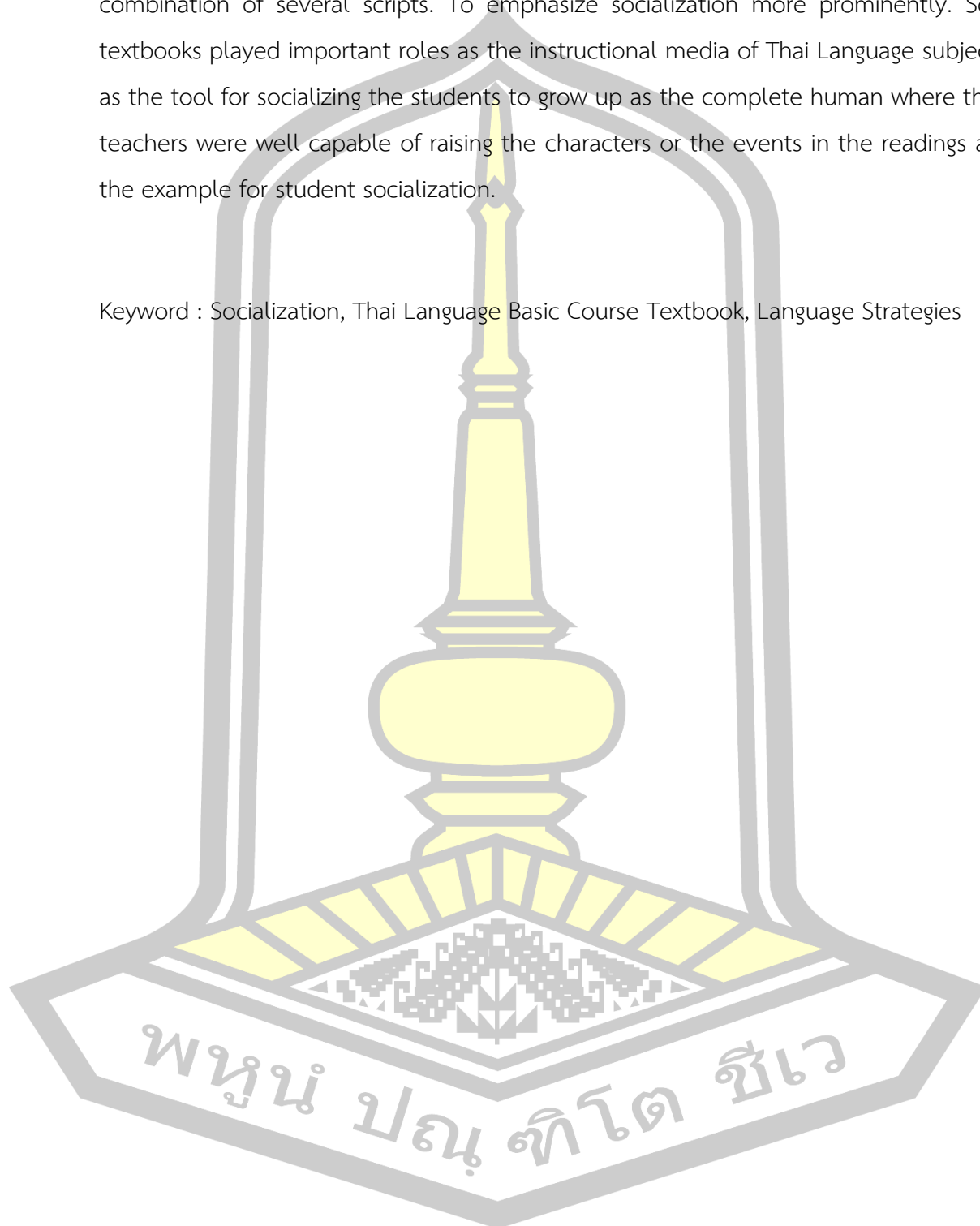
ABSTRACT

The purposes of the research were to study the socialization in Thai language basic course textbooks Multifold language at secondary school level 1-6 according to The Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (A.D. 2008). The data analysis was made under the socialization framework.

The results showed that the socialization occurred in 2 types including: 1) Direct socialization as to be seen in the representatives of family groups, school, and religion as appearing in 4 characteristics including: discipline cultivating, roles and attitudes cultivating, expertise or skills cultivating, and cultivating in other areas and 2) Indirect socialization as to be seen in the representatives of a group of friends, careers, and media as appearing in 5 characteristics include: discipline cultivating, aspiration cultivating, roles and attitudes cultivating, expertise or skills cultivating, and cultivating in other areas. In addition, the multifold language in the socialization in Thai language basic course textbooks of the secondary school level 1-6 was found that there were a number of 3 levels of multifold language: 1) Word-level including: lexical selection, and the usage of modality, 2) Sentence-level include: using different sentence structures and the usage of rhetorical questions, and 3) Text-level include: reference, using rhetoric, the usage of figurative expression, using pre-existing beliefs, using diverse sounds and using speech acts. However, the Text-level is found at the most level of linguistic

strategies for socialization. Moreover, this linguistic strategy appeared in a combination of several scripts. To emphasize socialization more prominently. So, textbooks played important roles as the instructional media of Thai Language subject as the tool for socializing the students to grow up as the complete human where the teachers were well capable of raising the characters or the events in the readings as the example for student socialization.

Keyword : Socialization, Thai Language Basic Course Textbook, Language Strategies



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัย วรรณอุดร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ตลอดจนเสียสละเวลาในการตรวจแก้ไขด้วยความเอาใจใส่อย่างละเอียด อีกทั้งยังคอยสร้างแรงกระตุ้นและให้กำลังใจระหว่างการ จัดทำวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความ เมตตากรุณาจากอาจารย์และขอขอบพระคุณอาจารย์ด้วยความเคารพเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.โสภี อุ่นทะยา ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา และเสนอแนะแนวทางอันเป็นประโยชน์ในการจัดทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณผู้อำนวยการและคณะครูทุกท่านจากโรงเรียนจตุคามวิทยา ที่เสียสละเวลาและให้ความช่วยเหลือในการจัดหาหนังสือเพื่อใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ อีกทั้งยังคอยถามไถ่ให้กำลังใจผู้วิจัยรู้สึกขอบคุณและซาบซึ้งในมิตรภาพอันดี

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นสาขาการสนทนาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางสาวจุฑามาศ วรรณปะกา มิตรผู้ร่วมเคียงบ่า เคียงไหล่ที่คอยให้ความช่วยเหลือ และให้คำปรึกษากันเสมอมาแม้อยู่ในยามท้อหรือมีอุปสรรคปัญหา

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณครอบครัว คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ ที่คอยสนับสนุนและให้โอกาสด้านการศึกษา คอยมอบความรัก ความห่วงใย และกำลังใจในการสู้ต่อกับปัญหาและอุปสรรคแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ชุตินา เฝ้าแพทย์

พูน ปณ จิต ชีเว

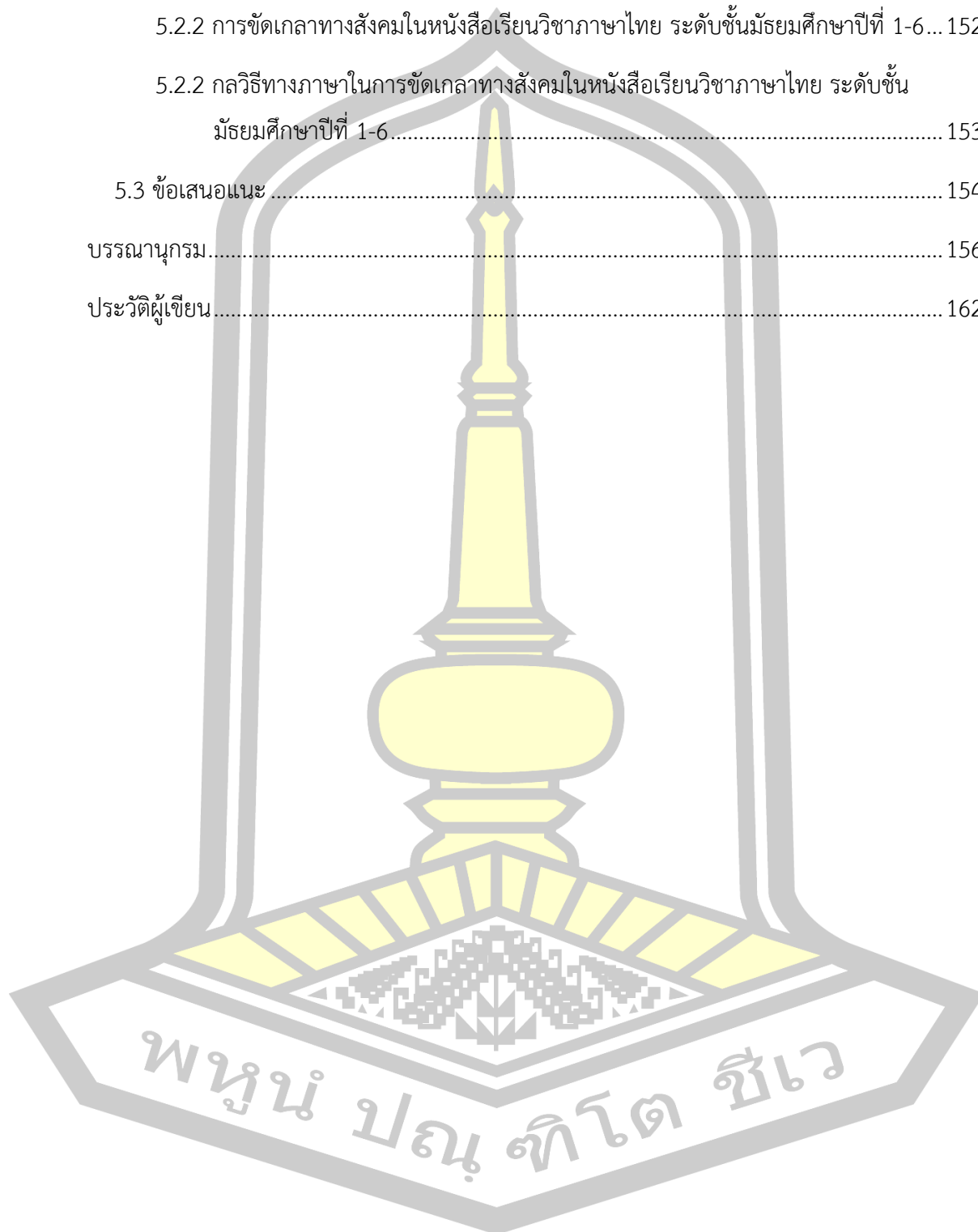
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	7
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	11
1.5 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	15
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้นในการอ้างอิงการวิจัย.....	15
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียน	16
2.1.1 ความเป็นมาของหนังสือเรียน	16
2.1.2 ความหมายและความสำคัญของหนังสือเรียน.....	17
2.1.3 จุดมุ่งหมายในการใช้หนังสือเรียน	19
2.1.4 ประเภทของหนังสือเรียน.....	20

2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย.....	21
2.2.1 สารและมาตรฐานการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551.....	21
2.2.2 การสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทย	24
2.2.3 หนังสือเรียนภาษาไทยที่สร้างและพัฒนาโดยกระทรวงศึกษาธิการ.....	24
2.2.4 หลักการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทย	25
2.2.5 ประเภทของหนังสือเรียนภาษาไทย	28
2.3 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	30
2.3.1 หนังสือเรียน วิิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3.....	32
2.3.2 หนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6.....	39
2.4 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในฐานะเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม	44
2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	45
2.5.1 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม	45
2.5.2 แนวคิดกลวิธีทางภาษา	60
2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	64
2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย.....	65
2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม	69
2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษา.....	72
บทที่ 3 การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	76
3.1 การขัดเกลาทางตรง	76
3.1.1 ครอบครัว.....	76
3.1.2 โรงเรียน.....	87
3.1.3 ศาสนา.....	93
3.2 การขัดเกลาทางอ้อม.....	95

3.2.1 เพื่อน.....	95
3.2.2 อาชีพ.....	102
3.2.3 สื่อมวลชน.....	104
บทที่ 4 กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคม ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1-6	116
4.1 กลวิธีทางภาษาระดับคำ.....	116
4.1.1 การเลือกใช้คำศัพท์.....	116
4.1.2 การใช้คำแสดงทัศนภาวะ.....	121
4.2 กลวิธีทางภาษาระดับประโยค	128
4.2.1 การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ	128
4.2.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์.....	132
4.3 กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ.....	133
4.3.1 การอ้างถึง	133
4.3.2 การใช้วาทศิลป์.....	137
4.3.3 การใช้ความเปรียบ	141
4.3.4 การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน	142
4.3.5 การใช้เสียงที่หลากหลาย	144
4.3.6 การใช้วัจนกรรม.....	146
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	150
5.1 สรุปผล.....	150
5.1.1 การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6... ..	150
5.1.2 กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	151
5.2 อภิปรายผล.....	151

5.2.1	ตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	151
5.2.2	การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6...	152
5.2.2	กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	153
5.3	ข้อเสนอแนะ.....	154
	บรรณานุกรม.....	156
	ประวัติผู้เขียน.....	162



สารบัญตาราง

หน้า

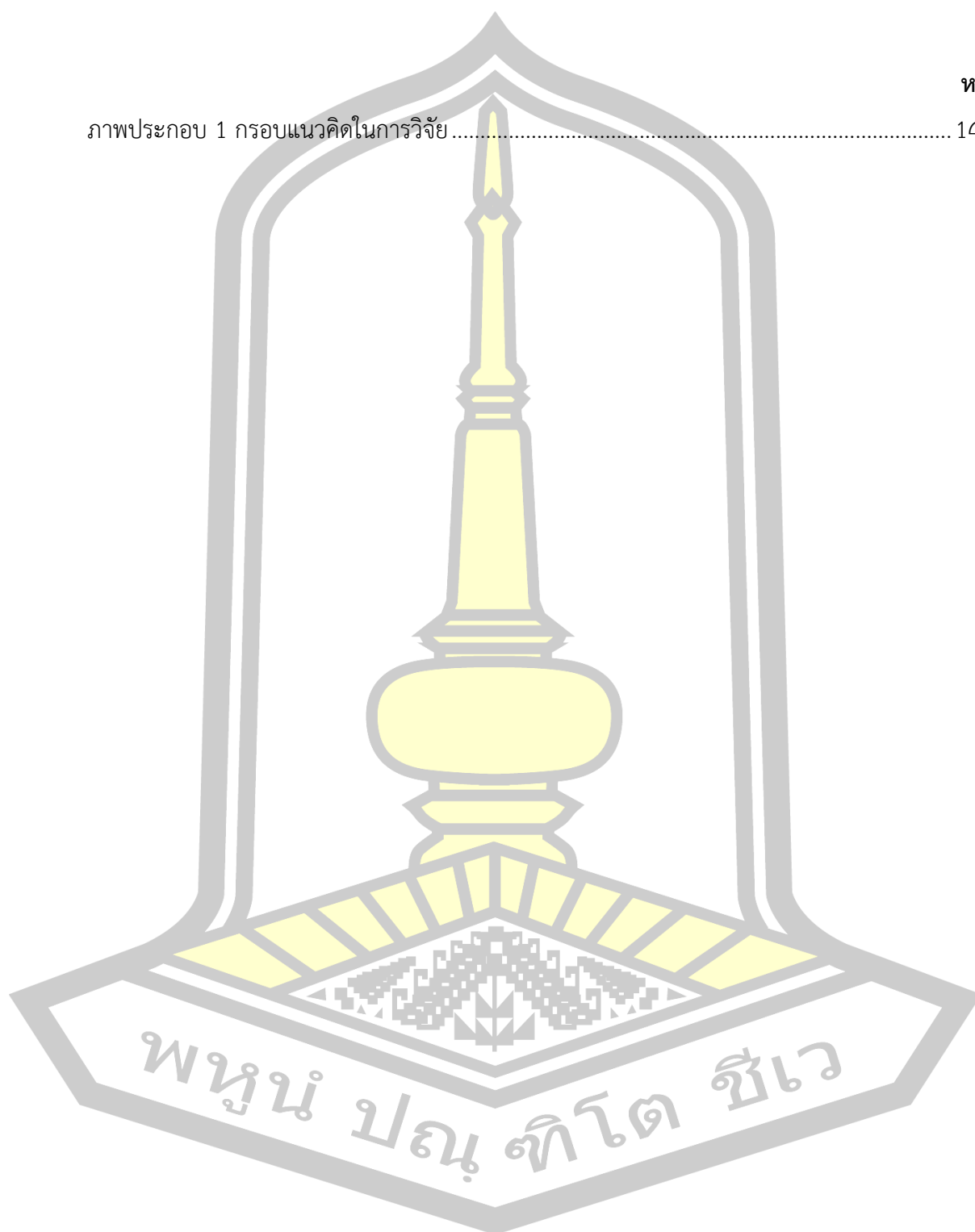
ตาราง 1	ตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 3 เล่ม	7
ตาราง 2	ตัวบทที่ใช้ประกอบการยกตัวอย่างในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 3 เล่ม	9
ตาราง 3	หนังสือเรียน วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท.....	33
ตาราง 4	หนังสือเรียน วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท.....	35
ตาราง 5	หนังสือเรียน วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท.....	37
ตาราง 6	ตัวบทที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.....	41
ตาราง 7	ตัวบทที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5.....	42
ตาราง 8	ตัวบทที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6.....	43
ตาราง 9	การขีดเคลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	115

พจน ปรณ จิตโต ชีเว

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	14
---------------------------------------	----



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ เป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว ซึ่งมีผลกระทบต่อความเจริญทางด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย มักพะวักพะวง เรื่องสังคมและกลุ่มเพื่อน เริ่มรู้จักรักเพศตรงกันข้าม เริ่มคิดถึงอาชีพ และเริ่มมีพัฒนาการเกี่ยวกับชีวิต อยากเป็นอิสระ อารมณ์ในวัยนี้จะรุนแรงกว่าวัยเด็ก ทำอะไรมักใจร้อน อยากได้อะไรดังใจ และตัดสินใจง่ายมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มักสงสัยในกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนทางสังคม นอกจากนี้วัยรุ่นยังเป็นวัยที่ต้องการความเห็นอกเห็นใจ ต้องการคำแนะนำที่ถูกต้องจากผู้ใหญ่ การแนะนำอาจทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็สอนด้วยวาจา ทางอ้อมก็เป็นแบบอย่างที่ดี (สุพัตรา สุภาพ, 2531: 17-20) ทั้งนี้หากพิจารณาในแง่ของการปลูกฝังกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคมให้กับวัยรุ่นแล้ว หนังสือเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรมของผู้เรียนในขณะที่กำลังเป็นวัยรุ่นได้เป็นอย่างดี

หนังสือเรียนจัดว่าเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการจัดการเรียนการสอน รายวิชาต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับองค์ความรู้และได้นำคุณธรรมคำสอนที่สอดแทรกอยู่ในหนังสือเรียนไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี อยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ และช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดการใช้หนังสือสำหรับการเรียนการสอนในแต่ละระดับชั้นมีสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้องชัดเจน โดยเฉพาะหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ซึ่งเป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สังเกตและเข้าใจลักษณะของภาษาไทย สามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสื่อสารในชีวิตประจำวันได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความรู้สึก และจินตนาการได้ตามศักยภาพ ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ และแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล ปลูกฝังให้รักการอ่านเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ทักษะการใช้ภาษาในการฟัง การดู การพูด การอ่าน และการเขียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญยิ่งคือ ตัวบทหรือเนื้อหาที่ถูกคัดสรรมาให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน ดังที่ ถวัลย์ มาศจรัส และไพศาล เรียนทัพ (2550)

ได้อธิบายไว้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยได้กำหนดเนื้อหาบทอ่านที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาประเภทวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แก่ นิทานแฝงคติธรรม นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต คำพังเพย คำคล้องจอง บทร้อยกรอง ปริศนาคำทาย การละเล่นท้องถิ่น นิยายสำหรับเด็ก เรื่องสั้น เรื่องจากวรรณคดีสารคดีสั้น ๆ เรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง ครอบครัว โรงเรียน สังคม ชุมชน เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม สถานที่สำคัญ หรือบุคคลตัวอย่างในท้องถิ่นหรือชาติ เข้ามาสอดแทรกในบทเรียน รวมทั้งมีการนำเนื้อเรื่องที่มาจากสภาพท้องถิ่นหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาการจราจร นำมาผูกเป็นเรื่อง ตั้งเป็นปัญหาให้ผู้เรียนร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้ความสนใจและความต้องการของเด็กตามช่วงวัยก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ เช่น การละเล่น การกีฬา การกินการอยู่ การใช้เวลาว่าง และงานอดิเรก บทอ่านเหล่านี้เมื่อนำมาแทรกในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยมักถูกเขียนและเรียบเรียงให้เป็นเรื่องร่วมสมัย หรืออาจเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ โดยเน้นความสนุกสนานให้ความบันเทิงและแฝงคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งได้แก่ ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีวินัยใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 7)

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนในแต่ละระดับชั้น ประกอบไปด้วยหนังสือเรียนภาษาพาทีและวรรณคดีลำนํ้า ที่ใช้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 หนังสือเรียนวิวิธภาษาและวรรณคดีวิจิตร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและวรรณคดีวิจิตร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 รวมทั้งสิ้น 24 เล่ม ซึ่งผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการและจัดทำโดยสถาบันภาษาไทย จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยแต่ละเล่มมีเนื้อหาที่มุ่งให้สาระความรู้ รวมทั้งข้อคิดต่าง ๆ ที่หลากหลาย และเสริมความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาและการใช้ภาษาที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับตัวบท โดยตัวบทที่นำมาให้ศึกษานี้มีเนื้อหาทั้งประเภทสารคดีและบันเทิงคดี ในแต่ละเรื่องที่ยกมาล้วนมีแง่คิดและคติสอนใจที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน หากมองลึกลงไปถึงโครงเรื่อง การสร้างลักษณะนิสัยของตัวละคร และการคัดเลือกตัวบท จะเห็นว่าผู้เรียบเรียงหนังสือได้คำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนแล้วว่าในแต่ละช่วงวัย เด็กต้องเรียนรู้ในเรื่องสำคัญใดบ้าง ตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับสังคม ความคิด และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวัย ด้วยเหตุผลนี้การปลูกฝัง ขัดเกลา และหล่อหลอมพฤติกรรมที่ดีผ่านตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยจึงนับเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังให้ผู้เรียนได้ซึมซับ ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับจารีต ประเพณี รวมไปถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เจตนาให้เกิดขึ้นหรือไม่มีใครคาดหวังให้เกิดขึ้นก็ได้ ดังที่ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (2524: 370-371) ได้ให้ความหมาย การขัดเกลาทางสังคมว่าหมายถึงกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพ ตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความเป็นคน โดยแท้จริง สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มต้น ตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดมาในโลก มีตัวแทนสำคัญทำหน้าที่ในการขัดเกลา เพื่อให้บุคคลได้ทราบ คุณธรรม คุณค่า และอุดมคติที่สังคมยึดมั่น ได้เรียนรู้บรรทัดฐาน และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคม จิตใจของบุคคลจะได้รับการขัดเกลาให้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมของสังคม และพร้อมที่จะใช้ชีวิตในแนวทางที่สังคมต้องการ สอดคล้องกับวรวิญญู วิจารณ์ (2561: 11) ที่ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่สังคมได้วางไว้เป็นแบบแผนให้ปฏิบัติ ใ้มนุษย์ในสังคมได้เรียนรู้ถึงคุณค่า ระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อเป็นการพัฒนาบุคคล ในสังคมให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ (2546: 47) นักสังคมวิทยาชาวไทย ได้อธิบายเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมสรุปได้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรง และทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองด้วย จากนิยามความหมายข้างต้นทำให้เห็นว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็น การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะคติ อุดมการณ์ บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคม จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านตัวแทนของสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และองค์กรทางสังคม เพื่อที่ทุกคนจะได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

ดังนั้นจะเห็นว่า หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ โดยได้รับการควบคุมเนื้อหาจากรัฐ ด้วยหนังสือเรียนมีบทบาทสำคัญในการต่อยอดสิ่งที่ควรประพฤติ ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักหน้าที่ ศีลธรรม ความดีงาม ตลอดจนความถูกต้องทั้งหมดที่สังคมให้การยอมรับ ดังที่ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2552: 43) ได้อธิบายถึงความหมายของการขัดเกลาทางสังคม 2 นัยด้วยกัน ว่าเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยเหตุมนุษย์ทุกคนไม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรม ติดตัวมาแต่กำเนิดและการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคม เนื่องจากสังคมแต่ละแห่ง มีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน จึงต้องมีการปรับบุคลิกภาพเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังปรากฏตัวบทในหนังสือเรียนวิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง แต่งให้งามตามที่เหมาะ

“คนเราแต่งกายก็เพื่อป้องกันร่างกายไม่ให้ร้อนเย็นจนเกินไปและเพื่อให้ดูน่าเกลียด คนแต่ละชาติมีวิธีแต่งกายที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม และตามวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เสื้อผ้าที่เราใส่จึงแสดงวัฒนธรรม แสดงความเป็นชาติและแสดงตัวตนของผู้สวมใส่”

(วิธิภาษา ชั้น ม.1, 2562: 52)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าตัวบทที่นำมาให้ผู้เรียนอ่านเป็นส่วนสำคัญในการให้ความรู้ และขัดเกลาให้ผู้เรียนรู้จักการแต่งกายให้สุภาพ เรียบร้อย เหมาะสมกับวัย และสถานภาพของตนเอง เพราะการแต่งกายนั้นบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชาติและความเป็นตัวตนของผู้ที่สวมใส่ได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของผู้สวมใส่ให้ดูดี สง่างาม และชวนมองสำหรับผู้พบเห็น

แม้กระทั่งการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับมารยาทในการรับประทานอาหารร่วมกันกับผู้อื่นก็ปรากฏตัวบทในหนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ส่งสารด้วยการอ่าน ซึ่งเป็นตัวบทที่นำมาจาก “สิทธิผู้บริโภค” ของสมศรี สุขุมลันต์ โดยนำมาเป็นตัวอย่างประกอบการสอนทักษะการอ่าน

“พ่อแม่ครูบาอาจารย์สอนกันหนักหนาเรื่องมารยาทในการกินอันมีเหตุผลด้านอนามัยเป็นพื้นฐาน มือเป็นอวัยวะใช้งาน สกปรกอยู่เสมอก่อนจะกิน ต้องล้างมือของอะไรกินร่วมกับคนอื่นต้องใช้ช้อนกลาง ไม่ใช่มีมารยาทเพราะนึกถึงตัวคนเดียวแต่เกิดจากนึกถึงผู้อื่นเป็นส่วนรวม”

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 193)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าการคัดสรรตัวบทเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการสอนทักษะทางภาษาล้วนแต่มีเนื้อหาสาระที่ช่วยขัดเกลาผู้เรียน โดยเฉพาะตัวบทนี้ที่ต้องการอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนมีมารยาทในการรับประทานอาหารร่วมกันกับผู้อื่น ซึ่งถือเป็นมารยาทขั้นพื้นฐานที่ต้องได้รับปลูกฝังและขัดเกลา เพื่อให้สามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยอีกแห่งหนึ่ง คือ การใช้กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในหนังสือเรียนนั้นก็มักจะมีสอดคล้องกับเนื้อหาและช่วงวัยของผู้เรียนเช่นกัน โดยอาจถูกถ่ายทอดจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผ่านตัวแทนของสังคมคือครอบครัว หรืออาจถูกถ่ายทอดจากคุณครู ผ่านตัวแทนของสังคมคือโรงเรียน เมื่อผู้แต่งใช้กลวิธีทางภาษาในการ

ขัดเกลาลแล้ว ผู้เรียนไม่อาจรับรู้ได้ถึงสิ่งที่ตนเองกำลังซึมซับอยู่ แต่จะถูกขัดเกลาลและหล่อหลอมไปในที่สุด ตัวอย่างเช่น

“ยายก็สอนแจงบ่อย ๆ ไม่ใช่หรือว่า การพูดเป็นสิ่งสำคัญ เราต้องพูดให้เพราะและพูดให้ชัด เก่งหรือไม่เก่งก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง”

(วิริภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่า ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยมีแบบแผนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ โดยถูกถ่ายทอดจากผู้อาวุโส ซึ่งต้องการอบรมสั่งสอนหลานในเรื่องของการพูด และมีการใช้กลวิธีทางภาษาคือการใช้คำแสดงทัศนภาวะ โดยปรากฏคำว่า “ต้อง” ซึ่งทำให้การนำเสนอข้อความนี้มีความน่าเชื่อถือ และผู้เรียนควรประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่สั่งสอน นอกจากนั้นการใช้คำแสดงทัศนภาวะนี้ ยังทำให้เห็นว่าผู้ใหญ่มีสถานภาพสูงกว่าและมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ได้ เพราะเป็นผู้มีวัยวุฒิมากกว่าเด็ก

จากข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนข้างต้นพบว่า หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน โดยในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จะอบรมสั่งสอน และขัดเกลาลผู้เรียนผ่านตัวบทซึ่งเป็นงานเขียนประเภทต่าง ๆ ที่เป็นอิสระต่อกัน ส่วนหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จะเน้นที่กระบวนการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และเสริมด้วยตัวบทที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องนั้น ซึ่งตัวบทที่นำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษานี้ล้วนเป็นงานเขียนที่มีความหลากหลาย ให้สาระความรู้แนวคิดที่ผู้เรียนสามารถเลือกสรรสิ่งที่ดีงามและสิ่งที่สังคมให้การยอมรับมาปรับใช้ได้ในชีวิตจริง

ทั้งนี้เมื่อได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดการขัดเกลาลทางสังคมไปใช้ในการศึกษาวิจัย พบว่า จินตกานต์ สุธรรมดีและคณะ (2561) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการขัดเกลาลทางสังคมเพื่อพัฒนาจิตพฤติกรรมเด็กและเยาวชนในจังหวัดชัยภูมิ บุษราภรณ์ ดีเยาว์ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง ขบวนการจิตอาสา: การขัดเกลาลทางสังคมกับการพัฒนาตนของเยาวชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และสุทัศน์ บุญโถม (2557) ได้ศึกษาการขัดเกลาลทางสังคมของครอบครัวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณและผลของการศึกษาก็ทำให้เห็นลักษณะเด่นของกระบวนการขัดเกลาลทางสังคมในรูปแบบที่ต่างกันไป

นอกเหนือจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดการขัดเกลาลทางสังคมไปใช้ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของเด็กและวัยรุ่นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่นำแนวคิดการขัดเกลาลทางสังคมมาใช้ในการศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลา ได้แก่ พิชิต แก้วสุริวงษ์ (2558) ที่ได้ศึกษาการขัดเกลาลทางสังคมในหนังสืออ่านนอกเวลา ชั้นมัธยมศึกษา

ตอนต้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และในเดียวกันนี้ยังมีผู้นำแนวคิดการขัดเกลาทงสังคมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทการขัดเกลาทงสังคของภาพยนตร์โทรทัศน์อีกด้วย ได้แก่ วรณญ วิจารณ (2561) ที่ได้ศึกษาการวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทการขัดเกลาทงสังคของภาพยนตร์โทรทัศน์ ชุด “ขบวนการยอดมนุษย์ 5 สี” งานวิจัยข้างต้นนี้เป็นงานวิจัยในเชิงคุณภาพที่ทำให้เห็นแนวทางการศึกษาด้วยแนวคิดการขัดเกลาทงสังคที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการวิจัยที่ศึกษาจากตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่ายังไม่มีผู้วิจัยนำแนวคิดการขัดเกลาทงสังคมาใช้ในการศึกษาตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย มีเพียงการศึกษาเนื้อหาและกลวิธีทางภาษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ อาทิ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แนวคิดเรื่องเพศ แนวคิดเรื่องภาพแทน แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคแห่งชาติ แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และแนวคิดเกี่ยวกับประเภทและบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชน ซึ่งผลการศึกษาวิเคราะห์ทำให้เห็นลักษณะเด่นและคุณค่าของหนังสือเรียนแตกต่างกันออกไปตามมุมมองของแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา เช่น การศึกษาบทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนของปราโมทย์ สกลรักความสุข (2562) ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของบทอ่านในหนังสือเรียนดังกล่าวมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนผ่านสถานการณ์หรือบทบาทของตัวละครในบทอ่านต่าง ๆ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และการศึกษาเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของจิราพัชร ใจเที่ยงธรรม (2557) ผลการศึกษาพบว่า แม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคยุคโลกาภิวัตน์ แต่วาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือชุดนี้ก็ยังคงผลิตซ้ำ วาทกรรมในกรอบจารีตไทย ซึ่งประกอบสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตยและแนวคิดยูควิทอเรีย ซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิงและหญิงถูกควบคุมเพศภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในด้านการขัดเกลาทงสังคตลอดถึงกลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่อการขัดเกลาทงสังค ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่าหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นี้มีการขัดเกลาทงสังคอย่างไรและใช้กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคอย่างไรบ้าง ที่จะทำให้อุ้สอนวิชาภาษาไทยสามารถนำเอาผลของการวิจัยไปเน้นย้ำ ขัดเกลาลู้เรียนให้สามารถเรียนรู้กฎระเบียบ วิถีจารีต ประเพณีของสังค และอยู่ในสังคได้อย่างมีความสุข นอกเหนือจากการสอนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพียงอย่างเดียว

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.2.2 เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคม ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยการศึกษาตัวบทจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 6 เล่ม ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกตัวบทออกเป็นประเภทสารคดีและบันเทิงคดีตามลักษณะของเนื้อหา โดยเลือกศึกษาเฉพาะงานเขียนร้อยแก้วที่มีลักษณะเป็นโครงเรื่องเดียวตลอดทั้งเรื่อง และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทงสังคม ดังนี้

ตาราง 1 ตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 3 เล่ม

หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย	ระดับ ชั้น	ประเภทของตัวบท	
		สารคดี	บันเทิงคดี
วิวิธภาษา	ม.1	- พลังของภาษา - วิถีงามความพอเพียง - เข้าเมืองตาหลัว ต้องหลีวตาตาม - เทียวท่าเรือ - บ.ก.ที่รัก - ท่องเว็บเก็บความรู้	- เพื่อนกัน - แต่งให้งามตามที่เหมาะ - รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน - เก็บมาเล่า เอามาคุย - เสียงเพลงกับเสียงกรีด - คิดต่างกันแต่อยู่ร่วมกันได้ - โครงงานเด่น เขียนเน้น กระบวนการ

ตาราง 1 (ต่อ)

หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย	ระดับ ชั้น	ประเภทของตัวบท	
		สารคดี	บันเทิงคดี
วิวิธภาษา	ม.2	- ออมไว้ใส่ถุงแดง - บ้านทีกท่องโลก - เย็นศิระเพราะพระบริบาล - พรที่สัมผัสฤทธิ์ - รื่นเรึงเพลงร่ำวง - ถกประเด็นทำเป็นรายงาน - ความรับผิดชอบ - โชคดีที่มีภาษาไทย - วันที่ผมตื่นสาย	- พุดดี มีเสน่ห์ - เมื่อแพะกลายเป็นสุนัข - ลูกผู้ชาย...ตัวเก๋อบจริง - เด็กชายเจ้าปัญญา
วิวิธภาษา	ม.3	- อะไร ๆ ก็ “ไม่เป็นไร” - มองโฆษณาอย่างวรรณกรรม - เขียนได้ความตามรูปแบบ - เพลงนี้มีประวัติ - มหัศจรรย์แห่งมะละกอ - รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม - ที่เรียกว่าก้าวหน้า - ปาร์ตี้บาร์บีคิว - ล้วนบุญคุณอุ้มชีวิตคิดทดแทน	- เข้าฮาเฮินเฮ - กรุงเทพฯ เมื่อร้อยกว่าปี - คิดดีก็ได้บุญ - ความรักใดควรไฝหา - คำขวัญโน้มน้ำจิตโน้มน้ำคิดคำคม

ตาราง 2 ตัวบทที่ใช้ประกอบการยกตัวอย่างในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 3 เล่ม

หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย	ระดับ ชั้น	ประเภทของตัวบท	
		สารคดี	บันเทิงคดี
หลักภาษาและ การใช้ภาษา เพื่อการสื่อสาร	ม.4	- เหตุเกิดจากเสียงวรรณยุกต์ - วิธีฝึกให้รู้เท่าทันตน - เรื่องของมหาตมะ คานธี - ผลพลอยได้จากการออกพรรษา - วัยรุ่นระวังอ้วน - มลพิษอากาศจากรถยนต์ - บทเรียนซึ่งลงทุนสูง - ธรรมชาติระดับใจ - สิทธิผู้บริโภค - สวรรค์ของยุวชน “โลกจะรอดได้ เพราะกตัญญู กตเวที” - สิ่งแวดล้อมรอบโรงเรียนเรา - ธรรมชาติในยามเช้า - แสงธรรม “จงให้สิ่งที่เขาต้องการ” - ความเข้าใจกัน - ภาษาอื่นในภาษาไทย - จริงหรือ...”รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” - งานของพี่บูชา - นึกถึงแม่	- เกลือจิ้มเกลือ - เกมเล่นนี้ - นิทานเรื่องวานรกับนักเดินทาง - ภูมิสุชาติ - ทักทายปราศรัยด้วยไมตรีจิต - พุดจาไม่คิดมักผิดใจกัน - อยู่เย็นเป็นสุข - จากใจลูก
	ม.5	- ก่อนซื้อสินค้าพิจารณาให้รอบคอบ - ตะวัน - คนละโลก - นักเรียนคนหนึ่งพูดหน้าห้องเรียน - ผู้แทนชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ของโรงเรียน	- กระจายต้นตอ

ตาราง 2 (ต่อ)

หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย	ระดับ ชั้น	ประเภทของตัวบท	
		สารคดี	บันเทิงคดี
หลักภาษาและ การใช้ภาษา เพื่อการสื่อสาร	ม.5	- นักเรียนสองคนสนทนากันหน้าห้องเรียนถึงพิษของทินเนอร์ - สุราและการขับรถ - ทำดีวันชั่ว - การท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ - ระบบจราจรเมืองไทยไม่สิ้นหวัง	
	ม.6	- ภาษาช่วยดำรงสังคม - คำกราบบังคมทูลของข้าราชการพ่อค้า คฤหาสน์ที่เมืองแพร่ - ที่สถานีรถไฟพิษณุโลก - มนุษย์และสิ่งแวดล้อม - เทียวพระนครศรีอยุธยา - การปฏิบัติกิจประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ - มงคลชีวิต - จดหมายจากวางหั่ว - เรื่องที่สมเด็จพระมหาธีรวงศ์เล่าให้พระยาอนุমানราชชนฟัง - หมุนล้อธรรมจักร - ณ ที่นี้เมื่อครั้งกระโน้น - ถ้าหนุ่มสาวทั้งถิ่น - สังคมใหม่ในถิ่นเก่า - ความเรียบง่าย - เลือกอนาคตได้ - โลกจะรอดได้เพราะกตัญญูทเวทิตา	- ริมฝั่งบางปะกง - ทศนิยาภไฟใกล้กรุงโกสัมพี - เพียงแค่เม็ดทราย - บึงหญ้าป่าใหญ่ - คีนวาน - ครึ่งนาที่แห่งความหลัง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1.4.1 ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.4.1.1 ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียนและหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.4.1.2 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1) แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม
- 2) แนวคิดกลวิธีทางภาษา

1.4.1.3 ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
- 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม
- 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษา

1.4.2 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

1.4.2.1 วิเคราะห์การขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมของสัทธา สุภาพ (2546: 47) โดยศึกษาการขัดเกลาทางตรงและการขัดเกลาทางอ้อม ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนซึ่งเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญมีกระบวนการขัดเกลา ปลูกฝัง และหล่อหลอมผู้เรียนอย่างไรบ้าง

1.4.2.2 วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม ตามแนวคิดกลวิธีทางภาษาของจันทิมา อังคพณิชกิจ (2561) และวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ถูกถ่ายทอดผ่านทางตัวแทนของสังคม โดยศึกษาเฉพาะกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

1.4.3 ขั้นนำเสนอข้อมูล

นำเสนอผลการวิจัยโดยการเรียบเรียง สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description)

1.5 ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย ดังนี้

1.5.1 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความเป็นคนโดยแท้จริง สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเริ่มตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดมาในโลก มีตัวแทนสำคัญทำหน้าที่ในการขัดเกลา เพื่อให้บุคคลได้ทราบคุณธรรม คุณค่า และอุดมคติที่สังคมยึดมั่น ได้เรียนรู้บรรทัดฐาน และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคม จิตใจของบุคคลจะได้รับการขัดเกลาให้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมของสังคม และพร้อมที่จะใช้ชีวิตในแนวทางที่สังคมต้องการ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524: 370-371)

การศึกษาการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งการขัดเกลาที่ว่านี้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม (สุพัตรา สุภาพ, 2546: 47) ดังนี้

1) การขัดเกลาทางตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ เป็นการบอกกล่าวสิ่งใดควรหรือไม่ควรกระทำ อะไรผิด อะไรถูก ซึ่งนับว่ามีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมาก เป็นการชี้แนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจัง และเจตนาเพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ การขัดเกลาทางตรงจะพบเห็นเสมอในกลุ่มตัวแทนทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ซึ่งจะถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย ดุด่า เป็นต้น

2) การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง บุคคลได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต เลียนแบบ หรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น เช่น ถ้าเราไปงานเลี้ยงที่มีอุปกรณ์ในการกินมากมาย และเราไม่ทราบว่าจะใช้อะไรก่อนหลัง เราก็ต้องเรียนรู้จากการดูคนอื่นว่าเขาหยิบอะไรก่อนหลัง พยายามเลียนแบบคนที่ทำถูกต้อง หรือในกลุ่มเพื่อน เด็กชอบเลียนแบบการกระทำของเพื่อน เช่น ถ้าต้องการเล่นกับเพื่อนก็ต้องรู้จักผ่อนปรนเข้าหากัน การขัดเกลาทางอ้อมจึงมักปรากฏในกลุ่มตัวแทนทางสังคม ได้แก่ เพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน

จากแนวคิดข้างต้น ทำให้เห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญมาก หากมนุษย์ขาดการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคม มนุษย์จะไม่สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้ ดังนั้นการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

จึงเป็นการศึกษาเพื่อเรียนรู้ระเบียบแบบแผนทางสังคม ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน อาชีพ ศาสนา และสื่อมวลชน ซึ่งเป็นตัวแทนสำคัญที่จะปลูกฝังให้ผู้เรียนได้ซึมซับกฎเกณฑ์ทางสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

1.5.2 แนวคิดกลวิธีทางภาษา (Linguistic strategies)

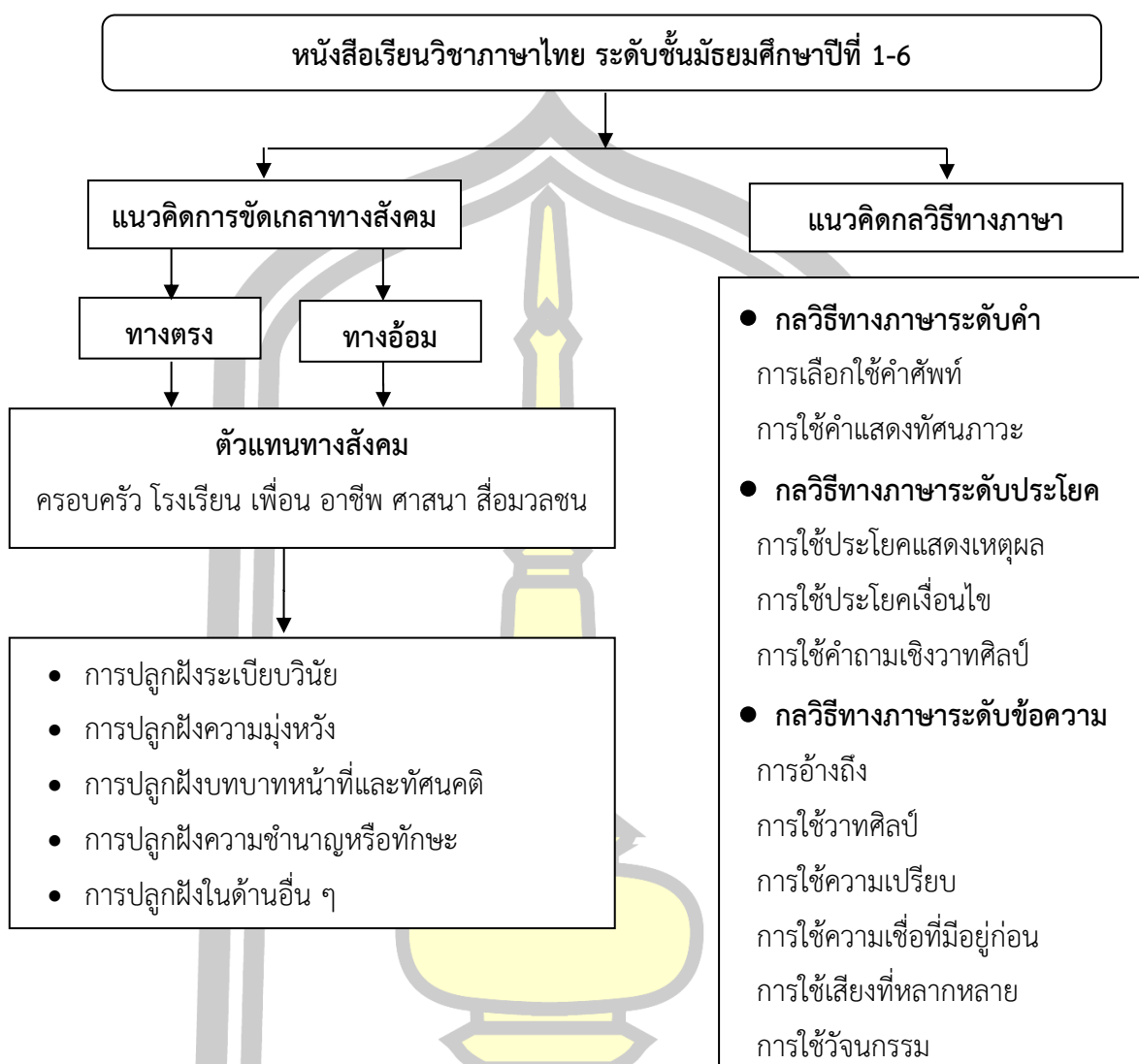
กลวิธีทางภาษาเป็นหนึ่งในกลวิธีของการผลิตตัวบท ในที่นี้หมายรวมถึงตัวบทที่มีรูปถ้อยคำหรือวจนภาษา (verbal text) และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรือวจนภาษา (nonverbal text) กลวิธีทางภาษาทั้งที่เป็นวจนภาษาและอวจนภาษาปรากฏอยู่ทั่วไปในข้อความ เนื่องจากตัวบทแต่ละตัวบทผ่านการเลือกใช้ภาษาที่แฝงวัตถุประสงค์หรือมีเจตนามุ่งหมายของผู้ส่งสาร (ผู้ผลิตตัวบท) สู่ไปยังผู้รับสาร (ผู้บริโภคตัวบท) ท่ามกลางกิจกรรมการสื่อสารบางประการ (จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561: 180)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และประยุกต์ใช้แนวคิดกลวิธีทางภาษาของ จันทิมา อังคพณชกิจ (2561) และวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและสรุปเป็นกลวิธีทางภาษาในการวิเคราะห์ตัวบท ดังนี้

- 1) กลวิธีทางภาษาระดับคำ
- 2) กลวิธีทางภาษาระดับประโยค
- 3) กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ

การศึกษากลวิธีทางภาษานี้เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายลักษณะของภาษาที่ใช้ในการนำเสนอข้อความที่สื่อไปยังผู้รับสาร ทั้งที่มีรูปถ้อยคำและไม่มีรูปถ้อยคำ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นั้นมีวัตถุประสงค์ใดแอบแฝงอยู่ มีการใช้กลวิธีทางภาษาในรูปแบบใดบ้างที่ใช้สื่อการขัดเกลาทางสังคม และผลที่ได้รับจากการศึกษากลวิธีทางภาษานั้นมีส่วนช่วยทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กฎระเบียบ วิถีจารีต ประเพณีของสังคมอย่างไร จึงจะเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของชาติและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากแนวคิดข้างต้นที่จะนำมาใช้ในการวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 สามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยตามแผนภาพต่อไปนี้



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากผังมโนทัศน์ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย การขัดเกลาทงสังคม ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยเลือก ศึกษาเฉพาะงานเขียนร้อยแก้วจากตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และตัวบท ที่ถูกนำมายกเป็นตัวอย่างประกอบการสอนหลักภาษาและการใช้ภาษา ในหนังสือเรียนหลักภาษาและ การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ทั้งนี้ไม่รวมตัวบทในกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ เพื่อแสดงให้เห็นการขัดเกลาทงสังคมทางตรงและทางอ้อม รวมถึงศึกษากลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการ ขัดเกลาทงสังคมด้วย โดยผู้วิจัยจะศึกษาจากภาษาเขียนที่อยู่ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยกลุ่มนี้ เท่านั้น

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การขัดเกลาทงสังคัม หมายถึง การหล่อหลอมระบบแนวความคิด วัฒนธรรมที่สังคมต้องการสั่งสอนให้ผู้ที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่าง ๆ ที่สังคมได้กำหนดไว้มาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

กลวิธีทางภาษา หมายถึง วิธีการทางภาษาที่ถูกนำมาใช้ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เพื่อสื่อการขัดเกลาทงสังคัม

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หมายถึง หนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กระทรวงศึกษาธิการออกใบอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับเลือกใช้ในสถานศึกษา ประกอบด้วยหนังสือเรียนวิธีภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือหลักภาษา และการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 6 เล่ม

ตัวบท หมายถึง บทอ่านในหนังสือเรียนวิธีภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่เป็นงานเขียนร้อยแก้ว ประเภตสารคดีและบันเทิงคดี มีข้อมูลชื่อเรื่องหรือมีการอ้างอิงที่มาของเรื่องอย่างชัดเจน

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้นในการอ้างอิงการวิจัย

การอ้างอิงตัวบทในการวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทงสังคัมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยจะขออ้างอิงข้อมูลซึ่งเรียงตามลำดับ ได้แก่ ชื่อหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้น, ปีที่พิมพ์: หมายเลขหน้า เช่น วิธีภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.8.1 ทำให้ทราบจุดประสงค์การขัดเกลาทงสังคัมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.8.2 ทำให้ทราบกลวิธีทางภาษาในการนำเสนอการขัดเกลาทงสังคัมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.8.3 ได้ทราบแนวทางประกอบการสอนนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 และระดับชั้นอื่น ๆ

1.8.4 เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนวิชาภาษาไทย ให้นำผลของการวิจัยไปเน้นย้ำ สอดแทรก และขัดเกลาผู้เรียน นอกเหนือจากการสอนหลักภาษาและการใช้ภาษาทั่วไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 6 ประเด็น ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียน
- 2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
- 2.3 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6
- 2.4 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในฐานะเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม
- 2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 2.5.1 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม
 - 2.5.2 แนวคิดกลวิธีทางภาษา
- 2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย
 - 2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม
 - 2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษา

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นเอกสารหรือตำราที่ได้รวบรวมเนื้อหา ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน หนังสือเรียนจะแสดงให้เห็นความต้องการของสังคม ที่มุ่งหวังให้พลเมืองของชาติมีความรู้ ความเข้าใจ และมีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ

2.1.1 ความเป็นมาของหนังสือเรียน

หนังสือประวัติกระทรวงศึกษาธิการ มีหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา พ.ศ. 2441 กล่าวถึงสมุดตำราเรียน ซึ่งบางแห่งจะใช้ว่าแบบเรียน บางแห่งจะใช้ว่าสมุดแบบเรียน จึงสันนิษฐานได้ว่าในสมัยนั้นวิชาการต่าง ๆ คงจะเขียนในสมุด และคำว่าตำราเรียนก็คงจะเป็นคำที่ใช้สลับกับคำว่าแบบเรียนต่อมาในปี พ.ศ. 2494 กล่าวถึงการศึกษาแบบใหม่ ว่าด้วยหลักสูตรและแบบเรียน คำที่ใช้ในหัวข้อนี้จะใช้คำว่าแบบเรียนทั้งสิ้นไม่มีคำว่าตำราเรียน เมื่อค้นในพจนานุกรม พ.ศ. 2493 จะมีคำว่า

ตำรา คำเดียว ไม่มีคำว่าแบบเรียน และในพจนานุกรม ตำรา หมายความว่า แบบแผนที่ว่าด้วยวิชาการต่าง ๆ สรุปได้ว่า ตำราคงจะเป็นคำที่ใช้ในสมัยก่อนที่จะใช้แบบเรียน ต่อมาคำทั้งสองนี้ได้ใช้ปะปนกัน จนถึงปัจจุบันคำว่าตำราและแบบเรียนมีความหมายต่างกัน คือ ตำราหมายถึงหนังสือที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และแบบเรียน หมายถึง หนังสือที่ให้นักเรียนเรียนในชั้นเรียนต่าง ๆ (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2550: 1-2)

ส่วนคำว่าหนังสือเรียน รักรอง เจียมวิจักขณ์ (2561: 31) ได้อธิบายไว้ว่าหนังสือเรียนปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ทรงมีพระราชดำริจะปฏิรูปการปกครองตามแบบประเทศทางตะวันตก เพื่อให้ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานอารยประเทศ นำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นระบบขึ้น โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนแห่งแรกขึ้น ในพระบรมมหาราชวังตลอดจนทรงขยายการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งแบบเรียนขึ้นใช้ในโรงเรียน แบบเรียนดังกล่าวเรียกว่า “แบบเรียนหลวง” มีทั้งหมด 6 เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิचारณ์ และพิศาลการันต์ หลังจากนั้นมีการพัฒนาแบบเรียนขึ้นเรื่อย ๆ เช่น แบบเรียนเร็ว แบบเรียนใหม่ จนกระทั่ง พ.ศ.2522 จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า “หนังสือเรียน” แทน แต่การสร้างและพัฒนาแบบเรียนก็ยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึง พ.ศ.2542 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง มีตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545-2559 ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติและมีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในโรงเรียนทั่วไป ตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการจัดทำหนังสือเรียนอีกครั้งและมีการปรับเปลี่ยนเป็นระยะ ๆ จนถึงปัจจุบัน

2.1.2 ความหมายและความสำคัญของหนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นสื่อการสอนที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีผู้เรียกและให้ความหมายคล้ายกัน ได้แก่ แบบเรียน ตำรา หนังสือ ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า Text book school book course book

จินตนา ไบกาซูยี (2542: 6) ได้อธิบายว่าหนังสือเรียน (text book) คือ หนังสือประเภทหนึ่งที่รวบรวมวิชาความรู้ในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ อย่างถูกต้องและครบถ้วน มีจุดมุ่งหมายใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ จึงมีกฎเกณฑ์การเขียนพิเศษ เช่น เขียนเป็นรายวิชาสำหรับเรียนชั้นนั้น ๆ มีความง่ายตามวัยของผู้เรียน ลักษณะเรียบเรียงเป็นวิธีการเชิงวิชาการ ให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

สอดคล้องกับ ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์ (2547: 3) ที่ได้อธิบายว่า หนังสือเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการบังคับไว้ตามประกาศหรือคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะกำหนดออกมาทุกปีการศึกษา

ในทางเดียวกัน เจริญ บางเสน (2549: 17) ได้ให้นิยามของหนังสือเรียนไว้ว่าเป็น เอกสารทางวิชาการหรือ กิ่งวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ไปสู่วงวิชาการและผู้อ่านทั่วไป ที่เรียบเรียงขึ้นอย่างมีเอกภาพ มีรากฐานทางวิชาการที่มั่นคง และให้ทัศนะของผู้เขียนที่สร้างเสริม ปัญญาความคิด และสร้างความแข็งแกร่งทางวิชาการให้แก่สาขาวิชานั้น ๆ โดยได้รับการพิมพ์เป็น รูปเล่มจากโรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2563: 1) ได้นิยามความหมายของหนังสือเรียน ไว้ว่าเป็นหนังสือแบบเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนในแต่ละระดับหรือ สาขาวิชาหรือหนังสือแบบเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้จากกระทรวงศึกษาธิการ หรือหนังสือแบบเรียนที่ สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษา

จากข้อความข้างต้นที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหนังสือเรียน สรุปได้ว่าหนังสือเรียน หมายถึงสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน มุ่งนำเสนอสาระความรู้ทางวิชาการของแต่ละ วิชา มีเนื้อหาถูกต้องและสอดคล้องหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน ส่วนรูปเล่มหนังสือเรียนอาจจะมี ลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผ่นหรือเป็นชุดก็ได้ หนังสือเรียนสามารถเรียกได้หลายอย่างเช่น หนังสือเรียน แบบเรียน แบบสอนอ่าน หนังสืออ่าน หนังสือประกอบการเรียน ทั้งนี้ในอดีตก่อนหลักสูตร พุทธศักราช 2521 และก่อนหลักสูตรพุทธศักราช 2524 มักเรียกชื่อหนังสือลักษณะนี้ว่า แบบเรียน แต่เปลี่ยนมาใช้ว่า หนังสือเรียน ตามหลักสูตรตั้งแต่พุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา เช่น หนังสือเรียน ภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ที่เรียกกันทั่วไปว่าชุด มานะมานี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2522 อ้างถึงใน ปราณี ปราบริปู และคณะ, 2560: 348) หรือหนังสือเรียน ภาษาไทยในปัจจุบันตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่เรียกกันทั่วไป ว่าชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาทีและวรรณคดีล้านา เป็นต้น

ความสำคัญของหนังสือเรียนในฐานะสื่อในการจัดการเรียนการสอนประเภทวัสดุ สิ่งพิมพ์ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นสื่อพื้นฐานที่ทุกชั้นเรียนต้องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ให้คุณค่าทั้งผู้สอนและผู้เรียน และที่สำคัญนับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญ เนื่องจากหนังสือเรียนถูกนำมาใช้ในทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน ตั้งแต่ การเตรียมการสอน การวางแผนการสอน การจัดทำเนื้อหาสาระให้ตรงตามหลักสูตรและตัวชี้วัด รวมไปถึงการทำเอกสารประกอบการสอน สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหรือทดลองในบางรายวิชา ใช้ในการประเมินผลการศึกษา หรือใช้ค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อขยายความรู้และถ่ายทอดความรู้ รวมถึง ประสพการณ์ของผู้เขียนเพื่อส่งผ่านไปยังผู้เรียนด้วย

ดังนั้นจะเห็นว่า หนังสือเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมากในปัจจุบัน แม้ว่าจะเป็นเพียงสื่อการเรียนการสอนก็ตาม แต่ในความเป็นจริงหนังสือเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ครูใช้ในการสอน ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (2545: 60) ที่ได้กล่าวถึงการใช้หนังสือเรียนว่าการเรียนการสอนมิได้อยู่ที่ความต้องการให้นักเรียนจดจำเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในหนังสือ แต่ต้องการให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการใช้ความคิด พัฒนาเจตคติที่เหมาะสม และฝึกฝนการนำความรู้ไปแก้ไขปัญหา ลำพังหนังสือเรียนไม่สามารถจะนำนักเรียนให้บรรลุความต้องการทั้งหมดได้ ครูที่ใช้หนังสือเรียนแทนหลักสูตรจะไม่สามารถช่วยนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรได้ดีเท่ากับครูที่ใช้หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุหลักสูตร

2.1.3 จุดมุ่งหมายในการใช้หนังสือเรียน

กรมวิชาการ (2545: 109-109) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการใช้หนังสือเรียนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนการสอนที่ครูได้ตั้งเอาไว้ ดังนี้

1. ระดับการเรียนรู้จากหนังสือ เราสามารถเรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากสื่อประเภทหนังสือ การอ่านหนังสือทำให้เราได้รับรู้ ไม่ใช่เพียงข่าวสาร ข้อมูล เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องราว เหตุการณ์ ผู้คน สัตว์ สิ่งของเท่านั้น แต่เราสามารถพัฒนาความคิด สติปัญญา เจตคติ และค่านิยมจากหนังสือเรียนได้ด้วย โดยจำแนกระดับของการเรียนรู้จากหนังสือเรียนได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1) ระดับตามตัวหนังสือ เป็นระดับที่เราสามารถตอบคำถามประเภทอะไร ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร

2) ระดับเข้าใจความหมาย เป็นระดับที่สูงขึ้นจากระดับที่หนึ่ง ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายหรือสามารถหาความหมายที่ผู้เขียนมิได้บอกกล่าวไว้ตรง ๆ ตามตัวหนังสือเป็นระดับที่เราสามารถตอบคำถามประเภททำไมและอย่างไร การหาคำตอบจะต้องใช้ความคิดพิจารณาตีความหมาย เปรียบเทียบ เป็นต้น

3) ระดับการนำไปใช้ เป็นระดับที่ผู้อ่านต้องรู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า และนำไปสัมพันธ์กับเรื่องราวหรือประสบการณ์ที่เคยมี เพื่อให้การทำงานหรือการแก้ไขปัญหาบรรลุ ถือว่าเป็นระดับที่ผู้อ่านสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

2. เป้าหมายการเรียนรู้จากหนังสือ สามารถกำหนดเป้าหมายของการใช้หนังสือเพื่อบรรลุประโยชน์ได้น้อย 3 ประการ

1) การใช้หนังสือเรียนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนการสอนตามรายวิชาที่กำหนดในหลักสูตรการเรียนการสอน

- 2) การใช้หนังสือเรียนเพื่อบรรลุเป้าหมายตามธรรมชาติของสาขาวิชา
- 3) การใช้หนังสือเรียนเพื่อบรรลุเป้าหมายของการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาทุกด้าน เช่น ความรู้ ความคิด เจตคติ และค่านิยม เป็นต้น

2.1.4 ประเภทของหนังสือเรียน

เจริญ บางเสน (2549: 20) ได้กล่าวถึงหนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ประกอบการเรียนการสอน มี 3 ประเภท คือ หนังสือเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ และแบบฝึกหัด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. หนังสือเรียน หมายถึง เอกสารที่จัดเป็นรูปเล่ม ใช้สำหรับการเรียน มีสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้อง อาจมีลักษณะเป็นหนังสือเล่มเดียวตามกลุ่มวิชาหรือรายวิชาใดวิชาหนึ่งหรือเป็นชุด คือ มีหลายเล่มหลายชนิดอยู่ในชุดเดียวกัน และอาจมีแบบฝึกหัดประกอบด้วย เพื่อเป็นสื่อการเรียนสำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะและแตกฉานในบทเรียน สำหรับรายวิชาที่เน้นทักษะและการปฏิบัติ

2. หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ แต่ไม่ได้กำหนดให้เป็นหนังสือเรียน หนังสือประเภทนี้โรงเรียนจัดหาไว้บริการครูนักเรียน โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของภาษา เสริมสร้างทักษะและนิสัยรักการอ่าน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียนรู้ตามหลักสูตร หนังสือเสริมประสบการณ์จำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุทิศ และหนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

- 2) หนังสืออ่านเพิ่มเติม คือ หนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร สำหรับให้นักเรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสือประเภทนี้เคยเรียกว่า หนังสืออ่านประกอบ

- 3) หนังสืออุทิศ คือ หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียนการสอน การเรียบเรียง หนังสือประเภทนี้เป็นหนังสือเชิงวิชาการ

- 4) หนังสือส่งเสริมการอ่าน คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อาจเป็นหนังสือสารคดี นวนิยาย นิทาน ฯลฯ ที่มีลักษณะไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติและมีสาระประโยชน์

3. แบบฝึกหัด คือ สื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยส่งเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียน

ปัจจุบันแบบฝึกหัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยระดับประถมศึกษา เช่น แบบฝึกหัดรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ทักษะภาษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบบฝึกหัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) หรือบางหน่วยงาน เช่น สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำกิจกรรมวิทยาศาสตร์ จัดทำแบบฝึกเสริมทักษะรายวิชาพื้นฐานคณิตศาสตร์ ระดับประถมศึกษาแต่ละชั้น พิมพ์เผยแพร่จำหน่ายช่วยครูผู้สอนด้วย โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ประเภททักษะจำเป็น ต้องให้นักเรียนฝึกหัดเพื่อเกิดทักษะและความชำนาญ หรือครูผู้สอนอาจสร้างแบบฝึกหัดเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับผู้เรียนของตนก็ได้

โดยสรุป หนังสือเรียนจัดเป็นหนังสือที่มุ่งให้ความรู้แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนที่กำหนดไว้ โดยเนื้อหาของหนังสือเรียนจะมีความสอดคล้องกับหลักสูตรตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด หนังสือเรียนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งต่อผู้เรียนและครูผู้สอน ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปตามเป้าหมายของการศึกษา อีกทั้งยังช่วยให้ครูได้เข้าใจถึงขอบเขตของเนื้อหาวิชาและเป็นการเสนอแนะแนวทางการสอนให้แก่ครูอีกด้วย ซึ่งในสถานศึกษาได้จัดแบ่งหนังสือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ และแบบฝึกหัด ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รับสาระความรู้จากหนังสือเรียนให้มากที่สุดและเข้าใจเรื่องที่เรียนได้อย่างลึกซึ้ง

2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยจัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งเป็นทักษะที่ต้องได้รับฝึกฝนจนเกิดความชำนาญสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

2.2.1 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยที่ใช้เป็นสื่อสำหรับการเรียนการสอนในแต่ละระดับชั้นผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการและจัดทำโดยสถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (สวก.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งในสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการเป็นฝ่ายดำเนินงาน โดยพิจารณาเลือกสรรผู้ทรงคุณวุฒิในด้านสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ด้านหลักสูตรด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการพัฒนาสื่อ เสนอให้เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ประกอบด้วยหนังสือเรียนภาษาพาทีและวรรณคดีลำนํ้า ที่ใช้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 หนังสือเรียนวิธีภาษาและวรรณคดีวิจิตร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและวรรณคดีวิจิตร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 รวมทั้งสิ้น 24 เล่ม เพื่อให้สอดคล้องตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้วิชาภาษาไทย เนื่องจากทักษะทางภาษาไทยเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้ต้องมีประสิทธิภาพและเพื่อนำไปใช้ในชีวิตรจริง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551: 2-3) ดังนี้

สาระที่ 1 การอ่าน

มาตรฐาน ท 1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน

สาระที่ 2 การเขียน

มาตรฐาน ท 2.1 ใช้กระบวนการเขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความ และเขียนเรื่องราวในรูปแบบต่าง ๆ เขียนรายงานข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ

สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด

มาตรฐาน ท 3.1 สามารถเลือกฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ และพูดแสดงความรู้ ความคิด และความรู้สึกในโอกาสต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์

สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย

มาตรฐาน ท 4.1 เข้าใจธรรมชาติของภาษาและหลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษา และพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไว้เป็นสมบัติของชาติ

สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตรจริง

ทั้งนี้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มีการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยจะต้องมีคุณภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 42-43) ดังนี้

1. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองเป็นทำนองเสนาะได้ถูกต้องและเข้าใจดี ความ แปลความ และขยายความเรื่องที่อ่านได้ วิเคราะห์วิจารณ์เรื่องที่อ่าน แสดงความคิดเห็นโต้แย้งและเสนอความคิดใหม่จากการอ่านอย่างมีเหตุผล คาดคะเนเหตุการณ์จากเรื่องที่อ่าน เขียนกรอบแนวคิด ผังความคิด บันทึกร ย่อความ และเขียนรายงานจากสิ่งที่อ่าน สังเคราะห์ ประเมินค่า

และนำความรู้ความคิดจากการอ่านมาพัฒนาตน พัฒนาการเรียน และพัฒนาความรู้ทางอาชีพ และนำความรู้ความคิดไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต มีมารยาท และมีนิสัยรักการอ่าน

2. เขียนสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ภาษาได้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ ย่อความจากสื่อที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย เรียงความ แสดงแนวคิดเชิงสร้างสรรค์โดยใช้โวหารต่าง ๆ เขียนบันทึก รายงานการศึกษาค้นคว้าตามหลักการเขียนทางวิชาการ ใช้ข้อมูลสารสนเทศในการอ้างอิง ผลงานของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสารคดีและบันเทิงคดี รวมทั้งประเมินงานเขียนของผู้อื่นและนำมาพัฒนางานเขียนของตนเอง

3. ตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ฟังและดู มีวิจารณญาณในการเลือกเรื่องที่ฟังและดู วิเคราะห์วัตถุประสงค์ แนวคิด การใช้ภาษา ความน่าเชื่อถือของเรื่องที่ฟังและดู ประเมินสิ่งที่ฟังและดูแล้วนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีทักษะการพูดในโอกาสต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยใช้ภาษาที่ถูกต้อง พูดแสดงทรรศนะ ได้แย้ง โต้แย้ง โน้มน้าว และเสนอแนวคิดใหม่อย่างมีเหตุผล รวมทั้งมีมารยาทในการฟัง ดู และพูด

4. เข้าใจธรรมชาติของภาษา อิทธิพลของภาษา และลักษณะของภาษาไทย ใช้คำและกลุ่มคำสร้างประโยคได้ตรงตามวัตถุประสงค์ แต่งคำประพันธ์ประเภท กาพย์ โคลง ร่าย และฉันท์ ใช้ภาษาได้เหมาะสมกับกาลเทศะและใช้คำราชาศัพท์และคำสุภาพได้อย่างถูกต้อง วิเคราะห์หลักการสร้างคำในภาษาไทย อิทธิพลของภาษาต่างประเทศในภาษาไทยและภาษาถิ่น วิเคราะห์และประเมินการใช้ภาษาจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

5. วิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์วรรณคดีเบื้องต้น รู้และเข้าใจลักษณะเด่นของวรรณคดี ภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีไทย ประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ และนำข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

นอกจากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้วิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จะช่วยส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพด้านการศึกษาดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้วย เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 7) ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง

6. มุ่งมั่นในการทำงาน

7. รักความเป็นไทย

8. มีจิตสาธารณะ

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรในส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดขึ้น นับเป็นกรอบสำคัญ ที่ถูกจัดทำเพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เติบโตเป็นคนดี คนเก่ง และเป็นพลเมืองดีของชาติ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญทางวิทยาการในโลกยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2.2.2 การสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทย

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2555 อ้างถึงใน ทศนีย์ เศรษฐพงษ์, ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนว่าหมายถึง การจัดทำหนังสือที่ใช้ในโรงเรียน โดยการจัดทำสิ่งพิมพ์ที่ผู้จัดพิมพ์จะต้องดำเนินการตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 419/2522 ซึ่งยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนในโรงเรียน ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาโดยหนังสือเรียนภาษาไทยเป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้นหรือสำนักพิมพ์เอกชนเป็นผู้ผลิตสำหรับพัฒนาทักษะทางการใช้ ภาษา ทั้งการอ่าน การเขียน การฟัง ดู และพูด หลักภาษา และวรรณคดีวรรณกรรม รวมทั้งสำหรับ ครูที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีนักวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ครูภาษาไทย จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเข้าร่วมพิจารณาความถูกต้องของ เนื้อหา

ความสำคัญของการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทยต้องเป็นไปตามมาตรา 64 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำรา หนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ อื่น วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยี โดยเร่งพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและการมีแรงจูงใจแก่ผู้ผลิต และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้เปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรี อย่างเป็นธรรม (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2546)

2.2.3 หนังสือเรียนภาษาไทยที่สร้างและพัฒนาโดยกระทรวงศึกษาธิการ

การสร้างและพัฒนาหนังสือเรียน ผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับ หนังสือเรียนที่ใช้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน นโยบายการสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ประเภทหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ (ทศนีย์ เศรษฐพงษ์, ม.ป.ป.) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. มีรายชื่อปรากฏในฐานข้อมูลบัญชีกำหนดสื่อการเรียนรู้สำหรับเลือกใช้ในสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเผยแพร่โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปัจจุบันสามารถค้นข้อมูลได้จากเว็บไซต์ <http://academic.obec.go.th/textbook/web/index.php>

2. พิมพ์ตราของกระทรวงศึกษาธิการเป็นรูปเสมาธรรมจักร และมีข้อความว่า “กระทรวงศึกษาธิการ” ไว้อย่างชัดเจนที่หน้าปก

3. มีหน้าประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องอนุญาตให้ใช้หนังสือเรียนในโรงเรียน ซึ่งอาจจะอยู่ในส่วนประกอบตอนท้ายเล่ม

4. มีตัวเลขรหัสประจำหนังสือสากล (ISBN) ปรากฏอยู่หน้าแรกของรองปกทุกเล่ม

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ให้แนวทางพัฒนาสื่อการเรียนการสอนประเภทหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย มีใจความว่า ส่งเสริมให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนผลิตสื่อการเรียนการสอน ที่จะใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องส่งมาให้กรมวิชาการตรวจ แต่ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา ในการพิจารณาจัดหาไว้ในห้องสมุดหรือมุมหนังสือ โดยไม่ต้องให้นักเรียนซื้อ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย จำเป็นต้องมีรายการหนังสือ (ราตรี เปรียวพานิช, 2555) สรุปได้ดังนี้

- 1) หนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีเนื้อหาทางภาษา สอดคล้องกับหลักสูตร
- 2) หนังสือประเภทฝึกวิธีทำและแบบฝึกหัดที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ และทักษะตามขั้นตอนการเรียนรู้ต่าง ๆ ครบถ้วน ช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน
- 3) หนังสืออ้างอิงทางภาษาสำหรับครู ใช้ค้นคว้าประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น หนังสือศัพท์บัญญัติ หนังสือพจนานุกรม

2.2.4 หลักการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทย

หนังสือเรียนภาษาไทยที่ดึงดูดความสนใจให้ผู้เรียนต้องการอ่าน ผู้สร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทยต้องมีหลักการออกแบบ วางแผนการทำหนังสืออย่างเป็นระบบ การออกแบบหนังสือเรียน (text book design) เป็นการกำหนดความคิดรวบยอด วางแผนและกำหนดโครงสร้างทางกายภาพของหนังสือเรียน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของหนังสือเรียน และเนื้อหาสาระที่อยู่ภายใน ให้ดูอ่านง่าย และมีความน่าสนใจ ตลอดจนสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลักการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทยที่ดี (ทัศนีย์ เศรษฐพงษ์, ม.ป.ป.) มีรายละเอียดดังนี้

2.2.4.1 การใช้หลักจิตวิทยา

การจัดทำหนังสือเรียนภาษาไทยต้องอาศัยความรู้ทางด้านจิตวิทยามาประกอบเพื่อใช้ในการออกแบบหนังสือเรียนที่คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนใน

แต่ละวัย สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2556) ได้อธิบายถึงหลักจิตวิทยาที่ควรนำมาประกอบการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียน ดังนี้

1. พัฒนาการของทักษะการอ่าน

Fink and Gautreaux (2005 อ้างถึงในสุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2556) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางการอ่านของผู้เรียนมี 3 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) เด็กอายุระหว่าง 3-9 ปีจะสนุกกับภาษาและหนังสือโดยไม่รู้ตัว อ่านเพื่อเรียนรู้และถอดรหัสของคำที่อ่าน
- 2) เด็กอายุ 10-14 ปี จะเห็นภาพตนเองในหนังสือที่อ่าน มักจะนำตัวเองไปแทรกหรือแทนตัวเองเป็นตัวละครเอกในหนังสือที่อ่าน พวกเขาต้องการจะเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือ และเรื่องราวที่อ่านก็ต้องน่าเชื่อถือด้วย
- 3) เด็กอายุ 15-17 ปีขึ้นไป จะมีสุนทรีภาพในการอ่านมีอารมณ์ลึกซึ้งต่อการให้ความสนใจเรื่องชีวิต สามารถอ่านเรื่องที่เป็นนามธรรมได้

2. ความสนใจในการอ่านของเด็ก

การคัดเลือกเนื้อหาในหนังสือเรียนภาษาไทยนั้น ผู้เขียนต้องมีความรู้ในด้านหลักจิตวิทยาสำหรับเด็ก โดยเฉพาะความสนใจในการอ่านของเด็ก ซึ่งมีผู้วิจัยศึกษาและสำรวจความสนใจและรสนิยมในการอ่านของเด็กและเยาวชนไทยมาแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจว่าเด็กแต่ละช่วงวัยมีความต้องการในการอ่านหนังสือที่มีเนื้อหาแบบใด จึงมีผู้ใช้ผลของการศึกษานั้นมาเป็นหลักในการคัดเลือกเนื้อหาบรรจุไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย วราภรณ์ จารุเมธิชน (2555) อธิบายความสนใจในการอ่านของเด็กแต่ละวัย ซึ่งจะขอลำถึงเฉพาะเด็กในช่วงวัย 12-18 ปี สรุปได้ดังนี้

- 1) เด็กวัย 12-13 ปี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-2 เด็กชายจะเริ่มเพิ่มความสนใจในประวัติศาสตร์ ชีวประวัติและหนังสือที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และสังคม เด็กหญิงจะชอบนิยายมากกว่าเด็กชาย ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายชอบอ่านเรื่องที่เขียนให้ชัดไปกว่าความจริงและเรื่องที่เกินไปไม่ได้ เรื่องตลก และเรื่องเกี่ยวกับงานอดิเรก เด็กสามารถอ่านได้ทั้งเรื่องที่แต่งขึ้นและเรื่องจริง แต่เวลาอ่านเรื่องใดก็ขอให้เนื้อเรื่องเหมาะสมกับเรื่องนั้น เด็กชายชอบเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เด็กไม่ค่อยสนใจในภาพปกสวย ๆ หรือเย็บเล่มหรู ๆ แต่จะสนใจเนื้อหาภายใน ถ้าเนื้อหาเป็นข้อมูลจริงมีความทันสมัยก็จะเหมาะกับเด็กมากขึ้น
- 2) เด็กวัย 14 ปี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระยะเข้าสู่วัยรุ่น ความสนใจจะเริ่มไปในแนวใดแนวหนึ่งโดยเฉพาะระยะนี้อาจจะอ่านหนังสือน้อยลง แต่จะชอบอ่านนิยายสารมากขึ้น เด็กชายชอบอ่านชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ การเดินทาง เครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ ชอบหนังสือมีแผนผังแบบแปลน บางคนอาจจะเริ่มอ่านหนังสือรัก ๆ ใคร่ ๆ บ้าง แต่เนื้อเรื่องจะต้องกระชับ เด็กหญิงชอบหนังสือสำหรับผู้ใหญ่มากขึ้น ชอบเรื่องรักใคร่ที่สะท้อนอารมณ์ ชอบเรื่องราวที่แต่งเกินความจริง

(ระยะนี้เป็นระยะที่ควรให้การแนะแนว การอ่านมากที่สุด บางคนอาจสนใจหนังสือเกี่ยวกับอาชีพมากขึ้น และยังสนใจบทละครและคำประพันธ์ด้วย

3) เด็กวัย 15 ปี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เริ่มอ่านหนังสือตามแนวต้องการของโรงเรียนและสังคมของตน เด็กชายมักชอบเรื่องเกี่ยวกับวิชาการ งานอดิเรก และการทดลอง เด็กหญิงชอบนวนิยาย สนใจเรื่องรักโรแมนติก เรื่องเกี่ยวกับสัตว์ เรื่องลึกลับตื่นเต้น

4) เด็กวัย 16-17 ปี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5-6 ความสนใจในการอ่านเริ่มเป็นผู้ใหญ่ขึ้น จะมีความสนใจความต้องการ และรสนิยมของตนเอง สนใจชีวิตอย่างผู้ใหญ่ สนใจเรื่องของโลก ของสังคม และปัญหาส่วนตัวต่าง ๆ

2.2.4.2 การคัดเลือกบทที่นำมาให้อ่านและเสริมทักษะด้านภาษา

การคัดเลือกบทอ่านเพื่อเสริมทักษะทางด้านภาษาไทย จะต้องมีความเหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อเป็นตัวแทนของบทอ่านที่ดีในการพัฒนาทักษะทางภาษาของผู้เรียน โดยมีแหล่งในการคัดเลือกเนื้อหาหรือแนวคิดเพื่อนำมาใส่ไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย ซึ่งอาจหาได้จากหลาย ๆ ทาง ประภาศรี สีอำไพ (2524) และ ถวัลย์ มาศจรัสและไพศาล เรียนทัพ (2550) ได้เสนอแนะแหล่งที่มาของบทอ่านสรุปได้ ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในสาระการเรียนรู้แกนกลางของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ได้กำหนดเนื้อหา บทอ่านประเภทนิทาน นิทานแฝงคติธรรม นิทานพื้นบ้าน ภาษิต คำพังเพย คำคล้องจอง บทร้อยกรอง ปริศนาคำทาย การละเล่นที่มีบทร้องในท้องถิ่น นิยายสำหรับเด็ก เรื่องสั้น เรื่องจากวรรณคดี สารคดีสั้น ๆ เรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง ครอบครัว โรงเรียน สังคม ชุมชน เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม สถานที่สำคัญในท้องถิ่นหรือของชาติ บุคคลตัวอย่างในท้องถิ่นหรือชาติ ผู้เขียนต้องคัดเลือกเนื้อหาที่มีความเหมาะสมตามประเภทของบทอ่านที่ระบุไว้ในหลักสูตร

2. สิ่งแวดล้อมและสภาพของท้องถิ่น เนื้อเรื่องที่นำมาจากสภาพของท้องถิ่น อาจเกิดจากปัญหาของสิ่งแวดล้อมของสังคมที่เด็กอยู่ในปัจจุบัน เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาจราจร ซึ่งชาวกรุงเทพมหานครฯ กำลังประสบปัญหาอยู่มากก็อาจนำมาเขียน ตั้งเป็นปัญหาให้เด็กคิด สร้างจุดมุ่งหมายและดำเนินเรื่องสร้างตัวละครให้ตัวละครนำเสนอปัญหานั้นออกมาในรูปของเนื้อเรื่อง หรือการบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านคิด ตลอดจนหาแนวทางแก้ไขปัญหา นอกจากปัญหาของท้องถิ่นแล้ว อาจนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดหรือท้องถิ่นที่ตนอยู่มาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ท้องถิ่นอื่นได้รู้จัก

3. ความสนใจและความต้องการอ่านของเด็กตามวัย บทอ่านที่นำมาจากความสนใจและความต้องการของเด็กตามวัย ดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น เช่น การละเล่น การกีฬา การกินการอยู่ การใช้เวลาว่าง และงานอดิเรก เป็นต้น บทอ่านเหล่านี้ เมื่อนำมาใช้ในการสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนภาษาไทยต้องเขียนเรียบเรียงให้เป็นเรื่องราวสมัยหรือเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ เนื้อเรื่อง

ควรเน้นความสนุกสนานบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ และแทรกคุณธรรมต่าง ๆ ที่พึงประสงค์จะปลูกฝังให้บังเกิดแก่ผู้เรียน นอกจากนี้ควรเป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องดี การดำเนินเรื่องรวดเร็ว ฉับไว ตื่นเต้น เร้าใจ และสมจริง ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามได้ รวมทั้งการสร้างลักษณะนิสัยตัวละครและบุคลิกตัวละคร ซึ่งเป็นเรื่องให้ผู้เขียนหนังสือเรียนควรคำนึงให้มาก

4. นิทานพื้นเมือง ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่มาแต่โบราณตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทุกจังหวัด ทุกอำเภอ ทุกตำบล ทุกหมู่บ้าน ล้วนแล้วแต่มีนิทานชาวบ้าน เรื่องเล่าประเภทตำนาน นิทานพื้นเมือง ประวัติเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อถือ คติชาวบ้าน ตำนาน สถานที่บ่อเกิดชนบทรรมนิยม คำพังเพย คำคม นิทานศาสนา ชาดก นิทานพงศาวดาร ประวัติบุคคลสำคัญเชิงตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้นำมาเขียนเป็นบทอ่านได้ โดยอาจดัดแปลงแต่งเติมให้น่าสนใจขึ้น ปัจจุบันมีหนังสือรวบรวมสิ่งเหล่านี้มีมากมาย สามารถค้นคว้าได้จากห้องสมุด หอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดศูนย์วัฒนธรรมพื้นเมืองประจำท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เก็บเรื่องเหล่านี้ไว้มากมาย สามารถนำมาเขียนเป็นเรื่องและวาดภาพประกอบออกมาให้ผู้เรียนอ่าน นิทานเหล่านี้ส่วนใหญ่มีคติสอนใจทั้งสิ้น จึงมีประโยชน์แก่ผู้เรียนมาก

2.2.4.3 การใช้ภาษาในการเขียน

สำนวนภาษาในหนังสือเรียนควรถูกต้องตามหลักการใช้ภาษาที่ดีและเหมาะสมแก่ความรู้ ความเข้าใจภาษาของผู้อ่าน ไม่ใช่ประโยคซับซ้อนหรือยาวเกินไป การอธิบายความชัดเจนเข้าใจง่าย หลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์ที่เข้าใจยาก ศัพท์ทางวิชาการหากจำเป็นต้องใช้ต้องพิจารณาว่าผู้เขียนได้อธิบายความหมายไว้หรือไม่ (กรมวิชาการ, 2545: 57) โดยเฉพาะหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยที่เป็นบทอ่านบางบทมีคำศัพท์ยาก ในท้ายบทจึงต้องใส่ความหมายหรือคำอธิบายศัพท์กำกับไว้ท้ายบทด้วย

2.2.5 ประเภทของหนังสือเรียนภาษาไทย

การจัดการเรียนการสอนภาษาไทยที่ผ่านมา พบว่า มีการแบ่งประเภทของหนังสือเรียนภาษาไทยเป็น 3 ประเภท คือ หนังสือแบบเรียนทางภาษา หนังสือแบบเรียนสอนอ่าน และ หนังสือแบบเรียนทางวรรณคดี (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2550: 82-83) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. หนังสือแบบเรียนทางภาษา หมายถึง แบบเรียนที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ทางภาษา ได้แก่ หลักการประสมอักษร คือ การเอาสระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ มาประสมกัน การวิเคราะห์คำ การวิเคราะห์ประโยคในขั้นต้น ๆ ก็จะเป็นหลักเกณฑ์ง่าย ๆ เพื่อให้นักเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ ต่อมาจึงเป็นแบบเรียนที่เป็นการวิเคราะห์คำและประโยค บางสมัยมีการนำคำมาผูกรวมกันเป็นประโยค และเป็นข้อความแบบเรียนที่เป็นการวิเคราะห์ ซึ่งยากแก่นักเรียนมาก ตัวอย่างเช่น หลักภาษาของพระยาอุปทิศศิลปสาร เป็นหนังสือที่วิเคราะห์ภาษาไทยทั้งในด้านเสียง การเขียนคำ

และประโยค นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงคำภาษาต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในภาษาไทย นักเรียนจะต้องมีความรู้ในเรื่อง ลักษณะคำของภาษาต่าง ๆ ด้วย

แบบเรียนทางด้านภาษานี้ได้รวมถึงการใช้ภาษาด้วย นอกจากนั้นยังมีเป็นแบบเรียนในด้านการแต่งคำประพันธ์ คือ การแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนด้วย และถือว่าการดังกล่าวนี้เป็นศิลปะชั้นสูง

2. หนังสือแบบเรียนสอนอ่าน แบบเรียนประเภทนี้มักจะคู่กับแบบเรียนทางภาษา คือ เมื่อนักเรียนรู้จักการประสมอักษรเป็นคำแล้ว ก็ให้นักเรียนอ่านข้อความยาว ๆ เพื่อให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่านและเขียนได้ดียิ่งขึ้น ในสมัยที่มีหนังสือจินตตามณีเป็นแบบเรียนทางภาษาก็มีวรรณคดีต่าง ๆ เป็นแบบสอนอ่าน ในสมัยที่มีประถม ก กา ก็มีประถม ก กา หัดอ่าน และเมื่อมีแบบเรียนใหม่ก็มีแบบสอนอ่านใหม่คู่กัน

หนังสือแบบเรียนสอนอ่านนี้มีเนื้อหาต่างกัน และเป็นแบบเรียนที่บรรจุวิชาต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้แก่เด็กทั้งในด้านอาชีพ วัฒนธรรม และความรู้รอบตัว แบบเรียนประเภทนี้มักจะแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ ผู้แต่งนำความรู้ที่อยู่รอบตัวมาแต่งเป็นเรื่องอ่านสนุก มักจะเป็นแบบเรียนในขั้นต้น ๆ เช่น แบบสอนอ่านมาตรฐานของนายยง อิงคเวทย์ บันไดก้าวหน้าของกวี กวีติวิทย์โยธาร หนังสือชุดสุดาควาวิ ของนายอภัย จันทวิมล เป็นต้น

3. หนังสือแบบเรียนทางวรรณคดี หมายถึง การนำเอาหนังสือทางวรรณคดีมาเป็นแบบเรียนในชั้นจะใช้คู่กันไปกับแบบสอนอ่าน ในตอนแรกจะเป็นการตัดตอนมาสั้น ๆ และเรียนปีละเรื่องสองเรื่อง แต่ต่อมาภายหลังได้มีการรวบรวมวรรณคดีของชาติเกือบทั้งหมด ฉะนั้นนักเรียนจึงได้รู้จักวรรณคดีต่าง ๆ ของชาติ เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาแล้ว แบบเรียนทางวรรณคดีในรุ่นหลังยังมีจุดมุ่งหมาย ให้นักเรียนฝึกทางด้านการใช้ภาษาและให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ซึ่งวรรณคดีที่สำคัญ ๆ ที่ตัดตอนมา ได้แก่ ขุนช้าง ขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม อิเหนา ตอนศึกกะหมังกุหนิง พระอภัยมณี ตอน หนีนางผีเสื้อสมุทร เวสสันดรชาดก ตอน กัณท์มัทรี นิทานเวตาลเรื่องที่ 10 โคลงโลกนิติ ฯลฯ

นอกจากนี้ผู้เขียนหนังสือต้องคำนึงถึงความสอดคล้องของหลักสูตรการศึกษา ได้แก่ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) จะระบุสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่ผู้เขียนต้องยึดเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และจัดทำเนื้อหาในหนังสือเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สาระการอ่าน ซึ่งมีสาระการเรียนรู้แกนกลาง คือ การอ่านจับใจความจากสื่อต่าง ๆ เช่น เรื่องเล่าจากประสบการณ์ เรื่องสั้น บทสนทนา นิทานชาดก วรรณคดีในบทเรียน และบทความ ซึ่งผู้เขียนต้องอธิบายถึง การอ่านจับใจความในด้านความหมาย ความสำคัญ ขั้นตอนการปฏิบัติในการอ่าน และการแสดงวิธีการอ่านโดยใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น การตั้งคำถาม การเขียนแผนภาพความคิด โดยคัดเลือกบทอ่านที่ตรงกับความสนใจของผู้เรียนมาฝึกปฏิบัติ

ในด้านการเขียนเค้าโครงเรื่อง เช่น หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวิธภาษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีการวางโครงเรื่องที่มีตัวละคร เพื่อเป็นบทอ่านนำไปสู่เนื้อหาที่ต้องการสอนทั้งทักษะการอ่าน การเขียน การฟัง การดู และการพูด หลักการใช้ภาษา ผู้เขียนจะบอกให้ทราบว่าเนื้อเรื่องเกี่ยวกับอะไร มีแนวคิดสำคัญของเรื่องอย่างไรบ้าง เช่น ให้เป็นคนกล้าหาญ ให้เป็นคนซื่อสัตย์ ให้เป็นคนขยัน เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นสรุปความได้ว่า หนังสือเรียนภาษาไทยถูกจัดทำขึ้นตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำเองตามกรอบของหลักสูตรการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์คือการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ โดยมีหลักในการจัดทำหนังสือเรียนภาษาไทย คือ หลักจิตวิทยา ซึ่งต้องศึกษาพัฒนาการของทักษะการอ่านของเด็กในวัยต่าง ๆ ศึกษาความสนใจในการอ่านของเด็ก เพื่อกำหนดเนื้อหาของบทอ่านที่นักเรียนสนใจ หลักการคัดเลือกบทที่นำมาให้เด็กอ่านและเสริมทักษะด้านภาษาจะต้องศึกษาสาระการเรียนรู้แกนกลางจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาอย่างดี โดยการคัดเลือกเนื้อหาจากสิ่งแวดล้อมสภาพของท้องถิ่น ความสนใจและความต้องการของเด็กตามวัย ตลอดจนการคัดเลือกนิทานพื้นเมืองต่าง ๆ ที่น่าสนใจมา让孩子ศึกษา และสุดท้ายคือหลักการใช้ภาษาในการเขียนและเรียบเรียงหนังสือที่ผู้แต่งต้องมีความรู้ สามารถเขียนเรื่องได้อย่างถูกต้องตามหลักการใช้ภาษาที่ดี

2.3 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย เป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วยหนังสือเรียนวิวิธภาษา ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษางานเขียนหลากหลายรูปแบบ เพื่อสังเกตและเข้าใจลักษณะของภาษาไทยสามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสื่อสารในชีวิตประจำวันได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความรู้สึก และจินตนาการได้ตามศักยภาพ ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ และแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล ปลุกฝังให้รักการอ่านเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ทักษะ การใช้ภาษาในการฟัง การดู การพูด การอ่าน และการเขียนด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

ทั้งนี้เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ในหนังสือเรียนวิวิธภาษาและหนังสือเรียนหลักภาษา

และการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีกลวิธีในการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักภาษาและการใช้ภาษาไทยผ่าน “บทอ่าน” และ “ตัวบท” ขนาบด้าน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านให้แก่ผู้เรียนพร้อมทั้งได้สอดแทรกแนวความคิดเพื่อปลูกฝัง ขัดเกลา และหล่อหลอมพฤติกรรมให้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างดี

ตัวอย่างเรื่อง แต่งให้งามตามที่เหมาะ จากหนังสือเรียน วิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ต้องการปลูกฝังวัฒนธรรมในการแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะให้แก่ผู้เรียนดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“คนเราแต่งกายก็เพื่อป้องกันร่างกายไม่ให้ร้อนเย็นจนเกินไปและไม่ให้ดูน่าเกลียด คนแต่ละชาติมีวิธีแต่งกายที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม และตามวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เสื้อผ้าที่เราใส่ จึงแสดงวัฒนธรรม แสดงความเป็นชาติ และแสดงตัวตนของผู้สวมใส่”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 52)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าหนังสือเรียนวิภาษาภาษาไทยเป็นส่วนสำคัญในการให้ความรู้ และขัดเกลาทางสังคมให้ผู้เรียนรู้จักการแต่งกายให้สุภาพ เรียบร้อย เหมาะสมกับวัย และสถานภาพของตนเอง เพราะการแต่งกายนั้นบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชาติและความเป็นตัวตนของผู้ที่สวมใส่ได้อีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของผู้สวมใส่ให้ดูดี สง่างาม และชวนมองสำหรับผู้พบเห็น

การยกตัวอย่างประกอบการสอนเรื่อง เสียงวรรณยุกต์ จากหนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ต้องการขัดเกลาผู้เรียนให้รู้จักวิธีการใช้คำพูด โดยเฉพาะการใช้เสียงสูงต่ำ เพราะอาจทำให้ความหมายผิดเพี้ยนไปได้ ดังเนื้อความตอนหนึ่งว่า

“วันหนึ่งชายคนหนึ่งชมหญิงคนหนึ่งให้หญิงอีกคนหนึ่งฟัง ถ้าผู้รับฟังสนองตอบว่า แหม เขาดีจังนะ ก็พอจะชมเชยคุณคนนั้นให้ฟังต่อไปได้ แต่ถ้าคุณเธอตัวตึงเสียงตอบว่า แหม เขาดี (เสียงตอนท้ายเป็นเสียงตรี) จังนะ ก็ควรจะเลิกชมทันที มิฉะนั้นจะเกิดเรื่อง ดีกับดี ไม่ว่าจะเป็นเสียงตรีหรือเสียงสามัญความหมายยังคงเหมือนกัน แต่ก็ทำให้ผู้ฟังทราบบว่าผู้พูดชมอย่างจริงใจหรืออย่างประชดประชันกันแน่”

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 35)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า แม้จะเป็นการยกตัวอย่างเรื่องหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ มาประกอบ การสอนหลักภาษาเรื่อง เสียงวรรณยุกต์ แต่ตัวอย่างนั้นก็ยิ่งช่วยขัดเกลาผู้เรียนให้รู้จักการ

ใช้คำพูดให้เหมาะสมกับผู้อื่น ซึ่งถือว่าเป็นมารยาททางสังคมในการสื่อสารอีกอย่างหนึ่งที่ผู้เรียนจะต้องใช้ให้ถูกต้อง

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วิวริภาษา ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และหนังสือเรียนภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ที่ใช้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 นั้นมีลักษณะของเนื้อหาในบทเรียนต่างกัน เนื่องจากหนังสือเรียนภาษาไทยถูกจัดทำขึ้นให้มีความเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน จึงทำให้ข้อมูลที่บรรจุอยู่ในหนังสือเรียนมีความแตกต่างกันดังนี้

2.3.1 หนังสือเรียน วิวริภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

แนวการนำเสนอของหนังสือเรียน วิวริภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษางานเขียนหลากหลายรูปแบบ เพื่อสังเกตและเข้าใจลักษณะของภาษาไทย สามารถใช้ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสื่อสารในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารความคิด ความรู้สึกและจินตนาการได้ตามศักยภาพ ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณในการพิจารณาตัดสินความควรไม่ควร และแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล ปลุกฝังให้รักการอ่าน นำไปสู่การเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงการใช้ทักษะทั้งสี่ คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามความเหมาะสม ปลุกฝังวัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นชาติ ความเป็นคนดีของสังคมไทยและสังคมโลก รวมทั้งสามารถนำความคิดไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนพัฒนาตนตามค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมไทย

วิธีการศึกษาเริ่มจากการอ่านบทอ่าน ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ การอ่านเพื่อทำความเข้าใจเนื้อความ การสังเกตรูปแบบที่เขียนและถ้อยคำที่ใช้ การสังเกตสำนวนภาษาและการใช้คำที่มีความหมายตรงและความหมายเปรียบเทียบ สังเกตที่มาของคำ บริบทที่ใช้ภาษาและผลที่เกิดจากการใช้ภาษานั้น ๆ

เนื้อหาของหนังสือเรียน วิวริภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นความรู้และข้อคิดต่าง ๆ จำนวน 14 บท สำหรับการเรียนรู้ใน 1 ปี ความรู้และข้อคิดนั้น ๆ ผู้เรียนจะสามารถทำความเข้าใจได้ถ่องแท้ และอาจจดจำไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ ด้วยเหตุที่ผู้เรียนมีโอกาสรู้ความหมายของคำ หน้าที่และชนิดของคำ ตลอดจนลักษณะพิเศษของคำต่าง ๆ อยู่บ้างแล้วจากสื่อมวลชน จากสังคม และจากผู้ที่อยู่รอบตัว ผ่านการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน หนังสือเรียนเล่มนี้จึงอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษาในลักษณะให้เป็นข้อสังเกตแก่ผู้เรียนมากกว่าเป็นการสอนให้รู้กฎเกณฑ์ของภาษาไทยโดยตรง สิ่งสำคัญในการเรียนรู้ภาษา คือ ความสามารถในการใช้วิจารณ์ญาณตัดสินได้ว่าสิ่งที่ฟัง ที่ดู และที่อ่านนั้น สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดควรปฏิบัติตาม สิ่งใดควรปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยง การเรียนรู้สิ่งที่ถูกต้องตั้งแต่เริ่มเรียนและใช้ถูกต้องอยู่เสมอจะทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง โดยไม่ต้องแก้ไขในภายหลัง และการเรียนภาษาในระดับที่สูงขึ้นไปก็จะง่ายขึ้นด้วย หนังสือเรียน วิวริภาษา

จึงเน้นความรู้ที่ถูกต้อง ไม่มีกิจกรรมประเภทหาที่ผิด แก่ภาษาที่ใช้ผิด หรือลักษณะทางภาษาที่เป็นปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

มุมมองข้างต้นทำให้เห็นว่า หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 นอกจากมีการนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับที่สอดคล้องกับหลักสูตรแล้วยังถ่ายทอดสาระสำคัญและแนวคิดที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนผ่านบทอ่าน ซึ่งจากการศึกษาหนังสือเรียน วิชาภาษาไทยแล้ว พบว่า บทอ่านจะมีเนื้อหาประมาณ 3-4 หน้า มีตัวละครหรือเรื่องราวที่สร้างสรรค์ขึ้นในแต่ละบทที่เป็นอิสระต่อกัน กล่าวคือ เป็นเรื่องที่จบในแต่ละบทและมีภาพประกอบที่น่าอ่าน ประกอบกับมีกลวิธีในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทศนคติ อุดมการณ์ บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านตัวแทนของสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน และองค์กรทางสังคมที่สอดแทรกอยู่ในบทนั้น ๆ ตามความเหมาะสมของช่วงวัย

สำหรับเนื้อหาสาระในบทต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ได้ว่าแต่ละชั้นประกอบด้วยเรื่องอะไร และมีสาระสำคัญอย่างไรบ้าง ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
1	ภาษามีพลัง	บทอ่านสารคดี ต้องการสอนผู้เรียนรู้จักใช้ความหมายของคำให้ถูกต้อง เพราะภาษาสื่อได้ถึงความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งที่สังคมส่งสมกันมา ภาษามีอำนาจต่อจิตใจของคนเรา รวมทั้งมีอิทธิพลทำให้พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปได้
2	วิถีงาม ความพอเพียง	ความเรียงเขียนขึ้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนเห็นตัวอย่างการประพฤติปฏิบัติตนในครอบครัว ซึ่งมีวิธีการดำเนินชีวิตที่งดงามสอดคล้องเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำครอบครัวปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก
3	เพื่อนกัน	เรื่องแต่งขนาดสั้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนเห็นว่าคนต่างวัยกัน แม้จะสนใจสิ่งต่างกันหรือมีพฤติกรรมต่างกันก็สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นเพื่อนกันได้ และยังสอนให้เห็นว่าวัยรุ่นรักความเป็นอิสระ ไม่ชอบถูกควบคุมว่า และผู้ใหญ่ต้องให้ความสนใจลูกหลาน

ตาราง 3 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
4	แต่งให้งาม ตามที่เหมาะ	เรื่องแต่งขนาดสั้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการแต่งกายให้ เหมาะสมสุภาพ สะอาดเรียบร้อย เหมาะแก่วัยและสภาพของผู้แต่ง ไม่จำเป็นต้องแต่งตามสมัยนิยม
5	รอให้น้ำลายไหล เสียก่อน	งานเขียนแสดงข้อคิด ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักประหยัด ไม่ใช่เงิน สุรุ่ยสุร่ายและพิจารณาถึงความจำเป็นก่อนจะจ่ายเงินซื้อสิ่งใด
6	เก็บมาเล่า เอามาคุย	เรื่องแต่งขนาดสั้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการจดบันทึกความรู้ หรือเรื่องราวต่าง ๆ รอบตัว เพราะสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดให้ ผู้อื่นได้อย่างสมบูรณ์ถูกต้อง
7	เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม	งานเขียนอธิบายเรื่อง ต้องการสอนให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตาม กลุ่มคนหรือสังคมที่เราอยู่ด้วย โดยมุ่งความประพฤติที่เป็น มารยาทสังคมมากกว่าการประพฤติตามคุณธรรม
8	เสียงเพลงกับ เสียงกรีด	งานเขียนบรรยายเหตุการณ์ ต้องการสะท้อนให้ผู้เรียนเห็นพฤติกรรม ของวัยรุ่นบางกลุ่มที่แสดงออกทั้งด้านการแต่งกาย การพูดจา กิริยามารยาท การแสดงความรู้สึกสนุกสนานและชื่นชอบนักแสดง มีเจตนาให้ผู้เรียนเกิดมุมมองและพิจารณาว่าการกระทำแบบนั้น ๆ สมควรหรือไม่สมควร
9	เที่ยวทำเรือ	ความเรียงเชิงพรรณนา ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของ ตนเอง ทำงานในหน้าที่หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต
10	คิดต่างกัน แต่อยู่ร่วมกันได้	เรื่องแต่งขนาดสั้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักมารยาทในการแสดง ความคิดเห็นของตนให้ผู้อื่นได้รับรู้ และรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่นด้วย
11	บ.ก. ที่รัก	ความเรียงอธิบาย ต้องการสอนให้ผู้เรียนการใช้ภาษาในการเขียน จดหมาย ซึ่งเนื้อหาของจดหมายนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งว่า ต้องการเล่าเรื่อง สอบถาม แสดงความรู้สึก หรือแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งและผู้รับสารด้วย

ตาราง 3 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
12	ท่องเว็บ เก็บความรู้	ความเรียงจากคอลัมน์ ต้องการสอนให้ผู้เรียนระมัดระวังภัยจากการใช้อินเทอร์เน็ต เพราะอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยเฉพาะการคบเพื่อนจากอินเทอร์เน็ต
13	โครงงานเด่น เขียนเน้น กระบวนการ	เรื่องแต่งขนาดสั้น ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ดี หากคนเรารู้จักบทบาทหน้าที่ตนเอง รู้จักเคารพกฎกติกา เคารพกฎหมาย รู้จักแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ถูกที่ควร ก็จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
14	คำเพราะ เสนาท่านอง	กลอนสวดขนาดสั้นที่ยกมาเพื่อต้องการสอนให้ผู้เรียนได้รักษาวินัยธรรมอันงดงามที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตนั่นก็คือ การสวดหนังสือที่ปัจจุบันประเพณีการสวดหนังสือนี้ได้สูญหายไปเกือบหมดแล้ว

ตาราง 4 หนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
1	พุดดีมีเสน่ห์	บทสนทนา ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการพูด เพราะการพูดเป็นสิ่งสำคัญ การพูดดีเป็นการพูดเพื่อให้ผู้ฟังพอใจ สบายใจ โดยผ่านการเลือกสรรถ้อยคำที่สุภาพไพเราะเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล
2	ออมไว้ใส่ถุงแดง	บทความดัดแปลงจากเรื่อง เงินถุงแดง ต้องการสอนให้ผู้เรียนรักและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์และสอนให้ผู้เรียนประกอบอาชีพสุจริต มีความซื่อสัตย์ มีมานะในการหารายได้ ไม่จ่ายเงินเกินรายได้ที่มี ไม่นำเงินในอนาคตมาใช้จ่ายจนเป็นภาระหนี้สิน ควรเก็บออมเงินไว้เป็นทุนสำรองสำหรับใช้จ่ายในคราวจำเป็น
3	เมื่อแพะ กลายเป็นสุนัข	นำมาจากนิทานวานบอก เล่ม 1 (นิทานปัญญาจตุตถะ) ต้องการสอนให้ผู้เรียนเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์มักเชื่อและทำตามคำชักชวนโน้มน้าวใจ ผู้รับต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนและต้องรู้จักวิธีหลีกเลี่ยงเมื่อพบว่าการโน้มน้าวใจนั้นไม่ถูกต้อง

ตาราง 4 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
4	ลูกผู้ชาย... ตัวเกือบจริง	เรื่องสั้น เขียนขึ้นเพื่อต้องการเสนอมุมมองเชิงจิตวิทยา และสอนวัยรุ่นชายที่กำลังแสวงหาตัวตน ผู้เขียนต้องการสะท้อนความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมบางอย่างของวัยรุ่นชาย ให้รู้จักมองคนในแง่ดีและมีความรับผิดชอบ
5	บันทึกท่องเที่ยวโลก	เรื่องที่คัดมาจากรายการบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศนิวซีแลนด์ และนิวไอร์แลนด์หรือแอนตาร์กติกา พระราชินีพณในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (นามเดิม) ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิถีการจดบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยไม่หมิ่นแคลนผู้ใด เพราะอาจเกิดผลกระทบตามมา
6	เย็นศิระเพราะ พระบริบาล	บทเพลงสรรเสริญพระบารมีของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาให้ผู้เรียน ขับร้อง ต้องการสั่งสอนให้ผู้เรียนรักเคารพ และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยพระองค์ทรงงานหนักอึ้งยิ่ง เพื่อประชาชนชาวไทยทุกคน
7	พรที่สัมฤทธิ์	บทความสั้น ๆ ต้องการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่า พรเป็นสิ่งที่มีความค่า เป็นสิ่งที่คนทั่วไปปรารถนา พรเป็นเรื่องของจิตใจ เมื่อผู้ให้พรมีความปรารถนาดี และผู้รับพรเชื่อมั่นในพรที่ตนได้รับ ก็จะเกิดความสบายใจ มีกำลังใจดำเนินชีวิตไปตามครรลองที่ดี
8	รื่นเริงเพลงร่ำวง	ความเรียงอธิบาย ในเรื่องของเพลงร่ำวงและการร่ำวง ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการเล่นอย่างหนึ่งในสังคมไทย ซึ่งก็คือเพลงร่ำวงที่ใช้ร้องเล่นประกอบการรำเพื่อความสนุกสนาน นำเสนอเนื้อหาสาระด้วยคำอธิบายธรรมชาติ หรือสะท้อนพฤติกรรมที่ติงามของคนในสังคมที่มีความสามัคคี มีความรักต่อกัน
9	พอใจให้สุข	บทกลอนประเภทกลอนสุภาพ มีความยาว 5 บท มีเนื้อหาต้องการสอนผู้หญิงให้มีความพอใจกับความเป็นตนเองตามกำเนิดและตามสภาพที่ตนเป็น และที่สำคัญคือต้องปฏิบัติตนเป็นคนที่ดีเด่นในความดี
10	ถกประเด็น ทำเป็นรายงาน	สถานการณ์จำลองการประชุมของนักเรียน ต้องการสอนให้ผู้เรียนเห็นระเบียบวิธีในการประชุม ที่ผู้เรียนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการประชุมได้

ตาราง 4 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
11	ความรับผิดชอบ	งานเขียนเรียงความ ต้องการสอนผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ได้แก่ การเป็นพลเมืองที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ฝึกรับผิดชอบในงานเล็ก ๆ น้อย ๆ จะทำให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบสูง
12	โชคดียี่มี ภาษาไทย	ข้อความที่ตัดมาจากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ต้องการสอนให้ผู้เรียนรักษาภาษาไทย ซึ่งเป็นสมบัติวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นชาติ และเป็นสิ่งที่มีค่าของคนไทย
13	วันที่ผมตื่นสาย	บทความแสดงความคิดเห็น ต้องการสอนให้ผู้เรียนบริหารเวลา เมื่อมีวันหยุดควรใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกครอบครัว ผู้ที่รักและผูกพันมากกว่าไปเที่ยวสนุกกับเพื่อน ผู้ที่ไม่รู้คุณค่าของเวลาอาจทำให้มีโอกาสทำผิดพลาด
14	เด็กชาย เจ้าปัญญา	บทที่นำมาจากนิทานชาดกเรื่อง มโหสถชาดก ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา เพราะผู้มีปัญญาและใช้ในทางที่ถูกต้องย่อมได้รับการยกย่องสรรเสริญ และพบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

ตาราง 5 หนังสือเรียน วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วยบทอ่านจำนวน 14 บท

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
1	อะไร ๆ ก็ “ไม่เป็นไร”	นำตอนที่คัดมาจากหนังสือชื่อ สุดที่รัก เป็นหนังสือรวมข้อเขียนจากคอลัมน์ ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักการใช้คำนี้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในมุมมองที่หลากหลายซึ่งการใช้คำว่า “ไม่เป็นไร” ในสังคมไทยมีผลทั้งในทางที่ดีและไม่ดี
2	มองโฆษณา อย่างวรรณกรรม	บทความขนาดสั้น ต้องการสอนผู้เรียนให้รู้จักวิธีการโน้มน้าวจิตใจด้วยการสร้างสรรค์ถ้อยคำอย่างมีศิลปะ จูงใจให้ผู้รับสารประพศิตตาม เช่น การโน้มน้าวใจให้รักชาติ ห่วงใยสิ่งแวดล้อม เห็นใจคนจน ฯลฯ
3	เข้าหาเย็นเฮ	บทสนทนาที่มีลักษณะโน้มน้าวใจ ต้องการสอนผู้เรียนให้เห็นโทษของสุรา เสริมด้วยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากแหล่งต่าง ๆ แล้วพิจารณาเลือกปฏิบัติสิ่งที่ดีที่เหมาะสม มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ตาราง 5 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
4	เขียนได้ความตามรูปแบบ	เรื่องแต่งขนาดสั้นประกอบการอธิบายวิธีการเขียนจดหมาย ต้องการสอนให้ผู้เรียนการใช้ภาษาในการเขียนจดหมายที่สุภาพ สร้างความประทับใจ และถูกต้องเขียนถูกต้องตามขั้นตอนของการเขียนจดหมาย
5	เพลงนี้มีประวัติ	บทความที่เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอที่มาของเพลง ลาวดวงเดือน ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักชื่นชมผลงานศิลปะที่มีคุณค่า รู้จักศึกษาชีวประวัติของศิลปินจะทำให้เข้าใจและซาบซึ้งผลงานศิลปะนั้นมากขึ้น
6	มหัศจรรย์แห่งมะละกอ	บทความเชิงวิชาการที่เรียบเรียงเนื้อหาจากการประมวลความรู้และประสบการณ์ของผู้เขียน เพื่อเสนอความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ของมะละกอ เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างหนึ่งอาจมีประโยชน์อื่น ๆ แทรกอยู่ และต้องการสอนให้ผู้เรียนฝึกค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายสามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย ตลอดจนรู้จักนำข้อมูลเหล่านั้นมาพัฒนาตนเองและสังคม
7	รู้ตำนานสืบสานวัฒนธรรม	งานเขียนที่คัดมาจากร้านานประเพณีสงกรานต์ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ต้องการสอนให้ผู้เรียนทราบว่าผู้มีปัญญา มีวิชาความรู้ และผู้ถือคำสัตย์มั่นคงเป็นผู้ที่ควรเคารพสรรเสริญ
8	ที่เรียกว่าก้าวหน้า	บทความประเภทแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกต่างกันได้ ตามพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และความต้องการของแต่ละคน บทนี้ต้องการสรุปสาระให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ความคิดเห็นจากหลากหลายมุมมองและไปขบคิดเพื่อตัดสินใจเลือกรูปแบบความก้าวหน้าของตนเอง
9	กรุงเทพฯ เมื่อร้อยกว่าปี	บทสนทนาที่นำเสนอสาระมาจากบทละครพูดองค์เดียว เรื่องกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพุทธศักราช 2430 ต้องการให้ผู้เรียนเห็นว่า ความเจริญของกรุงเทพฯ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีสภาพอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
10	คิดดีก็ได้บุญ	การนำเรื่องสั้น “ใส่บาตร” มาให้อ่าน ต้องการสอนผู้เรียนให้เข้าใจว่าทุกคนมีเหตุผลอธิบายการกระทำทุกอย่างในชีวิต แม้จะเป็นสิ่งที่คนอื่นไม่เข้าใจ หากมีความตั้งใจอันดีอันบริสุทธิ์เป็นจุดยึดมั่น ก็เพียงพอต่อการกระทำนั้น ๆ แล้ว

ตาราง 5 (ต่อ)

บท	ชื่อเรื่อง	สาระสำคัญ
11	ปาร์ตี้ บาร์บีคิว	บทวิทยุประเภทให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำกิจกรรมที่อาจทำได้ในวันหยุด ในที่นี้คือการจัดปาร์ตี้ บาร์บีคิว ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักลักษณะของภาษาพูดที่ใช้ในบทวิทยุ
12	ความรักใคร่ ควรไผ่หา	เรื่องแต่งประกอบบทประพันธ์ ที่นำมาจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (นามเดิม) ต้องการสอนให้ผู้เรียนรักชาติ รักเกียรติ รักชื่อเสียงของตนเอง ต่อพระเจ้าแผ่นดินต่อศาสนา และต่อบ้านเกิดเมืองนอน เพราะประเทศไทยเป็นแผ่นดินเกิดของคนไทยทุกคน จึงมีบุญคุณแก่คนไทยเป็นอย่างมาก สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันที่ต้องเคารพเทิดทูน
13	คำขวัญโน้มน้ำใจ โน้มน้ำใจคำคม	บทสนทนาในประเด็นการแต่งคำขวัญ ต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักคำที่ใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ ในภาษาไทย และใช้ภาษาไทยในการแต่งคำขวัญเพื่อโน้มน้ำใจผู้อ่านได้อย่างถูกต้อง
14	ลัทธิบุญคุณอุ้ม ชีวิตคิดทดแทน	บทสนทนาทางโทรทัศน์ เสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญู ต้องการสอนให้ผู้เรียนมีความกตัญญูต่อพ่อ แม่ ครู อาจารย์ แผ่นดิน ชาวนา และธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้ชีวิตเรามีความสุขได้

จากเนื้อหาบทอ่านทั้งหมด ในหนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จะเห็นว่าผู้เรียนจะได้ศึกษางานเขียนหลากหลายรูปแบบ อาทิ บทความ ความเรียง นิทาน ตำนาน สารคดี บทสนทนา บทวิทยุ ซึ่งแต่ละเรื่องนั้นล้วนให้แง่คิด คติสอนใจ ปลุกฝัง ขัดเกลาผู้เรียนอย่างอ่อนโยน ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบแผนทางสังคมที่หลากหลาย ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

2.3.2 หนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

การใช้ชื่อว่า หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีจุดประสงค์สำคัญ 2 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ได้แก่

หนังสือเล่มที่ 1 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4)

1. เพื่อให้นักเรียนที่ใช้หนังสือเล่มนี้ ทำความเข้าใจและฝึกฝนตนให้มีความสามารถจะเรียนรู้ภาษาไทยอันเป็นภาษาของตน โดยเฉพาะในเรื่องของหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการ

สื่อสาร ให้เข้าใจถ่องแท้ตามศักยภาพของแต่ละคน ทั้งนี้โดยมีผู้สอนคอยกำกับ กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนให้ดำเนินไปตามทิศทางที่ถูกต้องตามที่หลักสูตรกำหนด

2. เพื่อให้นักเรียนที่ใช้หนังสือเล่มนี้ ได้รับประโยชน์จากการเรียนรายวิชาต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อของความเข้าใจในการเรียนรู้ตามหลักสูตรและในชีวิตต่อไปตามอัธยาศัย โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ การดำรงชีวิตในสังคม ความเข้าใจ ธรรมชาติ การประกอบอาชีพ งานสร้างสรรค์ และงานอดิเรก เป็นต้น

หนังสือเล่มที่ 2 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5) เป็นการนำความรู้ในเรื่องของภาษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ไปขยายผลให้เกิดความเข้าใจและความสามารถในการสื่อสาร ทั้งในชีวิตประจำวันและการศึกษาเล่าเรียน ทั้งการพูด-การฟัง การเขียน -การอ่าน และการแสดง-การดู

หนังสือเล่มที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6) อันเป็นเล่มสุดท้ายในชุดเดียวกันนี้ เน้นหนักในเรื่องการใช้ความคิด เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาส่วนตัว ปัญหาของกลุ่ม และปัญหาสาธารณะ รวมทั้งมีความสามารถในการโต้แย้ง การพิจารณาตัดสินใจ การแสดงเหตุผล และการรู้เท่าทันการโน้มน้าวใจและการโฆษณาชวนเชื่อรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ และจำเป็นของพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย

หนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จะเน้นไปที่กระบวนการใช้ทักษะเพื่อการสื่อสารที่มีเนื้อหาเพิ่มขึ้นในแต่ละระดับชั้น ซึ่งในแต่ละบทไม่ได้ปรากฏบทอ่านหรือตัวละครดังเช่นหนังสือเรียนวิวิธภาษา แต่ในหนังสือชุดนี้จะนำเสนอเนื้อหาประเภทนิทาน บทความ สารคดี บทสนทนา ฯลฯ มากตัวอย่างประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ซึ่งเรื่องที่น่ามายกตัวอย่างก็ล้วนมีคุณค่า สร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้เรียน อีกทั้งยังปลูกฝังค่านิยมที่ดี ประกอบกับการขัดเกลาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนี้ได้ต่อไปเมื่อเติบโตใหญ่

เนื้อหาในบทต่าง ๆ นั้นในหนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างจากหนังสือเรียน วิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ด้วยเหตุที่ผู้เรียบเรียงหนังสือได้นำตัวบทมาจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการสอน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสาระการเรียนรู้ในแต่ละบทอย่างคร่าว ๆ และจะนำเสนอตัวบทที่ผู้เรียบเรียงหนังสือได้คัดสรรมาเป็นตัวอย่างประกอบการสอนหลักภาษา โดยผู้วิจัยได้จัดประเภทของตัวบทตามลักษณะของเนื้อหาออกเป็นงานเขียนประเภทสารคดีและบันเทิงคดี ซึ่งอิงเกณฑ์จากหนังสืออุเทศภาษาไทย ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 5 (สถาบันภาษาไทย, 2561: 21-22) ดังนี้

หนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้จำนวน 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับหลักภาษา

ความรู้และข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับหลักภาษา เสียง อักษร คำ

ตอนที่ 2 การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

การสื่อสารของมนุษย์ รับสารด้วยการฟัง อ่านเพื่อพัฒนาตน ส่งสารด้วย การพูด ส่งสารด้วยการอ่าน ส่งสารด้วยการเขียน การสื่อสารเพื่อกิจธุระ ผังมโนภาพ ภาษาเพื่อการสื่อสาร ผ่านอินเทอร์เน็ต เรื่องความเรียงเกี่ยวกับโลกส่วนตัว ผีกแต่งบทร้อยกรอง การเขียนโครงการ เพื่อการเรียนรู้

ตาราง 6 ตัวอย่างที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

สารคดี	บันเทิงคดี
- เหตุเกิดจากเสียงวรรณยุกต์ - วิธีฝึกให้รู้เท่าทันตน - เรื่องของมหาตมะ คานธี - ผลพลอยได้จากการออกพรรษา - วัยรุ่นระวังอ้วน - มลพิษอากาศจากรถยนต์ - บทเรียนซึ่งลงทุนสูง - ธรรมะประทับใจ - สิทธิผู้บริโภค - สวรรค์ของยูวชน “โลกจะรอดได้ เพราะกตัญญูทดเวทียี่” - สิ่งแวดล้อมรอบโรงเรียนเรา - ธรรมชาติในยามเช้า - แสงธรรม “จงให้สิ่งที่เขาต้องการ” - ความเข้าใจกัน - ภาษาอื่นในภาษาไทย - จริงหรือ...”รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” - งานของพี่บูชา - นึกถึงแม่	- เกลือจิ้มเกลือ - เกมเล่นนิ้ว - นิทานเรื่องวานรกับนักเดินทาง - ภูมิสุชาติ - ทักทายปราศรัยด้วยไมตรีจิต - พุดจาไม่คิดมักผิดใจกัน - อยู่เย็นเป็นสุข - จากใจลูก

หนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ จำนวน 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 วัฒนธรรมและภาษา

ความเกี่ยวข้องระหว่างวัฒนธรรมกับภาษา การร้อยเรียงถ้อยคำ การเพิ่มคำ

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาการสื่อสาร

ความคิดกับภาษา มารยาทและคุณธรรมในการสื่อสาร การถามและการตอบ การฟัง และการอ่านให้เกิดวิจารณ์ญาณ การพูดต่อประชุมชน วิธีสื่อสารในการประชุม การเขียนเชิงวิชาการ การเขียนเชิงกิจธุระ เรียงความเกี่ยวกับโลกสาธารณะ การค้นคว้าหาความรู้ จากอินเทอร์เน็ตเรียนรู้ ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อย

ตาราง 7 ตัวอย่างที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

สารคดี	บันเทิงคดี
- ก่อนซื้อสินค้าพิจารณาให้รอบคอบ - ตะวัน - คนละโลก - นักเรียนคนหนึ่งพูดหน้าห้องเรียน - ผู้แทนชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ของโรงเรียน - นักเรียนสองคนสนทนากันหน้าห้องเรียนถึงพิษของทินเนอร์ - สุราและการขับรถ - ทำดีเว้นชั่ว - การท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ - ระบบจราจรเมืองไทยไม่สิ้นหวัง	- กระต่ายตื่นตูม

หนังสือเรียน หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ จำนวน 2 ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภาษาในมุมมองกว้าง

พันธกิจของภาษา การเปลี่ยนแปลงของภาษา ระดับภาษา ราชาศัพท์

ตอนที่ 2 ใช้ภาษาพัฒนาการคิด

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความคิด เหตุผลกับภาษา ใช้ภาษาในการโต้แย้ง ใช้ภาษาเพื่อโน้มน้าวใจ ใช้ภาษาอธิบาย บรรยาย และพรรณนา ใช้ภาษาให้กำลังใจ การเขียนที่บรรลุนิติภาวะ เรียงความเกี่ยวกับโลกจินตนาการและโลกอุดมคติ การสื่อสารในเครือข่ายสังคม อินเทอร์เน็ต แต่งฉันทลักษณ์ต่าง ๆ

ตาราง 8 ตัวอย่างที่นำมาประกอบการสอนหลักการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

สารคดี	บันเทิงคดี
- ภาษาช่วยดำรงสังคม - คำกราบบังคมทูลของข้าราชการ - พ่อค้า คฤหาสน์ที่เมืองแพร่ - ที่สถานีรถไฟพิษณุโลก - มนุษย์และสิ่งแวดล้อม - เทียวพระนครศรีอยุธยา - การปฏิบัติกิจประจำพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ - มงคลชีวิต - จดหมายจากวังวังหว้า - เรื่องที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเล่าให้พระยาอนุমানราชชนฟัง - หมุนล้อธรรมจักร - ณ ที่นี้เมื่อครั้งกระโน้น - ถิ่นหม่อมสาวทั้งถิ่น - สังคมใหม่ในถิ่นเก่า - ความเรียบง่าย - เลือกอนาคตได้ - โลกจะรอดได้เพราะกตัญญูกตเวทิตา	- ริมฝั่งบางปะกง - ทศนิยมภาพใกล้กรุงโกสัมพี - เพียงแค่เม็ดทราย - บึงหญ้าป่าใหญ่ - คีนวาม - ครึ่งนาที่แห่งความหลัง

จากข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนข้างต้นจะเห็นว่า หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน โดยในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ได้แฝงการอบรม สั่งสอน และขัดเกลาผู้เรียนผ่านตัวบทซึ่ง

เป็นงานเขียนประเภทต่าง ๆ ที่เป็นอิสระต่อกัน แล้วเสริมด้วยการใช้หลักภาษาในด้านต่าง ๆ ส่วนหนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จะเน้นที่กระบวนการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และเสริมด้วยตัวบทที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องนั้น ซึ่งตัวบทที่นำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษานี้ล้วนเป็นงานเขียนที่มีความหลากหลาย ให้สาระความรู้ แนวคิด ที่ผู้เรียนสามารถเลือกสรรสิ่งที่ติดตาม และสิ่งที่สังคมให้การยอมรับมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.4 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในฐานะเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม

ข้อมูลข้างต้น หากต้องการวิเคราะห์กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะเห็นได้ว่าหนังสือเรียน วิชาภาษาไทยเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ โดยได้รับการควบคุมเนื้อหาจากรัฐ เพราะหนังสือเรียนมีบทบาทสำคัญสำหรับผู้เรียนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีหน้าที่ในการตอกย้ำสิ่งที่ควรประพฤติและปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักหน้าที่ ศีลธรรม ความดีงาม ตลอดจนความถูกต้องทั้งหมดที่สังคมให้การยอมรับ ดังที่ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2552: 43) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือเรียนภาษาไทยและการขัดเกลาทางสังคมว่ามีความหมายเกี่ยวข้องกัน 2 นัยด้วยกัน คือ

1. เป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยเหตุมนุษย์ทุกคนไม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมติดตัวมาแต่กำเนิด เช่น การใช้ภาษาพูด การอ่านเขียนหนังสือ มารยาททางสังคมหรือระเบียบประเพณีต่าง ๆ การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดังกล่าว และสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง เช่น การได้รับการแนะนำสั่งสอนเรื่องภาษา ทำให้มนุษย์สามารถพูดภาษาติดต่อกันได้ การเรียนรู้มารยาทในการรับประทานอาหารได้ถูกต้อง

2. เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคม สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เช่น คนไทยมีบุคลิกภาพยิ้มง่ายอ่อนโยน และเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมากกว่าสภาพทางธรรมชาติ เช่น เด็กไทยโดยทั่วไปจะมีลักษณะรูปร่างหน้าตาคล้ายกัน แต่การแสดงออกไม่เหมือนกันทุกคน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีผู้ใหญ่เอาใจใส่ดูแลอบรมสั่งสอนอยู่เสมอจะมีกิริยามารยาทเรียบร้อยและพูดจาไพเราะกว่าเด็กที่ถูกปล่อยปละละเลยไม่มีใครเอาใจใส่ดูแล เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วยังมีคำสอนต่าง ๆ อีกมากมายที่รัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนผู้เรียนโดยผ่านแบบเรียนภาษาไทยและคำสอนนั้น ๆ มักถูกนำเสนอและถ่ายทอดจากบุคคลใกล้ชิดของผู้เรียน ซึ่งในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเรียกว่า ตัวแทนของสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน ศาสนา อาชีพ และสื่อมวลชน ทั้งนี้เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมตามที่รัฐมุ่งหวังและต้องการปลูกฝังผู้เรียนให้กระทำตามสิ่งที่ดีงามนั้น ๆ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโดยรวมแล้วหนังสือเรียนมีหน้าที่ขัดเกลาทงสังคม โดยมีเป้าหมายใหญ่ ๆ คือ การขัดเกลาทงสังคมที่ตอบสนองความต้องการหลักของสังคม ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กันกับโครงสร้างและกระบวนการต่าง ๆ ของสังคม และเพื่อเป็นการควบคุมจัดระเบียบพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบที่สังคมคาดหวังและต้องการ

2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา ดังต่อไปนี้

2.5.1 แนวคิดการขัดเกลาทงสังคม

การขัดเกลาทงสังคมเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม สามารถนำดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้

2.5.1.1 ความหมายของการขัดเกลาทงสังคม

การขัดเกลาทงสังคมเป็นคำที่คนทั่วไปในปัจจุบันรู้จักและเข้าใจร่วมกันว่ามาจากคำว่า Socialization ในภาษาอังกฤษ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556: 183) ได้อธิบายความหมายของการขัดเกลาทงสังคมไว้ว่า การขัดเกลาทงสังคม หมายถึง กระบวนการที่คนเรียนรู้การเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือของสังคม โดยการซึมซับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมเป็นของตน และเรียนรู้ในการปฏิบัติตามบทบาทและภาระหน้าที่ทางสังคม เช่น ลูก เพื่อน นักเรียน ผู้สูงอายุ

ในส่วนนี้นักวิชาการไทยก็ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทงสังคมไว้หลายท่าน เช่น สุพัตรา สุภาพ (2546: 48) ได้อธิบายเกี่ยวกับการขัดเกลาทงสังคมสรุปได้ว่า การขัดเกลาทงสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองด้วย

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์และคณะ (2552: 45) ได้กล่าวถึงการขัดเกลาทงสังคมไว้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น

พระมหาสนอง ปัจโจปการี (2553: 92) ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทงสังคมว่า หมายถึง กระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มคนได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมและกฎระเบียบทางสังคมให้แก่

ลูกหลานได้เรียนรู้ เพื่อให้แสดงพฤติกรรมไปในแนวทางที่สอดคล้องกับความหวังของสังคม และเป็นกระบวนการที่บุคคลจะต้องเรียนรู้ต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 104) ได้กล่าวว่าการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งและเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของคนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมตลอดจนเป็นการสร้างตัวตนให้กับตนเองด้วย

นอกจากนี้มิ่งคล หวังสุขใจและชมพู โกติรัมย์ (2548: 53) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการนำสังคมกับวัฒนธรรมไปสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพ โดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระบบของสังคมนั้น ๆ เปรียบดังเครื่องจักรอันสลับซับซ้อนคอยผลิตสินค้าออกมาให้ผู้ได้มาตรฐานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการแปรรูปจากสัญชาตญาณของคนให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคม

จากความหมายข้างต้น พบว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนสามารถปรับตัวและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดได้ เช่น ช่วยให้ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งในการขัดเกลาทางสังคมนี้ นักสังคมวิทยาบางก็เรียกวิธีการขัดเกลาทางสังคม บางก็เรียกรูปแบบการขัดเกลาทางสังคม บางก็เรียกประเภทของการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

สุพัตรา สุภาพ (2546: 51) ได้อธิบายถึงวิธีการขัดเกลาทางสังคมว่าแบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1. การขัดเกลาทางตรง เป็นการสอนขัดเกลา ฝึกอบรมหรือบอกกันโดยตรง เพื่อให้บุคคลเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ เช่น พ่อแม่สอนลูก พี่สอนน้อง ครูสอนนักเรียน เพื่อนสอนเพื่อน
2. การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการเรียนรู้ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม โดยการสังเกต เลียนแบบ และปฏิบัติจนเคยชิน เช่น หากพ่อแม่พูดคำหยาบ ลูกก็จะพูดคำหยาบทั้งที่พ่อแม่ไม่ได้เป็นคนสอนให้ลูกพูด หรือเมื่อเราเข้าไปในร้านอาหารที่ต้องบริการตนเอง แล้วเราไม่รู้ว่าจะต้องอะไรก่อนหลัง ก็สังเกตจากคนรอบข้างแล้วทำตาม

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์และคณะ (2552: 43-44) ได้กล่าวถึงประเภทของการขัดเกลาทางสังคมว่าสามารถทำได้ 2 ทาง คือ

1. การขัดเกลาทางสังคมโดยทางตรง เช่น การที่พ่อแม่ฝึกอบรมให้เด็กรู้จักพูด รู้จักกิริยามารยาท ทางสังคม ครูบาอาจารย์สอนหนังสือนักเรียน และนักศึกษาให้มีศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งให้ทำหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี เป็นต้น
2. การขัดเกลาทางสังคมโดยทางอ้อม เช่น การได้เข้าไปฟังอภิปราย ฟังปาฐกถา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ การอ่านหนังสือตามห้องสมุด การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์

และภาพยนตร์ก็เป็นหนทางที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระบียบต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนี้การเข้ากลุ่มกับเพื่อนฝูงทั้งในที่ทำงานและในสถานศึกษาก็ล้วนแต่ช่วยให้เกิดการปรับตัวและพัฒนาบุคลิกภาพได้

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 122) อธิบายถึงวิธีการขัดเกลาทางสังคมว่าแบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1. วิธีการทางตรง (Direct Socialization) ได้แก่ การพูดคุย การอบรมสั่งสอน การแนะนำ การชี้แนะกันตรง ๆ โดยการบอกกล่าวกัน
2. วิธีการทางอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการขัดเกลาโดยที่ไม่มีการบอกกล่าวต่อกัน แต่ใช้วิธีการโดยการสังเกตการณ์ การเลียนแบบจากผู้อื่น

จากความหมายและวิธีการขัดเกลาทางสังคมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การรับการอบรมสั่งสอนให้มนุษย์เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น ซึ่งเป็นกระบวนการที่อาจเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติ เป็นมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

2.5.1.2 ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 105) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมว่า การขัดเกลาทางสังคมนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นคำที่ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาให้ความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นเป็นกระบวนการที่ยาวนาน ต่อเนื่องตลอดชีวิต (life-long process) กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้อาจเกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาในสังคม กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนสภาพของมนุษย์จากสภาพทางชีวภาพ (biological being) ให้เป็นมนุษย์ในทางสังคม (social being) ซึ่งทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ

ดังที่สุพัตรา สุภาพ (2546: 47-48) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักในการปฏิบัติที่คนเราจะต้องเรียนคุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ของกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่กำหนดไว้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้ ฉะนั้นการขัดเกลาจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราอยู่ด้วยในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนหรือตัวของตัวเอง (self) คือ ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นมนุษย์ต่างจากคนอื่น สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบ หรือตามความเหมาะสมในกลุ่มอื่น ๆ

นอกจากนี้จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคณะ (2552: 44) ได้กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นลักษณะที่ปรากฏเฉพาะในสังคมมนุษย์เท่านั้นเพราะมนุษย์มีส่วนได้เปรียบในคุณลักษณะทางร่างกายและสมองที่แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น กล่าวคือ “มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้มากกว่าสัตว์ มนุษย์มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางชีวภาพของมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดทำให้สามารถเรียนรู้และจดจำได้มากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมเพื่อที่จะมีบุคลิกภาพเช่นเดียวกับมนุษย์ผู้อื่น และรู้จักระเบียบของสังคมหรือวัฒนธรรม มิฉะนั้นแล้วเขาก็จะมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น ไม่สามารถเข้าสังคมมนุษย์ได้”

จะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนสามารถปรับตัวและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนด เช่น ช่วยให้ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบ ตลอดจนเป็นการเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน รับเอาวัฒนธรรมที่ดีงามมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ทำให้มนุษย์เราสามารถใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.5.1.3 ตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องด้วยตลอดเวลา ตั้งแต่วัยเด็กต้องเรียนรู้ระเบียบและวิธีปฏิบัติตัวขั้นพื้นฐานกับบุคคลในวงแคบ ๆ คือญาติพี่น้อง เมื่อโตขึ้นถึงวัยเรียนก็ได้เรียนรู้หนังสือและระเบียบสังคมที่ซับซ้อนขึ้นจนถึงเรื่องของกฎหมายและประเทศชาติในการปฏิบัติงานและเข้าสมาคมเหล่านั้นอยู่เสมอ เนื่องจากวัฒนธรรมมีลักษณะที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้และปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสังคมจึงเป็นสิ่งที่ต้องทำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งสุพัตรา สุภาพ (2546: 59-61) ได้อธิบายถึงตัวแทนที่มีส่วนสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

1. สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่สิ่งใดควรทำหรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นต้น เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้งและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง
2. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอายุระดับใกล้เคียงกันโดยอาจจะรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อนธรรมดาจนถึงชมรม สมาคมที่ตนสนใจ เช่น เพื่อนร่วมชั้น ชมรมฟุตบอล สมาคมนักเรียนเก่า ฯลฯ
3. โรงเรียน เป็นบ้านหลังที่สองของเด็กในการที่จะได้รับความรู้ความคิดต่าง ๆ และงานวิชาการต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในเรื่องการให้การขัดเกลาแก่เด็กตลอดจนทำให้เด็กมีโอกาสพบปะสมาคมกันเพื่อนในวัยเดียวกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดจากการขัดเกลาของโรงเรียนอาจจะไม่ตรงกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เด็กเลยสับสนไม่ทราบว่าจะเชื่อใครจะถูกกว่ากัน เช่น แม่ว่าอย่าง ครูว่าอีกอย่าง ครูว่าผิด แม่บอกว่าถูก ครูว่าไม่ดี พ่อแม่ว่าดี เป็นต้น อีก

ปัญหาหนึ่งที่พบได้บ่อยก็คือ สอนในลักษณะที่เป็นทฤษฎีหรืออุดมคติจนเกินไป อาจจะไม่ตรงกับสิ่งที่ปฏิบัติในชีวิตจริง เช่น ทำดีได้ดี แต่เด็กเห็นคนทำชั่วได้ดี ส่วนคนทำดีได้ชั่ว เด็กอาจจะเสื่อมศรัทธาได้

4. กลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีคุณค่าหรือระเบียบกฎเกณฑ์ไปตามอาชีพของตน เช่น ครูต้องสอนลูกศิษย์ด้วยความเมตตา นักสังคมสงเคราะห์ไม่เปิดเผยความลับของผู้มารับการสงเคราะห์ แพทย์รักษาคนไข้ด้วยจรรยาบรรณ ไม่เห็นแก่เงิน เป็นต้น แต่ละอาชีพจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกันไป เช่น ตำรวจก็แตกต่างจากแพทย์ นางพยาบาลก็แตกต่างจากพ่อค้า ครูแตกต่างจากวิศวกร เป็นต้น

5. ตัวแทนศาสนา เป็นตัวแทนที่ขัดเกลาคคนหรือแนะแนวทางให้คนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อเป็นเป้าหมายในการกระทำ โดยเฉพาะศาสนาพุทธได้สอนให้คนเราไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะหลายสิ่งในโลกไม่มีความแน่นอน จึงต้องยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม มีศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติในทางที่ถูกที่ควร

6. สื่อมวลชน สื่อมวลชนเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ นวนิยาย วรรณคดี เป็นต้น ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทงสังคมแก่มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อแบบของความประพฤติ เพราะสื่อมวลชนมีทั้งการให้ความรู้และความเพลิดเพลิน โดยเฉพาะอิทธิพลของสื่อมวลชนที่สำคัญคือการให้ข่าวสาร ข่าวสารนี้มักเป็นลายลักษณ์อักษร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารนั้นไม่ว่าจะเป็นนักเขียน บรรณาธิการ และผู้จัดทำมีส่วนช่วยครอบครัวยุโรปเรียนในการขัดเกลา เช่น หนังสือพิมพ์เสนอข่าวเด็กเรียนดี พ่อแม่อาจจะสั่งให้ลูกอ่านเพื่อเป็นการเอาเยี่ยงอย่าง หรือครู ปัจจุบันก็สั่งให้นักเรียนตัดข่าวเก็บข่าวมารายงานหน้าชั้นหรือติดที่บอร์ดหน้าห้อง หรือกลุ่มเพื่อนเห็นแฟชั่นแปลก ๆ ใหม่ ๆ อาจจะลอกเลียนแบบไปก็ได้เพื่อให้เข้าสมัยนิยม ซึ่งอิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของครอบครัวว่าได้อสอนลูกมาให้รู้จักเหตุและผล หรือเลือกเฟ้นข่าวสารต่าง ๆ ได้แค่ไหน หรือขึ้นอยู่กับเจตคติของแต่ละบุคคลต่อสิ่งที่ตนได้รับ

ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญในการหลอมหล่อบุคลิกภาพของบุคคลตามที่สังคมต้องการซึ่งสอดคล้องกับงานของ อดิวิณณสิทธิและคณะ (2552: 47-49) ได้อธิบายถึงองค์การทางสังคมซึ่งทำหน้าที่ในการขัดเกลาทงสังคมมี 6 องค์กร คือ

1. ครอบครัว ครอบครัวเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทงสังคมให้กับมนุษย์ เพราะ ครอบครัวเป็นผู้เลี้ยงดูบุคคลตั้งแต่เป็นทารก ครอบครัวจะดูแลความเจริญเติบโตทางร่างกายของทารก ในขณะเดียวกันก็ค่อย ๆ ให้การขัดเกลาทงสังคมเท่าที่ทารกจะสามารถเรียนรู้ได้ในระยะสั้น เช่น การสอนให้ออกเสียง เรียกพ่อแม่ซึ่งเป็นภาษาที่ออกเสียงง่าย สอนให้รู้จักขับถ่ายเป็นเวลา และถูกสถานที่

2. สถานศึกษา สถานศึกษานับเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่การขัดเกลาทางสังคมต่อจากครอบครัวเมื่อถึงวัยเรียน ครอบครัวก็ส่งบุตรหลานของตนไปโรงเรียน เพื่อให้ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนวิชาการและได้รับการอบรมที่ดีจากโรงเรียน สิ่งที่ครอบครัวคาดหวังว่าบุตรหลานของตนจะได้รับจากโรงเรียนมี 2 ประการ คือ วุฒิการศึกษา อันได้แก่ วิชาความรู้ และจริยศึกษา คือ กฎศีลธรรม จรรยาและมารยาททางสังคม

3. กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทางอ้อมเพราะไม่มีการเขียนระเบียบหรือกฎเกณฑ์ในการที่บุคคลจะคบกับเพื่อนไว้อย่างแน่นอน บุคคลคบกันเป็นเพื่อนเพราะมีสิ่งที่ต้องการร่วมกันบางประการ เช่น มีความคิดตรงกัน มีรสนิยมและงานอดิเรกที่เหมือนกัน เรียนอยู่โรงเรียนเดียวกัน เป็นต้น

4. สำนักงานหรือองค์กรที่บุคคลสังกัดอยู่ หมายถึง กลุ่มอาชีพหรือหน่วยงานอันได้แก่ ราชการ หรือหน่วยงานเอกชนที่บุคคลสังกัดอยู่ หน่วยงานหรือองค์กรแต่ละแห่งก็มีกฎระเบียบของตนเองที่กำหนดให้ บุคคลอยู่ในสังกัดปฏิบัติตามระเบียบ บางหน่วยงานก็มีผลบังคับเพียงแต่เวลาทำงานเท่านั้น แต่ระเบียบของงานบางอาชีพก็มีผลบังคับให้บุคคลต้องทำตามอยู่ตลอดเวลา เช่น อาชีพครูจะทำตัวเรียบร้อยเฉพาะเมื่อครูอยู่ในห้องเรียนนั้นไม่ได้ แม้อยู่นอกห้องเรียนครูก็ต้องทำตัวเป็นพลเมืองดี เพื่อจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นต้น

5. สถาบันศาสนา ในสมัยก่อนสถาบันทางศาสนาคือวัด มีอิทธิพลต่อการขัดเกลาทางสังคมแก่บุคคลมาก เพราะวัดทำหน้าที่เป็นทั้งสถานศึกษาและสมาคมคือสถานที่พบปะสังสรรค์ของบุคคลในชุมชนเดียวกัน แต่ปัจจุบันคนห่างวัดไปมากเพราะมีสถาบันอื่นมารับช่วงแทน เช่น ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ได้เน้นค่านิยมที่ขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาหลายประการ ความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางออกจากท้องถิ่น และสิ่งบันเทิงสำหรับมวลชน เช่น โรงภาพยนตร์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตมีมากขึ้น ทำให้คนไปวัดน้อยและมีโอกาสที่จะฟังคำสั่งสอนจากพระสงฆ์น้อยลงด้วย บทบาทในการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันศาสนาโดยพระสงฆ์จึงลดน้อยลง แต่ก็ได้หมดไปเลยทีเดียว ศาสนายังเป็นที่พึ่งทางใจของบุคคลจำนวนไม่น้อย

6. สื่อมวลชน การเผยแพร่ข่าวสารหรือแนวความคิดผ่านสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุและ โทรทัศน์ มีผลต่อสมาชิกของสังคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็วมาก เด็กจะชอบเลียนแบบตัวแสดงภาพยนตร์ที่เขาชอบ เช่น มีสมัยหนึ่งที่เด็กชอบเล่นเหาะตามตัวการ์ตูนของภาพยนตร์ญี่ปุ่น โดยเอาผ้าคลุมหลังและกระโดดลงจากบันไดบ้านจนบางคนขาหัก บางประเภทสอดแทรกคุณธรรมและค่านิยมทางสังคมในบทภาพยนตร์สำหรับเด็ก เพื่อเป็นการปลูกฝังความประพฤติที่ดีให้กับเด็กโดยไม่รู้ตัวขณะที่ชมภาพยนตร์นั้นด้วยความเพลิดเพลิน

ตัวแหนดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับผลงานการศึกษาของ ปาณิ ฐิติวัฒนา (2545: 50) ที่ได้ศึกษาตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า มีตัวแทนหรือองค์กรที่มีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมจำนวน 6 หน่วย คือ

1. ครอบครัว นับเป็นหน่วยทางสังคมกลุ่มแรกที่เป็นตัวแทนในการอบรมสั่งสอน ครอบครัว ใช้วิธีการอบรมแก่เด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่ออบรมให้เด็กได้รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งกล่อมเกลาพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาท และความคาดหวังของสังคม โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าบ้านเป็นศูนย์กลางของการขัดเกลาทางสังคม โดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้

2. กลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกันกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ บางอย่างบุคคล จำเป็นต้องทำให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ กลุ่มเพื่อนทำให้บุคคลรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลุ่มเพื่อนบางครั้งเปรียบเสมือนดาบสองคม กล่าวคือมีผลในการช่วยเหลือถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการระเบียบกฎเกณฑ์ที่ ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านั้น ในทางตรงกันข้ามกลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงยั่วยุผลักดันให้บุคคลทดลองหรือลองผิดลองดีต่อข้อบังคับระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้ปัจจุบันชีวิตในเมืองมีผลทำให้ กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากขึ้น ด้วยสาเหตุดังนี้

1) ครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็ก เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เล่นกับเพื่อน
2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นอายุได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองกลายเป็นคนล้าสมัยหัวโบราณ ในขณะที่เพื่อน ๆ ทันสมัยกว่า

3) โอกาสที่บุคคลจะทำการเคลื่อนย้ายทางสังคม โดยอาศัยการศึกษาในปัจจุบันมีมากกว่าสมัยก่อน ทำให้เด็กมีความมั่นใจในการศึกษา ซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำแนะนำพึ่งพาได้ในขณะที่กลุ่มเพื่อนช่วยเหลือได้

3. โรงเรียน เป็นตัวแทนทางสังคมที่ให้การอบรมศึกษาอย่างเป็นทางการ มีแบบแผน และมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จรรยา ค่านิยม ปรัชญา วัฒนธรรม รวมถึงการฝึกระเบียบ วินัย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แบบแผนของสังคมได้มากขึ้นทำให้รู้จักการปรับตัว รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ และเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ นับเป็นการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์สังคมและสติปัญญาให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน โรงเรียนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากเพราะเด็กใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน

4. กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลผ่านพ้นจากการศึกษาในโรงเรียน เขาก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองต่อไป บุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานตามแต่อาชีพของตน ซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไป บุคคลจำต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น ความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใด อาชีพหนึ่งเป็นเวลานานอาจทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีอุปนิสัยใจคอ ทักษะ ทักษะ ความต้องการของชีวิต แตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้

5. สื่อมวลชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ ฯลฯ โดยเฉพาะในสังคมที่เจริญก้าวหน้า สื่อมวลชนจะแผ่ขยายและมีอิทธิพลต่อครอบครัว ทำให้บุคคลได้รับค่านิยมและวิธีการปฏิบัติทั้งในด้านบวกและด้านลบมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าวัฒนธรรมและความเป็นไปในสังคม และนับวันจะเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญมาก เพราะสื่อเข้าถึงตัวคนได้ดีที่สุด และเข้าถึงตัวคนบ่อยที่สุด พร้อมทั้งถึงคนจำนวนมากพร้อม ๆ กัน การแทรกแนวคิดค่านิยมต่าง ๆ จึงทำได้ง่ายและได้ผล ดังนั้นบทบาทของสื่อมวลชนในการขัดเกลาทางสังคม ปรานี พุ่มบางป่า (2543) ได้สรุปไว้ดังนี้

1) สื่อมวลชนสอนบทบาทการอยู่ในสังคม มนุษย์จะต้องมีบทบาทต่าง ๆ เช่น บทบาทของความเป็นแม่ เป็นพ่อ เป็นครูเป็นนักเรียน ฯลฯ การเรียนรู้บทบาท อันได้แก่ การรู้จักสิทธิ และหน้าที่นั้น ปัจจุบันเราสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อมวลชน

2) สื่อมวลชนสร้างค่านิยม ในขณะที่เรากำลังเรียนรู้บทบาทของการเป็นสมาชิก สังคมต่าง ๆ จากสื่อมวลชนนั้น เราก็เรียนรู้ค่านิยมไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการสะสมทรัพย์สิน การดำเนินชีวิต ความทะเยอทะยาน จุดหมายปลายทางของชีวิตหรือค่านิยมทางเพศก็ตาม

3) สื่อมวลชนสร้างทัศนคติคือ ความพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติประกอบด้วย ความรู้ความรู้สึก และแนวโน้มของพฤติกรรม สื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสารแก่เรา ให้ความรู้แก่เรา และจะสอนวิธีการประเมินสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ตลอดจนชี้แนวทางที่จะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ทัศนคติของคนเราเปลี่ยนไป

4) สื่อมวลชนกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรม ซึ่งการกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงที่ตนสร้างขึ้นมาทำให้คนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ เพื่อแนวทางในการดำเนินชีวิต

6. องค์การศาสนา การขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านองค์กรทางศาสนาในสังคมไทยมีมาช้านานแล้วในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสเข้าไปศึกษาหาความรู้ ทั้งในลักษณะเป็นครั้งแรกหรืออาศัยอยู่ในวัดที่เรียกว่า เด็กวัด โดยคอยปรนนิบัติพระและศึกษาเล่าเรียน อ่านเขียน ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งยังฝึกฝน

วิชาชีพที่สามารถเป็นความรู้ติดตัวไป เช่น ยุทธวิธีป้องกันตัว กระบี่กระบอง วิชาอาคม ฯลฯ ขณะที่ใช้ชีวิตในวัดก็จะได้รับการขัดเกลาทางสังคมทั้งวิชาความรู้ศีลธรรม จรรยาบรรณทศกัณฐ์

จากตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญในการขัดเกลาบุคลิกภาพของบุคคลตามที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ ศาสนา หรือสื่อมวลชน ล้วนเป็นกำลังสำคัญที่จะร่วมกันปลูกฝังหล่อหลอม ขัดเกลา และส่งเสริมให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงงาม เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไปอย่างมีคุณภาพ

2.5.1.4 จุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นการควบคุมหนึ่งซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตในกลุ่มและเพื่อพัฒนาตัวบุคคล ซึ่งสุพัตรา สุภาพ (2546: 52-53) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 4 ประการ ดังนี้

1. ปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic Discipline) ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มได้กำหนดไว้ เป็นการฝึกให้มีความอดกลั้นที่จะทำตามความพอใจของตนเองเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า เช่น เด็กไม่น้อยไม่ชอบเรียนหนังสือ แต่ต้องพยายามเรียนเพราะพ่อแม่บังคับหรือเรียนเพราะอยากได้ความรู้ หรือเป็นทหารต้องฝึกอย่างหนักจะได้เป็นทหารที่มีสมรรถภาพ สามารถป้องกันประเทศได้ดี เป็นต้น ระเบียบวินัยจึงมีผลต่อบุคลิกลักษณะและความประพฤติของบุคคล โดยบุคคลจะเกิดความเคยชินและจะทำไปโดยไม่รู้ตัว เช่น เคยตื่นแต่เช้าพอถึงเวลาจะตื่นขึ้นไม่ว่าอยากตื่นหรือไม่ก็ตาม หรือคนที่เคยรับประทานอาหารโดยใช้ช้อนกลางจะเกิดความเคยชินและหากไม่มีช้อนกลางจะรับประทานไม่ค่อยลง เป็นต้น

2. ปลูกฝังความมุ่งหวัง (Aspiration) ความมุ่งหวังช่วยให้บุคคลมีกำลังใจทำตามระเบียบวินัยต่าง ๆ เช่น อยากได้ปริญญาก็ต้องเรียนหนังสือ อยากได้เลื่อนขั้นก็ต้องขยันทำงาน ส่วนมากมักจะมุ่งหวังในสิ่งที่สังคมยกย่องหรือถือว่าดีงาม จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเรามากำลังใจ หรือบังคับตัวเองให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัยไม่ว่าจะพอใจหรือไม่ก็ตาม เพื่อจะได้ในสิ่งที่ตนเองหวังไว้

3. สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่าง ๆ (Social Roles and Supporting Attitudes) เป็นการรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสมตามวาระและโอกาสต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะบทบาทของแต่ละคนไม่เหมือนกัน จึงควรที่จะเรียนรู้และทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เช่น นายกับลูกจ้าง นักเรียนกับครู ต่างมีบทบาทต่างกัน มีกฎเกณฑ์ หน้าที่ บุคลิกภาพ ลักษณะต่างกันไป เช่น ครูต้องมีเมตตาอดทนต่อการดื้อรั้นของเด็ก เป็นนักเรียนต้องตั้งใจเรียน ไม่เกียจคร้าน เป็นพ่อต้องเลี้ยงลูก เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ อบรมสั่งสอนด้วยการทำตัวให้ดีที่สุด เป็นพนักงานขับรถต้องรู้กฎจราจร เป็นนายต้องเฉลียวฉลาด รู้จักสั่งงาน เป็นต้น

4. สอนให้มีทักษะ (Skills) เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่น การประกอบอาหาร การเขียนจดหมาย การใช้โทรศัพท์ การเป็นวิศวกร การเป็นแพทย์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การสั่งอาหาร เป็นต้น เพื่อสังคมจะได้รับประโยชน์จากสมาชิกในหลาย ๆ ด้าน เรื่องทักษะนี้เป็นสิ่งที่มีการเน้นและขัดเกลาในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญแล้วหรือล้าหลังก็ตาม โดยในสังคมที่ล้าหลังจะเรียนรู้ด้วยการลอกเลียนแบบหรือสัมผัสกับชีวิตจริง เช่น ล่าสัตว์ ทอผ้า ทำนา เป็นต้น ส่วนในสังคมที่เจริญแล้วจะสอนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยการเรียนจากสถาบันต่าง ๆ เช่น แพทย์ วิศวกร พยาบาล นักจิตวิทยา ช่างกล ช่างไม้ เป็นต้น ทำให้บุคคลมีความถนัดเฉพาะอย่างในการที่จะประกอบอาชีพหรือช่วยเหลือกันต่อไป เช่น เจ็บป่วยก็ไปหาหมอ รถเสียก็ต้องหาช่างแก้ไข อยากสร้างบ้านก็ต้องหาสถาปนิก เป็นต้น หรือสอนกันเองในครอบครัว เช่น แม่สอนลูกให้ทำกับข้าว เย็บเสื้อผ้า พ่อสอนให้ซ่อมเครื่องใช้ทำนา ทำไร่ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคมดังกล่าวสอดคล้องกับจำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์และคณะ (2552: 44) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

1. ช่วยเพาะความเป็นระเบียบวินัยพื้นฐาน เช่น รู้จักใช้ห้องน้ำห้องส้วม จนกระทั่งรู้จักใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อันสลับซับซ้อนและละเอียดสูงขึ้น ความมีระเบียบวินัยจำต้องมีการปลูกฝังให้แน่นแฟ้นจนเกิดเป็นนิสัยถาวรในตัวบุคคล

2. ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและความมีวินัยขึ้นในตัวบุคคล ความมีวินัยตามปกติ เป็นเรื่องเข้มงวดและบางที่เป็นเรื่องไม่น่าเพลิดเพลินเลย แต่อาศัยแรงบันดาลใจ บุคคลสามารถรักษาได้ โดยทำให้มันรู้สึกง่ายขึ้นและมีความหมายเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อเลิกล้มเลิกความคิดที่จะทำการเสาะแสวงหาความพอใจชนิดทันทีทันใจ

3. สอนให้บุคคลรู้จักบทบาททางสังคม รวมทั้งทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งช่วยสนับสนุนบทบาทเหล่านั้น มนุษย์ในสังคมมีบทบาทแตกต่างกันออกไปตามสถานภาพหรือตำแหน่งที่ตนได้รับแต่ตำแหน่งก็มีบทบาทกำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้ มนุษย์เรียนรู้วิธีการปรับปรุงตัวให้เข้ากับบทบาทต่าง ๆ ของตนและเข้าใจบทบาทของบุคคลอื่นด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ในสังคมเป็น ไปโดยราบรื่น

4. ทำให้บุคคลมีความชำนาญและทักษะในด้านต่าง ๆ ช่วยให้บุคคลมีการเตรียมตัวที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคม เช่น ทักษะในการเขียนจดหมาย ทักษะในการเกี่ยวข้องกับเพื่อนบ้าน เป็นต้น ทักษะดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเหล่านั้น

นอกจากนี้แล้วจุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคมข้างต้นยังสอดคล้องกับศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 107-108) ที่ได้อธิบายจุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคมว่ามี 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. การปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic disciplines) ระเบียบวินัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข หากผู้ใดไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องของระเบียบวินัย ผู้นั้นจำกระทำการใด ๆ หรือแสดงพฤติกรรมที่ทำให้สังคมเสียระเบียบได้ และบางเรื่องอาจจะกลายเป็นปัญหาสังคมได้

2. การปลูกฝังความมุ่งหวัง (Aspirations) ปกติคนเราทุกคนเมื่อเติบโตขึ้นมา ย่อมมีความมุ่งหวังในชีวิต ความมุ่งหวังของคนบางคนก็ได้รับการปลูกฝังมาจากพ่อแม่พี่น้องหรือครอบครัวมาตั้งแต่เยาว์วัยหรือตั้งแต่เด็ก ๆ เช่น มีการปลูกฝังความมุ่งหวังในตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาชีพต่าง ๆ ที่มีหน้ามีตาหรือมีเกียรติในสังคม

3. การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ (Social roles and attitudes) ทุกคนในสังคมจะต้องได้รับการสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมว่าควรเป็นอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม การเรียนรู้บทบาททางสังคมและทัศนคตินั้นจะเป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป การสอนสิ่งเหล่านั้นนั้นอาจเริ่มตั้งแต่วัยระดับครอบครัว โรงเรียน เพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ ตลอดจนสื่อมวลชน เป็นต้น

4. การสอนให้เกิดทักษะ (Skills) คนเราจะมีทักษะหรือความชำนาญที่แตกต่างกันออกไป การที่แต่ละคนมีทักษะหรือความชำนาญที่ต่างกันนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะแต่ละคนได้รับการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน งานหรืออาชีพแต่ละอย่างก็ต้องการอาศัยทักษะหรือความสามารถของคนที่แตกต่างกันออกไป

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระเบียบวินัยให้แก่สมาชิกในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ อุดมการณ์ ทัศนคติ ความเชื่อ แก่สมาชิกในสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างความรู้ ทักษะอันจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกสังคมด้วยเพื่อความอยู่รอดในสังคมและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.5.1.5 ช่วงวัยที่ต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่มนุษย์คลอดจากครรภ์มารดาออกมาเป็นทารก จนกระทั่งถึงวัยชราและหมดอายุไขลงในที่สุด วัยที่สำคัญต่อการอบรมสั่งสอนให้รู้ระเบียบของสังคม สุพัตร สุธาพร (2546: 57-58) ได้จำแนกวัยที่ต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมออกได้เป็น 2 วัย คือ

1. การขัดเกลาทางสังคมในระยะที่ยังเป็นเด็ก (socializing the child) สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่เด็กได้รับการอบรมสั่งสอน เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องของพ่อ แม่ และผู้ปกครอง เด็กที่เป็นทารกต้องการรับและตอบสนองทางร่างกาย และการเอาใจใส่ ความต้องการขั้นพื้นฐานคืออาหาร ซึ่งในเรื่องของการเลี้ยงดูนี้ก็แตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม เป็นการอบรมแบบแฝงระเบียบวิธีในการตอบสนองความต้องการ

และการไม่ตอบสนองก็เป็นส่วนหนึ่งในการอบรมนั้นเช่นกัน การอบรมนี้เป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ผู้ใหญ่จึงต้องการเปลี่ยนแปลงจากการตอบสนองความต้องการทางร่างกายมาเป็นการอบรมให้รู้จักควบคุมอารมณ์และหัดให้เด็กช่วยตัวเอง เพราะการตอบสนองทางกายจะลดความสำคัญลงไปกว่าการตอบสนองทางใจ เป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ดีที่ควรให้กับเด็ก การที่เด็กจะมีอารมณ์ในแบบใดเกิดจากความสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนใกล้ชิดที่สุดคือพ่อแม่ตนเอง เนื่องจากพ่อแม่มีความสำคัญต่อการอบรมสั่งสอนเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าและเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวเด็กมากที่สุด

2. การขัดเกลาทางสังคมในระยะที่เป็นวัยรุ่น (socializing the youth) วัยรุ่นเป็นวัยที่ได้ผ่านการอบรมมากพอที่จะรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นวัยที่จะพ้นจากสภาพความเป็นผู้เยาว์และเริ่มเข้าสู่ภาวะความเป็นหนุ่มสาว วัยรุ่นจึงเป็นเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งของการเจริญเติบโตที่มีการ เปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ เพื่อก้าวไปสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว วัยรุ่นเป็นช่วงที่ต้องการให้ผู้ใหญ่เข้าใจและยอมรับว่าเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง การอบรมในวัยนี้จึงอาจจะต้องพบกับการต่อต้านขัดแย้งบ้าง ถ้าเข้าใจเขาไม่ดีพอ ในสังคมที่ซับซ้อนวัยรุ่นจะไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ผู้ปกครองตลอดเวลา แต่ต้องพบกับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในแบบต่าง ๆ กัน ทำให้วัยรุ่นมีโอกาสเลือกที่จะยึดคุณค่าใดเป็นหลัก เพราะแต่ละกลุ่มกำหนดไปตามวัตถุประสงค์และความเหมาะสมของกลุ่ม พ่อแม่ควรเข้าใจและควรปรับปรุงท่าทีของตนเอง เพื่อการอบรมสั่งสอนจะได้ผลและประโยชน์ต่อวัยรุ่นต่อไป และเป็นผู้ใหญ่ที่พร้อมจะช่วยตัวเอง

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในสังคมย่อมจะผ่านลำดับขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยกันทั้งนั้น ลำดับขั้นต่าง ๆ นี้ก็คือวัยต่าง ๆ นั่นเอง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ นักสังคมวิทยาบางท่านก็ได้ให้ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมว่าแบ่งเป็น 3 ช่วงวัย ดังนี้

1. วัยเด็ก เป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุดการอบรมนี้จะ เป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ระยะแรก ๆ จะเน้นในการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเริ่มสอนคลาน นั่ง ยืน เดิน พูด

2. วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่ผ่านการอบรมมากพอที่จะรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งการ อบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะได้จากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพ้นจากสภาพของความเป็นผู้เยาว์ และเริ่มเข้าสู่สภาวะของความเป็นหนุ่มสาว วัยรุ่นจึงเป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ เพื่อที่จะก้าวไปสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว โดยเฉพาะร่างกายจะเปลี่ยนไปมาในวัยนี้มักจะมีการเลียนแบบผู้อื่น เช่น บุคคลที่ตนยกย่องหรือเพื่อนจากการที่เขาได้สัมพันธ์กับกลุ่มต่าง ๆ จะทำให้เขามีโอกาสเลือกที่จะยึดบรรทัดฐานใด คุณค่าใดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

3. วัยผู้ใหญ่ วัยนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการขัดเกลาทางสังคม แม้จะเป็นผู้มีประสบการณ์มากแล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากบางโอกาสต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ในสังคมก็ต้องเรียนรู้ระเบียบใหม่ หรือการเข้าไปในสังคมอื่นก็จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นให้ได้จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ยิ่งถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยแล้วย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลง

จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามนุษย์เราจะมีช่วงที่ต้องได้รับการขัดเกลาอยู่ตลอดตั้งแต่เกิดจนหมดลมหายใจ และบุคลิกภาพของคนเรานั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทุกช่วงอายุ จากทารกกลายเป็นเด็ก จากเด็กกลายเป็นวัยรุ่น จากวัยรุ่นก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ และวัยชราตามลำดับ ทั้งนี้ช่วงวัยที่ต้องได้รับการขัดเกลาก็ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมที่แต่ละบุคคลอาศัยอยู่ว่าต้องการปลูกฝังระเบียบ กฎเกณฑ์รูปแบบใดที่จะช่วยขัดเกลาให้มนุษย์อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ โดยปราศจากข้อขัดแย้งและสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.5.1.6 แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาบุคคล เป็นการฝึกอบรมให้สมาชิกสามารถปรับตัวเข้ากับค่านิยมที่ดีของสังคม ดังนั้นจึงได้มีนักคิดหลายท่านที่ได้เสนอแนวทางการขัดเกลา (จามงค์ อติพัฒนสิทธิ์และคณะ, 2552) สรุปได้ดังนี้

1. พระปัญญานันทภิกขุ (พระเทพวิสุทธิเมธี) พระปัญญานันทภิกขุแห่งวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี ท่านได้เสนอแนวทางสำหรับการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

1) พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่จึงต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการแนะนำสั่งสอนลูก การพูดอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีการกระทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีควบคู่กันไปด้วย ลูกทุกคนในครอบครัวมักถ่ายทอดแบบอย่างจากพ่อแม่ไว้เสมอ ถ้าลูกรักพ่อ ดิດพ่อก็จะถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของพ่อไว้ ถ้าลูกรักแม่ดิດแม่ก็ถ่ายทอดกิริยาอาการของแม่ไว้เสมอ การถ่ายทอดบ่อย ๆ คือการสร้างนิสัยขึ้นในใจของเขาเสมอ (internalization) และเป็นอย่างที่ว่าพ่อแม่เป็นอยู่ ฉะนั้นพ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้เป็นพิเศษ ในเมื่อตนอยู่หน้ากลองถ่ายทอดคือ ลูก ๆ อย่าได้พูดหรือกระทำสิ่งใดในทางเสียให้ลูกเห็นเป็นอันขาด ให้ลูกได้เห็น ได้ยินและได้ฟังเฉพาะสิ่งดี ๆ งาม ๆ ถ่ายเดียว และโดยทั่วไปของลูกๆ เป็นกระจกเงาส่องให้รู้จักพ่อแม่ พ่อแม่เป็นอย่างไร มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร ส่วนหนึ่งก็จะสามารถสังเกตได้จากกระจกเงาคือพฤติกรรมของลูกนั่นเอง

เด็กเป็นผู้บริสุทธิ์เปรียบเสมือนสำลี และอ่อนเหมือนกับดินเหนียวอ่อน ผู้ใหญ่จะปั้นให้เป็นอะไรก็ได้ จะวาดหรือระบายสีอะไรลงไปก็ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องระมัดระวังในการปั้นและประทับภาพต่าง ๆ ลงไปในจิตใจของเด็ก

การอบรมเด็ก ควรดำเนินไปในทางส่งเสริมให้เด็กมีความคิดทางสร้างสรรค์ให้มีความเจริญเติบโตทางสมอง และให้เสรีภาพทางความคิดภายในขอบเขตที่เหมาะสม ไม่ควรปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบโดยไม่มีหลักและขอบเขตจำกัด ปกติจิตใจมีสภาพว่างตลอดเวลา หากไม่มีการบังคับไว้บ้างอาจจะทำให้เด็กเสียคนก็ได้ จึงจำเป็นต้องมีระเบียบไว้กล่อมเกลาคำของเขาให้เคยชินกับการถูกกักไว้ในกรอบเสียบ้าง มิฉะนั้นจะลำบากใจเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยและขนบธรรมเนียมประเพณี

ชีวิตที่ไม่มีระเบียบคือชีวิตอันป่าเถื่อนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น มนุษย์คือผู้มีใจสูงเพราะมีระเบียบวินัยรักษาไว้ คนดีทั้งหลายจึงมีระเบียบสำหรับตน สำหรับครอบครัว สำหรับงาน มนุษย์จะต้องเป็นคนมีระเบียบตลอดเวลา

2. อีมิล เดอร์ไคโฮม (Emile Durkheim) ผู้บุกเบิกแนวคิดทางสังคมวิทยาในยุคแรกๆ ได้เสนอวิธีการขัดเกลากายทางสังคมไว้ดังนี้

1) ในการแนะนำสั่งสอนเด็กจะต้องเน้นการใช้อำนาจบังคับอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแนะนำสั่งสอนทางศีลธรรมเป็นงานยิ่งใหญ่มากสำหรับครู การศึกษาศีลธรรมจำเป็นต้องดำเนินการอย่างจริงจัง และต้องพยายามยึดบรรทัดฐานที่ดีของสังคมไว้ในจิตใจของเด็กอย่างถาวร จนกลายเป็นบุคลิกภาพประจำตัวและคุณสมบัติที่ดีเด่นของครูก็คืออำนาจทางศีลธรรม (Moral Authority)

2) เด็กเหมือนผ้าขาวหรือกระดาษเปล่า ๆ ที่ยังขาดลักษณะเด่นของตนเอง เด็กได้รับลักษณะทุกอย่างจากสังคมในการอบรมเด็กให้มีสติปัญญา ครูจะต้องมีความตั้งใจจริงและความมั่นใจ ถ้าครูขาดความมั่นใจและความกล้าหาญทางศีลธรรม เด็กจะไม่กลัว ไม่เชื่อฟัง ดังนั้นการอบรมทางศีลธรรมจึงต้องอาศัยแบบที่แน่นอน ไม่โลเล และไม่เปลี่ยนแปลงการตัดสินใจเป็นประจำ

3. ปียาเซต์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิสได้เสนอแนวคิดในการอบรมเด็ก ดังนี้

1) การอบรมเด็กควรจะดำเนินการให้เหมาะสมกับพัฒนาการในวัยต่าง ๆ ไม่ควรใช้อำนาจบังคับอย่างเคร่งครัด แต่ควรใช้ความมีเหตุผลทางศีลธรรม (Moral Reasoning) ในแต่ละช่วงอายุ เด็กจะมีเหตุผลทางศีลธรรมไม่เหมือนกัน เช่น เด็กเล็ก ๆ เชื่อว่า กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเกิดขึ้นจากพระเจ้า เด็กอายุระหว่าง 8-9 ปี เชื่อว่าศีลธรรมเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างสมาชิก

2) เด็กจะพัฒนาความก้าวหน้าในการปฏิบัติตามกฎอย่างเป็นอิสระ และเป็นที่น่าพอใจโดยการเล่นกับเพื่อนและโดยการยอมรับความเคารพที่เท่าเทียมแต่จากการทดลองปรากฏว่า เด็กจำเป็นต้องมีความเข้มงวดทางศีลธรรมอยู่บ้าง แนวคิดของปียาเซต์ อาจใช้ไม่ได้ในบางโรงเรียนที่เด็กมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ไม่เคร่งในระเบียบวินัย และไม่ได้ถูกอบรมให้รู้จักระเบียบทางสังคมมาก่อน เด็กที่ไม่มีพื้นฐานการอบรมดังกล่าว ควรใช้แนวทางเคร่งระเบียบวินัย จึงจะได้ผลดี

4. ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิทยาเชิงจิตวิเคราะห์ชาวเยอรมัน ได้เสนอแนวคิดเรื่องการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคม ดังนี้

1) เด็กไม่ใช่หน้ากระต่ายที่ว่างเปล่า แต่เป็นผู้มีพลังทางอารมณ์ซึ่งสามารถทำให้เคลื่อนไหวจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่งของบุคลิกภาพ เมื่อมีความพยายามกดดันพลังทางอารมณ์นี้ไว้ก็เท่ากับว่าเก็บไว้ผิดที่ เหมือนกับน้ำที่ถูกปิดอยู่ในบ่อ การกดดันไว้เช่นนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีอันตรายต่อลักษณะของบุคลิกภาพ

2) การฝึกอบรมให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ วินัยของสังคม เป็นการปิดกั้นแรงกระตุ้นของมนุษย์ที่จะบรรลุถึงความสุข ดังนั้นอารยธรรมจึงเกิดจากการกดดันแรงกระตุ้นที่จะแสวงหาความสุขของมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำลายและบังคับความสุขของมนุษย์ และสังคมก็มีอิทธิพลเหนือพลังทางอารมณ์ของบุคคลรวมทั้งแทรกแซงความรักอิสระของบุคคลด้วย

3) กระบวนการสร้างสรรค์อารยธรรมในสังคม เป็นกระบวนการที่เรียกว่า Sublimation คือ การหันเหพลังความรักอิสระไปสู่ความรักแบบญาติพี่น้อง และเต็มไปด้วยความปรารถนาดี รวมทั้งไปสู่การแสดงออกถึงความสูงส่งทางศิลปะ วิทยาการ และการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์อย่างอื่น กระบวนการนี้ให้ความสุขอย่างอ่อนไม่เหมือนกับการปล่อยให้อารมณ์อยู่ภายใต้พลังกดดันตามธรรมชาติ โดยเฉพาะพลังทางเพศ

แนวคิดของฟรอยด์ ดังกล่าว เป็นแนวคิดที่เน้นอิสรภาพทางสัญชาตญาณโดยไม่มีขอบเขต ซึ่งเป็นอันตรายต่อสังคมได้ เพราะฟรอยด์มองโลกในแง่ร้าย (Pessimistic) โดยกล่าวว่าการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคมเป็นการกดดันไม่ให้บุคคลได้รับความสุข ซึ่งทำให้บุคคลเป็นโรคติงเครียดทางอารมณ์และเป็นโรคประสาทได้

จากแนวคิดของทุกท่านที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่าแต่ละท่านมีมุมมองในการมองเรื่องของการขัดเกลาทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ทว่าในความคิดเห็นของแต่ละท่านนั้น พบว่ามีจุดยืนร่วมกันอยู่ประการหนึ่งคือ การมองเห็นถึงความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก ๆ ในสังคม การมุ่งหวังให้เด็ก ๆ เหล่านั้นเติบโตขึ้นมาอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้ที่ยึดพร้อมไปด้วยระเบียบวินัย มีจริยธรรมอันดีงาม และกลายเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่สง่า อยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างปกติสุข โดยสรุป กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้น เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนจะต้องได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่หรือก่อให้เกิดการเรียนรู้ใน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในสังคม กระบวนการนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมด้วย มนุษย์แต่ละคนจะต้องผ่านตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม เพราะในสังคมจะมีตัวแทนในการขัดเกลาอยู่มากมายหลากหลายองค์กรด้วยกัน แต่ตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมที่มีความหมายและความสำคัญมากที่สุดคือ สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรก

มนุษย์ต้องเผชิญ โดยไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องผ่านตัวแทนอื่น ๆ ในการขัดเกลาทางสังคมด้วย โดยที่มนุษย์ไม่อาจจะปฏิเสธตัวแทนเหล่านั้นได้เช่นกัน ตัวแทนทั้งหลายเหล่านั้นจะทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต

ดังนั้นหนังสือเรียนซึ่งถือเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียน จึงมีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางสังคม ผ่านตัวแทนในการขัดเกลาจากสถาบันครอบครัว และสถานศึกษา เพราะเป็นสถานที่แห่งที่สองที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาและได้เรียนหนังสือเพื่อให้อ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้ นอกเหนือจากนั้นคือการปลูกฝังให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามวัฒนธรรมซึ่งเคยปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วย

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยเลือกศึกษาเฉพาะงานเขียนร้อยแก้วจากตัวบทในหนังสือเรียนวิธีภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และตัวบทที่ถูกนำมายกตัวอย่างประกอบการสอนหลักภาษาและการใช้ภาษาในหนังสือเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นประเด็นของการขัดเกลาทางสังคมทางตรงและทางอ้อมที่ถูกถ่ายทอดจากตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน อาชีพ ศาสนา และสื่อมวลชน เพื่อแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนซึ่งถือเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญมีกระบวนการขัดเกลา ปลูกฝัง และหล่อหลอมผู้เรียนอย่างไรบ้าง

2.5.2 แนวคิดกลวิธีทางภาษา

กลวิธีที่ปรากฏในการผลิตข้อความเพื่อสื่อไปยังผู้รับสาร (ไม่ว่าจะเป็นผู้อ่านหรือผู้ฟัง) ประการหนึ่งก็คือกลวิธีทางภาษา (linguistic strategies) ซึ่งเป็นหนึ่งในการผลิตตัวบทในที่นี้หมายรวมถึง ตัวบทที่มีรูปถ้อยคำหรือวจนภาษา (verbal text) และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรือวจนภาษา (nonverbal text) กลวิธีทางภาษาทั้งที่เป็นวจนภาษาและอวจนภาษาปรากฏอยู่ทั่วไปในข้อความ เนื่องจากตัวบทแต่ละตัวบทผ่านการเลือกใช้ภาษาที่แฝงวัตถุประสงค์หรือมีเจตนามุ่งหมายของผู้ส่งสาร (ผู้ผลิตตัวบท) สื่อไปยังผู้รับสาร (ผู้บริโภคตัวบท) ท่ามกลางกิจกรรมการสื่อสารบางประการ ตัวบทหรือข้อความประเภทต่าง ๆ ก็มักจะเจือปนด้วยกลวิธีทางภาษาที่แตกต่างกันไปด้วย นอกเหนือจากรูปแบบหรือแบบแผนของข้อความตามประเภทแล้ว (เช่น รูปแบบของข่าวหนังสือพิมพ์ รูปแบบของจดหมาย รูปแบบของข้อความโฆษณา ฯลฯ) ยังต้องมีระบบของการเลือกใช้ภาษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ด้วย (จินทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 181)

ดังนั้น การศึกษากลวิธีทางภาษาจึงเป็นการศึกษาเพื่ออธิบายลักษณะของภาษาที่ใช้ในการนำเสนอข้อความที่สื่อไปยังผู้รับสาร ทั้งที่มีรูปถ้อยคำและไม่มีรูปถ้อยคำ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นั้นมีวัตถุประสงค์ใดแฝงอยู่ มีการใช้

กลวิธีทางภาษาในรูปแบบใดบ้าง และผลที่ได้รับจากการศึกษากลวิธีทางภาษานั้นมีส่วนช่วยในการจัด
 เกลาทางสังคมอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์และประยุกต์ใช้แนวคิดกลวิธีทางภาษาของจันทิมา
 อังคพนิกิจ (2561) และกลวิธีทางภาษาของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) เพื่อนำมาใช้ในการศึกษา
 หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวนทั้งสิ้น 3 กลวิธี ได้แก่ กลวิธีทาง
 ภาษาระดับคำ กลวิธีทางภาษาระดับประโยค และกลวิธีทางภาษาระดับข้อความ ซึ่งกลวิธีทางภาษา
 ดังกล่าวต่างมีรูปแบบและลักษณะทางภาษาที่แตกต่างกันออกไป โดยพบกลวิธีทางภาษาที่มักใช้ใน
 การวิเคราะห์ด้วยบทจำนวน 10 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้คำแสดงทัศนภาวะ การใช้
 โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ การอ้างถึง การใช้วาทศิลป์ การใช้ความ
 เปรียบ การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน การใช้เสียงที่หลากหลาย และการใช้วัจนกรรม ดังรายละเอียด
 ต่อไปนี้

1. การเลือกใช้คำศัพท์

การเลือกใช้คำศัพท์หรือกลวิธีทางศัพท์เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้คำศัพท์ (Lexical choices) เพื่อสื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ของผู้ส่งสาร เป็นการแสดงความคิดหรือสื่อแทน
 ความคิดของผู้ส่งสาร แฟร์คลาฟ (Fairclough, 1995: 185 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพนิกิจ, 2561: 182) ชี้ให้เห็นว่าการเลือกใช้คำศัพท์ของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตตัวบทนั้นเป็นเรื่องที่แปรไปตามปัจจัย
 ทางสังคมรวมทั้งจะต้องเผชิญกับกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมในวงกว้างอีกด้วย

นอกจากนี้แล้วการเลือกใช้คำศัพท์ยังเป็นกลวิธีพื้นฐานที่ผู้ผลิตตัวบทจงใจใช้คำ
 แบบใดหรือชนิดใดเป็นพิเศษและหลีกเลี่ยงคำกลุ่มอื่นหรือไม่ การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์
 และการเลือกใช้คำศัพท์เป็นหนทางหนึ่งที่จะเผยให้เห็นความหมายแอบแฝงและความคิดความเชื่อที่
 กำกับตัวบท (เมชิน และเมเยอร์ (Machin and Mayr), 2012 อ้างถึงใน ศิริพร รักดีผาสุก, 2561)
 ประเด็นที่ควรพิจารณาในการเลือกใช้คำศัพท์ มีดังนี้

1) การใช้คำเรียกขาน (address term)

คำเรียกขานเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลเมื่อต้องการปฏิสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งในการสื่อสารแบบหน้าต่อหน้า (face to face interaction) การเรียกขานมีความสำคัญในแง่
 ของการบ่งชี้บุคคลและมีผลต่อการสนทนาหรือการพูดคุยระหว่างกัน โดยเฉพาะในสังคมวัฒนธรรมที่
 มีระบบอาวุโส การเรียกขานจึงเป็นการแสดงความรู้สึกเพื่อเคารพหรือให้เกียรติผู้ที่เราพูดด้วย
 (จันทิมา อังคพนิกิจ, 2561: 188)

2) การใช้คำกริยา (verb forms)

การวิเคราะห์การใช้คำกริยาในที่นี้ หมายถึง การวิเคราะห์การปรากฏของ
 คำกริยาในประโยค ที่ไม่เพียงพิจารณาที่รูปคำกริยาเท่านั้น แต่จะต้องหมายรวมไปถึงคำที่สัมพันธ์กับ

กริยาด้วย การใช้คำกริยาแสดงให้เห็นว่ามีบางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้นระหว่างบุคคลผู้ร่วมสื่อสารกับบุคคลที่ถูกสื่อถึงและความสัมพันธ์ของถ้อยคำภายในตัวบท (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 191)

2. การใช้คำแสดงทัศนภาวะ

การใช้คำแสดงทัศนภาวะ สามารถแสดงออกด้วยรูปถ้อยคำทางไวยากรณ์หลากหลายรูปแบบ เช่นการใช้กริยาช่วยในภาษาอังกฤษ should could would may might คำวิเศษณ์ เช่น perhaps often usually การใช้คำวิเศษณ์เพื่อขยายคำกริยาในภาษาไทย เช่น อาจจะ น่าจะ คงจะ การใช้รูปเชื่อมโยงที่แสดงความเห็นแย้ง ความเห็นต่าง เช่น คำเชื่อม แต่หน่วยเชื่อมโยงในทางตรงกันข้าม ในแง่ของหน้าที่ทางการสื่อสาร ถ้อยคำที่แสดงทัศนภาวะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกลบเกลื่อนหรือเบี่ยงบังความจริง (hedging) ในการสื่อถึงความเป็นไปได้ของสิ่งที่เกิดขึ้น (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 197) นอกจากนี้ทัศนภาวะยังหมายถึงหน่วยในภาษาซึ่งแสดงให้เห็นความคิดหรือการผูกมัดตนเองของผู้พูดหรือผู้เขียนต่อสิ่งที่พูด (เมชิน และเมเยอร์ Machin and Mayr, 2012 อ้างถึงใน ศิริพร รักดีผาสุก, 2561: 127)

3. การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ

1) การใช้ประโยคแสดงเหตุผล เป็นประโยคที่ใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สารเชื่อมความเป็นเหตุเป็นผล ทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุหรือผลของข้อความที่มาข้างหน้า เช่นคำว่า ดังนั้น เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุนี้ ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เนื่องจาก ฯลฯ ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2552: 134)

2) การใช้ประโยคเงื่อนไข เป็นการใช้ประโยคเงื่อนไข คือ การใช้รูปประโยคโดยมีคำว่า “ถ้า” เป็นคำเริ่มต้นประโยคเพื่อแสดงข้อแม้ หรือเงื่อนไขของเรื่องราวในประโยคที่อยู่ถัดไป การเลือกใช้ประโยคเงื่อนไขจะช่วยโน้มน้าวใจหรือชักจูงใจให้ผู้รับสารปฏิบัติตามที่ผู้ส่งสารต้องการ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มน้ำหนักคำพูดให้ตนเองหรือสร้างเหตุผล เพื่อหักล้างคำพูดของผู้ฟัง (อุมาวัลย์ ชีช้าง, 2555: 179)

4. การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์

การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เป็นกลวิธีการตั้งคำถามเพื่อเสนอประเด็นให้ผู้อ่านได้ขบคิด ไม่ต้องการคำตอบอย่างจริงจัง เป็นการกระตุ้นให้คิดด้วยประโยคคำถามที่เขียนได้สะกดตาว่าการเขียนด้วยประโยคบอกเล่า ทั้งนี้เพื่อเร้าอารมณ์ของผู้รับสารหรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการสั่งสอน (โชษิตา มณีใส, 2558: 155-156) ดังนั้นการตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์จึงเป็นการถามเพื่อเน้นข้อความให้มีน้ำหนักและดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ขบคิดถึงหลักการของเหตุผลเท่านั้น

5. การอ้างถึง

การอ้างถึงเป็นหนึ่งในกลไกการเชื่อมโยงในข้อความ บางส่วนของการอ้างถึงก็อาจเป็นชื่อของบุคคลก็ได้ แต่ที่ต้องยกนำมาเป็นหนึ่งในหัวข้อ เนื่องจากการอ้างถึงบางครั้งก็ไม่ได้เป็น

ชื่อ หากเป็นการใช้คำสรรพนาม (Pronoun) ซึ่งโดยมากมักเป็นสรรพนามบุรุษที่ 3 รวมไปถึงคำบ่งชี้ต่าง ๆ เช่น นี่ นั้น โน่น นั่น ซึ่งคำเหล่านี้แสดงมุมมองของผู้พูดที่มีต่อสิ่งที่กล่าวถึงไม่เหมือนกัน ขณะเดียวกันการอ้างถึงอาจจะมิใช่บุคคลก็ได้ อาจจะเป็นสิ่งของ สิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ แต่ที่สำคัญก็คือการอ้างถึงเป็นการแสดงมุมมองของผู้พูดที่มีต่อสิ่งหรือบุคคลที่กำลังพูดถึง (จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561: 190)

6. การใช้วาทศิลป์

การใช้วาทศิลป์ เป็นการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะในการสื่อสารหรือสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องหรือสิ่งที่ต้องการนำเสนอ ศิลปะในการใช้ภาษานี้หมายถึง การใช้คุณสมบัติด้านเสียงและความหมายของคำที่มีอยู่ในภาษานำมาสื่อสารเพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้ง โดยอาจมีการใช้สัมผัสเสียงหรือสัมผัสคำหรือไม่ก็ได้ แต่มักจะมีจังหวะหรือทำนองอยู่ในข้อความ ลักษณะทางวาทศิลป์เช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะในภาษาไทยที่สามารถนำคำที่มีความหมายต่าง ๆ มาเรียงร้อยเข้าด้วยกันโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเสียงที่คล้ายกันหรือการใช้คำซ้ำ ๆ กัน ปรากฏร่วมกันในตัวบท

การใช้วาทศิลป์ที่พบในภาษาระดับข้อความสาธารณะ มักพบ 2 กลวิธีหลักๆ คือ การใช้คำขวัญ และการใช้บทประพันธ์ร้อยกรอง (จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561: 217) ดังนี้

1) การใช้คำขวัญ

คำขวัญ (slogans) เป็นประเภทการสื่อสารด้วยภาษา (speech performance) ประเภทหนึ่งที่ประกอบไปด้วยถ้อยคำ ที่นำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกันเป็นข้อความเฉพาะเพื่อสื่อความคิด อย่างใดอย่างหนึ่ง

2) การใช้บทประพันธ์

บทประพันธ์เป็นศิลปะการประพันธ์ประเภทหนึ่งในภาษาไทยที่ต้องอาศัยคุณสมบัติทางเสียงและคำในภาษามาเรียงร้อยให้มีสัมผัส จังหวะ และทำนองเกิดขึ้นในตัวบทอย่างมีกฎเกณฑ์หรือที่เรียกว่า ฉันทลักษณ์

7. การใช้ความเปรียบ

การใช้ความเปรียบ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่จัดเป็นการแนะความหมายแบบหนึ่ง เนื่องจากผู้ส่งสารไม่ได้หมายความว่าตามรูปภาษา ผู้รับสารต้องตีความที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ ในทางวรรณคดีพบว่า อุปลักษณ์จัดเป็นภาพพจน์ที่เป็นการเปรียบเทียบสองสิ่ง จะมีคำเชื่อม “เป็น” หรือ “คือ” ส่วนหากเปรียบเทียบเหมือนจะเรียกว่า อุปมา (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 99-103)

8. การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน

การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนหรือการใช้มูลบท เป็นการใช้ภาษาเพื่อสื่อข้อความ ทำให้เข้าใจได้โดยนัยว่ามีข้อความอื่น ๆ หรือเหตุการณ์บางอย่างปรากฏหรือเกิดขึ้นมาก่อนหน้าแล้ว หรือมีความคิดและเจตนาบางอย่างที่แฝงอยู่ในข้อความในตัวบท ซึ่งแฟร์คลาฟ (Fairclough, 2003)

อ้างถึงใน จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 190) ได้กล่าวว่า มุลบทเกี่ยวข้องกับวาทกรรมในแง่ที่โยงไป กับความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมที่ผู้พูดผู้ฟังมีอยู่ร่วมกันและยังเกี่ยวพันกับเรื่องของอำนาจและ อุดมการณ์อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2556: 83) ที่กล่าวว่า มุลบทคือความเชื่อที่มี อยู่ก่อนซึ่งสะท้อนจากการใช้รูปภาษาบางชนิด รูปภาษาที่สื่อมุลบทมีหลายอย่าง อาทิ รูปภาษาที่ใช้ อ้างถึงรูปภาษาบ่งการเกิดซ้ำ มุลบทเกี่ยวข้องกับความหมายหรือความรู้ซึ่งถือเอาว่าเป็นจริงตามที่ กล่าวไว้ในตัวบท

9. การใช้เสียงที่หลากหลาย

กลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย เสียงในตัวบท หมายถึงเสียงของผู้ที่เกี่ยวข้องกับ ตัวบท (text population) ประกอบด้วย 1. ผู้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวบท (interactant) ได้แก่ ผู้เขียน และผู้อ่าน 2. ผู้กล่าวข้อความที่ตัวบทนั้นนำมาอ้าง (character) และ 3. ตัวตนที่แสดงออกมาเมื่อ กล่าวถึงข้อความนั้น (subject position) เช่น การกล่าวในฐานะเพื่อนหรือผู้ให้คำแนะนำ (Talbot, 1992 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554: 109)

10. การใช้วัจนกรรม

วัจนกรรมเป็นถ้อยคำที่บ่งเจตนา กล่าวคือ ถ้อยคำที่คนเราใช้สื่อสารกันนั้นมักจะ ต้องมีเจตนาบางอย่างอยู่ด้วย เช่น ขอร้อง เชิญชวน สั่ง ตักเตือน เราสามารถตีความถ้อยคำที่สื่อสาร ออกมาเหล่านั้น และทำให้ทราบเจตนาของผู้ส่งสารได้ว่าต้องการบ่งการให้ทำอะไร โดยนักวัจนปฏิบัติ ศาสตร์แบ่งวัจนกรรมออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบอกกล่าว กลุ่มชี้แนะ กลุ่มผูกมัด กลุ่มแสดงความรู้สึก และกลุ่มแถลงการณ์ (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 204-205)

กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการสื่อและนำเสนอภาษาในระดับคำ ระดับประโยค และระดับ ข้อความนั้นมีอย่างหลากหลาย แต่ที่นำมากล่าวในที่นี้ คือ กลวิธีทางภาษาที่ผู้วิจัยจะนำไปเป็นกรอบ ในการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงในหนังสือเรียนอาจปรากฏกลวิธีทางภาษาที่หลากหลายมากกว่ากลวิธีทางภาษาเหล่านี้ ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการทางภาษาที่ช่วยในการขัดเกลาทางสังคมให้ผู้เรียนทราบว่าใน หนังสือเรียนมีจุดประสงค์ในการขัดเกลาผู้เรียนอย่างไรบ้าง มีการใช้กลวิธีภาษาในการขัดเกลาทาง สังคมประเภทใด และใช้กลวิธีทางภาษาประเภทใดมากที่สุด

2.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ส่วนใหญ่แล้วเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และเป็นการศึกษาเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางภาษา โดยใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในการศึกษาวิเคราะห์ ส่วนหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพบว่าไม่มีผู้ศึกษา จึงทำให้ไม่ปรากฏเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางภาษาในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย โดยใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในการศึกษาวิเคราะห์ อาทิ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แนวคิดเรื่องเพศ แนวคิดเรื่องภาพแทน แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และแนวคิดเกี่ยวกับประเภทและบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในการศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียน ได้แก่ การศึกษาของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503-2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยศึกษาอุดมการณ์ที่ประกอบสร้างและสื่อผ่านกลวิธีทางภาษา ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503-2544 จำนวน 4 หลักสูตร และศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ที่สื่อผ่านหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตร ผลการศึกษา ตัวบทพบว่ามกลวิธีทางภาษาที่หนังสือเรียนใช้สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ทั้งสิ้น 15 กลวิธี ซึ่งกลวิธีทางภาษาเหล่านี้สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่านทั้งสิ้น 10 ชุดความคิด อุดมการณ์เด่นซึ่งพบในหนังสือเรียนทุกเล่มคือ อุดมการณ์เด็กและอุดมการณ์ความเป็นหญิงและความเป็นชาย ผลการศึกษา วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตขึ้นโดยการควบคุมของหน่วยงานด้านการศึกษารัฐ ซึ่งประชาชนต้องเข้ารับการศึกษามีครูเป็นผู้ถ่ายทอดสู่นักเรียน หนังสือเรียน จึงเป็นวาทกรรมที่มีสถาบันรับรอง อุดมการณ์ในหนังสือเรียนจึงส่งผลต่อสังคมในวงกว้าง ผลการศึกษาวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่าอุดมการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับความคิดและค่านิยมในสังคมหลายประการ ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐและผู้มีอำนาจในสังคม เพื่อเตรียมเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตามที่รัฐและผู้มีอำนาจในสังคมเห็นว่าเหมาะสม แต่บางครั้งอุดมการณ์เหล่านั้นอาจสื่อภาพที่ไม่เป็นกลางของบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไปสู่ผู้อ่าน จนอาจสร้างความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนในสังคมได้ในที่สุด

อนึ่ง การศึกษาเรื่องเพศก็มีผู้นำแนวคิดเรื่องเพศนี้มาใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย คือ การศึกษาของจิราพัชร ใจเที่ยงธรรม (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเน้นศึกษาบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ เพื่อศึกษา

การประกอบสร้างวาทกรรมด้วยฐานแนวคิดของมิเชล ฟูกูต์ที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” ผลการศึกษาพบว่า แม้โครงเรื่อง ฉาก และกระบวนการทัศน์ของตัวละครแสดงถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่วาทกรรมเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในหนังสือชุดนี้ก็ยังคงผลิตซ้ำวาทกรรมในกรอบจารีตไทย ซึ่งประกอบ การสร้างมาจากแนวคิดปิตาธิปไตยและแนวคิดยุกติวิถิตอเรีย ซึ่งชายมีอำนาจเหนือหญิง และหญิง ถูกควบคุมเพศสภาพและเพศวิถีมากกว่าชาย ส่วนบทบาททางเพศสภาพและภาพอุดมคติที่สังคม คาดหวัง พบว่าหญิงต้องเป็นกุลสตรี ชายต้องเป็นสุภาพบุรุษ ซึ่งในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เน้นปลูกฝังวาทกรรมนี้แก่พลเมืองไทย นอกจากนี้ในหนังสือเรียนวิจิตรวาทธรรมยังปรากฏวาทกรรมวิถีเพศ เท่านั้น

การใช้แนวคิดเรื่องภาพแทนหรือภาพตัวแทนก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการ ศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย เช่น การศึกษาของณัฐกฤตา นามมนตรี (2561) ได้ศึกษาเรื่อง ภาพแทนที่ปรากฏในตัวละครเอกจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย ชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพแทนและแนวคิดตัวละครเอก ฝ่ายดีฝ่ายร้าย ผลการวิจัยพบว่า ภาพแทนอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายดี ได้แก่ ความ ฉลาดทางอารมณ์ จริยธรรม ช่วยเหลือผู้อื่น ให้อภัย ความเห็นใจ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การยอมรับ ความกล้าหาญทางสังคม และภาพแทนอันไม่พึงประสงค์ที่ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายร้าย ได้แก่ ขาดความฉลาดทางอารมณ์ขาดจริยธรรม ขาดการช่วยเหลือผู้อื่น ขาดการให้อภัย ขาด ความเห็นใจ ขาดความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ขาดการยอมรับ และขาดความกล้าหาญทางสังคม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเด็กนักเรียนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น สถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการอบรมให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังไว้ เพื่อการพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืน และการศึกษาของอรรถชัย สุตบนิค (2562) ได้ศึกษาเรื่อง ท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพาที ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนสร้างภาพแทนท้องถิ่นทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาษาถิ่น สภาพสังคม การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ตำนาน ประเพณี ศิลปะการแสดง อาหารพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอภาพแทนที่ปรากฏมากที่สุดคือ ท้องถิ่นกลาง ท้องถิ่นอีสาน ท้องถิ่นเหนือ และท้องถิ่นใต้ ตามลำดับ ในด้านเนื้อหาที่นำเสนอ ภาพแทนของท้องถิ่นผ่านหนังสือเรียน ได้มีการสร้างเรื่องราวของตัวละคร ฉาก สถานที่ บทสนทนา และรูปภาพ ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นท้องถิ่นไทยทั้ง 4 ภูมิภาค ได้สอดแทรกความเป็นท้องถิ่นไว้ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่ยังมีได้อธิบายให้รับรู้ได้อย่างชัดเจน เพียงแต่ค่อย ๆ ให้นักเรียนได้รู้จัก สังเกตจากภาษาและสำเนียงภาษาทุกระดับชั้นปรากฏความเป็นท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคแทรกอยู่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เด็กเริ่มมีพัฒนาการสูงขึ้นเนื้อหาท้องถิ่นถูกสร้างให้เป็นบทเรียนมีการอธิบาย

ความสำคัญและยกตัวอย่างให้เห็นภาพประกอบอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังสำนึกรักความหวงแหน และเห็นความสำคัญของท้องถิ่น

งานวิจัยที่ได้นำแนวคิดยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ได้แก่ การศึกษาของรังรอง เจียมวิจักขณ์ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทยภาษาพาที: ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและกิจกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาทีในด้านความสอดคล้องกับการนำมาใช้สอนผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาและกิจกรรมมีความสอดคล้องครอบคลุมทั้ง 4 ข้อคือ (1) มีพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม (2) มีทักษะการดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 (3) มีสุขภาวะที่ดี (4) มีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง เนื้อหาและกิจกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทยภาษาพาที สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 นั้น เป็นความสอดคล้องในภาพรวมตั้งแต่ระดับย่อยคือตัวบุคคล หน่วยงานทางการศึกษาและใหญ่ที่สุดคือระดับประเทศ นับว่าสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากการสร้างหนังสือเรียนต้องให้สอดคล้องกับหลักสูตร และหลักสูตรก็ยึดอยู่กับแผนการศึกษาของประเทศอันเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างสอดคล้องต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่

นอกจากนี้แล้วยังมีงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่ได้ใช้แนวคิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ได้แก่ การศึกษาของปัญจพล ธิดา (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา โดยศึกษาจากหนังสือเรียนภาษาพาทีและวรรณคดีล้านนา ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมและกลวิธีการนำเสนอที่ปรากฏล้วนมีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน กล่าวคือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏมากที่สุด คือ ด้านความมีจิตสำนึกอันสอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยในปัจจุบัน และถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีการนำเสนอผ่านการกระทำและพรรณนาของตัวละครมากที่สุด ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ที่สามารถเข้าใจและเลียนแบบได้ง่ายโดยไม่รู้สึกต่อต้าน นอกจากนี้ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมยังสอดคล้องกับช่วงวัยของผู้เรียนอันส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น และการศึกษาของปราโมทย์ สกุตรรักความสุข (2562) ได้ศึกษาเรื่อง บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเนื้อหาของบทอ่านในหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิิวิธภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตร

แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของบทอ่านในหนังสือเรียนดังกล่าวมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนผ่านสถานการณ์หรือบทบาทของตัวละครในบทอ่านต่าง ๆ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน จึงนับได้ว่าบทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นสื่อการสอนและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียน นอกเหนือจากการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาและการใช้ภาษา โดยผู้สอนสามารถนำตัวละครหรือเหตุการณ์เรื่องราวในบทอ่านมาเป็นตัวแบบด้านการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

นอกเหนือจากการใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นที่ผู้วิจัยหลายท่านได้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยแล้ว ยังพบว่ามีการศึกษาบางเรื่องที่ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับประเภทและบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชนวิทยามาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย คือ การศึกษาของณัฐฤดา นามมนตรี (2562) ได้ศึกษาเรื่อง ข้อมูลคติชนวิทยาในภาษาพาที: ประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอน โดยศึกษาประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพาทีมี 4 ประเภทคือ 1) ข้อมูลคติชนที่ถ่ายทอดด้วยวาจาหรือข้อมูลที่ใช้ถ้อยคำ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ภาษิต ปริศนาคำทาย 2) ข้อมูลประเภทการเล่น การแสดงพื้นบ้านหรือละครชาวบ้าน เช่น การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน ละครชาวบ้าน มีบทบาทหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์และทำหน้าที่ให้การศึกษากับสังคม 3) ข้อมูลประเภท ข้อควรปฏิบัติตามประเพณีอันเป็นแบบอย่างเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องจักสาน ผ้าทอ ยาพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน มีบทบาทหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีเรื่องเล่า และข้อมูลประเภทข้อควรปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมอันเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม มีบทบาทหน้าที่อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีบทบาทหน้าที่ในการสอนดังที่สังคมคาดหวังไว้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น สถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการอบรมให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังเพื่อพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในภาพรวม พบว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนน้อย ส่วน

งานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายไม่พบว่ามีผู้ศึกษาวิจัยเลย ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นอีกว่าการนำแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และตีความเนื้อหาและแนวคิดจากบทอ่านในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของหนังสือเรียนมากยิ่งขึ้น นับเดิวก่อนนี้ยังพบอีกว่าไม่มีผู้ใดนำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมาใช้ศึกษาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย โดยเฉพาะกลุ่มหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสอนหลักภาษาและการใช้ภาษา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่าหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นี้ มีการขัดเกลาทางสังคมอย่างไรบ้างที่จะทำให้ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยสามารถนำเอาผลของการวิจัยไปเน้นย้ำ ขัดเกลาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้กฎระเบียบ วิถีจารีต ประเพณีของสังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมไปใช้ในงานวิจัยส่วนใหญ่แล้วเป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยในเชิงปริมาณ ดังเช่นการศึกษาของพิมพ์ลภัส เสียงหวาน (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในพื้นที่ชาติพันธุ์กูย จังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ (correlation research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย การขัดเกลาทางครอบครัว การขัดเกลาทางกลุ่มเพื่อน และการขัดเกลาทางสื่อมวลชนกับจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนในชาติพันธุ์กูย ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม ด้านการขัดเกลาทางครอบครัว ระดับการขัดเกลาทางสังคมของเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์กูย ด้านการขัดเกลาทางครอบครัว โดยรวมแล้วเด็กและเยาวชนมีการขัดเกลาทางครอบครัวอยู่ในระดับมาก ด้านการขัดเกลาทางกลุ่มเพื่อน โดยรวมแล้วมีการขัดเกลาทางกลุ่มเพื่อนอยู่ในระดับมาก และด้านการขัดเกลาทางสื่อมวลชน โดยรวมแล้วมีการขัดเกลาทางสื่อมวลชนอยู่ในระดับมาก และการศึกษาของจินตกานต์ สุธรรมดี และคณะ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการขัดเกลาทางสังคมเพื่อพัฒนาจิตพฤติกรรมเด็กและเยาวชน ในจังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาจิตพฤติกรรมเด็กและเยาวชน ในจังหวัดชัยภูมิ และให้ได้รูปแบบและเครื่องมือการพัฒนาจิตพฤติกรรมเด็กและเยาวชนในจังหวัดชัยภูมิโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรศาสนา ตัวแทนองค์กรการศึกษา และตัวแทนเด็กและเยาวชนที่อาศัยในพื้นที่รวมจำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ทั้งชนิดมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาเด็กและเยาวชนที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาการใช้ยาเสพติดโดยมีการใช้สารเสพติดตั้งแต่ประเภทที่ถูกกฎหมายจนกระทั่งประเภทที่ผิดกฎหมาย ปัญหาด้านการเรียน ผู้ปกครอง

ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบของโรงเรียน แต่ความยากจนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวไม่สามารถส่งลูกเรียนได้ ส่วนพฤติกรรมการใช้เวลาว่างของเด็กและเยาวชน คือ ผู้ชายจะใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ในการเล่นดนตรีร้องเพลง สังสรรค์กับเพื่อน ๆ และการ ออกกำลังกาย เช่น การเล่นกีฬา ทรายกร้อ ฟุตบอล มีเพียงเด็กเยาวชนบางคนเท่านั้น ที่จะใช้เวลาในการอ่านหนังสือ เรียนหนังสืออ่านเล่น และการเล่นคอมพิวเตอร์ ส่วนผู้หญิงจะใช้เวลาในการนอน การอ่านหนังสืออ่านเล่น หนังสือเรียน การเล่นดนตรี การฟังเพลง การดูทีวี และการออกกำลังกาย เช่น การเดิน แอโรบิค การปั่นจักรยาน เป็นต้น

นอกจากนี้ บุชราภรณ์ ตีเยาว์ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง ขบวนการจิตอาสา: การขัดเกลาทางสังคมกับการพัฒนาตนเองของเยาวชนใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบของขบวนการจิตอาสาของเยาวชน 2) เพื่อศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านขบวนการจิตอาสาของเยาวชน 3) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของขบวนการจิตอาสาที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เยาวชนอายุระหว่าง 15-24 ปี จำนวน 25 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 รูป/คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1. รูปแบบของขบวนการจิตอาสาของเยาวชน คือ การก่อรูปจากความคิดและอุดมการณ์ ได้แรงบันดาลใจจากครอบครัวและต้องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคม ลักษณะงานจิตอาสาเป็นงานกิจกรรมเชิงประเด็นสังคมและกลุ่มเป้าหมาย มีโครงสร้าง และระบบงานแบ่งตามหน้าที่ งาน บริหารจัดการ งานธุรการเอกสาร งานนันทนาการ และแรงงาน มีการปลูกฝังวิถีคิดการปฏิบัติงาน ถ่ายทอดขั้นตอนเทคนิคและเป้าหมายงาน 2. กระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านขบวนการจิตอาสาของเยาวชน คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ในสังคมสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากการเป็นผู้ให้ ผู้ช่วยเหลือผู้อื่น 3. ความเชื่อมโยงของขบวนการจิตอาสาที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน 3 ด้าน คือ ด้านกาย เยาวชนใช้เวลาว่างทำงานจิตอาสา มีบุคลิกภาพกล้าแสดงออกเชื่อมั่นเห็นคุณค่าตนเอง ด้านจิตใจ เยาวชนเข้าใจภาวะอารมณ์ตนเองและผู้อื่น มีความอดทน ด้านความคิดสติปัญญาเยาวชน พัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองมีระเบียบ รู้จักให้ มีกระบวนการคิด ในความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ปรับตัวเข้ากับคนอื่นและในความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ตระหนักว่าสังคมไม่ใช่เรื่องของคนใดคนหนึ่งแต่เป็นเรื่องของทุกคน การทำเพื่อสังคมสามารถเริ่มต้นจากตนเอง

นอกเหนือจากงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่เป็นงานวิจัยในเชิงคุณภาพและได้นำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมาใช้ในการศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลา ได้แก่ การศึกษาของพิชิต แก้วสุริวงษ์ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ผลการศึกษาพบว่า การขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลามีลักษณะในการขัดเกลาอยู่ 6 กลุ่ม คือ 1) ครอบครัว 2) เพื่อน 3) โรงเรียน 4) อาชีพ 5) ศาสนา 6) สื่อมวลชน ในจำนวนหนังสืออ่านนอกเวลา 12 เรื่อง กลุ่มตัวแทนที่มีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมเป็นส่วนใหญ่คือ ครอบครัว เพราะครอบครัวคือองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมให้กับมนุษย์เป็นผู้เลี้ยงดูบุคคลตั้งแต่เป็นทารก ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว ลำดับต่อมาคือโรงเรียน อันเป็นสถานที่ขัดเกลาโดยตรงผ่านการอบรมสั่งสอน ลำดับต่อมาคือศาสนา ด้วยการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นในการน้อมนำมาปฏิบัติ คือเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา ลำดับต่อมาคือเพื่อน เป็นการขัดเกลาทางอ้อม ด้วยวิธีการสังเกตจดจำสู่การปรับตัวเข้าหากลุ่ม มีแนวทางที่ส่งเสริมการให้กำลังใจ สอนให้สู้กับอุปสรรค ลำดับต่อมาคือสื่อมวลชน เป็นแหล่งที่ให้การขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นแหล่งให้สาระและข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต กลุ่มอาชีพเป็นกลุ่มที่มีบทบาทน้อยมาก ด้วยวิธีการถ่ายทอดประสบการณ์และบทบาทหน้าที่ในสังคม ส่วนกลวิธีในการขัดเกลาทางสังคมมีทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่โดยส่วนมากใช้การขัดเกลาทางสังคมโดยทางอ้อม การนำเสนอผ่านการกระทำและทรศนะของตัวละคร การนำเสนอผ่านศิลปะการใช้ภาษา การนำเสนอผ่านแก่นเรื่อง การนำเสนอผ่านการบอกเล่าของผู้แต่ง โดยตรงตามลำดับ

อีกนัยหนึ่งยังมิได้มีผู้นำแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของภาพยนตร์โทรทัศน์ คือ การศึกษาของวรวิญญู วิจารณ์ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของภาพยนตร์โทรทัศน์ ชุด “ขบวนการยอดมนุษย์ 5 สี” ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการนำเสนอและเทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อสอดแทรกการขัดเกลาทางสังคม และวิเคราะห์บทบาทในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ของภาพยนตร์โทรทัศน์ ชุด ขบวนการยอดมนุษย์ 5 สี ผลการวิจัยพบว่า ขบวนการยอดมนุษย์ 5 สี มีรูปแบบการนำเสนอและเทคนิคการเล่าเรื่อง โดยเป็นภาพยนตร์โทรทัศน์ประเภท Fantasy Live Action ที่ผสมผสานความมหัศจรรย์เหนือจริงของเรื่องราว ภาพ แสง สี ตัวละคร ผ่านการต่อสู้ของตัวละครฝ่ายดีฝ่ายร้ายในลักษณะของยอดมนุษย์และปีศาจ โดยที่ตัวละครยังคงเป็นมนุษย์ทั้งหมด เนื้อเรื่องประกอบด้วยเนื้อเรื่องหลักที่เป็น แก่นใหญ่ของเรื่อง และ เนื้อเรื่องรองที่เป็นเนื้อหาในแต่ละตอน โดยมีเนื้อเรื่องหลักเป็นแนวเรื่องแบบ Drama เนื้อหาที่มีความซับซ้อนทางอารมณ์ และมีการผสมผสานแนวเรื่องแบบ Comedy ไว้ในเนื้อเรื่องรอง โดยมีแก่นเรื่องหลักเป็นแบบ Morality ที่ตระหนักถึงศีลธรรมจรรยา และสอดแทรกการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ไว้ในเนื้อเรื่องแต่ละตอน ด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง สัญลักษณ์ และการสื่อความหมาย จึงทำให้เนื้อเรื่องสามารถแสดงให้เห็นถึงความดีงาม-ความชั่วร้าย การคิดดี-ทำดี ความพยายาม ความสามัคคีร่วมมือ การฝ่าฟันอุปสรรค และการเป็นคนดีของสังคม

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้น พบว่า การขัดเกลาทงสังคมเกิดขึ้นได้อย่างหลากหลาย ทั้งการขัดเกลาทงตรงและการขัดเกลาทงอ้อม โดยเฉพาะการขัดเกลาทงสังคมในองค์กรหรือหน่วยงานก็จะทำให้เห็นกลวิธีในการขัดเกลทที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีผู้นำแนวคิดการขัดเกลททงสังคมไปใช้ศึกษาข้อมูลในเชิงปริมาณ มีเพียงงานวิจัยไม่กี่เล่มที่ได้นำแนวคิดการขัดเกลททงสังคม มาศึกษาเนื้อหาในบริบทของวรรณกรรม ดังนั้นการศึกษาการขัดเกลททงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาว่าผู้แต่งหนังสือต้องการปลูกฝัง ขัดเกลท และหล่อหลอมผู้เรียนผ่านตัวแทนของสังคมอย่างไรบ้าง จึงจะชี้ให้เห็นว่ากระบวนการหล่อหลอม ระบบแนวความคิดนั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทงภาษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำกลวิธีทงภาษาไปใช้ในการศึกษาตัวบท สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ผ่านกลวิธีทงภาษา และกลุ่มที่สองเป็นการศึกษากลวิธีทงภาษาผ่านตัวบท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.6.3.1 งานวิจัยที่เป็นการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ผ่านกลวิธีทงภาษา อาทิ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดภาพแทน แนวคิดอุดมการณ์ ตัวอย่างเช่น

ธีระ บุชบกแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีทงภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม “เกย์ออนไลน์” ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีทงภาษาที่กลุ่ม “เกย์ออนไลน์” ใช้สื่ออัตลักษณ์ของตนเองที่สำคัญมี 8 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้มูลบท การปฏิเสธสื่อมูลบท การใช้นามวลีสื่อมูลบท การใช้อุปลักษณ์ การใช้รูปประโยคกรรม การกล่าวอ้าง และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ กลวิธีทงภาษาใช้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของเกย์ต่อสาธารณะชน 8 ประเด็น ได้แก่ 1) “เกย์เป็นคนปกติ และมีวิถีชีวิตเหมือนคนทั่วไป” 2) “เกย์ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมของเพศชาย” 3) “เกย์ไม่ได้หมกมุ่นเรื่องเพศ” 4) “เกย์ไม่ใช่ผู้ป่วยโรคหรืออาการทางจิต แต่เป็นความรู้สึกหรือตัวตน ที่แท้จริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ” 5) “เกย์เป็นกลุ่มคนที่ตกอยู่ในความกลัวและเกย์ผู้ยอมรับและเปิดเผยตนเองเป็นผู้ที่มีความกล้า” 6) “เกย์เป็นผู้โหยหาความรัก” 7) “เกย์เป็นคนที่อบอุ่นมีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยเฉพาะต่อเกย์ด้วยกัน” 8) “เกย์คือ “ของปลอม” เกย์เป็นคนที่มีความผิด และเกย์หมกมุ่นเรื่องเพศ”

สุภัทร แก้วพัตร (2559) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติและหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ผลการศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์ระดับชาติมีการใช้กลวิธีทงภาษาในการนำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานที่สำคัญทั้งสิ้น 8 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำ/กลุ่มคำ การใช้อุปลักษณ์ การเน้นความ การใช้ประโยคแสดงความสัมพันธ์แบบเงื่อนไข การใช้โครงสร้างประโยคแบบเหตุ-ผล

การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ การใช้โครงสร้างประโยคกรรม และการใช้สหบท กลวิธีทางภาษาทั้งหมดนี้ ได้เสนอภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับชาติ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ในแง่บุคลิกลักษณะและอุปนิสัย 2) ในแง่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ 3) ในแง่การเมือง ส่วนหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่นมีการใช้กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอภาพตัวแทนคนอีสานที่สำคัญทั้งสิ้น 6 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำ/กลุ่มคำ การใช้อุปลักษณ์ การเน้นความ การใช้ประโยคกรรม การใช้สหบท และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ กลวิธีทางภาษาทั้งหมดนี้ได้เสนอภาพตัวแทนคนอีสานในหนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น 3 กลุ่ม 1) ในแง่บุคลิกลักษณะและอุปนิสัย 2) ในแง่สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ 3) ในแง่การเมือง

นัยนา วงศ์สาครและภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2559) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์การศึกษาในรายการโทรทัศน์เดินทางประเทศไทย ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่รัฐบาลใช้ในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ของรัฐเป็นวาทกรรมที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง โดยศึกษาจากเทปบันทึกภาพรายการเดินทางประเทศไทยที่นำเสนอข้อมูลด้านการศึกษาไทยที่ออกอากาศ ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2557 - 20 มีนาคม พ.ศ.2559 จำนวน 16 ตอน ตามทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) โดยอาศัยกรอบมิติทางวาทกรรมของแฟร์คลัฟ (Fairclough) และแนวทางปริชานสังคมของฟานไดก์ (Van Dijk) ผลการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่รายการโทรทัศน์เดินทางประเทศไทยใช้สื่ออุดมการณ์ 5 วิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การอ้างส่วนใหญ่ การใช้อุปลักษณ์ การใช้คำขวัญ และการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน เพื่อนำเสนออุดมการณ์การศึกษาที่ประกอบด้วยชุดความคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ดีและไม่ดี กลวิธีทางภาษาข้างต้น ยังนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา ผู้เรียน และพลเมืองที่รัฐต้องการเมื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาและจบการศึกษาด้วย

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ ได้แก่ การศึกษาของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยอาศัยกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) ผลการศึกษาพบว่า พบกลวิธีทางภาษาที่หนังสือเรียนใช้สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ทั้งสิ้น 15 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยโครงสร้างประโยค การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน และการใช้เสียงที่หลากหลาย กลวิธีทางภาษาเหล่านี้ สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่านทั้งสิ้น

2.6.3.2 งานวิจัยที่เป็นการศึกษากลวิธีทางภาษาผ่านตัวบท อาทิ การศึกษาผ่าน สารคดี
สำนวนอีสาน เพลงลูกทุ่งอีสาน ตัวอย่างเช่น

การศึกษาของกันยารัตน์ ผ่องสุข (2553) ได้ศึกษาเรื่อง เนื้อหาและกลวิธีทางภาษาในงานเขียนสารคดีท่องเที่ยวของ “นิวกลม” ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า ด้านเนื้อหานิวกลมเสนอ

ข้อมูลหลัก 2 ประการ คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และ 2) ทัศนคติของผู้เขียน ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว 2) คำแนะนำสำหรับนักเดินทาง 3) เกร็ดเสริม ส่วนทัศนคติของผู้เขียนประกอบด้วย 1) ทัศนคติเกี่ยวกับโลก และ 2) ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต ด้านกลวิธีทางภาษานักกล่ม ใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายและน่าสนใจในการเสนอ ทัศนคติ ได้แก่ 1) การเน้น 2) การเล่นคำ 3) การละเมิดการเกิดคู่กัน 4) การใช้ความเปรียบ 5) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ 6) การสรุปด้วยคำคม 7) การกล่าวอ้างข้อความ และ 8) การใช้บทสนทนา

การนำสำนวนอีสานมาใช้ในการศึกษากลวิธีทางภาษาก็มีปรากฏ คือ การศึกษาของ คณิงชัย วิริยะสุนทร (2557) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีทางภาษาและบทสะท้อนวิถีชีวิตท้องถิ่นในสำนวนอีสาน ผลการวิจัยพบว่า ประเภทของสำนวนอีสาน ซึ่งจัดแบ่งตามแหล่งที่มาของสำนวนอีสานมีที่มา 11 ประเภท คือ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องนิทาน สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องอวัยวะ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องพฤติกรรม สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องสัตว์ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องศาสนา สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องอาชีพ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องสิ่งของ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องอาหาร สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องต้นไม้ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องธรรมชาติ สำนวนอีสานที่มาจากเรื่องสภาพสังคม ส่วนลักษณะโครงสร้างทางภาษา จำแนกได้ 4 ประเภท คือ 1) โครงสร้างสำนวนอีสานที่เป็นคำเดียว 2) โครงสร้างสำนวนอีสานที่เป็นคำประกอบ 3) โครงสร้างสำนวนอีสานที่เป็นหน่วยวลี 4) โครงสร้างสำนวนอีสานที่เป็นหน่วยประโยค

นอกจากนี้ยังมีการนำเพลงลูกทุ่งอีสานมาใช้ในการศึกษากลวิธีทางภาษา ได้แก่ การศึกษาของกุนที โคตรพัฒน์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีทางภาษาและความหมายทางสังคมใน เพลงลูกทุ่งอีสานแนวสองแ่งสองงาม ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสานแนวสองแ่งสามงามแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การใช้คำมีทั้งสิ้น 3 ประเภท คือ การใช้คำนามท การใช้คำกริยาและการใช้คำวิเศษณ์ 2) การใช้ข้อความมีทั้งข้อความที่เป็นวลี สำนวนและประโยค โดยมีกลวิธีในการสื่อความหมายโดยนัย การใช้สัญลักษณ์ และวิธีอุปลักษณ์ 3) การสื่อความหมายผ่านใจความสำคัญ พบว่า มีการสื่อความหมายใจความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องทางเพศของเพศหญิงและเพศชาย และ 4) การใช้อุปลักษณ์พบว่าการใช้อุปลักษณ์อยู่ 3 ประเภทคือ อุปลักษณ์เกี่ยวกับอวัยวะเพศชาย อุปลักษณ์เกี่ยวกับอวัยวะเพศหญิง และอุปลักษณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับความหมายทางสังคมในเพลงลูกทุ่งอีสานแนวสองแ่งสองงาม พบว่ามีการสื่อความหมาย 4 ประเภท คือ การสื่อความหมายผ่านอุดมการณ์ความเป็นชายในสังคมอีสาน อุดมการณ์ความเป็นหญิงในสังคมอีสาน การสื่อความหมายผ่านบทบาทหน้าที่ทางสังคมของเพศที่สาม และการสื่อความหมายผ่านอัตลักษณ์ของคนอีสาน คือ อัตลักษณ์ความสนุกสนาน อัตลักษณ์ความสามัคคี และอัตลักษณ์การรักพวกพ้อง และการสื่อความหมายผ่านภาพลักษณ์ของวิถีชีวิตท้องถิ่นอีสาน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยข้างต้น พบว่า งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษามีความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับตัวบทที่ใช้ในการศึกษา อาทิ การศึกษากลวิธีทางภาษาในสำนวนการศึกษากลวิธีทางภาษาในรายการโทรทัศน์ หรือการศึกษากลวิธีทางภาษาในสารคดี ซึ่งผู้วิจัยบางท่านก็ได้วิเคราะห์แยกย่อยลงไปจนถึงระบบคำ วลี ประโยค อนุพากย์ มาจนถึงระดับของข้อความในตัวบท การศึกษากลวิธีทางภาษาเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความหมายของคำที่แฝงอยู่ในตัวบทได้ง่าย แม้ว่าผู้เขียนจะใช้กลวิธีใดเป็นเครื่องมือในถ่ายทอดความคิด ทศนคติ หรือเจตนาใดก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ข้อความออกมาแล้วย่อมทำให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกันกับเจตนาของผู้เขียนมากยิ่งขึ้น



บทที่ 3

การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

การศึกษาเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดการขัดเกลาทางสังคมมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) การขัดเกลาทางตรง และ 2) การขัดเกลาทางอ้อมที่ถูกถ่ายทอดผ่านตัวแทนทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน อาชีพ ศาสนา และสื่อมวลชน ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การขัดเกลาทางตรง

การขัดเกลาทางตรง เป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ ดังที่ สุกพัตรา สุภาพ (2546: 47) กล่าวว่า การขัดเกลาทางตรงเป็นการบอกว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรกระทำ อะไรผิด อะไรถูก ซึ่งนับว่ามีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพมาก เป็นการชี้แนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจังและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ ในสังคม

อนึ่งการขัดเกลาทางตรงนี้ มักจะพบเห็นเสมอในกลุ่มตัวแทนทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และศาสนา ซึ่งจะถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย ดุด่า จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางตรงผ่านกลุ่มตัวแทนทางสังคม ดังนี้

3.1.1 ครอบครัว

ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้ว่สิ่งใดควรทำหรืออะไรถูกอะไรผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของเด็กเป็นอย่างยิ่ง (สุกพัตรา สุภาพ, 2546: 59-61) จึงนับได้ว่าครอบครัวมีพ่อแม่เป็นสื่อในการขัดเกลาถูกหลานก่อนที่จะให้เข้าไปอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางตรงผ่านครอบครัว ดังนี้

3.1.1.1 การปลูกฝังระเบียบวินัย

ระเบียบวินัย เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข หากผู้ใดไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องของระเบียบวินัย ผู้นั้นจะกระทำการใด ๆ หรือแสดงพฤติกรรมที่ทำให้สังคมเสียระเบียบได้ และบางเรื่องอาจจะกลายเป็นปัญหาสังคมได้ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555: 107-108) จากการศึกษาพบว่าการปลูก

ฝังให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังให้มีระเบียบวินัยในตนเอง และการปลูกฝังให้มีระเบียบวินัยในสังคม

3.1.1.1.1 การปลูกฝังให้มีระเบียบวินัยในตนเอง

วินัยในตนเอง เป็นความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมบางอย่างให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง และเกิดจากการสำนึกขึ้นมาเอง โดยพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นต้องส่งผลดีต่อตนเอง และไม่ขัดต่อกฎระเบียบทางสังคม โดยส่วนใหญ่แล้ววินัยในตนเองมักจะถูกปลูกฝังมาจากครอบครัวตั้งแต่ในวัยเด็ก ดังนี้

(1) ปลูกฝังเรื่องการพูด ดังตัวอย่าง

ยาย : ยายก็สอนแรงบ่อย ๆ ไม่ใช่หรือว่า การพูดเป็นสิ่งสำคัญเราต้องพูดให้ไพเราะและพูดให้ชัด เก่งหรือไม่เก่งก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

แจ่ง : ค่ะ ที่แจ่งชอบแก่มากอีกเรื่องหนึ่ง คือเวลามีเพื่อน มาเล่าเรื่องไม่ดีของเพื่อนคนอื่นให้ฟังแจ่งจะไม่พูดต่อเลยค่ะ และไม่ให้แจ่งวิพากษ์วิจารณ์ด้วย ทั้งแก่วั๊นแจ่งจึงไม่มีเรื่องผิดใจกับเพื่อนคนไหนเลยคะ

ยาย : อย่างนี้เรียกว่า เป็นคนไม่นินทาว่าร้ายใคร

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 5)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการพูดนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนในวัยนี้ต้องคำนึงถึง เนื่องจากวัยรุ่นในปัจจุบันมักพูดจาหยาบคาย ใช้น้ำเสียงกระโชกโฮกฮาก ซึ่งอาจติดเป็นนิสัยถาวรได้ จึงจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีวินัยในเรื่องของการใช้คำพูด ใช้น้ำเสียงในการพูดให้สุภาพ ไพเราะและรู้จักเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกพอใจในคำพูดของเราและอยากคบหาสมาคมด้วย ซึ่งบางครั้งการพูดจาไพเราะสุภาพก็อาจเป็นใบเบิกทางไปสู่ความสำเร็จได้ อย่างเช่นในตัวอย่างที่แจ่งเล่าให้ยายฟังว่าผู้ใหญ่มักจะชมแก่อยู่มากเพราะพูดเพราะ พูดเก่ง และพูดชัด และยายก็ได้อบรมสั่งสอนให้แจ่งพูดให้ชัดเจนและไพเราะอยู่บ่อยครั้ง

(2) ปลูกฝังเรื่องการแต่งกาย ดังตัวอย่าง

พ่อ แม่ และดวงฤทัย ตกลงกันว่าใส่บาตรพร้อมกันทุกวันจันทร์ที่หน้าบ้าน และไปทำบุญที่วัดในวันอาทิตย์ แม้จะดื่กบาตรที่หน้าบ้านแม่ก็สอนให้ดวงฤทัยอาบน้ำและแต่งกายให้เรียบร้อยก่อน เมื่อมีเวลาว่าง พ่อจะไปช่วยหลวงพ่อที่วัด ดูแลความสะอาดบริเวณวัดและช่วยงานต่าง ๆ ของวัดด้วย

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 20)

เพียงนภาอ่านจบแล้วก็ยิ้มกับตัวเอง พลังคิดว่า คุณยายสอนผู้หญิง เรื่องการแต่งกายได้เหมาะแก่ปัจจุบันและน่าจะแต่งกลอนสอนผู้ชายด้วย และหากเธอเป็นคุณยาย จะสอนผู้ชายแต่งกายอย่างไรดีนะ คิดไปคิดมา เพียงนภาที่สรุปในใจว่า “ผู้ชายก็ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย สะอาด ถูกกาลเทศะ เคารพสถานที่ ไปที่ไหนก็ต้องไม่เป็น ต้องถูกระเบียบดูสง่า ไม่มอซอมมอมแมม อ้อ! ไม่สวมกางเกงขาดด้วย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 55)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานภาพของตนเองเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง ด้วยเหตุที่วัยรุ่นในปัจจุบันมักแต่งกายตามแฟชั่นเลียนแบบตะวันตก จนลืมไปว่าการแต่งกายเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง ที่ควรให้ความสำคัญ การสวมใส่เสื้อผ้าจึงไม่เพียงเป็นการปกปิดร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการบ่งบอกถึงวัฒนธรรม และความเป็นตัวตนของผู้ที่สวมใส่ด้วย ตัวบทข้างต้นนี้จึงชี้ให้เห็นว่าครอบครัวได้ปลูกฝังให้ลูกหลานรู้จักแต่งกายให้เข้ากับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ โดยคำนึงถึงเหมาะสมของวัย โอกาส และสถานที่ เพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องต่อไปเมื่อเติบโตขึ้น

(3) ปลูกฝังเรื่องการตรงต่อเวลา ดังตัวอย่าง

“พ่อใช้จักรยานขี่ไปทำงานและกลับบ้านตรงเวลาทุกวันยกเว้นบางวัน พ่อมีธุระต้องไปช่วยงานของหมู่บ้าน คนที่เป็นผู้ใหญ่จะมีหน้าที่ช่วยงานของชุมชนของเราบ้างน้อยบ้างตามความสมัครใจ และตามความถนัด แม่บ้านก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน พ่อของดวงฤทัยมีหน้าที่เป็นประปาชุมชน ถ้าประปาบ้านใดมีปัญหาขัดข้อง พ่อนี้แหละช่วยได้ ทุกคนภูมิใจในหน้าที่ของตนเอง และช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 19)

คุณแม่บอกว่า

“ที่แม่อนุญาตให้ลูกไป ก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืด ๆ ค่ำ ๆ จะอันตราย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 104)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหากผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้เป็นคนที่ตรงต่อเวลา จะทำให้สามารถกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เราจะทำได้ในแต่ละวันได้ ทำให้ชีวิตมีระเบียบและมีวินัยในตนเอง เมื่อจะทำสิ่งใดก็จะพอเหมาะพอดีและประสบผลสำเร็จในการทำงาน ดังเช่นในตัวอย่างที่พ่อแสดงให้เห็นว่าพ่อกลับบ้านตรงเวลาทุกวัน และอีกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าแม่เป็นบุคคลที่ช่วยปลูกฝังให้ลูกรักษาเวลา ซึ่งนอกจากจะฝึกให้เป็นคนที่ตรงต่อตนเองแล้ว และยังเป็นทีไว้วางใจของผู้อื่นด้วย การตรงต่อเวลาจึงเป็นการเห็นคุณค่าของความเท่าเทียมกัน การฝึกตนให้ให้เป็นคนตรงต่อเวลาเป็นทางแห่งความสำเร็จและความก้าวหน้าในอนาคต

(4) ปลูกฝังเรื่องการประหยัดอดออม ดังตัวอย่าง

แม่สอนดวงฤทัยให้พิจารณาว่า สิ่งทีล่อตาล่อใจให้คนอยากได้ อยากซื้อ มีมากมาย และมีออกมาเรื่อย ๆ ไม่มีหยุดยั้ง จะซื้อจะจ่ายอะไรก็ต้อง พิจารณาให้พอเหมาะ พอควรแก่ฐานะและรายได้ที่มี “เราต้องไม่สุรุ่ยสุร่าย ต้องเก็บออมเงินบางส่วนไว้เพื่อใช้ในอนาคต หรือเพื่อกรณีฉุกเฉิน ถ้ามีเหลือมากพอ ก็อาจใช้จ่ายเพื่อการพักผ่อนหรือไปทัศนศึกษาได้”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 17)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าพ่อแม่ในฐานะสมาชิกในครอบครัวได้ทำการปลูกฝังผู้เรียนให้รู้จักประหยัดอดออมเงิน ไม่ใช่จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่ายตั้งแต่ในวัยเด็ก ต้องรู้จักพิจารณาถึงคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งนั้นก่อน หากมีเงินเก็บเมื่อมีเหตุจำเป็นจะได้ไม่ต้องไปหยิบยืมผู้อื่น การปลูกฝังเรื่องการประหยัดอดออมให้แก่ผู้เรียนในวัยนี้ จะเป็นหนทางช่วยให้ผู้ใหญ่ทั้งหลายในอนาคตหลุดพ้นจากสถานการณ์ความไม่แน่นอนของชีวิตได้

นอกจากนี้ยังพบตัวบทที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัวว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ดังตัวอย่าง

พ่อเล่าว่าสมัยที่พ่อหนุ่ม ๆ มีบ้างที่ใช้เงินอย่างไม่ระมัดระวัง แต่พอแต่งงานกับแม่และมีดวงฤทัย พ่อได้สิ่งที่มีคุณค่าที่สุดในชีวิต พ่อจึงตั้งใจดำเนินชีวิตให้สะอาดมากที่สุด เพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาวจะได้ดูแลแม่และดวงฤทัยได้นาน ๆ ดวงฤทัยรู้สึกถึงความรักความอบอุ่นที่พ่อมิต่อแม่และดวงฤทัยอยู่เสมอ

(วิริยภาษา ชั้น ม. , 2562: 19)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าพ่อ แม่ ได้แสดงบทบาทหน้าที่ของตนด้วยการบอกเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตว่าการใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือยไม่ระมัดระวังนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ การรู้จักประหยัดอดออมตั้งแต่อยู่ในวัยเด็กย่อมส่งผลดีต่อตนเองในอนาคต เมื่อเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ หรือมีครอบครัวก็จะมีกิน มีใช้ไม่ติดขัด เงินที่เก็บสะสมไว้จะช่วยให้ผ่านช่วงเวลาที่ลำบากไปได้ การไม่ฟุ่มเฟือยนอกจากจะส่งผลดีต่อตนเองแล้วยังส่งผลดีต่อสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

(5) ปลุกฝังเรื่องการประหยัดทรัพยากร ดังตัวอย่าง

ชวิน: ที่บ้านผมนั้น เราปฏิบัติกันเป็นประจำครับ ไฟดวงไหนไม่ใช้ต้อง ปิดสวิตช์ น้ำต้องใช้อย่างประหยัดและใช้ให้คุ้มค่า คุณแม่ผมสั่งไว้ว่า ไม่ว่าจะใช้น้ำไฟที่บ้าน ที่สาธารณะ ที่โรงเรียนหรือที่ไหน ๆ ก็ต้องประหยัด ไม่ใช่ประหยัดเฉพาะของเราเองที่บ้าน แต่ผมไม่ เข้าใจว่าทำไมคนสมัยใหม่จึงไม่ค่อยคิดที่จะประหยัดทรัพยากร ที่เป็นของสาธารณะกันเลย

(วิริธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 189)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าครอบครัวได้ทำการปลุกฝังและขัดเกลาให้ผู้เรียนให้รู้จักประหยัดและ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ไม่เฉพาะการประหยัดทรัพยากรภายในบ้านแต่เป็นการประหยัดทรัพยากรใน ที่อื่น ๆ ด้วย ดังจะเห็นจากตัวละครในตัวอย่างข้างต้นที่ยึดคำสั่งสอนของแม่ให้รู้จักประหยัดน้ำและ ประหยัดไฟ เมื่อไม่ใช้แล้วก็ควรปิดให้เรียบร้อย ทั้งในบ้านและในที่สาธารณะ สิ่งเหล่านี้หากเริ่ม ปลุกฝังมาตั้งแต่เป็นสมาชิกอยู่ในครัวเรือนจะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีระเบียบวินัยในตนเองจน เกิดเป็นความคุ้นชินและติดนิสัยไปจนโต

(6) ปลุกฝังให้ห่างไกลยาเสพติด ดังตัวอย่าง

ศรัณย์: แม่บอกเราว่าโทษของสุราเมรัยนั้น รู้กันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว จึงได้มีศีลข้อ 5 ห้ามดื่มสุราเมรัย เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้คนขาดสติ มึนเมา ทำสิ่งที่ไม่น่าทำและไม่ควรทำ แต่ที่คนยังคงดื่มกันอยู่ก็ เพราะคนเราอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งพอที่จะขัดขืนกิเลสหรือความ อยากในทางชั่วได้

(วิริธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 26)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าครอบครัวต้องการปลูกฝังและโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนเห็นโทษของการดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติด ซึ่งอาจมีผลต่อสุขภาพร่างกาย ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาทกับคนในครอบครัว ซึ่งในบางครั้งอาจนำความเดือดร้อนไปให้ผู้อื่นได้ เช่น คนที่เมาแล้วขับอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุจนถึงขั้นเสียชีวิต นอกจากนี้ตัวบทดังกล่าวยังได้แสดงให้เห็นว่าเด็กวัยรุ่นมักสงสัยในพฤติกรรมของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะพ่อกับแม่ที่ต้องเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีให้แก่ลูก

3.1.1.1.2 การปลูกฝังให้มีระเบียบวินัยในสังคม

วินัยในสังคม เป็นความสามารถในการประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นไปตามกฎระเบียบทางสังคม ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่พึงงาม เคารพกฎหมายหรือข้อบังคับของสังคม รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ โดยมุ่งหวังให้เกิดผลดีต่อส่วนรวมมากที่สุด ดังนี้

(1) ปลูกฝังเรื่องความสามัคคี ดังตัวอย่าง

“พ่อครับ ที่จริงแก็วก็ยังไม่เข้าใจหรอกว่า ทำไมถึงบอกว่าเวลามีสุขก็อยู่ร่วมกันและมีความสุขด้วยกัน เวลามีสึกมีทุกข์ ไม่ควรหนีไป เวลามีสึกสงครามเราก็ต้องหนีไปสิครับ จะมาอยู่ให้ตายทำไม”

“ถ้าทุกคนคิดหนีไปให้พ้นศึก พันทุกข์ แล้วใครจะต่อสู้กับข้าศึกเล่าลูก เราต้องอยู่ช่วยกันต่อสู้ข้าศึก ต่อสู้ศัตรู ต้องช่วยกันหาทางกำจัดศัตรูของชาติ ขจัดความทุกข์หรือความลำบากยากไร้ที่เกิดแก่คนในชาติของเราสิ ถ้าเราช่วยกันคนละไม้คนละมือ เราก็คะยับไล่ศัตรูของชาติ แก้อไข ปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้คนในชาติได้” พ่ออธิบาย

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 158)

“ถ้าบ้านเมืองของเรามีศึก มีอันตราย มีผู้ก่อการร้าย มีโจรมีภัยธรรมชาติ ไม่ว่าอะไรที่เป็นเรื่องร้ายคนในบ้านเมืองก็จะไม่ปลอดภัย ไม่เป็นสุข ภัยอันตรายใด เราขจัดได้เราก็ต้องทำ สิ่งใดเราขจัดไม่ได้ เราก็ต้องพยายามป้องกันหรือทำให้มันทำอันตรายเราได้น้อยที่สุด แต่จะให้ใครทำคนเดียวฝ่ายเดียวไม่พอ เราทุกคนทุกฝ่ายจึงต้องช่วยกัน ทำเท่าที่ตนทำได้ เข้าใจหรือยังลูก” แม่ช่วยอธิบายต่อ “ครับ ที่นี้เข้าใจละ” แก็วใสตอบ

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 159)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าพ่อกับแม่กำลังปลูกฝังให้ลูกมีความสามัคคี ร่วมมือ ปกป้องชาติจากศัตรู ที่สำคัญอย่างยิ่งคือการไม่หนีเอาตัวรอด เพราะความสามัคคีจะทำให้สามารถ ก้าวผ่านอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ไปได้ ความสามัคคีรวมกำลังกับผู้อื่น เพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความ พร้อมเพียงจะส่งผลให้ประสบผลสำเร็จโดยเร็ว การรวมกำลังกับผู้อื่นอาจเป็นกำลังกาย กำลังความคิด หรือกำลังทรัพย์ สุดท้ายผู้ใดจะมีกำลังอย่างไร แล้วใช้กำลังความสามารถที่มีอยู่ด้วยความพร้อมเพียง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่เกี่ยงงานและรับผิดชอบในหน้าที่ของตนให้ดำเนินไปด้วยดี ก็จะสามารถสร้างความสงบสุขของสังคม

3.1.1.2 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ

บทบาทหน้าที่และทัศนคติ เป็นการสอนให้บุคคลรู้จักบทบาททางสังคม รวมทั้ง ทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งช่วยสนับสนุนบทบาทเหล่านั้น มนุษย์ในสังคมมีบทบาทแตกต่างกันออกไปตาม สถานภาพหรือตำแหน่งที่ตนได้รับแต่ละตำแหน่งก็มีบทบาทกำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลา ทางสังคมนี้ มนุษย์เรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทต่าง ๆ ของตนและเข้าใจบทบาทของ บุคคลอื่นด้วยทำให้ความสัมพันธ์ในสังคมเป็นไปโดยราบรื่น (จำนง อติวัฒนสิทธิ์และคณะ, 2552: 44) การเรียนรู้บทบาททางสังคมและทัศนคตินั้นจะเป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป จากการศึกษาพบ การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 3 ลักษณะ คือ การปลูกฝังบทบาทหน้าที่ของเด็ก การปลูกฝัง บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่ และการปลูกฝังบทบาทหน้าที่ของพลเมือง

3.1.1.2.1 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่ของเด็ก

เด็กเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว แม้จะอยู่ในวัยเรียนแต่ก็ต้องรู้จักแบ่งเบา ภาระงานของครอบครัวตามความเหมาะสม รวมถึงเด็กจะต้องเคารพและเชื่อฟังการอบรมสั่งสอนจาก ผู้ใหญ่ ดังนี้

(1) ปลูกฝังให้ช่วยทำงานบ้าน เป็นการช่วยงานเล็กน้อยภายในบ้านที่ สามารถทำได้ ดังตัวอย่าง

“พอเข้ามาในครัว แม่ก็เรียกฉันไปหุงข้าว ซอนี่ฉันทำได้สบายมาก เพราะเป็นงานประจำของฉัน แค่วางข้าว ใส่น้ำแล้วก็ตั้งในหม้อ เสียบปลั๊ก แล้วกดปุ่มจากนั้นก็มาช่วยแม่ทำกับข้าว แม่บอกว่าจะทำอาหารง่าย ๆ คือ แกงจืดเต้าหู้หมูสับ แม่เอาหมูสับถุงเล็ก ๆ ที่แยกเตรียมไว้ออกจากตู้เย็นให้ฉัน ตากกระเทียมพริกไทย และรากผักชีเข้าด้วยกันแล้วเอามาคลุกเคล้ากับหมู เหยาะน้ำปลาเล็กน้อยเตรียมไว้แล้วก็เรียกให้ฉันหันต้นหอม ฉันทำท่าจะซอย เสียงแม่ดูเบา ๆ”

“อย่าขอย หันท่อนละนิ้ว ละเอียดนักจะไปเห็นเป็นฝักอะไรเล่า”

(วิธีภาษา ชั้น ม.3, 2562: 124)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าพ่อแม่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูก และอบรมสั่งสอนลูกให้รู้จักบทบาทหน้าที่สำคัญของตนเอง โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของลูกจะต้องช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ภายในครอบครัว อย่างเช่นในตัวอย่างที่เด็กผู้หญิงทำหน้าที่หุงข้าวเป็นประจำและช่วยแม่ทำกับข้าวนั้น และอีกตัวอย่างที่ชายคนหนึ่งช่วยแม่ทำนาตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้บทบาทในการปฏิบัติตนที่ดี ทั้งนี้สมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ หรือแม่ เมื่อเห็นว่าลูกหลานทำผิดก็จะว่ากล่าวสั่งสอนในสิ่งที่ถูกต้อง

เด็ก ๆ ที่อยู่ในวัยเรียนควรรับผิดชอบงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองมอบหมายให้ทำ เช่น ดูแลญาติผู้ใหญ่ กวาดบ้าน ถูเรือน จัดโต๊ะอาหาร รดน้ำต้นไม้ ให้อาหารสัตว์เลี้ยง ฯลฯ การทำงานเหล่านี้ นอกจากจะช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่และผู้ปกครองแล้ว ยังจะช่วยให้มีโอกาสในการทำงาน มีโอกาสคิดหาวิธีทำงานให้สำเร็จและเกิดผลดีและยังได้ออกกำลังกายไปในตัวทำให้มีสุขภาพดีด้วย

(วิธีภาษา ชั้น ม.2, 2562: 156)

งานที่พ่ไปช่วยแม่ทำตั้งแต่เริ่มทำงานได้ ซึ่งจำไม่ได้ว่าตั้งแต่อายุเท่าไร ล้วนเป็นงานที่ง่าย ๆ เช่น หาบกล้า หาบข้าวเข้าลาน ฝัดข้าว ขนข้าวเข้ายุ้ง ซึ่งใช้แรงงานมากกว่าฝีมือ ผมเคยแสดงฝีมือด้านอยู่บ้าง แต่แม่ถอนและตำใหม่ทุกครั้ง แม่บอกว่าห่างไป ทั้งโย้ ๆ ไม่ได้เรื่อง

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 275)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการขัดเกลาของผู้เรียนที่กำลังย่างเข้าสู่วัยรุ่นที่นอกเหนือจากการมีหน้าที่สำคัญคือการตั้งใจเรียนหนังสือ พ่อ แม่ ผู้ปกครองต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักความรับผิดชอบภายในบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามความเหมาะสม หากมีเวลาว่างต้องรู้จักแบ่งเบาภาระคนในครอบครัว โดยเฉพาะการแบ่งเวลามาทำงานบ้านที่ตนเองสามารถทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการกวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน หรือช่วยทำงานที่ตนเองสามารถทำได้

(2) ปลุกฝังให้เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความนับถือ ไม่ล่วงเกินผู้ใหญ่ และประพฤติตามคำสั่งสอนของท่าน ดังตัวอย่าง

ผมว่าตอนนี้ปู่ชักจะพูดมากไปสักหน่อยเพราะไม่ว่าผมจะทำอะไรจะไปไหนมาไหน ปู่เป็นต้องถามอยู่นั่นแล้วว่า ผมจะไปไหน ไปกับใคร ทำให้ผมออกจะรำคาญ ๆ อยู่ พ่อผมบอกพ่อ พ่อก็บอกว่าเพราะปู่เขาเป็นห่วงผมก็เลยไม่พูดเรื่องนี้กับพ่อกับอีก

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 34)

“ขึ้นรถลงรถก็ระวังนะลูก รอให้รถจอดดี ๆ ก่อน ค่อยขึ้นลง”

“ระวังรถมอเตอร์ไซด์ด้วยล่ะ เวลาลงรถ เต็มวันจะเฉี่ยวเอา”

“เจ็บบ่น้องดี ๆ นะ เวลาข้ามถนนถ้ามีสะพานลอยก็ให้ขึ้น

สะพานลอยนะลูก”

“ไปหลายคนอย่าส่งเสียงอะอะกรีดกราด เดี่ยวจะไปมีเรื่องทะเลาะกับคนอื่นนะลูก”

“คุณ ลูกไปดูดนตรีนะไม่ได้ไปออกรบ อย่าห่วงมากเลย เจ็บบักโตะแล้วปีหน้าก็จะเข้ามหาวิทยาลัยแล้วดูแลตัวเองกับน้องได้หรอกคุณ” คุณพ่อพูดบ้างเมื่อเห็นคุณแม่เป็นห่วงลูก ๆ มากเกินไป

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 104-106)

จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าครอบครัวโดยเฉพาะพ่อกับแม่มีความรักความห่วงใยต่อลูกเป็นอย่างมาก ผู้เรียนที่กำลังย่างเข้าสู่ความเป็นวัยรุ่นมักไม่สนใจคำกล่าวตักเตือนของพ่อแม่ จึงเป็นเหตุให้ผู้เรียนบางกลุ่มประพฤตินอกกลุ่มนอกทางอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้นการเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่จึงเป็นแนวทางที่ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติตาม ด้วยความที่ผู้ใหญ่นั้นมีประสบการณ์ในชีวิตมากกว่าหากผู้เรียนประพฤติตามได้ก็จะนำมาซึ่งความสำเร็จ และได้ชื่อว่าเป็นคนมีความกตัญญูรู้คุณชีวิต เจริญก้าวหน้าและมีความสุข

ถ้าครอบครัวใดบิดามารดาและบุตรธิดามีความเคารพรักใคร่กันดี ไม่มีทิฐิมานะ รับฟังความคิดเห็นกันและกัน บิดามารดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดา คอยสังเกตความประพฤติของบุตรธิดา ถ้าเห็นว่าจะออกนอกกลุ่มนอกทางไปมาก ไม่รักษากฎขนบธรรมเนียมที่ดีและจารีตประเพณีที่ดีของชาติ ก็เห็นยั้ง

ไว้สิ่งที่ดี แม้จะเป็นของใหม่ เมื่อบุตรธิดารับเอามาก็โอนอ่อนผ่อนตามไม่ขัดขวาง เมื่อว่ากล่าวตักเตือนบุตรธิดาก็เชื่อฟัง เคารพนับถือบิดามารดาไม่ดื้อดึง
(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 117)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่ช่วยขัดเกลาผู้เรียนตั้งแต่วัยเด็กโดยเฉพาะผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องดูแลเอาใจใส่ลูกหลานและรับฟังความคิดเห็นของเด็ก คอยว่ากล่าวตักเตือนอบรมสั่งสอนอย่างอ่อนโยน เมื่อเห็นว่าเขาประพฤติตนไปในทางที่ผิด ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวแล้ว ยังทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นหัวใจ เป็นคนที่กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น มีความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น เมื่อโตไปก็จะเป็นคนที่พร้อมจะเป็นผู้รับฟังที่ดีต่อไปในอนาคต

3.1.1.2.2 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่มีบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากมาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่ตั้งแต่อยู่ในวัยเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ซึมซับพฤติกรรมบางอย่างของผู้ใหญ่ และเรียนรู้แนวทางในการปฏิบัติตนต่อไปในอนาคต ดังตัวอย่าง

“พ่อใช้จักรยานขี่ไปทำงานและกลับบ้านตรงเวลาทุกวัน ยกเว้นบางวัน พ่อมีธุระต้องไปช่วยงานของหมู่บ้าน คนที่เป็นผู้ใหญ่จะมีหน้าที่ช่วยงานของชุมชนของเรามากบ้างน้อยบ้างตามความสมัครใจ และตามความถนัด แม่บ้านก็รวมกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน พ่อของดวงฤทัยมีหน้าที่เป็นประธานชุมชน ถ้าหมู่บ้านใดมีปัญหาขัดข้อง พ่อนี้แหละช่วยได้ ทุกคนภูมิใจในหน้าที่ของตนเอง และช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 19)

จากตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวได้ทำหน้าที่ในการขัดเกลาผู้เรียนตั้งแต่วัยเด็กให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะต้องมีความรับผิดชอบมากมาย ทั้งบทบาทหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว บทบาทหน้าที่ที่มีต่อชุมชนหรือสังคม ซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใด การรู้จักบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคมนั้น นับเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ เพื่อให้สังคมที่เราอาศัยอยู่นั้นเกิดความสงบสุขมากยิ่งขึ้น

3.1.1.2.3 บทบาทหน้าที่ของพลเมือง เป็นความสามารถในการปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติ โดยมีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่าง คอยชี้แนะสั่งสอนในสิ่งที่ถูกที่ควรให้แก่เด็ก เมื่อเด็กโตขึ้นจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้เจริญต่อไป ดังตัวอย่าง

เราก็ให้คนอื่น ให้ทหาร ให้รัฐบาลแก้ไขละ เราเป็นราษฎรตัวเล็ก ๆ
จะไปทำอะไรได้” แป้งหอมพูดขึ้นบ้าง

“คิดอย่างนั้นเท่ากับเห็นแก่ตัว เอาตัวรอดซิกู ถ้าทุกคนคิดเอาแต่
สบาย ไม่ช่วยเหลืกันแล้วชาติจะอยู่ได้อย่างไรเล่า” พ่อบอก

“ก็พวกเรายังเด็กนี่ครับ” แก้วใสแย้ง

“คนเรานะลูก ถ้าคิดจะช่วยเหลืผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแต่จะเอา
ประโยชน์ เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ทำได้ทั้งนั้น เด็กก็ทำเท่าที่เด็กทำได้ ผู้ใหญ่ก็ทำ
ตามความสามารถ ตามหน้าที่ของตน”

(วิริภาษา ชั้น ม.3, 2562: 158-159)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าการเป็นพลเมืองดีในวัยเรียนก็สามารถปฏิบัติได้ตาม
ความสามารถของตน เนื่องจากสังคมต้องการพลเมืองดี เพื่อที่จะนำพาความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคม
และประเทศชาติอย่างมั่นคง ซึ่งการที่ผู้เรียนจะเป็นพลเมืองที่ดีได้นั้น ต้องได้รับการปลูกฝังและ
ขัดเกลาจากผู้ใหญ่โดยเฉพาะคนในครอบครัว ดังเช่นในตัวอย่างที่พ่อกำลังสอนลูกให้รู้จัก
การช่วยเหลืผู้อื่นเท่าที่ตนจะทำได้ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว รวมถึงการไม่สร้างปัญหาให้ครอบครัวและ
โรงเรียน ก็นับได้ว่าเป็นพลเมืองดีในสังคม

3.1.1.3 การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ

การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ เป็นการปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เรียนที่นอกเหนือ จาก
วัตถุประสงค์ของการขัดเกลาทางสังคม จากการศึกษาพบการปลูกฝังในด้านอื่น ๆ 1 ลักษณะคือ การ
ปลูกฝังให้รักชาติ ดังตัวอย่าง

“เอออย่างนี้ พ่อจะเปรียบให้ฟังนะ พ่อแม่รักลูก พ่อแม่ก็ดูแลให้
ลูกปลอดภัย ให้ลูกมีความสุข เรารักบ้านเมืองของเรา เราก็ต้องดูแล
บ้านเมืองของเราให้ดี อย่าให้มีใครมาทำร้ายได้ เรารักสิ่งใด เราก็ต้องการ
ให้สิ่งนั้นอยู่กับเรานาน ๆ ไซ้ไหมลูก ถ้าเราต้องการให้เรามีชาติ

มีบ้านเมืองให้เราอยู่อย่างสุขสบายไม่เดือดร้อน เราก็ต้องรักบ้านเมืองของเรา”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 159)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่ได้ทำการปลูกฝังและหล่อหลอมเด็กให้รักชาติเนื่องด้วยความเป็นชาติไทย คือสิ่งที่แสดงถึงที่มาที่ไปและความเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์และตัวบุคคล ผู้ใหญ่หรือพ่อแม่รวมถึงผู้อาวุโสจะต้องปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานตระหนักถึงความเป็นชาติและให้มีความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยของเรา ดังเช่นในตัวอย่างที่พ่อกำลังสอนลูกให้รู้จักความรักที่นอกเหนือจากความรักที่มีต่อพ่อแม่ คือจะต้องรักชาติบ้านเมืองของเราด้วย และอย่าให้ผู้ใดมาทำลายบ้านเมืองของเราได้

3.1.2 โรงเรียน

โรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นตัวแทนทางสังคมที่ให้การอบรมศึกษาอย่างเป็นทางการ มีแบบแผนและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จรรยา ค่านิยม ปรัชญา วัฒนธรรม รวมถึงการฝึกระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แบบแผนของสังคมได้มากขึ้นทำให้รู้จักการปรับตัว รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ และเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ นับเป็นการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน โรงเรียนมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมาก เพราะเด็กใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน (ปสาณ วิถีวัฒนา, 2545: 50) จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางตรงผ่านโรงเรียน ดังนี้

3.1.2.1 การปลูกฝังระเบียบวินัย

จากการศึกษาพบว่าการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง และการปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

3.1.2.1.1 การปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง

ความรับผิดชอบต่อนตนเอง เป็นการรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกของสังคม ต้องรับรู้ถึงการกระทำของตนว่าอะไรถูกอะไรผิด รวมถึงยอมรับผลจากการกระทำของตนเอง ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ดังตัวอย่าง

“เธอไปแก้มเขาย่างนั้นได้อย่างไร”

“ผมไม่ได้แก้มนะครับ” ผมรีบปฏิเสธ

“ไม่ต้องปฏิเสธเลย ลูกผู้ชายทำผิดแล้วต้องยอมรับผิด แค่มองผู้ชายด้วยกันก็ผิดแล้ว นี่ยังแก้มเพื่อนผู้หญิงอีก อาจารย์เหวี่ยงบอกว่าเธอแก้มดูจาวถึงได้ถูกทำโทษ แล้วนี่ระหว่างการทำโทษ ยังแก้มเขาต่ออีก”

ผมโดนข้อหาจนกระทั่งล้น ๆ

“ก็ได้ครับ ลูกผู้ชายต้องรับผิด” ผมนึกอยู่ในใจแ่่นอกขึ้นรับผิด

“ผมผิดครับ” ผมตะโกนออกไปเต็มเสียง

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 49)

จากตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของเด็กชายที่กำลังย่างเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งมักจะมีพฤติกรรมชอบแก้ม ชอบหยอกล้อเพื่อนในวัยเดียวกันและเพศตรงข้าม ซึ่งในบางครั้งอาจมีความรุนแรงจนอาจก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทได้ ในตัวบทนี้จึงได้สะท้อนให้เห็นว่าครูมีส่วนช่วยในการขัดเกลาผู้เรียนให้รู้จักความรับผิดชอบต่อตนเองและยอมรับในสิ่งที่ตนเองได้กระทำ ดังจะเห็นจากเด็กผู้ชายในเรื่องที่ได้แสดงตัวตนของความเป็นลูกผู้ชายด้วยการแ่่นอกขึ้นรับผิดและได้กล่าวคำว่า “ผมผิดครับ” ออกมาถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้กระทำความผิด

3.1.2.1.2 การปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการมีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ของส่วนรวม การกระทำแสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจ เอาใจใส่งานที่ตนเองได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จตามที่หน่วยงานและองค์กรมุ่งหวัง ดังตัวอย่าง

อาจารย์ : ก่อนอื่น ครูต้องขอแสดงความชื่นชมที่เห็นทุกคนมีความตั้งใจดีในการทำกิจกรรมนี้ ความคิดที่ช่วยกันแสดงออกมาในที่ประชุมก็น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ครูขอฝากเป็นข้อคิดว่าการทำงานจะสำเร็จด้วยดี พวกเราต้องทำงานเป็นคณะเป็นกลุ่มขอให้ดำเนินการอย่างประหยัด ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ใดก็ขอให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบและเต็มกำลังความสามารถของตน

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 141)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าครูเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทช่วยขัดเกลาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการมุ่งปฏิบัติงานในหน้าที่ หรืองานที่ตนเองได้รับมอบหมาย โดยเฉพาะหากเป็นงานที่ต้องทำเป็นกลุ่มเป็นคณะ และต้องได้รับผิดชอบร่วมกันกับผู้อื่น เพราะหากมีคนเดียวคนหนึ่งบกพร่องงานในหน้าที่ของตน อาจทำให้ผู้อื่นได้รับผลกระทบและเกิดปัญหาตามมาในภายหลังได้ ดังนั้น ผู้เรียนที่อยู่ในวัยที่กำลังเข้าสู่วัยรุ่นจึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน และขัดเกลาให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

3.1.2.2 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังให้เคารพสิทธิบุคคลอื่นในสังคม และการปลูกฝังให้มีมารยาททางสังคม

3.1.2.2.1 การปลูกฝังให้เคารพสิทธิบุคคลอื่นในสังคม

การเคารพสิทธิบุคคลอื่นในสังคม เป็นการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น สามารถแสดงออกได้หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นของตนเอง หรือการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ดังตัวอย่าง

ก่อนที่สถานการณ์จะเลวร้ายไปกว่านี้ คุณครูวิภาต้องห้ามเด็ก ๆ ให้เลิกมีปากเสียงกัน “พอก่อนเด็ก ๆ อย่าให้โทรศัพท์มือถือมาทำให้เราแตกแยกกันเลย” แล้วก็หันไปตักเตือนมนัส ปัทมา และวรรณภา...

“มนัส คนเราแต่ละคนมีความคิดเห็นเป็นของตนเองด้วยกันทั้งนั้น จะบังคับกะเกณฑ์ให้คนอื่นเขาคิดเห็นเหมือนเราไปทุกอย่างคงไม่ได้ เวลาแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันก็ต้องใช้เหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ปัทมากับวรรณภา ก็เหมือนกัน ทำไมต้องไล่เพื่อนที่เขาคิดเห็นต่างกับเธอไปเรียนที่ห้องอื่นด้วย ทุกคนเป็นเพื่อนกันทั้งนั้น นิตยาก็เป็นเพื่อนเธอ มนัส ญัฐพล วัลลภ คิดเห็นไม่เหมือนเธอก็เป็นเพื่อนเธอเหมือนกันไม่ใช่หรือ”

“จำไว้ล่ะว่าเราอยู่ในสังคมประชาธิปไตย การรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นเรื่องดี แต่ก็ต้องรู้จักเคารพความคิดเห็นของคนอื่นด้วย สังคมเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความคิดเห็นที่หลากหลาย ถึงจะคิดเห็นต่างกันแต่ก็อยู่ร่วมกันได้ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุขท่ามกลางความแตกต่าง” คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

(วิริทภาษา ชั้น ม.1, 2562: 133-134)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคนทุกคนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับการปลูกฝังมาจากผู้ใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยใช้เหตุผลในการพิจารณาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งจนเกิดความแตกแยก อย่างเช่นในตัวอย่างเด็ก ๆ ที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นจะเริ่มมีความคิดเป็นของตนเอง และต้องการที่จะเอาชนะเพื่อนหรือคนที่คิดเห็นต่างจากตน ทำให้เกิดเหตุการณ์มีปากมีเสียงกัน จนคุณครูเห็นแล้วต้องเข้ามาตักเตือนให้เด็ก ๆ ได้ตระหนักถึงความเป็นประชาธิปไตย เมื่อแสดงความคิดเห็นของตนเองแล้วก็ต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย จึงจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขท่ามกลางความคิดเห็นอันหลากหลายในสังคมปัจจุบัน

นอกจากการปลูกฝังให้เคารพสิทธิบุคคลอื่นในสังคม การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นในสังคมจึงควรได้รับการปลูกฝังด้วย โดยเฉพาะการวางตัวต่อเพศตรงข้ามต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ และเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนด้วยอย่างถูกต้อง ดังตัวอย่าง

อาจารย์พิเชษฐมาจากไหนไม่รู้ มายืนอยู่ข้างหลังผม พุดกับผมเบา ๆ ว่า “ประธานนท์ ครูรู้ว่าเราไม่ได้อยากว่าผู้หญิงถึงขนาดนั้น แต่ตอนเราอายุเท่านี้ เรามักทำอะไรไม่ถูก เพื่อนผู้หญิงบางคนก็ดูเป็นผู้หญิง บางคนก็ดูเป็นเหมือนเพื่อนผู้ชาย เราแยกออกจากกันไม่ได้ บางเวลาเราก็อยากจะจับผู้หญิง บางเวลาเราก็อยากจะทำกับผู้หญิงเหมือนผู้ชาย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 50)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการวางตัวต่อเพศตรงข้ามมีความสำคัญมากในช่วงของวัยรุ่น การรู้จักและคุยคุยกับเพื่อนต่างเพศซึ่งมีอายุเท่ากันจะทำให้เราได้เรียนรู้ถึงความแตกต่าง และปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง ดังจะเห็นจากตัวอย่างที่ “อาจารย์” ซึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนในวิชาความรู้ และเป็นตัวแทนทางสังคมจากโรงเรียนที่ได้เข้ามาอบรมผู้เรียน ให้เรียนรู้ที่ปฏิบัติตนต่อเพศตรงข้ามที่อยู่ในวัยเดียวกันให้ถูกต้อง เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคมได้

3.1.2.2.2 การปลูกฝังให้มีมารยาททางสังคม

มารยาททางสังคม เป็นการแสดงออกทางกายวาจาใจที่สุภาพเรียบร้อย ถูกกาลเทศะ เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่ควรประพฤติสำหรับคนหมู่มาก ด้วยเหตุที่คนเราไม่สามารถอยู่ลำพังได้ จึงจำเป็นต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น ดังตัวอย่าง

แจ้ง : อาจารย์ใหญ่บอกว่า แก้วเป็นคนที่มีมารยาทดีมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และใส่ใจการเรียนรู้ดีเยี่ยมด้วยค่ะ แก้วพูดจาอ่อนหวานไพเราะกับทุกคนไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร เวลามีคนมาชมกิจการของโรงเรียนแก้วมักได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชมค่ะ แล้วเวลาที่เขาจะกลับมักชมแก้วให้ใคร ๆ ได้ยินว่าแก้วพูดเพราะ พูดเก่ง และพูดชัด แก้วก็จะตอบว่า “ขอบพระคุณค่ะ”

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4)

คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

“หนูกราบขอโทษคุณครูค่ะ” ปัทมายกมือไหว้คุณครูวิภาอย่างสำนึกผิด

“เราก็กขอโทษเธอเหมือนกัน” มนัสพูดกับปัทมา

“เราก็กขอโทษเหมือนกัน” วรรณภาพูดบ้าง

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการขัดเกลาผู้เรียนให้รู้จักการใช้คำพูดเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมิตดตัวตั้งแต่เด็กไปจนโต โดยเฉพาะคำว่า “ขอบคุณ” และ “ขอโทษ” ซึ่งเป็นคำพูดที่ต้องมีไว้ในจิตใต้สำนึกของคนเราเพราะหากขาดคำใดคำหนึ่งไปอาจทำให้อยู่ในสังคมนี้ได้ยาก การปลูกฝังเรื่องมารยาทการใช้คำพูดควรเริ่มจากผู้ใหญ่ที่ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยต้องค่อย ๆ สอนการใช้คำพูดจากเรื่องราวในชีวิตประจำวันไปจนถึงการใช้ชีวิตในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีพื้นฐานชีวิตที่ดีและมีนิสัยที่น่ารักติดตัวไปจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่

3.1.2.3 การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ

ความชำนาญหรือทักษะ เป็นการปลูกฝังให้บุคคลเตรียมความพร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคณะ 2552: 44) ผู้เรียนจึงต้องได้รับการปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะต่าง ๆ อันจะเป็นความรู้ติดตัวไปในอนาคต จากการศึกษาพบว่าการปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังทักษะความเป็นผู้นำ และการปลูกฝังทักษะการแก้ไขปัญหา ดังนี้

3.1.2.3.1 การปลูกฝังทักษะความเป็นผู้นำ เป็นทักษะของบุคคลมีหน้าที่ชี้นำ นำพา และกระตุ้นผู้อื่นให้ทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ร่วมกัน ดังตัวอย่าง

การจัดงานวันภาษาไทยแห่งชาติประจำปีนี้ คณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนเสริมวิทย์ โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง ประชุมร่วมกันแล้วว่า ควรสนับสนุนให้นักเรียนเป็นผู้คิดและดำเนินกิจกรรมเอง โดยคณะครูเป็นที่ปรึกษา เพื่อให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจมาฝึกปฏิบัติ จะได้เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ยิ่งขึ้น...

ฝ่ายเลขานุการชมรมภาษาไทยซึ่งตะวันตกวัน สง่างงศ์ เป็นหัวหน้าฝ่าย ได้นัดประชุมสมาชิกในฝ่ายว่าจะต้องดำเนินการอะไรบ้าง และใครเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนที่จะทำหนังสือถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้น คณะทำงานทุกคนในฝ่ายเลขานุการเห็นว่าเป็นเรื่องที่ยาก หาใครรับอาสาทำงานนี้ไม่ได้ ตะวันจึงต้องรับหน้าที่โดยคิดว่าเมื่อพิมพ์ร่างมาแล้วจะให้อาจารย์ภานุพงศ์ รักภาษา ช่วยแนะนำและตรวจแก้ไข

(วิรัชภาษา ชั้น ม.3, 2562: 38-39)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้มีทักษะในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะการทำงานกลุ่มร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะต้องมีหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำกลุ่ม และสมาชิกภายในกลุ่ม ลักษณะของผู้หน้าที่จะต้องมีความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่ตนได้รับมอบหมาย เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง ดังเช่นในบทอ่านที่แสดงให้เห็นทักษะความเป็นผู้นำของตะวันตกที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าฝ่ายเลขานุการจัดงานวันภาษาไทย และได้ประชุมสมาชิกในฝ่ายเพื่อหาผู้รับผิดชอบทำหนังสือถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่มีใครรับอาสา ตะวันจึงต้องรับหน้าที่ในการร่างหนังสือเอง

3.1.2.3.2 การปลูกฝังทักษะการแก้ไขปัญหา เป็นความสามารถในการคิดรวบรวมความรู้หรือเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา เพื่อหาทางแก้ไขอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านไปได้ ดังตัวอย่าง

“แหม! ครูสอนไว้ จำไม่ได้หรือ ไปไหนต้องจดบันทึกไว้กันสิ”

บัวขวัญกล่าวเงิน ๆ

...ความรู้พวกนี้ ถ้าไม่จดเอาไว้ จำได้ไม่หมดหรอกนะ นายก็รู้เนี่ยความรู้จากความจำนะ อาจคลาดเคลื่อนได้ ไปบอกเล่าใครต่อใคร ก็อาจผิด ๆ ถูก ๆ ได้ เราเป็นคนขี้ลืมก็ต้องวิธีช่วยให้ตัวเองจดจำสิ่งที่ต้องการรู้ต้องการจำ และเพื่อเอาไว้อ้างอิง นายยังมาขอใช้บริการข้อมูลจากเราออกบ่อยจริงไหม”

บัวขวัญเล่าพร้อมบอกเหตุผลของตนเอง

“จริงครับ กระผมนี้ช่างขี้ลืมเสียจริง ๆ เห็นที่ว่าต่อไป กระผมจะต้องฝึกให้เป็นนักจดบันทึกแข่งกับขี้ลืมกระมัง” กฤษณะพูดอย่างล้อ ๆ ยอมรับความขี้ลืมของตนเอง

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 83)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้เรียนต้องได้รับการปลูกฝังทักษะการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจเป็นปัญหาหรืออุปสรรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั่วไป ที่อาจพบเจอได้ในชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และอาศัยประสบการณ์ที่เคยได้รับ มาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาให้สำเร็จและผ่านไปได้ ดังเช่น ตัวละครบัวขวัญที่แก้ปัญหากลืมด้วยการจดบันทึก เนื่องจากคุณครูที่โรงเรียนเคยสอนมาแล้ว จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะการเรียนรู้หรือการทำงาน ทุกคนต่างต้องพบเจอปัญหาและอุปสรรครายวัน การไหวพริบปฏิภาณเป็นทักษะที่ผู้เรียนพึงมี เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง

3.1.3 ศาสนา

องค์กรทางศาสนาหรือวัด เป็นตัวแทนสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม รวมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติ โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่สอนให้คนเราไม่ตั้งตนอยู่ในความประมาทเพราะหลายสิ่งในโลกไม่มีความแน่นอน จึงต้องยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม มีศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติในทางที่ถูกที่ควร สุพัตรา สุภาพ (2546: 59-61) คำสอนต่าง ๆ มักถูกถ่ายทอดจากพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางตรงผ่านวัด ดังนี้

3.1.3.1 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 1 ลักษณะ คือ การปลูกฝังบทบาทหน้าที่ของชาวพุทธ ดังตัวอย่าง

พ่อ แม่ และดวงฤทัย ตกลงกันว่าใส่บาตรพร้อมกันทุกวันจันทร์ที่หน้าบ้าน และไปทำบุญที่วัดในวันอาทิตย์ แม้จะดักบาตรที่หน้าบ้าน แม่ก็สอนให้ดวงฤทัยอาบน้ำและแต่งกายให้เรียบร้อยก่อน เมื่อมีเวลาว่างพ่อจะไปช่วยเหลือหลวงพ่อที่วัดดูแลความสะอาดบริเวณวัดและช่วยงานต่าง ๆ ของวัดด้วย

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 20)

“นั่นสิ...แม่ แล้วเราจะรู้ได้ไงว่า พระรูปไหนจริง พระรูปไหนปลอม เราจะได้ใส่บาตรถูก”

“หลวงตาที่แม่เคยไปกราบ ท่านสอนแม่ไว้ล่ะว่า ถ้าจะใส่บาตรก็ให้ใส่ไปเลย นึกเสียว่าทำบุญทำทานด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ทำเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา เพื่อให้ความเป็นพระสงฆ์ดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน เพราะถ้าไม่มีพระสงฆ์ ก็ไม่มีผู้สืบทอดศาสนา คิดเสียอย่างนี้ตั้งแต่แรกก็จะได้ไม่ขุนมัว ใจก็เป็นกุศล ถ้าเป็นพระจริงก็ถือว่าได้ทำบุญ ถ้าเป็นพระปลอมก็ถือว่าทำทาน ให้แล้วให้เลย เขาจะเป็นใครอย่างไรไม่ต้องสนใจ สนใจการกระทำของตนเอง ไม่สนใจ การกระทำของคนอื่น”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 128)

ผมไปถึงบ้านคุณป้ากับคุณลุงกำลังกุ๊กกิ๊กจอบช่วยกันเตรียมของตักบาตร ผมเข้าไปกราบทักทาย ท่านยิ้มอย่างใจดี และเรียกให้ผมตักบาตรด้วยกัน

ผมเหลียวมองไปรอบ ๆ บริเวณ ทุกบ้านเตรียมพร้อมที่จะตักบาตรกัน ซึ่งเป็นภาพที่คุ้นตามาตั้งแต่เด็ก แต่ที่แปลกตาไป ทุกบ้านดูเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีฝุ่นและน้ำครำเหมือนแต่ก่อน

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.6, 2562: 277)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์คือผู้สืบทอดศาสนาและศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนเรา ศาสนาเป็นหลักคำจูงให้ผู้คนที่นับถือมีศีลธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนเข้าถึงศาสนาตั้งแต่วัยเด็ก ดังเช่นในตัวอย่างที่ครอบครัวของดวงฤทัย ตกลงกันว่า จะใส่บาตรและไปทำบุญที่วัด หรือตัวอย่างที่ถูกถามแม่ว่าแล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า พระรูปไหนจริง พระรูปไหนปลอม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครอบครัวในสังคมไทยให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและทุกครอบครัวต่างสอนลูกหลานให้รู้จักเข้าวัดทำบุญตักบาตรกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนชาวพุทธทุกคนให้ยึดมั่นถือมั่นแต่ในสิ่งที่ดีงาม

ความจริงนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงได้สั่งสอนไว้แล้วว่า ผู้ใดทำกรรมใดไว้ จะได้รับผลของกรรมนั้น การก่อทุกข์โทษแก่ผู้อื่น เป็นการทำความกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจด้วย เพราะใจต้องก่อขึ้นก่อนจึงจะออกมาทางกาย ทางวาจา เพราะฉะนั้นความคิดนั้นแหละ จึงเป็นตัวก่อกรรมที่สำคัญ

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 155)

เขาหวนคิดถึงเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งเขาเคยอ่านจากหนังสือของ ท. เลียงพิบูลย์ และจากเรื่องนักตกปลาที่มีลูกสาวปากแหว่ง ซึ่งหลวงพ่อดีดข้าง บ้านเคยเทศน์เมื่อไม่นานมานี้ เขาเริ่มคิดเริ่มเข้าใจเรื่องกรรมตามสนองในทันที นั้นเอง เขาตัดสินใจเลิกดื่มลูกตาของปูเล่นตลอดไป กลับตัวมาทำบุญตักบาตร พ่อแม่สอนให้อุทิศส่วนกุศลให้แก่ปู่ที่เขาทรمان และอุทิศส่วนกุศลให้แก่เจ้ากรรม นายเวรด้วย

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.5, 2562: 162-163)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าตามหลักทางพุทธศาสนาเชื่อว่า ทุกคนล้วนมีกรรมเป็นของตนเอง เมื่อทำให้ผู้อื่นได้รับซึ่งความทุกข์หรือความสุข กรรมนั้นย่อมให้คุณและโทษแก่ตนเอง จะเห็นว่าศาสนาพุทธมีหลักธรรมคำสอนที่ช่วยขัดเกลาความคิดและยกระดับจิตใจของผู้เรียนให้สูงขึ้น ประณีตขึ้น และยังเป็นการพัฒนาในวุฒิภาวะทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอีกด้วย

แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่มีคนหลากหลายศาสนาอยู่ร่วมกัน แต่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ผู้ใหญ่ต้องสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจ ให้ความเคารพผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ด้วย เพราะศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้ทุกคนเป็นคนดีด้วยกันทั้งสิ้น

จากการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1-6 พบการขัดเกลาทางตรงผ่านตัวแทนในการขัดเกลา คือ ครอบครัว โรงเรียน และศาสนา เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการขัดเกลาทางสังคม จำนวน 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การปลูกฝังระเบียบวินัย 2) การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 3) การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และ 4) การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการขัดเกลาผ่านการบอกเล่า อธิบาย อบรม สั่งสอน ชมเชยหรือดูด่าว่า สิ่งใดที่ผู้เรียนควรหรือไม่ควรปฏิบัตินับเป็นการขัดเกลาผู้เรียนโดยตรง

3.2 การขัดเกลาทางอ้อม

การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง แต่บุคคลจะได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต การเลียนแบบ หรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น (สุพัตรา สุภาพ, 2546: 47) มักจะพบเห็นในกลุ่มตัวแทนทางสังคม ได้แก่ เพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางอ้อมผ่านตัวแทนทางสังคม ดังนี้

3.2.1 เพื่อน

เพื่อน เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกันกลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ บางอย่างบุคคล จำเป็นต้อง

เพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ กลุ่มเพื่อนทำให้บุคคลรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลุ่มเพื่อนบางครั้งเปรียบเสมือนดาบสองคม กล่าวคือมีผลในการช่วยเหลือถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการ ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านั้น ในทางตรงกันข้ามกลุ่มเพื่อนอาจเป็นแรงยั่วยุผลักดันให้บุคคลทดลองหรือลองดีต่อข้อบังคับระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้ (ปหาณี จิตวิวัฒนา, 2545: 50) จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางอ้อมผ่านเพื่อน ดังนี้

3.2.1.1 การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 3 ลักษณะ คือ การปลูกฝังการใช้คำพูด การปลูกฝังความมีน้ำใจ และการปลูกฝังความสามัคคี ดังนี้

3.2.1.1.1 การปลูกฝังการใช้คำพูด

การใช้คำพูด เป็นการใช่ว่าจาที่สุภาพในการพูดคุยหรือสนทนากับบุคคลอื่น รู้จักกาลเทศะในการพูดและพูดด้วยน้ำเสียงที่สุภาพไพเราะ รู้จักพูดขอบคุณเมื่อได้รับสิ่งของหรือการช่วยเหลือ และรู้จักพูดขอโทษเมื่อกระทำความผิดพลาดต่อบุคคลอื่น ดังตัวอย่าง

คุณยาย: อย่างนี้เรียกว่าเป็นคนไม่นินทาว่าร้ายใคร

แจง: กับคนอื่นแก็วกั้พูดดินะคะ เวลาไปเดินในร้านขายหนังสือใกล้โรงเรียนด้วยกัน พนักงานขายมักจะยืมให้แก็ว เพราะแก็วจะขอบคุณเขาทุกครั้งที่เขาพาไปหาหนังสือที่เราสนใจ หรือไปหยิบหนังสือมาให้เรา แจงเสียอีกกลิ่นแซ้ง ไม่ค่อยพูดขอบคุณเขา บางทีดูเหมือนตัวเองออกจะหยิ่งนะคะ ชอบคิดว่าเรามีหน้าที่บริการก็ต้องบริการ แต่ตอนนี่แจงคิดได้แล้ว คะ แจงจะทำตามอย่างแก็วจะได้มีเพื่อนมาก ๆ ดีไหมคะ

คุณยาย

คุณยาย: ดีลูก

(วิริธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 5)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการปฏิบัติตนของเพื่อนมีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางอ้อมให้กับผู้เรียน อย่างเช่นการใช้คำพูด แม้ผู้เรียนจะเคยได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้ใหญ่มาแล้ว แต่อาจจะยังไม่เห็นข้อดีหรือความสำคัญของการเป็นคนที่มีพูดจาสุภาพไพเราะ เมื่อผู้เรียนได้เริ่มเข้าสังคมและซึมซับพฤติกรรมที่ดีจากเพื่อน จึงรู้เหตุผลว่าการพูดจาดีและมีอัธยาศัยที่ดีนั้นจะทำให้เพื่อน ๆ อายากเข้ามาคบหาสมาคมด้วย

นอกจากการใช้คำพูดที่สุภาพไพเราะ หรือการพูดขอขอบคุณเมื่อได้รับสิ่งของหรือได้รับการช่วยเหลือแล้ว การพูดขอโทษเมื่อทำผิดพลาดต่อบุคคลอื่นก็เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติเช่นกัน เพราะคำขอบคุณส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ที่มอบของให้หรือผู้ที่ช่วยเหลือ เช่นเดียวกับคำขอโทษก็มีอิทธิพลสำคัญต่อการให้อภัย หากรับรู้ว่าได้กระทำความผิดพลาดจึงต้องแสดงคำพูดที่รู้สึกเสียใจอย่างแท้จริงดังตัวอย่าง

คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

“หนูกราบขอโทษคุณครูค่ะ” ปัทมายกมือไหว้คุณครูวิภาอย่างสำนึกผิด

“เราก็กขอโทษเธอเหมือนกัน” มนัสพูดกับปัทมา

“เราก็กขอโทษเหมือนกัน” วรณภาพุดบ้าง

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าในกลุ่มเพื่อนเมื่อมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งสำนึกได้ว่าตนเองได้กระทำความผิดและเอ่ยคำขอโทษออกมา ย่อมทำให้เพื่อนที่อยู่ด้วยกันเห็นและสำนึกผิดตามไปด้วย การขัดเกลาทางอารมณ์จากกลุ่มเพื่อนจึงมีส่วนช่วยในการสนับสนุนบรรทัดฐานที่ดีงามของสังคม แต่ในทางกลับกันกลุ่มเพื่อนก็อาจเป็นแรงยั่วยุผลักดันให้บุคคลได้ลองตีกับกฎระเบียบที่ถูกตั้งไว้ ดังตัวอย่าง

เราสามคนไปไหนก็ไปด้วยกัน เวลาเดินไปกินข้าวผมก็จะเอามือใส่หัวเจ้าดาวไปด้วยเพราะมันตัวเล็กกว่าใคร ๆ ทั้งหมดแก้มันง่ายกว่าคนอื่น มันก็จะหันมาร้องว่าผมด้วยสำนวนแยะ ๆ ของมัน “ห้าวกู...” มันว่า “อย่ามายุ่ง” เรื่องมันเป็นดังนี้ได้ทุกวัน จนกระทั่งวันหนึ่งอาจารย์เทวีเดินมา เห็นผมกำลังใส่หัวเจ้าดาวเข้าพอดี และเจ้าหนูเมื่อกำลังยกเท้าขึ้นเตะกันผม อาจารย์กวักมือเรียกเราสามคนเข้าไปหา แล้วก็ทำโทษข้อหาที่มีกิริยามารยาทไม่สุภาพ แถมยังได้ยินเราพูดกันด้วย ก็เลยเพิ่มอีกหนึ่งข้อหา คือ พูดจาหยาบคาย ไม่มีสมบัติผู้ดี

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 46-48)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมบางอย่างทั้งในทางที่ดีและไม่ดี จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีผู้ใหญ่เข้ามาควบคุมพฤติกรรมเหล่านั้น เมื่อเห็นว่าผู้เรียนมีกิริยามารยาทไม่สุภาพเรียบร้อย พูดจาหยาบคาย จึงต้องเข้ามาห้ามปรามหรือทำโทษ เพื่อไม่ให้ผู้เรียนได้กลับไปประพฤติก่อและปฏิบัติตนเช่นนั้นอีก

3.2.1.1.2 การปลูกฝังความมีน้ำใจ

น้ำใจ เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม ความมีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อผู้อื่น เป็นเรื่อง que ทุกคนปฏิบัติได้และควรปฏิบัติ อาจไม่ต้องใช้เงินทอง เพียงแค่แสดงความเมตตา กรุณาต่อผู้อื่นด้วยการช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยหรือตามกำลังก้นบ้นเป็นการแสดงน้ำใจ ดังตัวอย่าง

“ของฝากจากงานกาชาด” บัวขวัญบอกเพื่อนทุกคนในกลุ่มที่กำลังนั่งคุยกันหลังรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว

“ดีมากน่ารักที่สุด ไปไหน ๆ รู้จักซื้อขนมมาฝากเพื่อนฝูง” พิกุลทำเสียงเคร่งขรึมพร้อมส่งยิ้มขอบใจบัวขวัญ

“ขอบใจนะบัว ขอบใจแทนเพื่อน ๆ ทุกคนด้วยไหนมีอะไรบ้าง ขนมธัญทิพย์ท่าทางจะอร่อย ใส่ธัญพืชพวกงาดำ งาขาว ถั่วเขียว เม็ดทานตะวัน เม็ดมะม่วงหิมพานต์ ถุ่นนี้มะยมสามรสของโปรงของชนมาด”

พิกุลบอกเพื่อนและรับหน้าที่แจกขนมให้แก่เพื่อน ๆ ทุกคน

(วิธิธิภาษา ชั้น ม.1, 2562: 80)

แจง: แก้วเขาเป็นคนมีน้ำใจด้วยคะ เวลามีเพื่อนมาขอชิมอุปกรณ์วาดรูป เครื่องมือทำงาน แก้วก็ให้ยืมทั้ง ๆ ที่ต้องใช้เหมือนกัน และพูดคุยกับเพื่อนทุกครั้งเลยคะไม่เคยบ่นว่าอะไรเลย

คุณยาย: ใจดีด้วยนะ แก้วคนนี้

(วิธิธิภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4-5)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความมีน้ำใจได้รับการปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนจากกลุ่มเพื่อนที่คบในวัยเดียวกัน กลุ่มเพื่อนได้ขัดเกลาให้ผู้เรียนได้รู้จักกับความเอื้ออาทรเห็นใจเพื่อนมนุษย์ มีความปรารถนาดีที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความสุข ผู้ที่มีน้ำใจคือผู้ที่เสียสละและพร้อมจะแบ่งปันให้ผู้อื่น โดยที่ตนเองไม่เดือดร้อน และไม่คิดหวังสิ่งใดตอบแทน ดังเช่นในตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความมีน้ำใจของเด็กหญิงคนหนึ่ง que ซื้อขนมมาฝากเพื่อน ๆ และเด็กหญิงอีกคนที่ให้เพื่อนยืมอุปกรณ์การเรียน แม้ว่าตนเองจะต้องใช้เหมือนกัน ซึ่งความมีน้ำใจนี้จะเป็นนิสัยติดตัวผู้เรียนไปจนเติบโตใหญ่ เมื่อเข้าไปอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมก็จะกลายเป็นบุคคลที่มีกัลยาณมิตรเข้ามาคบหาด้วย

3.2.1.1.3 การปลูกฝังความสามัคคี

ความสามัคคีปรองดอง เป็นการร่วมใจกันปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เกิดผลสำเร็จตามที่ต้องการ โดยปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผลและความแตกต่างทางความคิด ดังตัวอย่าง

“การเขียนรายงานโครงการนี้ น่าจะเป็นการเสนอผลงานเพื่อเผยแพร่ให้คนอื่น ๆ เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ แนวคิด วิธีดำเนินงาน ผลที่ได้รับ ตลอดจนข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการของเรา” นารีเอ๋อขึ้นบ้าง

“นั่นสิ เราถึงต้องมาวางแผนกันไง ว่าทำอย่างไรเราถึงจะเขียนรายงานโครงการได้ดีและน่าสนใจ” ตะวันกล่าวขึ้นบ้าง

“นารีเ็งเรื่องการใช้ภาษาเธอเก่งกว่าใคร เธอช่วยรับไปเรียบเรียงทีนะ” ตะวันบอก

“เห็นด้วยที่สุด ว่าแต่นายทำอะไรนะ ใคร ๆ ก็มึนงานทำกันหมดแล้วอย่าบอกนะว่านายจะเป็นหัวหน้าที่คอยชื่นชมผลงานของคนในกลุ่มอย่างเดียว” สามารถขบขัน

“ก็กำลังจะบอกอยู่นี่ไง เราจะพิมพ์งานทั้งหมดให้เอง แต่ตอนพิสูจน์อักษร ตรวจสอบต้นฉบับ ต้องมาช่วยกันอีกทีนะ” ตะวันบอกและย้ำความร่วมมือ

(วิริภาฯ ชั้น ม.1, 2562: 170-172)

เมื่อไปที่นั่นบ่อยครั้งเข้า เราก็ได้สังเกตเห็นว่าบริเวณใกล้ลำธารเริ่มมีเศษขยะเกลื่อน เพราะคนที่ไปเที่ยวมีจำนวนมากขึ้น บริเวณนั้นจึงสกปรกไปอย่างน่าเสียดาย ฉันและเพื่อน ๆ ช่วยกันเก็บขยะใส่ในถังขยะ แต่ก็ไม่มีใครทำตาม เราจึงเกิดความคิดขึ้นมาว่า คงต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อช่วยรักษาป่าและลำธารอันเป็นแหล่งน้ำสำคัญไว้ให้ได้

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 222)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพลังของความสามัคคีที่ได้รับการขัดเกลาทางอารมณ์จากกลุ่มเพื่อน ด้วยการเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทุกคนต่างรับบทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ ทุกคนพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่าง

สันติ ดังเช่นในตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจในการจัดทำรายงานของนักเรียนกลุ่มหนึ่ง ที่สมาชิกในกลุ่มได้ช่วยกันวางแผน แบ่งภาระหน้าที่ซึ่งกันและกันตามที่ตนเองถนัด เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี หรือตัวอย่างที่เด็กคนหนึ่งชวนเพื่อน ๆ ไปช่วยกันเก็บขยะใส่ถังที่บริเวณลำธาร เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมใกล้โรงเรียน

3.2.1.2 การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังทักษะการทำงาน และการปลูกฝังทักษะการใช้ชีวิต ดังนี้

3.2.1.2.1 การปลูกฝังทักษะการทำงาน

การทำงาน เป็นอีกทักษะหนึ่งที่ต้องเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อน เพื่อให้การเรียนรู้หรือการทำงานประสบผลสำเร็จ ดังตัวอย่าง

“ โอ้โฮ! เราเก่งจังเลย ” ดนัยร้องขึ้น “ ทำเสร็จไปหนึ่งย่อหน้าแล้ว ทีนี้ก็มาต่อย่อหน้าที่สองละ ตอนแรกเราคิดว่าย่อความท้ายๆ ที่จริงก็ไม่ยากเท่าไรนะเพียง ”

เพียงนภาพยกหน้ารับและพูดต่อว่า

“ สำคัญที่เราต้องอ่านเรื่องที่จะย่อให้เข้าใจก่อน อ่านหลาย ๆ เทียวกก็ได้ อ่านแล้วก็ต้องทำความเข้าใจ ว่าเป็นเรื่องของใคร ทำอะไร ทำอย่างไรก็ถามคำถามไปเรื่อย ๆ เดี๋ยวก็ย่อได้เอง ” เพียงนภาพซึ่งเป็นคนที่เรียนเก่งเพราะฟังครูอย่างตั้งใจเสมอ อธิบายให้เพื่อนฟังต่อ

“ ย่อหน้าที่สองเป็นเรื่องของแพชั่น อธิบายการแต่งกายตามโอกาสต่างๆ เราจะทำ 2 ย่อนี้เองดีกว่าเพียงไม่ต้องช่วยเรา เราจะได้ฝึกไปด้วย ”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 54)

...ความรู้พวกนี้ ถ้าไม่จดเอาไว้ จำได้ไม่หมดหรอกนะ นายก็รู้เนี่ยความรู้จากความจำนะ อาจคลาดเคลื่อนได้ ไปบอกเล่าใครต่อใคร ก็อาจผิด ๆ ถูก ๆ ได้ เราเป็นคนขี้ลืมก็ต้องวิธีช่วยให้ตัวเองจดจำสิ่งที่ต้องการรู้ต้องการจำ และเพื่อเอาไว้อ้างอิง นายยังมาขอใช้บริการข้อมูลจากเราออกบ่อยจริงไหม ” บัวขวัญเล่าพร้อมบอกเหตุผลของตนเอง

“ จริงครับ กระผมนี่ช่างขี้ลืมเสียจริง ๆ เห็นทีว่าต่อไป กระผมจะต้องฝึกให้เป็นนักจดบันทึกแข่งกับบัวเสียกระมัง ” กฤษณะพูดอย่างล้อ ๆ ยอมรับความขี้ลืมของตนเอง

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 83)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าผู้เรียนต้องได้รับการปลูกฝังทักษะการทำงาน ซึ่งอาจเป็นทักษะเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั่วไป ที่อาจพบเจอได้ในชีวิตประจำวัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และอาศัยประสบการณ์ที่เคยได้รับ มาปรับใช้เพื่อให้งานหรือการทำงานสำเร็จและผ่านไป ได้ ดังเช่น ตัวละครเพียงนาทีย่อยความรู้เรื่องการเขียนย่อความให้เพื่อนฟัง เนื่องจากเป็นคนที่ตั้งใจฟังครูสอนอยู่เสมอ หรือตัวละครบัวขวัญที่อธิบายวิธีการจับนกเพื่อไม่ให้ข้อมูลนั้นคาดเคลื่อน เนื่องจากคุณครูที่โรงเรียนเคยสอนมาแล้ว จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะการเรียนรู้หรือการทำงาน ทุกคนต่างต้องเรียนรู้การมีไหวพริบปฏิภาณซึ่งเป็นทักษะที่ผู้เรียนพึงมี เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้

3.2.1.2.2 การปลูกฝังทักษะการใช้ชีวิต

การใช้ชีวิต เป็นทักษะที่ได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จากกลุ่มเพื่อนที่เคยคบทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

วันที่เราเบื่อและใช้ชีวิตให้หมดไปวันหนึ่ง ๆ อย่างไร้คุณค่า เวลาที่จะผ่านไปช้าเช่นเดียวกัน ผมนึกถึงนักโทษที่ถูกจองจำอยู่ในคุกและคนป่วยที่ได้แต่นอนอยู่บนเตียง คงจะทรมานอย่างที่สุดเพราะเวลาแต่ละวันของพวกเขาเดินช้ากว่าเวลาของพวกเรามากนัก นี่เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผมไผ่ติ ไม่ใช้ชีวิตเหลวไหลไร้สาระ หรือหลงไปกับสิ่งบันเทิงยั่วเย้าเหมือนเพื่อนบางคนในวัยเด็ก ซึ่งตอนนั้นก็มียู่ถึง 2 คน ยังคอยเวลาให้ผ่านไปช้า ๆ หลังกำแพงสูงที่กั้นเข้ากับโลกภายนอกและเป็นสาเหตุที่ทำให้ผมเลิกเหล้าได้โดยเด็ดขาด เมื่อเห็นเพื่อนสนิทต้องนอนอยู่ในโรงพยาบาลนานเป็นปี เพราะสาเหตุเมาแล้วขับ

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 188)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากลุ่มเพื่อนมีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางอารมณ์ โดยเฉพาะทักษะการใช้ชีวิต ดังจะเห็นจากการที่ตัวละครชายในตัวอย่างกำลังนึกถึงนักโทษที่อยู่ในคุกและคนป่วยที่นอนอยู่บนเตียง เนื่องจากเคยเห็นพฤติกรรมที่ไม่ดีของเพื่อนในอดีต จึงทำให้ชายผู้นี้ไผ่ติ ไม่ใช้ชีวิตเหลวไหล และหลีกเลี่ยงจากอบายมุขทุกอย่าง เพราะกลัวว่าจะต้องติดคุกและได้นอนอยู่ในโรงพยาบาลเหมือนเพื่อนของตน

การปลูกฝังทักษะการใช้ชีวิตเป็นสิ่งสำคัญมากต่อผู้เรียนที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่น เนื่องจากผู้เรียนอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อน อาจเสี่ยงต่อการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีได้ เช่น อยากรู้อยากลองทำตามเพื่อน หากชวนกันทำในสิ่งที่ผิดของนับว่าดีไป แต่หากชวนกันเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด ผู้ใหญ่จะต้องเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้ทัน่วงที

3.2.2 อาชีพ

เมื่อบุคคลผ่านพ้นจากการศึกษาในโรงเรียน เขาก็จะเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองต่อไป บุคคลจะพบเพื่อนร่วมงานตามแต่อาชีพของตน ซึ่งมีระเบียบวิธีการแตกต่างกันออกไป บุคคลจำต้องเรียนรู้และรับไว้หากต้องการอยู่ในกลุ่มนั้น ความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นเวลานานอาจทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้มีอุปนิสัยใจคอ ทักษะ ทักษะ ความต้องการของชีวิตแตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้ (ปธานิ จิตวิวัฒนา, 2545: 50) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าอาชีพเป็นการทำงานหรือกิจกรรมบางอย่างที่มีผลตอบแทนเป็นรายได้ โดยแต่ละบุคคลจะสนใจประกอบอาชีพแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางอ้อมผ่านอาชีพ ดังนี้

3.2.2.1 การปลูกฝังความมุ่งหวัง

ปกติคนเราทุกคนเมื่อเติบโตขึ้นมาย่อมมีความมุ่งหวังในชีวิต ความมุ่งหวังของคนบางคนก็ได้รับการปลูกฝังมาจากพ่อแม่พี่น้องหรือครอบครัวมาตั้งแต่เยาว์วัยหรือตั้งแต่เด็ก ๆ เช่น มีการปลูกฝังความมุ่งหวังในตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาชีพต่าง ๆ ที่มีหน้ามีตาหรือมีเกียรติในสังคม (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555: 107) ความมุ่งหวังเป็นแรงบันดาลใจอย่างหนึ่งในการปฏิบัติตน เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จที่ตั้งความหวังไว้ โดยเฉพาะความมุ่งหวังในสิ่งที่สังคมยกย่อง เช่น ชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ความรู้ ฯลฯ จากการศึกษาพบว่ามีการปลูกฝังความมุ่งหวัง 2 ลักษณะ คือ การได้รับแรงบันดาลใจจากครอบครัว และการได้รับแรงบันดาลใจจากประสบการณ์ ดังนี้

3.2.2.1.1 การได้รับแรงบันดาลใจจากครอบครัว เป็นการสร้างความมุ่งหวังในชีวิต โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากครอบครัว ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่พ่อแม่ประกอบอาชีพอย่างไร ลูกก็อยากที่จะประกอบอาชีพดำเนินตามรอยของครอบครัวอย่างนั้น ดังตัวอย่าง

“ตัวอย่างของความรู้สึกลึก ๆ อีกเรื่องหนึ่งคือความภูมิใจในตัวพ่อ แม้จะมีอาชีพที่ใคร ๆ มองว่าธรรมดาตามาก เด็กชายคนหนึ่งบอกถึงอาชีพของพ่อ และยืนยันกับพ่อว่า โตขึ้นเขาจะประกอบอาชีพอย่างพ่อ เพราะทั้งในฝีมือการทำงาน ของพ่อ ซึ่งพ่อบอกว่าเป็นเคล็ดลับ ยิ่งทั้งหนักขึ้นไปอีกเมื่อพ่อบอกลูกว่าได้

เคล็ดลับมาจากปู่ มรดกที่พ่อได้จากปู่ไม่ใช่ชื่อเสียงเงินทอง แต่เป็นกลเม็ดที่ทำให้เป็นช่างฝีมือเหนือกว่าใคร ๆ มรดกนี้เด็กชายก็กำลังจะได้รับจากพ่ออีกต่อหนึ่ง จึงน่าภูมิใจยิ่งนัก”

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 14)

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นว่าการสร้างความมุ่งมั่นในชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปลูกฝังเด็กตั้งแต่เยาว์วัย โดยเฉพาะคนในครอบครัวที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด เมื่อเห็นว่าเด็กมีพรสวรรค์ด้านใดควรส่งเสริมและสนับสนุนในสิ่งนั้น เพื่อให้เขาประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหวังได้ เด็กที่รู้จักการวางแผนอนาคต เมื่อเติบโตไปจะไม่สร้างปัญหาให้แก่สังคม ดังตัวบทข้างต้นที่แสดงให้เห็นความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวของเด็กชายคนหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นในชีวิตว่าเมื่อโตขึ้นเขาต้องการที่จะประกอบอาชีพเหมือนกับพ่อของตน เพราะพ่อก็ได้รับการถ่ายทอดอาชีพนี้มาจากปู่ และเขารู้สึกภูมิใจที่จะได้สานต่อมรดกของครอบครัว

3.2.2.1.2 การได้รับแรงบันดาลใจจากประสบการณ์ เป็นการสร้างความมุ่งมั่นในชีวิตโดยรับแรงบันดาลใจมาจากประสบการณ์ที่เคยพบเห็น ไม่ว่าจะเป็นการพบเห็นบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในชีวิต หรือจากการอ่านหนังสือที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อเป็นทางเลือกและได้เตรียมวางแผนในการประกอบอาชีพของตนเองในอนาคต ดังตัวอย่าง

ดวงฤทัยนึกถึงการบ้านที่ต้องทำ แล้วเริ่มคิดถึงคนที่ควรถือเป็นแบบอย่าง ดารานักร้องก็น่าสนใจ มีคนที่ดวงฤทัยรู้จักอยู่หลายคน บางคนมุ่งมั่นในอาชีพ มีความประพฤติดี ดารานักร้องบางคนยังเป็นนักเรียน นักศึกษาแต่แบ่งเวลามาทำงานเพื่อหารายได้ แต่ดวงฤทัยยังคิดไม่ออกว่าจะเลือกใครดี...

ดวงฤทัยนึกถึงหมอที่รักษาคนไข้ที่โรงพยาบาลและแบ่งเวลามาดูนักเรียนที่โรงเรียนเดือนละครึ่ง นึกถึงตำรวจจราจรที่ช่วยเหลือเด็กอยู่หน้าโรงเรียน นึกถึงครูที่เคารพที่ประทับใจตั้งแต่ครูชั้นอนุบาลจนถึงครูชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเพื่อนที่รักหลายคน ทุกคนที่ดวงฤทัยนึกถึงเป็นคนดี อาจถือเป็นตัวอย่างได้

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 16-17)

คำว่า “ก้าวหน้า” ทำให้ข้าพเจ้านึกย้อนหลังไปถึงเมื่อครั้งก่อนสมัยที่เราสามคน ลักษมี วิธนา และข้าพเจ้า ยังเรียนอยู่ในชั้นอุดมศึกษาปีสุดท้ายของการเรียนเราเกิดสงสัยกันขึ้นว่าใครจะก้าวหน้ามากกว่าใครเวลาออกไปประกอบอาชีพ ข้าพเจ้าเป็นผู้ถามว่าที่เรียกว่าก้าวหน้าคืออะไร

ลักษมีตอบทันทีว่า “สำหรับฉัน ความก้าวหน้าคือความมีชื่อเสียงเกียรติยศปรากฏเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป คนเราถ้าเกิดมาเป็นเพียงคนเล็ก ๆ คนหนึ่งที่ไม่มีความก้าวหน้าอย่างยกย่องแล้วก็นับว่าเสียชาติเกิด”

วิธนาตอบว่า “ความก้าวหน้าของฉันอยู่ที่เงิน ฉันไม่แคร์ว่าจะมีชื่อเสียงหรือเปล่า มีใครรู้จักหรือไม่ ขอให้ฉันได้ทำงานในหน้าที่ดี ๆ และมีหวังจะได้เงินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ก็พอแล้ว เพราะว่าเงินคือหลักฐานที่มั่นคงสำหรับประกันชีวิตในอนาคต ถ้าเงินไม่เพียงพอเราจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร”

ข้าพเจ้าคิดว่าความก้าวหน้าอยู่ที่การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อให้ตนเองเป็นคนทันสมัยและทันโลกอยู่เสมอ และเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นอีกด้วย ชื่อเสียงและความสรรเสริญเยินยอ ข้าพเจ้าไม่ปรารถนา แต่ต้องการทำงานเพื่ออุดมคติมากกว่าเพื่อเงิน แม้เงินจะน้อยแต่ถ้ามีโอกาสก้าวหน้าในทางความรู้ข้าพเจ้าก็พอใจแล้ว

(วิธิภาษา ชั้น ม.3, 2562: 102-104)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านมองเห็นแนวทางการสร้างความมั่งคั่งในชีวิต รวมถึงการวางแผนถึงความสำเร็จในอนาคตว่าเมื่อเรียนจบแล้วต้องการจะประกอบอาชีพอะไร ทำอย่างไรถึงจะมีความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งหวังได้ โดยตัวบทนี้ได้นำเสนอความคิดเห็นที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของบุคคลหลากหลายมุมมอง โดยเฉพาะแนวคิดของผู้เขียนเองที่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความก้าวหน้าในทางความรู้ เมื่อผู้เรียนอ่านแล้วอาจตัดสินใจได้ว่าความมั่งคั่งของตนเองนั้นคืออะไร การแสวงหาชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง หรือการแสวงหาความรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งผู้เรียนจะถูกขัดเกลากล่อมแนวความคิดที่ได้จากตัวบทนี้เพื่อไปขบคิดต่อและเป็นแบบอย่างความมั่งคั่งของตนเองต่อไปในอนาคต

3.2.3 สื่อมวลชน

สื่อมวลชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทักษะสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของความประพฤติ ฯลฯ โดยเฉพาะในสังคมที่เจริญก้าวหน้าสื่อมวลชนจะแผ่ขยายและมีอิทธิพลต่อครอบครัว ทำให้บุคคลได้รับค่านิยมและวิธีการปฏิบัติทั้งในด้านบวกและด้าน

ลบมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าวัฒนธรรมและความเป็นไปในสังคม และนับวันจะเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญมาก เพราะสื่อเข้าถึงตัวคนได้ดีที่สุด และเข้าถึงตัวคนบ่อยที่สุด พร้อมทั้งถึงคนจำนวนมากพร้อม ๆ กัน การแทรกแนวคิด ค่านิยมต่างๆ จึงทำได้ง่ายและได้ผล (ปหาณี วิถีวัฒนา, 2545: 50) การเผยแพร่แนวความคิดไม่ว่าจะเป็นสื่อทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ นวนิยาย ฯลฯ ส่งผลต่อสมาชิกทางสังคมทั้งสิ้น ด้วยบุคคลมักเลียนแบบพฤติกรรมบางอย่างจากสื่อโดยไม่รู้ตัว จากการศึกษาพบการขัดเกลาทางอ้อมผ่านสื่อมวลชน ดังนี้

3.2.3.1 การปลูกฝังระเบียบวินัย เป็นการปลูกฝังเพื่อให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม จากการศึกษาพบว่าการปลูกฝังระเบียบวินัย 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังความรับผิดชอบ และการปลูกฝังมารยาทในสังคม ดังนี้

3.2.3.1.1 การปลูกฝังความรับผิดชอบ เป็นระเบียบวินัยขั้นพื้นฐานที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ดังนี้

(1) ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเอง ดังตัวอย่าง

ความรับผิดชอบต่อสำคัญที่สุดของคนเรา คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง การดูแลตนเองไม่ให้หลงไปในทางที่ผิด ให้เป็นคนดีของสังคมให้มีคุณธรรม คิดดี พูดดี และทำดี ความรับผิดชอบข้อนี้ประเสริฐยิ่งนัก เพราะจะช่วยให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ดีงาม ทุกคนควรสร้างและฝึกปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตน ถ้าเราปรารถนาความสุข ไม่ต้องการพบความทุกข์ในอนาคต เราต้องเริ่มสร้างนิสัยความรับผิดชอบตั้งแต่วันนี้

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 156)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าความรับผิดชอบนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อตนเอง เพราะเปรียบเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นให้ตนเองได้ประพฤติตนเป็นคนที่ดีปฏิบัติดี และมีคุณธรรม ตลอดจนการฝึกเป็นคนที่มีระเบียบวินัยในตนเองไม่หลงไหลไปในทางที่ผิด อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและเป็นปัญหาต่อสังคมได้ในอนาคต

(2) ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ดังตัวอย่าง

ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติกิจการงานของตนเองและได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศกำลังกาย กำลังใจ

อย่างเต็มความสามารถ จนประสบความสำเร็จบังเกิดผลดีต่อตนเองและส่วนรวม

ความรับผิดชอบต่อน้ำที่คนไทยทุกคนต้องมี คือ การเป็นพลเมืองดี หมายถึงการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนโดยชอบธรรม ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีความสามัคคี มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีจิตสาธารณะ คือ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติของชาติ

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 154)

ชวิน : คิดสิครับ ก็คิดเสมอแหละ และก็คิดว่าผมเกิดมาชาตินี้ ผมยังไม่ค่อยได้ทำอะไรให้แก่ประเทศเท่ากับบรรพบุรุษที่สร้างประเทศให้เรายู่เลย บางทีผมก็จินตนาการว่าท่านมีโอกาสดอบแทนคุณประเทศมากกว่า

กรพล : เราก็อำนาจที่เราทำได้สิ อย่างคุณยังเป็นเยาวชน อยู่ในวัยเรียนคุณก็ทำตามหน้าที่ของเยาวชน ทำตนเป็นพลเมืองดีไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาของสังคม ไม่ทำสิ่งที่เลวร้ายต่าง ๆ ก็เรียกได้ว่าแทนคุณประเทศแล้ว

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 186-187)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อน้ำที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนต้องประพฤติ โดยอาศัยความมุ่งมั่นตั้งใจจนประสบผลสำเร็จทั้งต่อตนเองและส่วนรวม การมีส่วนร่วมทำให้หน่วยงาน องค์กร หรือประเทศชาติสงบสุข นับเป็นประโยชน์สุขของตนเองเป็นอย่างยิ่ง การที่ผู้เรียนกำลังก้าวสู่ความเป็นวัยรุ่น ควรได้รับการขัดเกลาให้เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ด้วยการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ส่งผลดีให้สังคมมีความสุข

3.2.3.1.2 การปลูกฝังมารยาทในสังคม เป็นแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ในสังคม นับเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ได้แก่ การใช้คำพูด การแต่งกาย และการรับประทานอาหาร ดังนี้

(1) ปลุกฝังการใช้คำพูด ดังตัวอย่าง

วันหนึ่งชายคนหนึ่งชมหญิงคนหนึ่งให้หญิงอีกคนหนึ่งฟัง ถ้าผู้รับฟังสนองตอบว่า แหม เขาดีจังนะ ก็พอจะชมเชยคุณคนนั้นให้ฟังต่อไปได้ แต่ถ้าคุณเธอตัวต้วตี้ยตอบว่า แหม เขาดี (เสียงตอนท้ายเป็นเสียงตริ) จังนะ ก็ควรจะเลิกชมทันที มิฉะนั้นจะเกิดเรื่อง ดี กับ ดี ไม่ว่าจะเป็นเสียงตริหรือเสียงสามัญ ความหมายยังคงเหมือนกัน แต่ก็ทำให้ผู้ฟังทราบว่าคุณพูดชมอย่างจริงใจหรืออย่างประชดประชันกันแน่

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 35)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การใช้คำพูดเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึง โดยเฉพาะการใช้น้ำเสียง พูดคุยกับคู่สนทนาจะต้องดูกาลเทศะและความเหมาะสม ไม่ควรทำให้คู่สนทนาเข้าใจความหมายของคำผิดและเกิดความรู้สึกไม่ดีต่อผู้พูด นอกจากการใช้คำพูดที่สุภาพไพเราะแล้ว ควรรู้จักพูดขอบคุณเมื่อได้รับสิ่งของหรือได้รับการช่วยเหลือ และรู้จักพูดขอโทษเมื่อทำผิดพลาดต่อบุคคลอื่นก็เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ เพราะคำขอบคุณส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ที่มอบของให้หรือผู้ที่ช่วยเหลือ เช่นเดียวกับคำขอโทษที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการให้อภัย หากรับรู้ได้ว่ามีการผิดพลาดจึงต้องแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดขึ้น ต้องแสดงคำพูดที่รู้สึกเสียใจอย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง

เมื่อคุณขึ้นรถประจำทางในขณะที่คนแน่น คุณบังเอิญเหยียบเท้าคนหนึ่งเข้าโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ถ้าคุณกล่าวคำ ขอโทษ แล้วใครคนนั้นบอกว่าไม่เป็นไรหรอกครับ คุณจะรู้สึกสบายใจขึ้นกว่าการที่ใครคนนั้นไม่พูดอะไรเลยหรือยิ่งกว่านั้นอาจจ้องมองคุณอย่างกับจะกินเลือดกินเนื้อ

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 2)

ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า คำว่าไม่เป็นไร นี่แทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของทุกคน ผู้ที่ไม่เคยกล่าวคำนี้ดูเหมือนจะไม่มี ผู้ที่กล่าวคำนี้มาก ๆ ครั้งคือผู้ที่มีจิตใจอันผ่องแผ้วและสงบสุข เป็นปรัชญาของคนไทยซึ่งมีความสุภาพและชอบให้อภัยผู้อื่น

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 4)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยให้ความสำคัญในเรื่องของการใช้คำพูด เพราะคำพูดมีอิทธิพลและส่งต่อความรู้สึก การปลูกฝังการใช้คำพูดในบางครั้งเป็นวัฒนธรรมการเลียนแบบ หากต้องการให้ผู้เรียนซึมซับการใช้คำพูดที่ดีมีคุณภาพเพราะ ต้องได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก เมื่อเติบโตไปจะได้มีมารยาทพื้นฐานในการใช้คำพูดเพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ การรู้จักใช้คำพูดที่แสดงออกถึงความเคารพและให้เกียรติผู้อื่นย่อมส่งผลดีแก่ตนเอง

(2) ปลูกฝังการแต่งกาย ดังตัวอย่าง

“คนเราแต่งกายก็เพื่อป้องกันร่างกายไม่ให้ร้อนเย็นจนเกินไปและเพื่อไม่ให้ดูน่าเกลียด คนแต่ละชาติมีวิธีแต่งกายที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม และตามวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เสื้อผ้าที่เราใส่จึงแสดงวัฒนธรรมแสดงความเป็นชาติ และแสดงตัวตนของผู้สวมใส่”

(วิธิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 52)

การแต่งกายเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ควรเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องตามกาลเทศะ เช่น การเข้าเฝ้าพระราชาวงศ์ การไปงานที่เป็น พิธีการ การไปวัด การเล่นกีฬา การว่ายน้ำในสระสาธารณะ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามที่สังคมนั้นนิยม ถ้าผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่แต่งกายให้เข้าพวกเข้ากลุ่มก็จะไม่เหมาะสม การปรับตนให้เข้ากับสังคมที่เราเข้าไปอยู่นี้ต้องพิจารณาให้เป็นไปตามสมควร

(วิธิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 94)

จากตัวอย่างทำให้เห็นว่าการแต่งกายเป็นมารยาททางสังคมที่ต้องคำนึงให้เหมาะสมกับโอกาส และกาลเทศะ นอกจากจะเป็นการให้เกียรติตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังช่วยให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย แต่ไม่ว่าจะเป็นโอกาสใดก็ตาม ควรมีพื้นฐานอยู่บนความสุภาพเรียบร้อย ตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ดังนั้นผู้สวมใส่จึงควรพิจารณาว่าตนเองจะไปทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เพื่อเลือกเสื้อผ้าให้เหมาะสมกับโอกาสดังกล่าว

(3) ปลูกฝังการรับประทานอาหาร ดังตัวอย่าง

การทำตนตามกลุ่มคนในสังคมที่เราอยู่ด้วยอย่างที่เราเรียกว่า หลัواتตามนั้น มุ่งเอาการประพฤติที่เป็นมารยาทสังคมมากกว่าการประพฤติตามคุณธรรม เพราะมารยาทสังคมอาจแตกต่างกันไปได้ในแต่ละสังคม เช่น

การรับประทานอาหาร คนจีนคนญี่ปุ่นใช้ตะเกียบชาวตะวันตกใช้มีดกับส้อม คนไทยเปิบด้วยมือ เมื่อเราคบหาสมาคมกับชาวตะวันตกก็ใช้มีดใช้ส้อมตาม และยังปรับมาใช้ช้อนส้อมแทนการเปิบด้วยมือ เพราะเห็นว่าดูเรียบร้อย และ ถูกสุขลักษณะดีกว่า

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 92)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การรับประทานอาหารมุ่งประพฤติปฏิบัติตามสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ไม่ว่าชาติใดก็มักจะมีเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติเฉพาะตัว รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งในสังคมไทยเวลารับประทานอาหารร่วมกันกับผู้อื่นก็ต้องคำนึงถึงมารยาทพื้นฐานบนโต๊ะอาหาร เช่น ไม่พูดคุยขณะเคี้ยวอาหาร ควรตักอาหารใส่จานแต่พอดี และควรรวบช้อนซ้อมเมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว สิ่งเหล่านี้ถ้าจะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนตั้งแต่ในวัยเด็กเพื่อในอนาคตจะได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง เมื่อมีโอกาสได้รับประทานอาหารร่วมกับผู้อื่นในสังคม

3.2.3.2 การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ 3 ลักษณะ คือ การปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเอง และการปลูกฝังการมีสติ ดังนี้

3.2.3.2.1 ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคุณสมบัติสำคัญในการดำรงชีวิต การมีบุคลิกภาพที่ดีช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ เมื่อจะกระทำการสิ่งใดก็จะประสบผลสำเร็จ เมื่อความเชื่อมั่นในตนเองเป็นสิ่งที่มีความค่า ผู้เรียนที่กำลังเข้าสู่ความเป็นวัยรุ่นจึงต้องได้รับการขัดเกลาและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นแก่ตัวเอง ดังตัวอย่าง

จงจำไว้ว่า คุณจะต้องมีความตั้งใจที่แน่วแน่ และปฏิบัติตัวให้เคร่งครัดทั้งการควบคุมอาหารและการออกกำลังกาย อย่าเห็นแก่ความอร่อยปากอย่างเดียวหรือการออกกำลังกายก็อย่าทำแบบหักโหมหรือแบบขอไปที แล้วคุณก็จะเป็นผู้ที่ลดความอ้วนได้สำเร็จ คุณจะเห็นแล้วว่า มันไม่เป็นเรื่องที่ยากจนเกินไปมิใช่หรือที่คุณจะรักษาน้ำหนักหรือลดความอ้วน นอกจากคุณจะได้มีรูปร่างสวยสมารถแล้วคุณยังจะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่รู้สึกเป็นปมด้อยหรือเป็นที่ล้อเลียนของเพื่อนอีกต่อไป ทั้งคุณจะมีสุขภาพดีและไม่ต้องเป็นห่วงโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นกับคนอ้วนเท่านั้น

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 147)

จากตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองให้ดูดีนั้น เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งวัยรุ่นในยุคปัจจุบันผูกติดพฤติกรรม การล้อเลียนกัน โดยเฉพาะเรื่องรูปร่างสรีระ จึงเป็นสาเหตุให้ผู้เรียนบางกลุ่มเติบโตมาอย่างขาดความมั่นใจ ส่งผลให้การทำงานต่าง ๆ ในชีวิตผิดพลาดและล้มเหลว ดังนั้นการสร้าง ความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับ ผู้เรียนในตอนนี้จะช่วยหล่อหลอมให้เด็กเติบโตไปอย่างมีความมั่นใจ ดังเช่นตัวอย่างข้างต้นที่แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการควบคุมอาหารและออกกำลังกายลดความอ้วน เพื่อให้ตนเองไม่มีปมด้อย และมีความมั่นใจในตนเอง

3.2.3.2.2 การมีสติ เป็นการตระหนักรู้ถึงสภาวะที่ตัวเองเป็นอยู่ตลอดเวลา ทำให้สามารถแยกแยะและตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจเราได้อย่างเหมาะสม การมีสติ ส่งผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังตัวอย่าง

ความจริงคนเราจะเกิดความเคยชินในการหยุดพิจารณาชั่วขณะ ก่อนที่จะทำอะไรลงไป ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน การกระทำ มีเคล็ดลับ อยู่ว่าต้องฝึกให้บ่อยในทุกโอกาสที่สามารถฝึกได้ นับตั้งแต่ตื่นนอนขึ้นมาจน เข้านอนหลับไป หากเราหลงลืมไม่ได้หยุดคิด พิจารณาเราก็ไม่จำเป็นต้อง กังวลใจหงุดหงิด นึกขึ้นได้เมื่อไรก็พิจารณา เมื่อนั้น ทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ ไม่ เครื่องเครียดไม่กังวลทำได้แค่นั้นก็แค่นั้น

...แต่ที่แนะนำให้หยุดก็นึกก่อนนั้นอยู่ในวิสัยที่ทำได้ และถ้าทำได้ จริง ๆ บ่อย ๆ นี่แหละที่ท่านเรียกว่าสติได้เกิดขึ้นแก่เรา ได้เจริญขึ้นแล้วใน ตัวเรา และถ้าสติได้เจริญขึ้นจนถึงจุดที่ท่านเรียกว่า สติอันไพบูลย์เมื่อไรแล้ว ท่านจะบรรลุถึงซึ่งชีวิตอันประเสริฐโดยแท้

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 109)

ฉะนั้นจึงต้องระวังความคิดหรือใจนั้นแหละให้ตีพยายามทำสติให้ ติดต่อ เพื่อจะได้ดูใจตนเองได้ติดต่อกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จะได้มี โอกาสกำจัดความคิดที่ไม่ดีให้บรรเทาบางลงมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ได้มี โอกาสเป็นคนดีมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ด้วย เพราะความคิดที่ดีนั่นเองที่ สร้างคนให้เป็นคนที่ดีเช่นเดียวกับความคิดที่ไม่ดี ที่สร้างคนให้เป็นคนไม่ดี

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 156)

การรู้จักทำให้ถูกต้องดังที่กล่าวนี้ก็คือ การไม่ปล่อยจิตให้
ฟุ้งซ่าน ผันผวน กระเจิงไปตามอำนาจของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่จิตใจ
ระหว่างที่กำลังคอยงานหนักหรือว่างเว้นจากงานหนัก แม้เพียงช่วงสั้น ๆ ควร
ทำให้สงบอยู่กับอริยาบทของตนในขณะนั้น

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.6, 2562: 287)

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนต้องได้รับการปลูกฝังให้เป็นคนที่มีสติหรือสงบ
จิตใจ เนื่องด้วยสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ผู้เรียนที่กำลังเข้าสู่ความเป็นวัยรุ่นมักมีพฤติกรรม
ทางด้านอารมณ์ที่รุนแรง ซึ่งเกิดจากการปล่อยใจไปตามความคิด อารมณ์ และไม่ใช้ตัวตนที่แท้จริง
เช่น เมื่อมีคนทำไม่ดีด้วย ความโกรธจะทำให้ทำสิ่งไม่ดีตอบกลับไป ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาความ
ขัดแย้งหรือปัญหาใหญ่ทางสังคมตามมาได้ การปลูกฝังให้ผู้เรียนมีสติ สามารถควบคุมความคิดและ
อารมณ์ของตนเองได้ เป็นทักษะการใช้ชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่จะนำไปซึ่งความสุขของตนเอง คนรอบ
ข้าง ตลอดจนความสงบสุขของสังคม

3.2.3.2.3 การมีคุณธรรม เป็นความดีงามภายในจิตใจทำให้เคยชินกับการ
ประพฤติปฏิบัติดี ดังตัวอย่าง

หากเป็นการประพฤติปฏิบัติที่เป็นเรื่องคุณธรรมก็ต้องใช้
วิจรรณญาณที่ถูกต้อง เมื่ออยู่ในสังคมที่ทุกคนมีคุณธรรม ก็สมควรอย่างยิ่งที่จะ
ประพฤติตามผู้มีคุณธรรมนั้น ๆ เช่น ปฏิบัติงานให้ตรงตามเวลาประพฤติตาม
ระเบียบและข้อบังคับของที่นั้น ๆ มีสัมมาคารวะต่อบุคคลและสถานที่ หากอยู่ใน
สังคมของคนขาดคุณธรรม มีคนเล่นการพนัน คนดื่มสุรา คนเสพยาเสพติด หรือ
คนที่มั่วสุมกระทำความชั่ว ก็ต้องรู้จักหลีกเลี่ยงไม่ทำตามและไม่เข้าพวกด้วย

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 94)

ที่นี้ท่านบอกว่า สิ่งเหล่านี้มิใช่จะได้มาด้วยการอ่อนวอน
ปรารภนา การที่เราให้พรกันนี้ ก็คือเรามาแสดงความปรารถนาดีต่อกัน เรามาตั้ง
จิตปรารถนาประโยชน์สุขแก่กัน และด้วยพลังจิตที่ปรารถนาดีนี้ก็จะเกิดคุณธรรม
ความดีงาม ขึ้นมาในใจของผู้ให้ ซึ่งมีผลต่อจิตใจของเขาในเวลาเดียวกัน ทางฝ่าย
ผู้รับก็พลอยมีจิตใจบันเทิง เอิบอิ่ม ชื่นบาน คือซาบซึ้งในน้ำใจเมตตาไมตรีของ
ผู้ให้นั่นเอง อันนี้แหละก็เกิดเป็นความสุข และความมีเมตตาจิตตอบแทนขึ้นในใจ
ของเขาเลย กลายเป็นมีคุณธรรมเกิดขึ้นทั้งสองฝ่าย

(วิธีภาษา ชั้น ม.2, 2562: 94)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากคุณธรรมเป็นความดีงามที่เกิดขึ้นในจิตใจ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติดีนับว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ฉะนั้นไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยของการเรียนหรือในช่วงวัยของการทำงาน ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคม หากประพฤติตนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมแล้วก็จะมีความสุขทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น หากเป็น หัวหน้าก็จะได้ใจลูกน้อง หรือหากเป็นลูกน้องก็ได้ใจเพื่อนร่วมงาน

นอกจากการปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นคนที่มีคุณธรรมแล้ว ควรปลูกฝังให้ทำความดี ละเว้น ความชั่วด้วย ดังตัวอย่าง

อย่าเสื่อมศรัทธาในการทำดี อย่าเข้าใจผิดว่าผลแห่งความดีที่กระทำจะ อยู่ในรูปของวัตถุ ทรัพย์ ชื่อเสียง หรือความเพลิดเพลินเสมอไป และทั้งจะต้อง เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทันใจหรือทันตาเห็น ผลแห่งความดีอาจเกิดขึ้นภายหลัง ตาม จังหวะเวลาที่พอเหมาะและอยู่ในรูปอื่นที่มีคุณค่าถาวรยั่งยืนกว่าก็ได้

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.5, 2562: 262)

แต่ทว่าถ้าคนเราเลือกได้ตั้งใจหมาย เราก็คงจะเห็นแต่คนที่ถึงพร้อม ทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ ในความเป็นจริงแล้วคงไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถเลือก เป็นเลือกมีเช่นที่ตนปรารถนานั้นได้ เพราะแต่ละคนจะดีจะชั่ว จะรวยจะจน จะ น่ารักจะน่าเกลียด จะอายุยืนจะอายุสั้น สุดแท้แต่การกระทำ

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.6, 2562: 288)

จากตัวอย่างสะท้อนให้ผู้เรียนเห็นถึงผลของการทำความดีละเว้นความชั่ว หากทำดีย่อมส่งผล ดีให้กับตนเอง หรือหากทำชั่วก็ต้องได้รับผลของการกระทำ ดังนั้นเมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้ทำความดี ได้ช่วยเหลือสัตว์ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ก็จะเกิดกรรมดีมีความรู้สึกภาคภูมิใจ มีความสุขที่ได้ทำดี สิ่ง สำคัญไม่ควรคิดว่าทำดีวันนี้จะต้องได้รับผลดีในวันนี้ ผลดีที่ได้รับมักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เหมาะสม

3.2.3.3 การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ

จากการศึกษาพบการปลูกฝังในด้านอื่น ๆ อยู่จำนวน 2 ลักษณะ คือ การปลูกฝังให้เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และการปลูกฝังวัฒนธรรมการใช้ภาษา ดังนี้

3.2.3.3.1 การปลูกฝังให้เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเป็นสถาบันหลัก ของสังคมไทยที่ควรปลูกฝังให้กับผู้เรียนได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และแสดงออกถึงความ จงรักภักดี ดังตัวอย่าง

เงินถุงแดงมีส่วนช่วยปกป้องรักษาชาติไทยไว้ได้ ชาวไทยจึงควรระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และดำเนินการทางการเงินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้ บริหาร ประเทศ หรือประชาชนคนธรรมดา หากมีมานะพยายามที่จะหาเงินมาเลี้ยงชีพ รู้ใช้รู้จ่ายให้เหมาะสม และรู้จักสะสมเงินบางส่วนไว้เป็นเงินออม ตามกำลังความสามารถเพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น ก็จะเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง มีชีวิตที่ไม่ลำบาก และมีความสุข

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 20)

ชวิน : ผมอยากขอเสริมว่า ผู้ที่เราต้องกตัญญูต่อมากที่สุดคือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ครับ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ทรงดูแลช่วยเหลือพสกนิกรทั้งประเทศอย่างที่ไม่มิผู้ใดเทียบได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้ง เรื่องการทำมาหากิน การดำรงชีวิต การพัฒนาตน ท่านทรงขจัดปัดเป่าความขัดแย้งของพวกเราทรงแนะนำทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ทรงห่วงเรื่องสุขภาพ ท่านทรงเป็นที่พึ่ง เป็นผู้ที่ทรงชี้แนะ พระราชทานแสงสว่างให้แก่สังคม แก่ผู้คนที่หลงมัวเมาอยู่กับความฟุ้งเฟ้อ หลงวัฒนธรรมต่างชาติจนไม่รู้จักตนเองและอะไร ๆ อีกมากมายทีเดียว

กรพล : ถูกต้องทีเดียว นอกจากนี้เราควรพึงพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ แก่บุคคลต่าง ๆ และน้อมนำมาปฏิบัติด้วย

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 190)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนได้มีความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์ไทย เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์คือศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทุกคน พระองค์ทรงดูแลพสกนิกร รักษาเอกราชและพัฒนาประเทศให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง จึงต้องสร้างจิตสำนึกรักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด ดังเช่นในตัวอย่างที่นำมาได้ปลูกฝังให้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้นำเงินถุงแดงมาช่วยปกป้องรักษาชาติไทยไว้ ชาวไทยจึงควรดำเนินการทางการเงินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท หรือตัวอย่างที่ชวินกับกรพลสนทนากันในรายการวิทยุถึงเรื่องเราควรกตัญญูต่อใคร ซึ่งคำตอบก็คือกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือพสกนิกรทั้งประเทศอย่างที่ไม่มิผู้ใดเทียบได้ นอกจากนี้ผู้เรียนจะต้องเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์ของไทยทุก ๆ พระองค์ด้วย

การปลูกฝังให้รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่การปลูกฝังตามหน้าที่ แต่เป็นการย้าเตือนถึงความรัก ความภูมิใจที่ได้ยืนอยู่บนผืนแผ่นดินไทยนี้ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข นับเป็นความโชคดีที่ประเทศเรามีพระมหากษัตริย์ที่รักและอยู่เคียงข้างประชาชนเสมอ ไม่ว่าทุกข์หรือสุข จึงไม่มีเหตุผลใดที่จะปฏิเสธไม่ให้คนไทยรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

3.2.3.3.2 การปลูกฝังวัฒนธรรมการใช้ภาษา เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารกัน ในสังคม คนไทยโชคดีที่มีภาษาไทยเป็นของตนเอง ผู้เรียนจึงต้องใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องตรงตามแบบแผนและไม่ใช้ภาษาไทยที่ผิดเพี้ยน ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปตามสังคม ดังตัวอย่าง

การที่ล้นทมเปลี่ยนชื่อมาเป็นลีลาวดี แล้วทำให้กลายเป็นที่นิยมแทนที่จะเป็นที่รังเกียจอย่างที่เป็นมานาน การห้ามปลูกไม้ผล ไม้ใบ ไม้ดอกหลายชนิดในบ้าน หรือการเลือกดอกไม้บางชนิดใช้ในงานมงคล ล้วนพิจารณาจากชื่อเป็นสำคัญ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เข้าใจสังคมไทยได้ว่า เป็นสังคมที่ผูกพันกับภาษาอย่างยิ่ง เสียงและความหมายของถ้อยคำมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและต่อจิตใจของคนเรา จนอาจทำให้เปลี่ยนพฤติกรรมได้ภาษามีพลังเหนือจิตใจเรามากทีเดียว

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 5)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าภาษาเป็นเครื่องมือแสดงความคิด การใช้คำบางคำมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณี ที่สังคมได้สั่งสมกันมายาวนาน นอกจากนี้ภาษายังมีอิทธิพลทำให้พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องหลักการใช้ภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล

จากการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบการขัดเกลาทางอ้อมผ่านตัวแทนในการขัดเกลาคือเพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการขัดเกลาทางสังคมจำนวน 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การปลูกฝังระเบียบวินัย 2) การปลูกฝังความมุ่งมั่น 3) การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 4) การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และ 5) การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการขัดเกลาที่ไม่ได้บอกกล่าวกันโดยตรง แต่ผู้เรียนจะได้รับการขัดเกลาจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยพบเห็นจากผู้อื่นแล้วนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้น

โดยสรุป จากการศึกษาศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยสามารถสรุปการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ดังตาราง 9

ตาราง 9 การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

การขัดเกลาทางสังคม ตัวแทนสังคม	การขัดเกลาทางตรง			การขัดเกลาทางอ้อม		
	ครอบครัว	โรงเรียน	ศาสนา	เพื่อน	อาชีพ	สื่อมวลชน
การปลูกฝังระเบียบวินัย	✓	✓				✓
การปลูกฝังความมุ่งมั่น					✓	
การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ	✓	✓	✓	✓		
การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ		✓		✓		✓
การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ	✓					✓

จากตาราง 9 สรุปได้ว่าการขัดเกลาทางสังคมที่ว่่านี้เกิดขึ้น โดยมีตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาผู้เรียน 2 ทางด้วยกัน ได้แก่

1. การขัดเกลาทางตรง เป็นการปลูกฝังว่าสิ่งไหนควรหรือไม่ควรปฏิบัติ เพื่อต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้อ่านปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามแบบแผนของสังคม ซึ่งพบเห็นมากในตัวแทนกลุ่มครอบครัว โรงเรียน และศาสนา ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของการบอกเล่า อบรมสั่งสอน ตักเตือน ปรากฏการขัดเกลาทางสังคมอยู่ในตัวบท 4 ลักษณะ คือ 1) การปลูกฝังระเบียบวินัย 2) การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 3) การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และ 4) การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ

2. การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการปลูกฝังที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง ผู้เรียนต้องได้รับประสบการณ์จากการสังเกต เรียนรู้ หรือเลียนแบบจากการกระทำของผู้อื่น พบเห็นในตัวแทนกลุ่มเพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน ปรากฏการขัดเกลาทางสังคมอยู่ในตัวบท 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การปลูกฝังระเบียบวินัย 2) การปลูกฝังความมุ่งมั่น 3) การปลูกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ 4) การปลูกฝังความชำนาญหรือทักษะ และ 5) การปลูกฝังในด้านอื่น ๆ

การขัดเกลาทางสังคมดังกล่าวข้างต้นนี้ล้วนมีความสำคัญต่อผู้เรียนในช่วงของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก ผู้เรียนทุกคนต้องได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ บทบาทของสถาบันครอบครัว โรงเรียน และศาสนาจะเป็นผู้ช่วยในการปลูกฝังหล่อหลอมให้เด็กในวัยนี้เติบโตขึ้นมาอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยระเบียบวินัย มีจริยธรรมอันดีงาม รวมถึงบทบาทของเพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน ก็จะช่วยส่งเสริมและผลักดันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตกลายเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพอันสง่าอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

บทที่ 4

กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคม ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

การศึกษา เรื่อง การขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่ามีกลวิธีในการขัดเกลาผู้เรียนในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีกระบวนการขัดเกลา ปูทาง และหล่อหลอมผู้เรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีอย่างหลากหลาย ในบทนี้จึงเป็นการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม โดยศึกษาเฉพาะกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการศึกษาภาษาออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

- 4.1 กลวิธีทางภาษาระดับคำ
- 4.2 กลวิธีทางภาษาระดับประโยค
- 4.3 กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ

4.1 กลวิธีทางภาษาระดับคำ

กลวิธีทางภาษาระดับคำ เป็นการใช้คำและกลุ่มคำเพื่อสื่อความหมายตามรูปของคำหรือกลุ่มคำนั้น ซึ่งความหมายที่สื่อมานี้จะเป็นเครื่องมือช่วยในการขัดเกลาทางสังคม จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาระดับคำ ดังนี้

4.1.1 การเลือกใช้คำศัพท์

การเลือกใช้คำศัพท์ เป็นกลวิธีทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้คำเพื่อสื่อแทนความคิด หรือประสบการณ์ของผู้ส่งสาร เป็นการแสดงความคิดและสื่อแทนความคิดของผู้ส่งสาร ซึ่งการเลือกใช้คำศัพท์ของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตตัวบทนั้น เป็นเรื่องที่แปรไปตามปัจจัยทางสังคม รวมทั้งจะต้องเผชิญกับกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมในวงกว้างอีกด้วย (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 182) จากการศึกษาพบกลวิธีในการเลือกใช้คำศัพท์ที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

4.1.1.1 การใช้คำเรียกขาน

การใช้คำเรียกขาน เป็นกลวิธีหนึ่งที่ใช้เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกัน คำเรียกขานเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลเมื่อต้องการปฏิสัมพันธ์กัน (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 188) นอกจากนี้คำเรียกขานยังแสดงถึงสถานภาพทางสังคมที่ผู้เรียนจะต้องสนทนากับผู้อื่นด้วยความถูกต้องดังตัวอย่าง

แจ่ง : คุณยายเอาใจช่วยแจ่งด้วยนะคะ

คุณยาย : จ๊ะ ยายก็ชอบมีหลานเป็นคนพุดดี มีคนรักคนชมเหมือนกัน
ว่าแต่พุดเหนื่อยหรือยังจ๊ะ ยายว่าหยุดคุยกินลอดช่องของ
โปรดของแจ่งเสียก่อนดีไหม

แจ่ง : ดีค่ะ ชอบพระคุณค่ะ แจ่งรักคุณยายมากที่สุดในโลกเลยค่ะ
(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 5)

จากตัวอย่างปรากฏคำเรียกขานคือคำว่า “คุณยาย” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมี
วัฒนธรรมในการเคารพผู้อาวุโส การเรียกขานว่าคุณยายจึงเป็นการแสดงความสุภาพ เพื่อเคารพและ
ให้เกียรติผู้ที่เราจะต้องสนทนาด้วย นอกจากนี้คุณยายยังมีบทบาทเป็นตัวแทนจากสถาบันครอบครัว
ในการอบรม สั่งสอน ขัดเกลาผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวให้สามารถปฏิบัติตนและ
ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

อาจารย์พิเชษฐมาจากไหนไม่รู้ มายืนอยู่ข้างหลังผม พุดกับผมเบา ๆ
ว่า “ประธานนท์ ครูรู้ล่ะว่าเราไม่ได้อยากว่าผู้หญิงถึงขนาดนั้น แต่ตอนเราอายุ
เท่านี้ เรามักทำอะไรไม่ถูก เพื่อนผู้หญิงบางคนก็ดูเป็นผู้หญิงบางคนก็ดูเป็น
เหมือนเพื่อนผู้ชาย เราแยกออกจากกันไม่ได้ บางเวลาเราก็ออยากจะจีบผู้หญิง
บางเวลาเราก็ออยากจะทำกับผู้หญิงเหมือนผู้ชาย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 50)

จากตัวอย่างปรากฏคำเรียกขานคือคำว่า “อาจารย์” ซึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนในวิชา
ความรู้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องสนทนาด้วยความเคารพ เนื่องจากอาจารย์หรือครูถือเป็น
ตัวแทนทางสังคมจากโรงเรียนที่ให้การศึกษา อบรมผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ รวมถึงการฝึก
ระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม และยังเป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ และ
เพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนนับเป็นการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในอนาคตได้

หลวงตาที่แม่เคยไปกราบ ท่านสอนแม่ไว้ล่ะว่า ถ้าจะใส่บาตรก็ให้ใส่ไป
เลย นึกเสียว่าทำบุญทำทานด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ ทำเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา
เพื่อความป็นพระสงฆ์ดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน เพราะถ้าไม่มีพระสงฆ์ก็
ไม่มีผู้สืบทอดศาสนา คิดเสียอย่างนี้ตั้งแต่แรกก็จะได้ไม่ชุ่มมัว ใจเป็นกุศล

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 128)

จากตัวอย่างปรากฏคำเรียกขานคือคำว่า “หลวงตา” ซึ่งหมายถึงผู้อาวุโสที่บวชเป็นพระภิกษุมาเป็นเวลานาน ในสังคมไทยผู้ที่มีสถานภาพเป็นพระภิกษุจะถูกกำหนดให้เป็นที่เคารพยกย่องของคนทั่วไป เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทนของศาสนา และมุ่งขัดเกลาจิตใจคนในสังคม โดยเฉพาะผู้เรียนซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่นจึงจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้ปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม

“แม่ครับ” เป็นคำเรียกขานของผมที่ได้มาด้วยความรักและความหวัง แม่คือทุกสิ่งทุกอย่าง แม่เสียสละเพื่อลูก คอยพิทักษ์รักษายามลูกป่วยไข้ ส่งเสริมกำลังใจให้เข้มแข็ง มานะ อดทน พากเพียร ไม่ท้อถอยแม่เมตตาให้อภัยในความผิดพลาด ปล่อยปละเวลาผมเสียใจด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน และกรุณาจากหัวใจของแม่จริง ๆ นับเป็นพระคุณอันหาที่สุดไม่ได้

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 192)

จากตัวอย่างปรากฏคำเรียกขานคือคำว่า “แม่” ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างให้กับลูก ในสังคมไทยแม่เป็นหนึ่งในสมาชิกของสถาบันครอบครัวที่นับว่ามีความสนิทสนมและผูกพันกับผู้เรียนมากที่สุด เนื่องจากเป็นผู้ให้กำเนิด คอยเลี้ยงดูเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนลูกให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดี ของสังคม นอกจากนี้แม่ยังเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน โดยเฉพาะเพศหญิงที่เมื่อเติบโตไปจะต้องได้รับบทบาทความเป็นแม่ ผู้เรียนในวัยนี้จึงจำเป็นต้องซึมซับความปรารถนาดีของแม่และสำนึกในบุญคุณของแม่ตนเอง

4.1.1.2 การใช้คำกริยา

การใช้คำกริยา เป็นคำที่ใช้แสดงเหตุการณ์ การกระทำ ความคิด ความรู้สึกหรือแสดงสภาพของบุคคล (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2561: 191) การใช้คำกริยามีส่วนในการสื่อความหมายเป็นการปลูกฝังและขัดเกลาให้แก่ผู้เรียนอีกประการหนึ่ง ดังตัวอย่าง

แม่สอนดวงฤทัยให้พิจารณาว่า สิ่งทีล่อตาล่อใจให้คนอยากได้อะไรอยากซื้อ มีมากมายและมีออกมาเรื่อย ๆ ไม่หยุดยั้ง จะซื้อจะจ่ายอะไรก็ต้องพิจารณาให้พอเหมาะพอควรแก่ฐานะและรายได้ที่มี

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 17)

พ่อ แม่ และดวงฤทัยตกลงกันว่าจะใส่บาตรพร้อมกันทุกวันจันทร์ที่
หน้าบ้าน และไปทำบุญที่วัดในวันอาทิตย์ แม้จะตักบาตรที่หน้าบ้าน แม่ก็สอนให้
ดวงฤทัยอาบน้ำและแต่งกายให้เรียบร้อยก่อน

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 20)

คุณยาย : ยายก็สอนแจ่งอยู่บ่อย ๆ ไม่ใช่หรือว่า การพูดเป็นสิ่งสำคัญเรา
ต้องพูดให้ไพเราะและพูดให้ชัด เก่งหรือไม่เก่งก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

(วิธีภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4)

พ่อแม่ครูบาอาจารย์สอนกันหนักหนา เรื่องมารยาทในการกินอันมี
เหตุผลด้านอนามัยเป็นพื้นฐาน มือเป็นอวัยวะใช้งาน สกปรกอยู่เสมอ ก่อนจะกิน
ต้องล้างมือ ของอะไรที่กินร่วมกับคนอื่น ต้องใช้ช้อนกลาง ไม่ใช่มีมารยาทเพราะ
นึกถึงตัวคนเดียว แต่เกิดจากการนึกถึงผู้อื่นเป็นส่วนรวม

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 193)

จากตัวอย่างปรากฏคำกริยาคือคำว่า “สอน” มีความหมายว่า บอกหรือทำให้เห็นเป็น
ตัวอย่างเพื่อให้รู้หรือเข้าใจในสิ่งนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่ซึ่งเป็นตัวแทนทางสังคมต่างมี
บทบาทหน้าที่สำคัญในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน และชี้แนะผู้อ่านซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่น ให้รู้จัก
ประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง ในด้านการประหยัสดอดออม การแต่งกาย การใช้คำพูด หรือเรื่อง
มารยาทในการร่วมโต๊ะอาหาร รวมถึงการปลูกค่านิยมที่ดีในด้านอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากการอบรมสั่ง
สอนของผู้ใหญ่ในฐานะเป็นตัวแทนชัดเจนทางสังคมแล้ว เมื่อเห็นว่าผู้เรียนซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่น
ปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง และแสดงพฤติกรรมที่ไม่สมควร ผู้ใหญ่จึงต้องมีการอบรมว่ากล่าวตักเตือน

ก็มีครั้งเดียวแหละครับที่ผมไล่เตะมัน เสียงร้องเอ็ก ๆ ของมันทำให้ปู่
ออกมายืนทำหน้ามึงทั้ง ผมก็เลยทำเป็นเดินออกนอกบ้านไปเสีย พอกลับเข้ามา
อีกที ก็โดนแม่เรียกไปดุว่า “เกเรใหญ่แล้วนะต้น ฮอริโมนะเหลือหรืออย่างไร”

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 36)

แม่เอาหมูสับถุงเล็ก ๆ ที่แยกเตรียมไว้ออกจากตู้เย็นให้ฉันตำกระเทียม
พริกไทยและรากผักชี เข้าด้วยกัน แล้วเอามาคลุกเคล้ากับหมู เหยาะน้ำปลา
เล็กน้อยเตรียมไว้ แล้วก็เรียกให้ฉันหันต้นหอมผักชี ฉันทำท่าจะขอย เสียงแม่ดู

เบา ๆ “อย่าชอย หั่นท่อนละนี้ว ละเอียดนั้จะไปเห็นเป็นผักอะไรเล่า”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 124-125)

ก่อนสถานการณ์จะเลวร้ายไปกว่านี้ คุณครูวิภาต้องห้ามเด็ก ๆ ให้เลิกมีปากมีเสียงกัน “พอก่อน ๆ เด็ก ๆ อย่าให้โทรศัพท์มือถือมาทำให้เราแตกแยกกันเลย” แล้วก็หันไปตักเตือนมนัส ปัทมา และวรรณภา

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562:133)

จำไว้ล่ะว่า เราอยู่ในสังคมประชาธิปไตย การรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นเรื่องดี แต่ก็ต้องรู้จักเคารพความคิดเห็นของคนอื่นด้วย สังคมเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความคิดเห็นที่หลากหลาย ถึงจะคิดเห็นต่าง ก็อยู่ร่วมกันได้ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ท่ามกลางความแตกต่าง”
คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

จากตัวอย่างปรากฏคำกริยาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม คือคำว่า “ดู ตักเตือน อบรม” การใช้ชุดคำกริยาข้างต้น เน้นย้ำให้เห็นว่าผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ต่างมีบทบาทที่สำคัญในการอบรม สั่งสอน ว่ากล่าวตักเตือน เมื่อเห็นว่าผู้เรียนได้กระทำความผิดเกิดขึ้น เนื่องจากผู้เรียนซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่นมักมีพฤติกรรมฉุนเฉียว เกร และมีความคิดเป็นของตนเอง จนลืมนึกหาความคิดเห็นของผู้อื่น ผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดผู้เรียนและเป็นบุคคลที่ผู้เรียนให้ความเคารพนับถือ จึงสามารถว่ากล่าวตักเตือนให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องให้ดีขึ้นมาได้ หรือในบางครั้งอาจต้องมีการลงโทษเพื่อไม่ให้ผู้เรียนกลับมาทำพฤติกรรมที่ไม่ดีเช่นเดิมอีก

เรื่องมันเป็นอย่างนี้ได้ทุกวัน จนกระทั่งวันหนึ่ง อาจารย์เทวีเดินมาเห็นผมกำลังใส่หัวเจ้าดาวเข้าพอดิ และเจ้าหนุ่มกำลังยกเท้าขึ้นเตะกันผมอาจารย์กวักมือเรียกเราสามคนเข้าไปหา แล้วก็ทำโทษขอหาผิดกิริยามารยาทไม่สุภาพ แล้วยังได้ยื่นเราพูดกันด้วย ก็เลยเพิ่มอีกหนึ่งข้อหา คือ พูดจาหยาบค้าย ไม่มีสมบัติผู้ดี...

หลังจากกินข้าวกลางวันแบบไม่อร่อยที่สุดในโลกแล้ว อาจารย์ก็ทำโทษ โดยให้เราสามคนเดินเก็บขยะในโรงเรียน

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 48)

“เธอไปแก้มึงเขาอย่างนั้นได้อย่างไร”

“ผมไม่ได้แก้มึงนะครับ” ผมรีบปฏิเสธ

“ไม่ต้องปฏิเสธเลย ลูกผู้ชายทำผิดแล้วต้องยอมรับผิด แค่แก้มึงผู้ชายด้วยกันก็ผิดแล้ว นี่ยังแก้มึงเพื่อนผู้หญิงอีก อาจารย์เทวีกว่าเธอแก้มึงตุจดาวถึงได้ถูกทำโทษแล้วนี่ระหว่างการทำโทษ ยังแก้มึงเขาต่ออีก” ผมโดนข้อหาฉกรรจ์ล้วน ๆ

“ก็ได้ครับ ลูกผู้ชายต้องรับผิด” ผมนึกอยู่ในใจแอบนอกขึ้นรับผิด

นอกจากเก็บขยะคนเดียวในวันนั้นแล้ว ในตอนเย็นผมยังต้องช่วยงานอาจารย์พิเศษฐิในเรือนต้นไม้อีกเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็ม ๆ

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 49)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้คำกริยาที่ขัดเกลากลายเป็นคำสอนให้แก่ผู้เรียน คือคำว่า “ทำโทษ” ซึ่งหมายถึงการสั่งสอนเพื่อให้ทราบจำ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งการทำโทษจะได้ผลดีนั้น ผู้ใหญ่จะต้องลงโทษให้ถูกวิธี เนื่องจากการลงโทษที่ไม่เหมาะสมอาจก่อให้เกิดปัญหาทางกายและจิตใจของผู้เรียน และนำไปสู่พฤติกรรมความก้าวร้าวของผู้เรียนได้

จากการศึกษาการเลือกใช้คำศัพท์ที่ใช้ในการขัดเกลากลายเป็นคำสอน พบว่ามีการเลือกใช้คำศัพท์อยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้คำเรียกขาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม ที่ผู้เรียนจะต้องแสดงความเคารพ ให้เกียรติ หรือยกย่องตามสถานภาพของบุคคล โดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่นับเป็นผู้ขัดเกลากลายเป็นคำสอนให้แก่ผู้เรียน และ 2) การใช้คำกริยา ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่มิมีบทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน ปลุกฝังระเบียบวินัย รวมไปถึงคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เพราะผู้เรียนที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการขัดเกลากลายเป็นคำสอนทั้งทางด้านพฤติกรรม อารมณ์ ความรู้สึก รวมไปถึงทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในสังคม

4.1.2 การใช้คำแสดงทัศนภาวะ

การใช้คำแสดงทัศนภาวะ เป็นการแสดงออกด้วยรูปถ้อยคำทางไวยากรณ์หลากหลายรูปแบบ เช่น การใช้คำวิเศษณ์เพื่อขยายกริยาในภาษาไทย เช่น อาจจะ น่าจะ คงจะ การใช้รูปเชื่อมโยงเพื่อแสดงความเห็นแย้ง ความเห็นต่าง เช่น คำเชื่อม แต่ หน่วยเชื่อมโยง ในทางตรงกันข้ามในแง่ของหน้าที่ทางการสื่อสาร ถ้อยคำที่แสดงทัศนภาวะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกลบเกลื่อนหรือเบี่ยงเบนความจริง (จันทิมา อังคพนชกิจ, 2561: 197) การใช้คำแสดงทัศนภาวะจึงเป็นการใช้ถ้อยคำ

เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือเป็นการเสนอแนะถึงคุณและโทษ รวมถึงการห้ามไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมอีกด้วย จากการศึกษาพบกลวิธีการใช้คำแสดงทัศนภาวะที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

4.1.2.1 การใช้คำปฏิเสธ

คำปฏิเสธ หมายถึง การไม่ยอมรับ ไม่ตกลง ไม่ปฏิบัติ มักมีคำว่า ไม่ ไม่ใช่ อยู่ในข้อความ การใช้ทัศนภาวะโดยการใช้คำปฏิเสธเป็นการแนะนำหรือตักเตือนให้ผู้เรียนมีสติรู้จักไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังตัวอย่าง

พ่อของดวงฤทัยไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน จึงไม่มีรายจ่ายที่สูญเปล่า พ่อเล่าว่าสมัยที่พ่อหนุ่ม ๆ มีบ้างที่ใช้เงินอย่างไม่ระมัดระวังแต่พ่อดีงงานกับแม่และมีดวงฤทัย พ่อได้สิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต พ่อจึงตั้งใจดำเนินชีวิตให้สะอาดมากที่สุด เพื่อให้มีชีวิตที่ยืนยาว จะได้ดูแลแม่และดวงฤทัยได้นาน ๆ

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 19)

คิดไปคิดมา เพียงนภาที่สรุปในใจว่า “ผู้ชายก็ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย สะอาด ถูกกาลเทศะ เคารพสถานที่ ไปที่ไหนก็ต้องไม่เป็น ต้องถูกระเบียบ ดูสง่า ไม่ม่อห่อมมแมมม อ้อ! ไม่สวมกางเกงขาดด้วย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 55)

“เราจะไม่เป็นคนฟุ่มเฟือยอีกต่อไป” ข้าพเจ้าตั้งปณิธานหลังได้พบแม่หนูน้อยคนนั้นแล้ว ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะซื้อของแต่ละชิ้น มาเป็นสมบัติ ข้าพเจ้าจะไม่ซื้อทันทีในวันนั้น แต่ให้เวลาตนเองได้ครุ่นคิดเสียก่อนหลาย ๆ วันว่าพอใจของสิ่งนั้นแน่หรือไม่”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 66)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำปฏิเสธ คือคำว่า “ไม่” วางหน้าคำที่ต้องการให้ความหมายเชิงปฏิเสธ เพื่อเน้นย้ำให้ผู้เรียนเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี หรือไม่เหมาะสม ผู้เรียนจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติตาม เช่น “ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน” ผู้ใหญ่ต้องการย้ำให้เห็นว่าอบายมุขทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีผู้เรียนจึงไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว “ไม่เป็นคนม่อห่อมมแมมม ไม่สวมกางเกงขาดด้วย” สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนจะต้องแต่งกายให้สุภาพสะอาดเหมาะสมกับกาลเทศะและช่วงวัยของตนเอง หรือ “ไม่เป็นคนฟุ่มเฟือย ไม่ซื้อทันที” ที่แสดงให้เห็น

ข้อดีของการมีสติคิดไตร่ตรองถึงความจำเป็นในการใช้จ่าย ทั้งนี้ผู้เรียนจะสามารถมองเห็นข้อดีข้อเสียของการมีพฤติกรรมดังกล่าว ตลอดจนสามารถเลือกปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับช่วงวัยของตนเองได้

4.1.2.2 การใช้คำแสดงการบังคับ

คำแสดงการบังคับ คือ การใช้คำเพื่อให้ผู้เรียนปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่เห็นว่าถูกต้องเหมาะสม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่ดีทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยมักใช้คำว่า “ต้อง จง” ดังตัวอย่าง

“เราต้องไม่สุรุษสุร่ายต้องเก็บออมเงินบางส่วนไว้เพื่อใช้ในอนาคต หรือเพื่อกรณีฉุกเฉิน ถ้ามีเหลือมากพอก็อาจใช้จ่ายเพื่อการพักผ่อนหรือไปทัศนศึกษาก็ได้” แม่บอกอย่างนี้

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 17)

แม่บอกว่า “ที่แม่อนุญาตให้ลูกไป ก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืด ๆ ค่ำ ๆ จะอันตราย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 104)

คุณยาย : ยายก็สอนแจจอยู่บ่อย ๆ ไม่ใช่หรือว่า การพูดเป็นสิ่งสำคัญเราต้องพูดให้เพราะและพูดให้ชัด เก่งหรือไม่เก่งก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 4)

“ข้าวหรือกับข้าวใส่บาตร ต้องตักก่อนคนอื่นนะ...จะตักกินก่อนไม่ได้ ถ้าจะกินก่อนต้องแบ่งใส่บาตรไว้ก่อน” “ทำไมละคะ” ฉันทสงสัยอีก “ของที่เราจะใส่บาตร ต้องเป็นของดี ของที่เหมาะสมจะถวายพระผู้ทรงศีล ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ อยู่ในศีลในธรรม ก็ต้องถวายของที่บริสุทธิ์เหมาะสมกับท่าน”

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 126)

“ถ้าทุกคนคิดหนีไปให้พ้นศึก พ้นทุกข์ แล้วใครจะต่อสู้กับข้าศึกเล่าลูก เราต้องอยู่ช่วยกันต่อสู้ข้าศึก ต่อสู้ศัตรู ต้องช่วยกันหาทางกำจัดศัตรูของชาติขจัดความทุกข์หรือความลำบากยากไร้ที่เกิดแก่คนในชาติของเราซิ ถ้าเราช่วยกัน

คนละไม้คนละมือ เราก็จะขับไล่ศัตรูของชาติ แก้ไขเปลี่ยนแปลงความทุกข์ยากให้
คนในชาติได้” พ่ออธิบาย

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 158)

จากการศึกษาพบการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำแสดงการบังคับ คือคำว่า
“ต้อง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนต้องประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่บอกหรือตั้งเงื่อนไขไว้ ดังตัวอย่างที่
ปรากฏคือ “ต้องไม่สุรุษสุร่าย ต้องเก็บออมเงิน” “ต้องรีบกลับบ้าน” “ต้องพูดให้เพราะ” เป็นต้น

การใช้คำแสดงทัศนภาวะข้างต้นยังได้ย้ำให้เห็นว่า ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความ
เชื่อและเสนอแนวความคิดที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน ทั้งนี้เพราะผู้ใหญ่มีวุฒิที่สูงกว่าทำให้การ
ขัดเกลาทางสังคมดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ผู้เรียนจึงสามารถปฏิบัติตามได้โดยไม่ขัดต่อ
ระเบียบทางสังคม

4.1.2.3 การใช้คำให้เว้นการกระทำ

คำให้เว้นการกระทำ เป็นการใช้คำเพื่อเป็นการตักเตือนหรือบ่งบอกให้หยุดหรือเว้น
จากการกระทำในสิ่งนั้น ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่มองว่าไม่ดีไม่ควรปฏิบัติ โดยมักใช้คำว่า “อย่า ห้าม”
อยู่ในข้อความร่วมกับบริบทอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

บทเรียน “รอน้ำลายไหลเสียก่อน” ช่วยประหยัดเงินของข้าพเจ้าไว้
จำนวนไม่น้อย คิดว่าบทเรียนนี้ก็คงจะใช้สำหรับคนอื่น ๆ ได้ ไม่ว่าคุณจะอยู่ใน
วัยใดและต้องการอะไร อย่าลืมหยุดคิดว่า “รอน้ำลายไหลเสียก่อน”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 67)

“ที่แม่อนุญาตให้ลูกไปก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก
เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืด ๆ ค่ำ ๆ จะ
อันตราย” “ไปหลายคนอย่าส่งเสียงอะอะกรีดกรีด เดี่ยวจะไปมีเรื่องทะเลาะ
กับคนอื่นนะลูก”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 104)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำแสดงการบังคับ คือคำว่า
“อย่า” ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่มีความห่วงใยในพฤติกรรมของผู้เรียนที่กำลังย่างเข้าสู่ความเป็น
วัยรุ่นซึ่งอาจปฏิบัติตนหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ จึงต้องใช้คำแสดงการบังคับเพื่อเน้นย้ำว่า

พฤติกรรมบางอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี และไม่ควรปฏิบัติ เช่น “อย่าลืมหุดคิควา รอให้น้ำลายไหลเสียก่อน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่ต้องการให้ผู้เรียนได้คิดไตร่ตรองถึงความจำเป็นก่อนที่จะใช้เงินซื้อของ หรือ “อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ” “อย่าส่งเสียงอะอะกรีดกรีด” พฤติกรรมเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้เพราะผู้เรียนซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่นมักมีนิสัยติดเพื่อน ชอบเที่ยว และส่งเสียงดังเมื่อพบเจอกับเหตุการณ์บางอย่างที่ประทับใจ หากไม่ได้รับการตักเตือนจากผู้ใหญ่ ก็อาจเกิดปัญหาตามมา

“นี่ แม่อ้าว บอกก็ครั้งก็หนแล้วว่า ห้ามเอาเปลือกอะไรต่อมอะไรทิ้งในถังขยะ ฉันบอกแล้วให้แกเอามาทิ้งในหลุมที่ฉันขุดไว้ตรงต้นมะม่วง โน่น แกนี่ทำไม่ไม่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเลยนะ”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 34)

ก่อนสถานการณ์จะเลวร้ายไปกว่านี้ คุณครูวิภาต้องห้ามเด็ก ๆ ให้เลิกมีปากมีเสียงกัน “พอก่อน ๆ เด็ก ๆ อย่าให้โทรศัพท์มือถือมาทำให้เราแตกแยกกันเลย” แล้วก็หันไปตักเตือนมนัส ปัทมา และวรรณภา

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 133)

ศรันย์ : แม่บอกเราว่า “โทษของสุราเมรัยนั้น รู้กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว จึงได้มีศีลข้อ 5 ห้ามดื่มสุราเมรัย เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้คนขาดสติ มีนเมา ทำสิ่งที่ไม่น่าทำและไม่ควรทำ...”

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 26)

จากตัวอย่างพบการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำแสดงการบังคับ คือคำว่า “ห้าม” สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนอาจแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม ผู้ใหญ่เมื่อเห็นเข้าจึงต้องมีการว่ากล่าวตักเตือน หรือใช้ถ้อยคำบังคับเพื่อให้หยุดหรือดเว้นจากการกระทำนั้น ๆ อีกดังในตัวอย่าง “ห้ามเอาเปลือกอะไรต่อมอะไรทิ้งในถังขยะ” เพราะการเอาเปลือกผลไม้ทิ้งใส่ถังขยะเวลาผ่านไปจะทำให้เน่าและส่งกลิ่นเหม็น “ห้ามเด็ก ๆ ให้เลิกมีปากมีเสียงกัน” ซึ่งการส่งเสียงดังอาจนำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งในกลุ่มเพื่อน หรือ “ห้ามดื่มสุราเมรัย” แม้ตอนนี้จะอยู่ในวัยเรียนแต่เมื่อโตไปก็ไม่ควรดื่มสุรา เนื่องจากเป็นเครื่องดื่มมีนเมา ทำให้ขาดสติ และอาจนำมาซึ่งความสูญเสียหรือเสียใจในอนาคตได้

4.1.2.4 การใช้คำแนะนำ

คำแนะนำ เป็นการใช้คำเพื่อการเสนอแนะ สั่งสอน ปลุกฝังและขัดเกลาผู้เรียนรวมไปถึงการให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์กับผู้เรียนด้วย โดยมักใช้คำว่า “ควร จำไว้” อยู่ในข้อความร่วมกับบริบทอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

เด็ก ๆ ที่อยู่ในวัยเรียนควรรับผิดชอบงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองมอบหมายให้ทำ เช่น ดูแลญาติผู้ใหญ่ กวาดบ้าน ถูเรือน จัดโต๊ะอาหาร รดน้ำต้นไม้ ให้อาหารสัตว์เลี้ยง ฯลฯ การทำงานเหล่านี้ นอกจากจะช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่และผู้ปกครองแล้ว ยังช่วยให้มีโอกาสฝึกการทำงาน มีโอกาสดูหาวิธีทำงานให้สำเร็จเรียบร้อยและเกิดผลดี

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 156)

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ดีงาม ทุกคนควรสร้างและฝึกปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตน ถ้าเราปรารถนาความสุข ไม่ต้องการพบกับความทุกข์ในอนาคต เราต้องเริ่มสร้างนิสัยรับผิดชอบตั้งแต่วันนี้

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 156)

จากตัวอย่างพบการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำแนะนำคือคำว่า “ควร” ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ภาษาในเชิงแนะนำผู้เรียนในฐานะผู้อ่าน ให้ปฏิบัติตามในสิ่งที่สังคมมองว่าทุกคนพึงปฏิบัติตาม ดังประโยค “เด็ก ๆ ที่อยู่ในวัยเรียนควรรับผิดชอบงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองมอบหมายให้ทำ” และ “ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ดีงาม ทุกคนควรสร้างและฝึกปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตน” ที่สะท้อนให้เห็นว่า ความรับผิดชอบนี้จำเป็นต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีมาตั้งแต่ในวัยเด็ก เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ไปจะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ง่าย

จำไว้ล่ะว่า เราอยู่ในสังคมประชาธิปไตย การรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นเรื่องดี แต่ก็ต้องรู้จักเคารพความคิดเห็นของคนอื่นด้วย สังคมเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความคิดเห็นที่หลากหลาย ถึงจะคิดเห็นต่าง ก็อยู่ร่วมกันได้ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ท่ามกลางความแตกต่าง”
คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

จงจำไว้ว่า คุณจะต้องมีความตั้งใจที่แน่วแน่ และปฏิบัติตัวให้เคร่งครัด ทั้งการควบคุมอาหารและการออกกำลังกาย อย่าเห็นแก่ความอรร่อยปาก อย่างเดียวหรือการออกกำลังกายก็อย่าทำแบบหักโหมหรือแบบขอไปที แล้วคุณก็จะเป็นผู้ที่ลดความอ้วนได้สำเร็จ

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 147)

อาจารย์ : ก่อนอื่น ครูต้องขอแสดงความชื่นชมที่เห็นทุกคนมีความตั้งใจดีในการทำกิจกรรมนี้ ความคิดที่ช่วยกันแสดงออกมาในที่ประชุมก็น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ครูขอฝากไว้เป็นข้อคิดว่าการทำงานจะสำเร็จด้วยดี พวกเราต้องทำงานเป็นคณะเป็นกลุ่ม ขอให้ดำเนินการอย่างประหยัด ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ใด ก็ขอให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ และเต็มกำลังความสามารถของตน

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 141)

ตัวอย่างข้างต้นพบการใช้คำแนะนำที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม คือคำว่า “จำไว้” “ขอฝาก” ชุดคำข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้ใหญ่ต้องการเน้นย้ำข้อคิดบางประการที่จำเป็นอย่างยิ่งหากผู้เรียนต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ดังเช่นในตัวอย่าง ที่ครูต้องการสอนให้ผู้เรียนรู้จักแสดงความคิดเห็น และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น หรือการสอนให้ผู้เรียนมีความสามัคคี มีความประหยัด และรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันกับผู้อื่นได้ โดยปราศจากความขัดแย้ง

4.1.2.5 การใช้คำแสดงความเชื่อ

คำแสดงความเชื่อ เป็นการใช้คำเพื่อแสดงว่าข้อความที่กล่าวมานั้นเป็นความคิดเห็นส่วนตัว เป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเพื่อโน้มน้าวให้ผู้เรียนคล้อยตามและเห็นด้วย ชวนให้ปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่าง โดยมีคำว่า “เชื่อว่า” อยู่ในข้อความ ดังตัวอย่าง

“วันนี้เวลาของเราหมดลงแล้ว เรา 3 คนต้องขอลาท่านผู้ชมไปก่อน ลองนำข้อคิดของเราไปพิจารณาต่อเนะครับ เราจะดีใจมาก หากท่านผู้ชมจะเริ่มแสดงความกตัญญูต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ผมเชื่อว่าน่าจะเป็นทางหนึ่งที่ช่วยให้โลกเรามีสันติสุข คนดีมีความกตัญญูครับ...”

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 190)

จากตัวอย่างข้างต้นพบการใช้คำแสดงทัศนภาวะโดยการใช้คำแสดงความเชื่อคือ คำว่า “เชื่อว่า” เนื่องจากเป็นถ้อยคำที่ผู้เขียนหรือผู้ส่งสารต้องการให้ผู้อ่านคล้อยตามสิ่งที่ตนเองมั่นใจว่าถูกต้องเหมาะสม และเป็นสิ่งที่สังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ดังเช่นคำที่ปรากฏในข้อความที่ยกมาคือ “ความกตัญญู” ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนต้องได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่ในวัยเด็ก เพราะความกตัญญูเป็นการตระหนักรู้ในคุณความดีของผู้อื่นที่มีต่อตนเอง ดังนั้นผู้ที่ได้เชื่อว่าเป็นคนดีจึงควรหาโอกาสตอบแทนคุณของผู้นั้นตามความเหมาะสม

จากการศึกษาการใช้คำแสดงทัศนภาวะในการขัดเกลาทงสังคม พบว่ามีการใช้คำแสดงทัศนภาวะอยู่ 5 ลักษณะ คือ 1) การใช้คำปฏิเสธ 2) การใช้คำแสดงการบังคับ 3) การใช้คำให้เว้นการกระทำ 4) การใช้คำแนะนำ และ 5) การใช้คำแสดงความเชื่อ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่าหนังสือเรียนในฐานะสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญมีกลวิธีการทางภาษาในการใช้คำอย่างหลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วแต่มีส่วนช่วยในการปลูกฝัง ขัดเกลา และหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องการอบรมสั่งสอน หรือว่ากล่าวตักเตือน

4.2 กลวิธีทางภาษาระดับประโยค

การศึกษาการขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ปรากฏกลวิธีทางภาษาระดับประโยค 2 ชนิด ได้แก่ การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ดังนี้

4.2.1 การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ

การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อการขัดเกลาทงสังคม ปรากฏดังนี้

4.2.1.1 การใช้ประโยคแสดงเหตุผล

การใช้ประโยคแสดงเหตุผล เป็นประโยคที่ใช้คำเชื่อมสัมพันธ์สารเชื่อมความเป็นเหตุ เป็นผลทำหน้าที่เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุหรือผลของข้อความที่มาข้างหน้า เช่นคำว่า ดังนั้น เพราะฉะนั้น ด้วยเหตุนี้ ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ฯลฯ ใช้เชื่อมข้อความที่เป็นเหตุ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2552: 134) ดังตัวอย่าง

แจง : กับคนอื่นแกวก็พูดดีนะคะ เวลาไปเดินในร้านขายหนังสือใกล้โรงเรียนด้วยกัน พนักงานมักจะยืมให้แกว เพราะแกวจะขอบคุณเขาทุกครั้งที่เขาพาไปหาหนังสือที่เราสนใจ หรือไปหยิบหนังสือมาให้เรา...

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 5)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้ประโยคแสดงเหตุผล คือ “พนักงานมักจะยืมให้แก้ว เพราะแก้วจะขอบคุณเขาทุกครั้งที่เขาพาไปหาหนังสือที่เราสนใจ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหากผู้เรียนเป็นคนดี พุดจาดี มีสัมมาคารวะ รู้จักกล่าวคำขอบคุณผู้อื่นที่ให้ความช่วยเหลือเราแม้เพียงเล็กน้อย ก็จะทำให้เราได้รับมิตรภาพที่ดีจากผู้อื่นตอบแทนเป็นรอยยิ้ม อันจะส่งผลให้สังคมเราน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

ความรับผิดชอบที่สำคัญที่สุดของคนเรา คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง การดูแลตนเองไม่ให้หลงไปในทางที่ผิด ให้เป็นคนดีของสังคม ให้มีคุณธรรม คิดดี พุดดี และทำดี ความรับผิดชอบข้อนี้ประเสริฐยิ่งนัก เพราะจะช่วยให้ตนเอง และครอบครัวมีความสุข

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 156)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นการใช้ประโยคแสดงเหตุผล คือ “ความรับผิดชอบต่อข้อนี้ ประเสริฐยิ่งนัก เพราะจะช่วยให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข” ซึ่งสะท้อนให้ผู้เรียนได้เห็น ลักษณะของคนที่มีความรับผิดชอบ คือการมีคุณธรรม คิดดี พุดดี ทำดี หากปฏิบัติตนได้ดังที่กล่าวมานี้ จะทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข ตลอดจนส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขด้วย

สุพจน์ : เราว่าไม่ควรส่งเสริมให้คนให้คนกินเหล้าและให้คนผลิตเหล้า เพราะเหล้าไม่ได้เป็นพิษเฉพาะกับคนที่กินเท่านั้น คนอื่นที่ไม่ได้กิน แต่ถ้าอยู่ใกล้ ๆ ก็อาจพลอยถูกพิษของเหล้าด้วย เราเกลียดเหล้าที่สุดเลย

ศรัณย์ : เราก็ไม่ชอบเหมือนกัน

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 26)

จากตัวอย่างปรากฏบทสนทนาผ่านการใช้ประโยคแสดงเหตุผล ที่สื่อให้ผู้เรียนเห็นโทษของการดื่มสุรา ที่นอกจากจะส่งผลเสียต่อสุขภาพร่างกายของผู้ดื่มแล้ว ยังส่งผลให้คนในครอบครัวไม่สงบสุข เมื่อขาดสติก็อาจเผลอทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ได้ตั้งใจ ผู้ที่อยู่ใกล้ซัดก็อาจพลอยได้รับความเดือดร้อนไปด้วย อย่างเช่นการดื่มสุราแล้วไปขับรถซึ่งอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนถึงขั้นเสียชีวิตได้

กรพล : ผมคิดว่า เป็นเพราะคนรุ่นใหม่สบายเกินไป เขาเกิดมาในสมัยที่ทุกอย่างสมบูรณ์ มีข้าวของใช้บริบูรณ์ ไม่ลำบากเหมือนคนสมัยก่อนจึงไม่ค่อยได้นึกถึงความขาดแคลน ไม่ได้นึกถึงบุญคุณของสิ่งที่อำนวยความสะดวกให้ชีวิตเขา

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 189)

จากตัวอย่างปรากฏบทสนทนาผ่านการใช้ประโยคแสดงเหตุผล คือ “เพราะคนรุ่นใหม่สบายเกินไป...จึงไม่ค่อยได้นึกถึงความขาดแคลน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมยุคใหม่พัฒนาไปมากจนทำให้ผู้เรียนหรือเด็กวัยรุ่นสมัยใหม่ขาดจิตสำนึก และไม่แสดงความกตัญญูต่อสิ่งที่อำนวยความสะดวกในชีวิต ซึ่งแตกต่างจากคนในสมัยก่อนที่ขาดแคลน จะหยิบจับจะใช้อะไรต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและบุญคุณของสิ่งนั้น บทอ่านนี้จึงมุ่งสั่งสอนให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิตเรา ไม่เพียงกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ แต่ต้องกตัญญูต่อทุกสิ่งที่ทำให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

คนเรามักมองดูที่ท่อไอเสียรถยนต์ เมื่อไม่เห็นควันดำ ไม่ได้กลิ่นเหม็นรุนแรง ก็มักนึกเอาว่ารถคันนั้นไม่ก่อมลพิษ ซึ่งเป็นการนึกคิดที่ผิดอย่างมาก เพราะ ก๊าซที่มองไม่เห็น อย่างเช่นก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์นั้น เป็นอันตรายถึงตายได้ทีเดียว

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 148)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้ประโยคแสดงเหตุผลคือ “เพราะ ก๊าซที่มองไม่เห็น อย่างเช่นก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์นั้น เป็นอันตรายถึงตายได้ทีเดียว” แสดงให้เห็นว่ามลพิษที่มองไม่เห็นนั้นสามารถทำร้ายสุขภาพร่างกายจนเสียชีวิตได้ ดังนั้นเมื่อผู้เรียนเติบโตไปจึงต้องเรียนรู้และศึกษาถึงข้อควรปฏิบัติในการช่วยลดมลพิษดังกล่าว ซึ่งต่อไปอาจเป็นปัญหาใหญ่ในสังคม และเกิดผลกระทบต่อผู้คนทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.2.1.2 การใช้ประโยคเงื่อนไข

การใช้ประโยคเงื่อนไข คือ การใช้รูปประโยคโดยมีคำว่า “ถ้า” เป็นคำเริ่มต้นประโยคเพื่อแสดงข้อแม้ หรือเงื่อนไขของเรื่องราวในประโยคที่อยู่ถัดไป การเลือกใช้ประโยคเงื่อนไขจะช่วยโน้มน้าวใจหรือชักจูงใจให้ผู้รับสารปฏิบัติตามที่ผู้ส่งสารต้องการ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มน้ำหนักคำพูดให้ตนเองหรือสร้างเหตุผล เพื่อหักล้างคำพูดของผู้ฟัง (อุมาวัลย์ ชีช้าง, 2555: 179) ดังตัวอย่าง

“ถ้าทุกคนคิดหนีไปให้พ้นศึก พันทุกซ์แล้วใครจะต่อสู้ข้าศึกเล่าลูก เราต้องอยู่ช่วยกันต่อสู้ข้าศึก ต่อสู้ศัตรู เราต้องช่วยกันหาทางกำจัดศัตรูของชาติ ขจัดความทุกข์หรือความลำบากยากไร้ที่เกิดแก่คนในชาติของเราซิ ถ้าเราช่วยกัน คนละคนละมือ เราก็จะขับไล่ศัตรูของชาติ แก้ไขปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้คน ในชาติได้” พ่ออธิบาย

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 158)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้ประโยคเงื่อนไข คือ “ถ้าเราช่วยกันคนละคนละมือ เราก็ จะขับไล่ศัตรูของชาติ แก้ไขปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้คนในชาติได้” ซึ่งแสดงให้เห็น ความสำคัญของความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ประสบผลสำเร็จ ดังเช่น การร่วมด้วยช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองให้ออกไปได้

เมื่อคุณขึ้นรถประจำทางในขณะที่คนแน่น คุณบังเอิญเหยียบเท้า คนหนึ่งเข้าโดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ถ้าคุณกล่าวคำ ขอโทษ แล้วใครคนนั้นบอกว่า ไม่เป็นไรหรอกครับ คุณจะรู้สึกสบายใจขึ้นกว่าการที่ใครคนนั้นไม่พูดอะไรเลย หรือยิ่งกว่านั้นอาจจ้องมองคุณอย่างกับจะกินเลือดกินเนื้อ

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 2)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้ประโยคเงื่อนไข คือ “ถ้าคุณกล่าวคำ ขอโทษ แล้วใคร คนนั้นบอกว่า ไม่เป็นไรหรอกครับ คุณจะรู้สึกสบายใจขึ้น” ได้แสดงให้เห็นว่าคำพูดนั้นมี อิทธิพลต่อการกระทำและความรู้สึก การใช้รูปประโยคเงื่อนไขข้างต้นได้นำเสนอให้เห็นมุมมอง ความคิดเกี่ยวกับการใช้คำว่า “ขอโทษ” และ “ไม่เป็นไร” ในสังคมไทยที่ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังรู้สึกดี และแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีนิสัยที่สุภาพอ่อนน้อมและรู้จักให้อภัยผู้อื่น

จากการศึกษาการใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ ที่ใช้ในการขัดเกลาทักษะสังคม พบว่า มีการใช้โครงสร้างประโยคด้วยกัน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การใช้ประโยคแสดงเหตุผล และ 2) การใช้ ประโยคเงื่อนไข ซึ่งสื่อให้เห็นว่าหากต้องการจะปลูกฝังหรือขัดเกลากให้ผู้เรียนกระทำการสิ่งใด จึงจำเป็นที่ จะต้องให้เหตุผลมาประกอบอย่างเพียงพอ เนื่องจากผู้เรียนในวัยนี้มีความเชื่อมั่นต่อความคิด และการ กระทำของตนเอง หากต้องการจะอบรมสั่งสอนควรมีเหตุและผลมาแสดงให้เห็นข้อดีและข้อเสีย เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในสังคม

4.2.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์

การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เป็นกลวิธีการตั้งคำถามเพื่อเสนอประเด็นให้ผู้เรียนได้ขบคิด ไม่ต้องการคำตอบอย่างจริงจัง เป็นการกระตุ้นให้คิดด้วยประโยคคำถามที่เขียนได้สะกดตามว่าการเขียนด้วยประโยคบอกเล่า ทั้งนี้เพื่อเร้าอารมณ์ของผู้รับสารหรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการสั่งสอน (โชชิตา มณีใส, 2558 155-156) จากการศึกษาพบกลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ดังตัวอย่าง

ผมก็ไม่ว่าหรือว่าสมบัติผู้ดีนั้นเป็นอย่างไร เพิ่งจะเคยได้ยินชื่อหาจากอาจารย์เทวีเป็นครั้งแรก ก็ออกจะแปลกใจอยู่ ยังกระซิบบอกเจ้าดาวว่า “มีอะไรมันนะ สมบัติผู้ดีนะ” เจ้าดาวยังย้อนตอบมาว่า “ไม่รู้...” มันทำท่าจะต่อ “ว้าย” แต่พอนึกได้ว่ากำลังอยู่ระหว่างถูกทำโทษมันก็เลยหุบปากแน่น

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 48)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในประโยค “มีอะไรมันนะ สมบัติผู้ดีนะ” ซึ่งเป็นประโยคที่ตัวละครถามเพื่อน แต่ไม่ได้ต้องการคำตอบจากเพื่อนจริงจังแต่อย่างใด แต่เป็นการตั้งคำถามเพื่อบ่งบอกว่าตนเองนั้นไม่รู้จักและไม่มีความรู้เรื่อง สมบัติผู้ดี กลวิธีดังกล่าวต้องการนำเสนอให้ผู้เรียนได้ไปศึกษาต่อว่า แท้จริงแล้วสมบัติผู้ดีมีอะไรบ้าง เพื่อที่จะนำมาประพจน์ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

ใครจะก้าวหน้ามากกว่ากัน ดูเหมือนจะให้คำตอบได้ยากแต่ความก้าวหน้าที่สุดก็คงจะได้แก่ชื่อเสียง เงิน และวิชาความรู้รวมกันกระมัง แต่คนเรามักจะต้องเลือกเอาเพียงอย่างเดียวหรืออย่างมากที่สุดก็คงจะได้เพียงสองอย่าง คุณเล่าจะเลือกอย่างไร

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 104)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์จากประโยค “คุณเล่าจะเลือกอย่างไร” ซึ่งเป็นประโยคคำถามที่ชวนให้ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้อ่านได้ขบคิดหาคำตอบด้วยตนเองว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะวางแผนความก้าวหน้าของตนเองอย่างไร จะประกอบอาชีพอะไรเพื่อให้ได้มาซึ่งความสมบูรณ์ของชีวิตอันได้แก่ ชื่อเสียง เงินทอง หรือวิชาความรู้

การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในการขัดเกลาทางสังคมดังกล่าวเป็นการชวนให้ผู้เรียนได้ขบคิดจากการตั้งคำถามแต่ไม่ต้องการคำตอบ ดังเช่นการให้ผู้เรียนได้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องของสมบัติผู้ดี นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้เห็นมุมมองของการวางแผนความก้าวหน้าที่สุดของตนเองในอนาคต ว่าจะดำเนินไปเช่นไรจึงจะเรียกว่าก้าวหน้า

4.3 กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ

กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ เป็นการศึกษาภาษาที่สัมพันธ์กับบริบทของการใช้จริงและมี ส่วนช่วยในการขัดเกลาทางสังคม จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาระดับข้อความ ดังนี้

4.3.1 การอ้างถึง

การอ้างถึง เป็นการใช้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงซึ่งจะทำให้ข้อมูล ดังกล่าวได้รับการยอมรับและเกิดความน่าเชื่อถือ ขณะเดียวกันการอ้างถึงอาจจะมีใช้เป็นคนใดก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่ของ สิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ แต่ที่สำคัญก็คือการอ้างถึงเป็นการแสดงมุมมองของผู้พูดที่มีต่อสิ่ง หรือบุคคลที่กำลังพูดถึง (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 190) จากการศึกษาพบกลวิธีอ้างถึงที่ใช้ใน การขัดเกลาทางสังคม ดังนี้

4.3.1.1 การอ้างถึงสำนวน เป็นกลวิธีการกล่าวเชิงเปรียบเทียบเพื่อใช้อธิบาย พฤติกรรม หรือการกระทำต่าง ๆ โดยไม่ต้องกล่าวถึงสิ่งนั้นตรง ๆ มีจุดประสงค์เพื่อชี้แนะและสั่งสอน ดังตัวอย่าง

การปรับตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์หรือกับสังคมที่เราเข้าไป เกี่ยวข้องด้วย เป็นการขจัดความขัดแย้ง ทำให้คนในสังคมมีความกลมกลืนเป็น พวกเดียวกัน โบราณจารย์ท่านเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรทำจึงกล่าวเป็นสำนวนสอนไว้ ว่า “เข้าเมื่อตาหลว ต้องหลวตาตาม”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 94)

จากตัวอย่างมีการอ้างถึงสำนวนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมที่ว่า “เข้าเมืองตาหลว ต้องหลวตาตาม” หมายถึงการประพฤติตนตามที่คนส่วนใหญ่ประพฤติกัน ซึ่งกลวิธีนี้ต้องการเน้นย้ำ ผู้เรียนให้รู้จักปรับตนให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนเวลาไหน หาก เขาปฏิบัติกันเช่นไร ก็ต้องปฏิบัติตนตามเขา เพื่อไม่ให้ถูกมองว่าตนคือผู้ที่แตกต่าง อีกทั้งยังเป็น มารยาทอีกอย่างหนึ่งในการเข้าสังคม

แฉง : เราชอบหนูกางเกงยีนส์ แต่ไม่ชอบสวมเสื้อยืดเหมือนกัน ชอบดูกีฬาแต่ไม่ชอบเล่นเหมือนกัน และก็ชอบดูหนัง ฟังเพลงเหมือนกันคะ ที่ต่างกันก็มีนะคะ คือ แฉงพูดอะไร ตรง ๆ แบบที่คุณยายว่า ขวานผ่าซาก แต่แฉงเขาระวัง

เขาไม่ว่าใครเลย พุดก็เพราะ คุณยายคงเดาได้นะคะ
ว่าเพื่อน ๆ ต้องชอบแกล้มมากกว่าแฉง

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 2)

จากตัวอย่างมีการอ้างถึงสำนวนที่เกี่ยวข้องกับการพุด คือ “ขวานผ่าซาก” หมายถึงการพุดตรงไปตรงมาจนดูที่อ ๆ ซึ่งสำนวนนี้ถูกนำมาแทรกในบทสนทนาที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นว่าการพุดจาตรง ๆ ไม่เกรงใจใครทำให้เพื่อน ๆ ไม่ชอบ คนที่พุดจาดีไม่นินทาว่าร้ายให้ใคร เพื่อน ๆ ก็อยากเข้ามาคบหาสมาคมด้วย

คนที่เปลี่ยนใจคือคนที่เปลี่ยนความคิด ซึ่งไม่ใช่เรื่องเสียหาย ถ้าเปลี่ยนแล้วดีขึ้น แต่ถ้าเปลี่ยนบ่อย ๆ จนไม่อยู่กับร่องกับรอย ก็คงไม่มีทางรู้ว่าเปลี่ยนแล้วจะดีขึ้นหรือไม่ดี กลายเป็นคนใจโลเลเหมือนไม้หลักปักเลนเอนไปมา

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 32)

จากตัวอย่างมีการอ้างถึงสำนวนที่เกี่ยวข้องกับสัจธรรมของชีวิต คือ “ไม้หลักปักเลน” แปลว่าโลเล ไม่แน่นอน สำนวนนี้ต้องการชี้ให้ผู้เรียนเห็นว่าการเป็นคนที่มีจิตใจโลเล ไม่มั่นคง ไม่แน่วแน่ ไม่อยู่กับร่องกับรอย ย่อมยึดถือเป็นหลักที่พึ่งไม่ได้ ดังนั้นจึงควรถือเอาความหนักแน่นไว้ที่ใจ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตจะได้เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ

เมื่อตอนบ่ายวันนี้ อาจารย์วิชาภาษาอังกฤษ นำสุภาษิตบทหนึ่งมาสอนนักเรียนในชั้น สุภาษิตบทนั้นคือ “Spare the rod, spoil the child” อาจารย์ให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าสุภาษิตนี้ตรงกับสุภาษิตไทยว่าอะไร หลายคนช่วยกันคิด และในที่สุดก็ได้คำตอบว่า สุภาษิตไทยที่ตรงกันพอดีกับสุภาษิตอังกฤษบทนี้คือ “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี”

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 272)

จากตัวอย่างมีการอ้างถึงสำนวนสุภาษิตไทยคือ “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” การอ้างถึงสุภาษิตนี้ต้องการชี้ให้ผู้เรียนเข้าใจว่าในสมัยก่อนการอบรมสั่งสอนเด็กผู้ใหญ่อาจจะไม่ได้พุดมาก เมื่อเห็นว่าเด็กกระทำความผิดไม่ถูกต้องจึงต้องใช้ไม้เรียวตีให้เกิดความกลัวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ดีขึ้น การที่พ่อ แม่ หรือผู้ใหญ่ทำเช่นนั้นเป็นเพราะรักและหวังดี แต่ในปัจจุบันการใช้ไม้เรียวกับบุตรหลานค่อย ๆ หายไป บางครอบครัวหันมาอบรมสั่งสอนด้วยการว่ากล่าวตักเตือนและใช้เหตุผลแทนการใช้ไม้เรียว

4.3.1.2 การอ้างถึงบุคคล เป็นการกล่าวอ้างคำพูดของบุคคลสำคัญ ที่ได้กล่าวชี้้นำ ตักเตือน หรืออบรมสั่งสอน ดังตัวอย่าง

เพียงนภายังคงนั่งอยู่ที่โต๊ะสนามตัวนั้น และทำการบ้านต่อจนเสร็จ อากาศตอนเย็นกำลังสบาย เพียงนภายีบหนังสือบทกลอนสอนเยาวชนสตรีเรื่อง ยายสอนหลาน ของ “แก้ว แกมกาญจน์” ขึ้นมา หนังสือเล่มนี้เพื่อนคนหนึ่งของคุณแม่ฝากมาให้ เพียงนภาดูหน้าปกแล้วก็พลิก ๆ ดูอย่างไม่ตั้งใจ แต่แล้วเธอก็พบข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งเกี่ยวกับการแต่งกาย”

(วิริภาษา ชั้น ม.1, 2562: 54)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการกล่าวอ้างถึงชื่อของหนังสือบทกลอนสอนเยาวชนสตรี เรื่อง ยายสอนหลาน และมีการอ้างถึงชื่อของผู้แต่ง คือ “แก้ว แกมกาญจน์” ซึ่งเป็นกลวิธีที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้เรียน และย้ำเตือนให้ผู้เรียนที่เป็นเพศหญิงได้ยึดถือและนำไปปฏิบัติตาม ในเรื่องของการแต่งกายให้สะอาดมีระเบียบดูเรียบร้อยมีความเหมาะสมแก่ปัจจุบัน

ถึงจะใจหนักแน่นดังที่หม่อมเจ้าอิศรญาณทรงนิพนธ์ไว้ในสุภาจิตอิศรญาณ ว่า อันเสาหินแปดศอกตอกเป็นเสาหลัก แต่ถ้าไปมาพลักบ่อยเข้า เสายังไหว สิ่งที่มาพลักนั้นก็คือ สิ่งที่เร้าหรือโน้มน้าวใจให้เห็นประโยชน์ที่จะได้รับ ถ้าได้ยินสองครั้งก็ยังมิใจหนักแน่นอยู่ได้ แต่ถ้ามารอกหูซ้ำแล้วซ้ำเล่าก็คงไหวไปตามแรงชักชวน

(วิริภาษา ชั้น ม.2, 2562: 32)

จากตัวอย่างปรากฏการกล่าวอ้างคำสอนของบุคคลสำคัญ คือ “หม่อมเจ้าอิศรญาณ” ที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า แม้เสาหินจะสูงใหญ่ถึงแปดศอก แต่เมื่อถูกพลักบ่อย ๆ เข้า เสานั้นก็อาจคลอนแคลนได้ เปรียบเหมือนใจคนย่อมอ่อนไหวไปตามคำพูดของผู้อื่นได้ จึงควรฟังหูไว้หูไม่หลงเชื่อในคำยุยงของผู้อื่นง่าย ๆ และต้องคิดไตร่ตรองให้ดีเสียก่อนที่จะคล้อยตามคำพูดของผู้อื่น

หลักความเชื่อในกาลามสูตรจึงสอนไว้ข้อหนึ่งว่า “อย่าถือโดยตรีกตามอาการ” ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ว่า

หมายถึง “การได้ฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผู้ใดผู้หนึ่งพูด แล้วยังไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร แต่คิดเห็นว่าถ้าเราถืออย่างนี้จะดีกว่า แล้วเชื่อถือตามความคิดเห็นนั้น อย่างนี้เรียกว่า ถือโดยตรึกตามอาการ”

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 34)

จากตัวอย่างปรากฏการอ้างถึง “สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส” ซึ่งได้อธิบายถึงหลักความเชื่อในกาลามสูตรไว้หนึ่งข้อ คือ อย่าถือโดยตรึกตามอาการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากลวิธีการดังกล่าวได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้เรียน มุ่งอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนใช้สติพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ ให้รอบคอบเสียก่อน แล้วจึงค่อยเชื่ออะไรใครง่าย ๆ

เงินถุงแดงมีส่วนช่วยปกป้องรักษาชาติไทยไว้ได้ ชาวไทยจึงควรระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และดำเนินการทางการเงินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารประเทศหรือประชาชนคนธรรมดา หากมีมานะพยายามที่จะหาเงินมาเลี้ยงชีพ รู้ใช้รู้จักจ่ายให้เหมาะสม และรู้จักสะสมเงินบางส่วนไว้เป็นเงินออม ตามกำลังความสามารถเพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น ก็จะเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง มีชีวิตที่ไม่ลำบาก และมีความสุข

(วิริยภาษา ชั้น ม.2, 2562: 20)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการอ้างถึงพระมหากษัตริย์ไทย คือ “พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในหลวงรัชกาลที่ 3 ที่พระองค์ทรงเก็บออมเงินส่วนพระองค์ไว้ในถุงผ้าสีแดงจึงเป็นที่มาของเงินถุงแดง เพื่อสำรองไว้ใช้ในยามที่บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ กลวิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางการเงิน โดยมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนประหยัดและรู้จักออมเงินไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น

ชวน : ผมอยากขอเสริมว่า ผู้ที่เราต้องกตัญญูต่อมากที่สุดคือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรครับ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ทรงดูแลช่วยเหลือพสกนิกรทั้งประเทศอย่างที่ไม่มิผู้ใดเทียบได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำท่วม น้ำแล้ง เรื่องการทำมาหากิน การดำรงชีวิต การพัฒนาตน ท่านทรงขจัดปัดเป่าความขัดแย้งของพวกเราทรงแนะนำทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

ทรงห่วงเรื่องสุขภาพ ท่านทรงเป็นที่พึ่ง เป็นผู้ที่ทรงชี้แนะ พระราชทานแสงสว่างให้แก่สังคม แก่ผู้คนที่หลงมัวเมาอยู่กับความฟุ้งเฟ้อ หลงวัฒนธรรมต่างชาติจนไม่รู้จักตนเอง และอะไร ๆ อีกมากมายทีเดียว

กรพล : ถูกต้องเลย นอกจากนี้เราควรฟังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ แก่บุคคลต่าง ๆ และน้อมนำมาปฏิบัติด้วย

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 190)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการอ้างถึง “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่พระองค์ท่านมีบุญคุณต่อคนไทยทั้งประเทศ ด้วยการปฏิบัติภารกิจนานัปการ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทเนื่องในโอกาสต่าง ๆ อันเป็นหลักคำสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนน้อมนำมาปฏิบัติและปรับใช้ในการดำรงชีวิต

จากการศึกษาการอ้างถึงที่ใช้ในการจัดเลาทางสังคมปรากฏการอ้างถึงอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การอ้างถึงสำนวน ซึ่งเป็นการมุ่งปลูกฝัง ชัดเภา และชี้ให้ผู้เรียนให้ประพติตนให้เข้ากับสังคมที่อาศัยอยู่ และ 2) การอ้างถึงบุคคล โดยเฉพาะบุคคลสำคัญที่เป็นผู้อธิบายให้ความรู้ แ่งคิด หรือหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ มุ่งเน้นย้ำชัดเภาให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติ อันจะส่งผลดีแก่ตนเองต่อไปในอนาคต

4.3.2 การใช้วาทศิลป์

การใช้วาทศิลป์ เป็นกลวิธีการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะในการสื่อสารหรือสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องหรือสิ่งที่ต้องการนำเสนอ ศิลปะในการใช้ภาษานี้หมายถึง การใช้คุณสมบัติด้านเสียงและความหมายของคำที่มีอยู่ในภาษานำมาสื่อสารเพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้ง (จันทิมา อังคพณิกิจ, 2561: 216) จากการศึกษาพบการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ในการจัดเลาทางสังคมอยู่ 2 ลักษณะ ดังนี้

4.3.2.1 การใช้คำขวัญ

คำขวัญ เป็นประเภทการสื่อสารด้วยภาษาประเภทหนึ่งที่ประกอบไปด้วยถ้อยคำที่นำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกันเป็นข้อความเฉพาะ เพื่อสื่อความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง (จันทิมา อังคพณิกิจ, 2561: 217) คำขวัญจึงนับเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้เรียนได้คิดตีทำต้ออีกอย่างหนึ่งดังตัวอย่าง

“เราก็กลองนึกถึงคำขวัญของโรงเรียนหรือคำขวัญอื่น ๆ ที่เราเคยได้ยิน มาซิ แล้วก็ลองเลียนแบบดู” ทั้ง 5 คนช่วยกันนึกถึงคำขวัญที่เคยได้ยินติดหูมา เช่น โรงเรียนเราสร้างคนดี ถิ่นนี้สร้างสุภาพบุรุษ
 เราเป็นกุลสตรีศรีสยาม ปัญญาเป็นแสงสว่างของชีวิต
 การศึกษา สร้างคน สร้างงาน สร้างชีวิต
 หนังสือคือประตูป่องทาง ให้ทางสว่างสร้างปัญญา
 ก่อนพูดเราเป็นนายของคำพูด พูดแล้วคำพูดเป็นนายเรา
 นกน้อยทำรังแต่พอ ตัวขั้บรดี มีน้ำใจ ภัยไม่มี ฯลฯ
 “ฟัง ๆ ดู ฉันทักจะคิดว่า คำขวัญนี้จะเป็นคำสอนให้เราทำดีนะ” วันหนึ่งพูด
 (วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 172)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้วาทศิลป์โดยการใช้คำขวัญ เพื่อโน้มน้าวและชักจูงให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม ผ่านการสนทนาของตัวละคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคำขวัญเป็นถ้อยคำที่มีคุณค่ามุ่งชี้แนะให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง นอกจากนี้แล้วยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการของสังคมของกลุ่มบุคคลที่คิดและใช้คำขวัญ ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้อ่านมีหน้าที่ตอบสนองหรือปฏิบัติตามสิ่งนั้นให้เกิดขึ้น เนื่องจากคำขวัญส่วนใหญ่มุ่งชี้แนะให้ปฏิบัติในสิ่งที่ดี

หญิงสาว : ...พอดีฉันจำคำขวัญของสำนักงานป้องกันและปราบปราม
 ยาเสพติดให้โทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ เลยท่องให้เด็กคุณนี่ฟัง
 หัวหน้า : คำขวัญมีว่าอะไร ฉันขอจำด้วยคนซี
 หญิงสาว : “สารระเหย อันตราย อาจทำลายชีวิต ควรรู้จักใช้สัณนิ
 ชีวิตจะปลอดภัย”
 หัวหน้า : เด็กคุณนี่โชคดีนะที่มีเพื่อนบ้านดี ๆ อย่างเธอ ฉันรู้สึกเป็นห่วง
 เด็กคนอื่น ๆ รวมทั้งผู้คนอีกจำนวนมากที่ไม่มีความรู้ ไม่มี
 ความเข้าใจในเรื่องนี้

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.5, 2562: 166-167)

จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้วาทศิลป์โดยการใช้คำขวัญในบทสนทนา เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนห่างไกลสิ่งเสพติด ในที่นี้เป็นสิ่งเสพติดประเภทสารระเหย เมื่อสุดดมเข้าไปมาก ๆ จะทำให้รู้สึกง่วงนอนและหมดสติไปในที่สุด ดังนั้นผู้เรียนเมื่อมีความจำเป็นที่เข้าใกล้สารระเหย ควรสวมหน้ากากอนามัยหรือปิดจมูก หลีกเลี่ยงการดมกลิ่นเหล่านั้นโดยตรง

4.3.2.2 การใช้บทประพันธ์

บทประพันธ์ เป็นศิลปะการประพันธ์ประเภทหนึ่งในภาษาไทยที่ต้องอาศัยคุณสมบัติทางเสียงและคำในภาษามาเรียงร้อยให้มีสัมผัส จังหวะ และทำนองเกิดขึ้นในตัวบทอย่างมีกฎเกณฑ์ หรือที่เรียกว่า ฉันทลักษณ์ (จันทิมา อังคณชกิจ, 2561: 217) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับข้อคิดจากบทประพันธ์ ซึ่งอาจแตกต่างไปจากการใช้ถ้อยคำภาษาแบบธรรมดา ดังตัวอย่าง

คิดไปคิดมา เพียงนภาที่สรูปในใจว่า “ผู้ชายก็ต้องแต่งกายให้เรียบร้อย สะอาด ถูกกาลเทศะ เคารพสถานที่ ไปที่ไหนก็ต้องไม่เป็น ต้องถูกระเบียบ ดูสง่า ไม่ม่อห่อมมมแมม อ้อ! ไม่สวมกางเกงขาดด้วย” แล้วเพียงนภาที่นึกได้ถึงบทสักวา ที่หม่อมราชวงศ์อรุณรัตน์ ของทองเคยแต่งไว้บทหนึ่งว่า

“สักวาเยาวชนคนน่ารัก	ควรรู้จักแต่งให้งามตามสมัย
เกิดเป็นชายแต่งเป็นชายไม่อายุใคร	ให้สมวัยสมกาลเทศะดี
แต่งเครื่องแบบเก็บชายเสื้ออย่าเหลือปล่อย	คาดเข็มขัดเรียบร้อยสมศักดิ์ศรี
แต่งลาลองมองสบายหลายวิธี	ถุงเท้ามีร่องเท้าใส่ให้งามเอย”

(วิริยภาษา ชั้น ม.1, 2562: 55)

จากตัวอย่างพบการใช้วาทศิลป์โดยการใช้อุปมาเปรียบเทียบประเภทยกย่องสรรเสริญ มีเนื้อหามุ่งสั่งสอนให้เยาวชนแต่งกายให้เหมาะสมตามยุคตามสมัย โดยเฉพาะผู้ชายที่จำเป็นจะต้องแต่งกายให้สุภาพด้วยการเก็บชายเสื้อ สวมใส่เข็มขัด ถุงเท้า และรองเท้าให้เรียบร้อย ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ การแต่งกายสะอาดเรียบร้อยดูดี ย่อมส่งเสริมบุคลิกภาพและเสริมสร้างความมั่นใจ เมื่อต้องออกไปพบปะกับผู้อื่นในสังคม

รักชาติยอมสละแม่	ชีวี
รักเกียรติจึงเจตน์พลี	ชีพได้
รักราชมุ่งรักดี	รองบาท
รักศาสน์ราญเคิกไส้	เพื่อเกื้อพระศาสนา
อันสยามเป็นบ้านเกิด	เมืองนอน
ดุจบิดามารดร	เปรียบได้
ยามสุขสโมสร	ทุกเมื่อ
ยามศึกทุกขยากไร้	ปลาตเรน่ญควร

แก้วใสเดินร้องเพลงที่มีเนื้อร้องจากบทพระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระ
พระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ชื่อกษัตริยานุสรณ์ เข้ามาในบ้านพร้อมเดินเป็นจังหวะแบบทหารไปด้วย...
(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 156)

จากตัวอย่างพบการใช้วาทศิลป์ด้วยการใช้บทประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพซึ่งเป็นพระ
ราชนิพนธ์ในสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ใช้
เป็นบทเพลงสำหรับขับร้อง มีเนื้อหามุ่งปลุกฝังอุดมการณ์ให้ผู้เรียนมีความสำนึกรัก และภาคภูมิใจต่อ
ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ของไทยเรา คนไทยทุกคนต้องรักและหวงแหนบ้านเมือง ให้เหมือน
พ่อแม่ที่รักและหวงแหนลูก หากมีข้าศึกมารุกรานทุกคนก็ต้องร่วมใจกันกำจัดศัตรูของชาติให้หมดสิ้น
ไป

“พ่อคะ” แปะหอมเสริม “โคลงนี้เหมือนเพลงที่พ่อร้องบ่อย ๆ
และบอกว่าเป็นเพลงที่หลวงวิจิตรวาทการแต่งใช้ใหม่คะ ที่ว่า
ความรักอันใด แม่รักเท่าไหน ยังไม่ยั่งยืน
เช่นรักคู่รัก แม่รักดังกลิ่น ยังอาจขมขึ้น ขึ้นได้ภายหลัง
แต่ความรักชาติ รักแสนพิศวาส รักสุดกำลัง
ก่อเกิดมานะ ยอมสละชีวิตรัก รักจนกระทั่ง หมดเลือดเนื้อเรา”
(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 158)

จากตัวอย่างพบการใช้วาทศิลป์ด้วยการใช้บทประพันธ์ประเภทกาพย์สุรางคนางค์ 28
ที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ประพันธ์ และถูกนำมาขับร้องเป็นบทเพลงปลุกใจให้รักชาติ มีเนื้อหาแสดง
ให้ผู้เรียนเห็นว่าความรักใดก็ไม่อาจยั่งยืนเท่ากับการรักชาติบ้านเมือง หากมีศึกสงครามก็ต้องร่วมใจ
สละชีพเพื่อปกป้องประเทศชาติให้คงอยู่ ไม่คิดหลบหนีเพื่อหวังเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว

จากการศึกษาพบการใช้วาทศิลป์ที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคมอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้
คำขวัญ ซึ่งเป็นการโน้มน้าวและชักจูงให้ผู้เรียนได้มุ่งปฏิบัติตามในสิ่งที่ดี และ 2) การใช้บทประพันธ์
อาทิ กลอนสักวา โคลงสี่สุภาพ กาพย์สุรางคนางค์ 28 ที่มีเนื้อหามุ่งปลุกฝังการประพฤติปฏิบัติตนที่
ถูกต้อง รวมถึงการปลุกฝังอุดมการณ์รักชาติบ้านเมืองของเราอีกด้วย

4.3.3 การใช้ความเปรียบ

การใช้ความเปรียบ เป็นกลวิธีทางภาษาที่ผู้ส่งสารไม่ได้หมายความว่าตามรูป ผู้รับสารต้องตีความที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 99-103) การใช้ความเปรียบจะทำให้มีความเข้าใจผู้พูดหรือผู้เขียนมากขึ้น จากการศึกษาพบการใช้ความเปรียบ 2 ชนิด ได้แก่ อุปมาและอุปลักษณ์ ดังนี้

คนที่เชื่อคนอื่นง่าย ๆ โดยไม่ยั้งคิด ท่านว่าเป็นคนใจเบา**ราวกับ**พญานาค

(วิธีภาษา ชั้น ม.2, 2562: 32)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏการใช้ความเปรียบแบบอุปมาคือคำว่า “ใจเบา**ราวกับ**พญานาค” โดยมีคำเชื่อมคือคำว่า “ราวกับ” ซึ่งสื่อให้ผู้เรียนเห็นว่าอย่าเป็นคนที่ไม่เชื่อคนอื่นง่าย เพราะจะได้ชื่อว่าเป็นคนใจเบาเหมือนนาคที่ถูกลมพัดเป่าก็ปลิวไปตามสายลม ดังนั้นก่อนจะเชื่ออะไรจึงควรพิจารณาและไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อนจึงค่อยเชื่อ

“ก้อยชอบดูสาว ๆ วัยรุ่นที่แต่งตัวมาปะชันกัน หลายคนสวมกระโปรงสั้นมาก บางคนก็ดูสวยดี แต่บางคนขายาว**แก้งก้างอย่างกับ**นกกระยาง ก้อยดูไปอมยิ้มไป สะกิดให้เจ๊ียบดูวัยรุ่นคนหนึ่งสวมกระโปรงสีแดงสั้นมาก ผมก็ย้อมสีทอง**เหมือน**แฮมมิ่ง แต่งหน้าทาปาก ทาแก้มแดง**อย่างกับ**ลูกตำลึง

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 106)

จากตัวอย่างพบการใช้ความเปรียบแบบอุปมา คือ “ขายาว**แก้งก้างอย่างกับ**นกกระยาง” “ผมก็ย้อมสีทอง**เหมือน**แฮมมิ่ง” “ทาแก้มแดง**อย่างกับ**ลูกตำลึง” ปรากฏคำเชื่อมคือคำว่า “อย่างกับ” “เหมือน” การอุปมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของวัยรุ่นที่นิยมแต่งตามแฟชั่นและสมัยนิยม ดังเช่นการสวมกระโปรงสั้นมาก การย้อมผมสีทอง และการทาแก้มแดงจนเกินไป ซึ่งในบางครั้งผู้คนอาจมองว่าเป็นแฟชั่นที่แปลกประหลาด เป็นลักษณะที่ไม่เหมาะสม และไม่ควรถือปฏิบัติ

“หนูว่าเป็นนักเรียนไม่จำเป็นต้องมีมือถือค่ะ ชื่อไว้ก็ใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า มีไว้เหมือนเป็นเครื่องประดับ มีไว้อดทนมากกว่า เห็นเพื่อน ๆ มีก็อยากมีบ้างตามแฟชั่น ต้องมีรุ่นนั้นรุ่นนี้ ต้องถ่ายรูปได้ ต้องฟังเพลงได้ เล่นเกมได้ โอ้ย! สารพัดจะเกินความจำเป็นมือถือแต่ละรุ่นก็แพง ๆ ทั้งนั้น”

(วิธีภาษา ชั้น ม.1, 2562: 132)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ว่า “มือถือค้ะ ชื้อไว้ก็ใช้ประโยชน์ ไม่คุ้มค้ะ มีไว้เหมือนเป็นเครื่องประดับ” โดยมีคำเชื่อมคือคำว่า “เหมือนเป็น” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความคิดของตัวละครที่ว่านักเรียนไม่จำเป็นต้องมีมือถือ เพราะซื้อมามีไว้แค่อดทนกับเพื่อนเท่านั้น แต่ละเครื่องมีราคาสูงเกินความจำเป็นสำหรับผู้เรียนในวัยนี้

แจ้ : กับคนอื่นแกวก็พูดด้นะคะ เวลาไปเดินในร้านขายหนังสือใกล้โรงเรียนด้วยกัน พนักงานขายมักจะยืมให้แกว เพราะแกวจะขอบคุณเขา ทุกครั้งที่เขาพาไปหาหนังสือที่เราสนใจ หรือไปหยิบหนังสือมาให้เรา แจ้เสียอีกลั่นแจ้ ไม่ค่อยพูดขอบคุณเขา บางทีดูเหมือนตัวเองออกจะหยิ่งนะคะ ชอบคิดว่าเขามีหน้าที่บริการก็ต้องบริการ แต่ตอนนี้แจ้คิดได้แล้วคะ แจ้จะทำตามอย่างแกว จะได้มีเพื่อนมาก ๆ ดีไหมคะ
คุณยาย

(วิริษาษา ชั้น ม.2, 2562: 5)

จากตัวอย่างพบการใช้ความเปรียบแบบอุปมา คือ “ไม่ค่อยพูดขอบคุณเขา บางทีดูเหมือนตัวเองออกจะหยิ่ง” ปรากฏคำเชื่อมคือคำว่า “ดูเหมือน” แสดงให้เห็นว่าตัวละครมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังเช่นการไม่พูดขอบคุณผู้ที่ให้บริการ ซึ่งเป็นการถือตัวหรือที่เรียกว่าหยิ่ง ผู้ที่อยู่ในวัยเด็กจะต้องพูดจาดี มีสัมมาคารวะ แม้จะเป็นพนักงานบริการ หากเขาให้ความช่วยเหลือเราก็ต้องรู้จักกล่าวขอบคุณ เพื่อแสดงความสุภาพอ่อนน้อม

จากการศึกษาการใช้ความเปรียบที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม พบว่ามีการใช้ความเปรียบ 2 ชนิด คือ ความเปรียบแบบอุปมา มีคำว่า “ราวกับ” “เหมือน” “อย่างกับ” “ดูเหมือน” ส่วนความเปรียบแบบอุปลักษณ์ มีคำว่า “เหมือนเป็น” การใช้ความเปรียบต้องการสื่อให้ผู้เรียนในฐานะผู้อ่านเห็นว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ และต้องการขัดเกลาให้ผู้เรียนปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับช่วงวัยของตน

4.3.4 การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน

การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนหรือการใช้มูลบท เป็นการใช้ภาษาเพื่อสื่อข้อความที่ทำให้เข้าใจได้โดยนัยว่ามีข้อความอื่น ๆ หรือเหตุการณ์บางอย่างปรากฏหรือเกิดขึ้นมาก่อนหน้าแล้ว หรือมีความคิดและเจตนาบางอย่างที่แฝงอยู่ในข้อความในดวบท (Fairclough, 2003 อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561: 190) ดังตัวอย่าง

“คอยให้น้ำลายไหลเสียก่อน” ข้าพเจ้าทวนคำอย่างแทบไม่เชื่อหูตนเอง เด็กหญิงคนนี้ช่างคิดเสียนี้กระไร ถึงแม้จะอยู่ในวัยเยาว์ ถ้าโตขึ้นคงจะเป็นหญิงสาวที่มีนิสัยดีงามอย่างยิ่ง และข้าพเจ้าก็คงจะไม่มีวันลืมเด็กน้อยคนนี้ได้เลย เพราะคำพูดง่าย ๆ นี้ ทำให้ข้าพเจ้าอรรถะลิกไม่ได้ถึงพฤติกรรมแห่งความฟุ่มเฟือยของตนเองในหนหลัง

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 66)

จากตัวอย่างปรากฏการใช้ภาษาเพื่อสื่อให้เข้าใจโดยนัยว่ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนหน้านี้แล้ว จากประโยค “ข้าพเจ้าอรรถะลิกไม่ได้ถึงพฤติกรรมแห่งความฟุ่มเฟือยของตนเองในหนหลัง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าก่อนหน้านี้ตัวละครมีพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่ายและไม่คำนึงถึงความจำเป็น เมื่อมาพบกับคำพูดชวนคิดจากเด็กคนหนึ่งว่า “คอยให้น้ำลายไหลเสียก่อน” จึงทำให้รู้สึกประทับใจในคำพูดของเด็กหญิงคนนั้น คำว่าน้ำลายไหล ไม่ใช่ว่าน้ำลายในปากไหลลงมาจริง ๆ แต่เป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เห็นว่าหากจะจ่ายเงินซื้อสิ่งใด จะต้องคิดพิจารณาถึงความต้องการของตนเองก่อนว่ามีความจำเป็นจริง ๆ หรือไม่ หากต้องการและจำเป็นจริง ๆ จึงค่อยกลับไปซื้อในสิ่งนั้น

คำว่า “ก้าวหน้า” ทำให้ข้าพเจ้านึกย้อนหลังไปถึงเมื่อครั้งสมัยก่อนที่เราสามคน ลักษมี วิณา และข้าพเจ้า ยังเรียนอยู่ในชั้นอุดมศึกษาปีสุดท้ายของการเรียน เราเกิดสงสัยกันขึ้นว่า ใครจะก้าวหน้ามากกว่าใครเวลาที่ออกไปประกอบอาชีพ ข้าพเจ้าเองเป็นผู้ถามที่เรียกว่าก้าวหน้าคืออย่างไร

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 102)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าการนำเสนอความคิดของตัวละครเกิดขึ้น เมื่อครั้งยังเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะประกอบอาชีพหรือทำงานอะไร เพื่อให้ตนเองมีความก้าวหน้าในชีวิต ซึ่งทั้งสามคนก็ได้แสดงมุมมองและความคิดเห็นของตนแตกต่างกัน ตามความรู้และประสบการณ์ คำว่า ก้าวหน้า จึงเป็นคำที่ชวนให้ผู้เรียนนำไปขบคิดต่อเพื่อตัดสินใจเลือกแบบอย่างความก้าวหน้าของตนเองที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกลวิธีการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน ถูกนำเสนอผ่านพฤติกรรมบางอย่างของผู้เรียน

ผมก็ไม่ว่าหรือว่าสมบัติผู้ดีนั้นเป็นอย่างไร เพิ่งจะเคยได้ยินข้อหาจากอาจารย์เทวีเป็นครั้งแรก ก็ออกจะแปลกใจอยู่ ยังกระซิบบอกเจ้าดาวว่า “มีอะไร

มันนะ สมบัติผู้ดีนะ” เจ้าดาวยังย้อนตอบมาว่า “ไม่รู้...” มันทำท่าจะต่อ “ว๊วย”
แต่พอนึกได้ว่ากำลังอยู่ระหว่างถูกทำโทษมันก็เลยหุบปากแน่น

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 48)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องมารยาท โดยเฉพาะการมีสมบัติผู้ดี ที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการปลูกฝัง เนื่องจากผู้เรียนที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่นมักมีกิริยามารยาทที่ไม่เหมาะสม และพูดจาหยาบคาย โดยเฉพาะในยามที่อยู่กับเพื่อน ๆ เมื่อคุณครูเห็นเข้าจึงลงโทษเพื่อให้ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นอกจากนี้ยังสอดแทรกให้ผู้เรียนเห็นว่าคนที่ถูกทำโทษมีสาเหตุมาจากการพูดจาที่ไม่สุภาพไพเราะ จึงไม่ควรที่จะพูดคุยก่อปากต่อคำกันอีก เพราะอาจจะทำให้ได้รับบทลงโทษเพิ่ม

จากการศึกษากรณีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม พบว่ามีการใช้กลวิธีความเชื่อที่มีอยู่ก่อนหรือการใช้มูลบท เพื่อต้องการขัดเกลาผู้เรียนได้เข้าใจว่ามีเหตุการณ์การบางอย่างเกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งหากเป็นสิ่งที่ดีก็ควรยึดนำไปปฏิบัติ แต่หากเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็ไม่ต้องถือเป็นหลักปฏิบัติตาม กลวิธีนี้จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจเจตนาบางอย่างที่แฝงอยู่ในบทอ่าน ซึ่งอาจเป็นความรู้หรือประสบการณ์ชีวิต รวมถึงแนวทางในการดำเนินไปในสังคม

4.3.5 การใช้เสียงที่หลากหลาย

การใช้เสียงที่หลากหลาย หมายถึง เสียงของผู้ที่เกี่ยวข้องกับตัวบท ประกอบด้วย ผู้มีปฏิสัมพันธ์กับตัวบท ได้แก่ ผู้เขียนและผู้อ่าน ผู้ที่กล่าวข้อความที่ตัวบทนั้นนำมาอ้าง และตัวตนที่แสดงออกมาเมื่อกล่าวถึงข้อความนั้น เช่น การกล่าวในฐานะผู้ใหญ่ เพื่อน ครู หรือผู้ให้คำแนะนำ (Talbot, 1992 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554: 109) ดังตัวอย่าง

จำไว้นะว่า เราอยู่ในสังคมประชาธิปไตย การรู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเองเป็นเรื่องดี แต่ก็ต้องรู้จักเคารพความคิดเห็นของคนอื่นด้วย สังคมเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความคิดเห็นที่หลากหลาย ถึงจะคิดเห็นต่างก็อยู่ร่วมกันได้ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ท่ามกลางความแตกต่าง” คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

จากตัวอย่างปรากฏกลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย ดังประโยค “คุณครูวิภาอบรมด้วย น้ำเสียงปรานี” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้เรียนอยู่สถานการณ์ที่ต่างคนต่างไม่รับฟังความคิดเห็นของกัน และกัน คุณครูจึงต้องเข้ามาห้าม และอบรมให้ผู้เรียนได้ขบคิดตาม แต่การจะขัดเกลาผู้เรียนนั้นคุณครู ไม่จำเป็นต้องดุคำหรือใช้น้ำเสียงแสดงอารมณ์ต่อผู้เรียนเสมอไป ดังเช่นในตัวอย่างที่คุณครูวิภาได้ อบรมสั่งสอนผู้เรียนด้วยน้ำเสียงที่รักและเอ็นดู ทำให้ผู้เรียนสำนึกผิดได้ในเวลาต่อมา

อาจารย์พิเชษฐ์หัวเราะ

“ผู้หญิงเขาก็เป็นเหมือนเรานั้นแหละ ต่างคนต่างลำบาก ค่อย ๆ ดูไป เต็มวันก็จะดีไปเอง ไม่ต้องรีบร้อนเป็นลูกผู้ชายหรอก แล้วก็ไม่ต้องหนีที่จะเป็น” ว่าแล้วอาจารย์พิเชษฐ์ก็หัวเราะฮา ๆ ๆ คำสอนและเสียงหัวเราะของอาจารย์ ทำให้ผมดีขึ้นมากเลยครับ เวลาจะเป็นลูกผู้ชายก็เลยต้องคิดแล้วคิดอีก แล้วก็ ค่อย ๆ เป็นแบบอาจารย์ว่า

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 51)

จากตัวอย่างปรากฏกลวิธีการใช้เสียงที่หลากหลาย ดังประโยค “อาจารย์พิเชษฐ์ หัวเราะ” แล้วจึงอบรมสั่งสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการอบรมสั่งสอนผู้เรียนนอกจากอบรมสั่งสอนด้วย น้ำเสียงที่รักและเอ็นดูแล้ว การใช้อารมณ์ท่าทีและน้ำเสียงที่ดูสนุกสนานก็ทำให้ผู้เรียนไม่เคร่งเครียด และรู้สึกดีมากกว่าการสอนที่มีแต่ดุคำว่ากล่าว ซึ่งในบางครั้งอาจทำให้กระทบจิตใจและความรู้สึกของ ผู้เรียน ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมการต่อต้าน ไม่รับฟัง และอาจเป็นปัญหาในสังคมได้

แม่บอกว่าจะทำอาหารง่าย ๆ คือ แกงจืดเต้าหู้หมูสับ แม่เอาหมูสับลง เล็ก ๆ ที่แยกเตรียมไว้ออกจากตู้เย็น ให้ฉันตำกระเทียมพริกไทยและรากผักชี เข้าด้วยกัน แล้วเอามาคลุกเคล้ากับหมู เหยาะน้ำปลาเล็กน้อยเตรียมไว้ แล้วก็ เรียกให้ฉันหันต้นหอม ผักชี ฉันทำท่าจะขอย เสียงแม่ดุเบา ๆ “อย่าขอย หั่นท่อนละนิ้ว ละเอียดน่ะจะไปเห็นเป็นผักอะไรเล่า”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 124-125)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นวิธีการใช้เสียงที่หลากหลายของผู้ใหญ่ดังเช่น การดุเบา ๆ เมื่อเห็นว่าผู้เรียนกำลังทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งในตัวอย่างเป็นการใช้เสียงดุเบา ๆ ของแม่ เนื่องจากลูก กำลังจะซอยต้นหอมผักชี ซึ่งในการทำแกงจืดเต้าหู้หมูสับ จะต้องหั่นต้นหอมผักชีเป็นท่อน ๆ ถ้าหาก ซอยละเอียดจนเกินไปก็จะไม่เห็นเป็นผักเมื่อนำไปใส่หม้อ

จากการศึกษาการใช้เสียงที่หลากหลายในการขัดเกลาทางสังคม พบการใช้เสียงที่หลากหลายของผู้ใหญ่ที่ต้องการปลูกฝัง และขัดเกลาผู้เรียน ได้แก่ เสียงปรานี เสียงหัวเราะ และเสียงดุ สะท้อนให้เห็นว่าการอบรมสั่งสอนผู้เรียนไม่จำเป็นจะต้องใช้อารมณ์หรือการตักเตือนว่ากล่าวที่รุนแรง โดยเฉพาะการใช้คำพูดและน้ำเสียง ซึ่งมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง การสั่งสอนของผู้ใหญ่จึงต้องเป็นน้ำเสียงและภาษาที่แสดงออกถึงความรัก ความเอ็นดู ความสนุกสนาน ผ่อนคลายและไม่ตึงเครียด

4.3.6 การใช้วัจนกรรม

การใช้วัจนกรรม เป็นการใช้ภาษาที่แสดงเจตนาบางอย่างที่ผู้เขียนหรือผู้พูดแสดงการปฏิสัมพันธ์โดยตรงต่อผู้อ่านหรือผู้ฟัง เพื่อให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 204) จากการศึกษาพบการใช้วัจนกรรมที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม 2 กลุ่ม ดังนี้

4.3.6.1 วัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ เป็นกลวิธีแสดงถึงเจตนาของผู้เขียนสื่อไปยังผู้อ่านเพื่อให้ผู้อ่านกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งในอนาคต เช่น การสั่ง การขอร้อง การวิงวอน ไปจนถึงการเชื้อเชิญ การอนุญาต และการแนะนำ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 205) ดังตัวอย่าง

คุณแม่บอกว่า “ที่แม่อนุญาตให้ลูกไป ก็เพราะเป็นการแสดงตอนกลางวันนะลูก เลิกแล้วลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ กลับบ้านมืด ๆ ค่ำ ๆ จะอันตราย”

“ขึ้นรถลงรถก็ระวังนะลูก รอให้รถจอดดี ๆ ก่อนค่อยขึ้นลง”

“ระวังมอเตอร์ไซด์ด้วยล่ะ เวลาลงรถเดี๋ยวมันจะเฉี่ยวเอา”

“เจียบดูน้องดี ๆ นะ เวลาข้ามถนน ถ้ามีสะพานลอยก็ให้ขึ้นสะพานลอยนะลูก”

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 104)

จากตัวอย่างปรากฏวัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ ซึ่งเป็นกลวิธีที่แสดงเจตนาเพื่อสื่อให้เห็นว่าผู้เรียนจะต้องกระทำตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งในอนาคต ดังประโยค “ลูกต้องรีบกลับบ้าน อย่าเที่ยวเดินห้างจนมืดค่ำ” ประโยคข้างต้นเป็นวัจนกรรมสั่งเพราะมีกริยาคือคำว่า “ต้อง” “อย่า” ในการสั่งให้ปฏิบัติตามหรือประโยค “ขึ้นรถลงรถก็ระวังนะลูก...” “ระวังมอเตอร์ไซด์ด้วยล่ะ...” ที่มีกริยาคือคำว่า “ระวัง” ใช้เพื่อเป็นการตักเตือนให้ระวังตน ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นอีกว่าผู้ใหญ่มีความห่วงใยต่อลูกมากจึงต้องพูดกำชับแล้วกำชับอีก

ชวิน : ที่บ้านผมนั่น เราปฏิบัติกันเป็นประจำครับ ไฟดวงไหนไม่ใช้ ต้องปิดสวิตช์ น้ำต้องใช้อย่างประหยัดและใช้ให้คุ้มค่า คุณแม่ผมสั่งไว้ว่า ไม่ว่าจะใช้น้ำไฟที่บ้าน ที่สาธารณะ ที่โรงเรียนหรือที่ไหน ๆ ก็ต้องประหยัด ไม่ใช่ประหยัด เฉพาะของเราเองที่บ้าน แต่ผมไม่เข้าใจว่าทำไมคนสมัยใหม่ จึงไม่ค่อยคิดที่จะประหยัดทรัพยากรที่เป็นของสาธารณะกัน เลย

(วิริยภาษา ชั้น ม.3, 2562: 189)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏวัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ ดังประโยค “คุณแม่ผมสั่งไว้ว่า ไม่ว่าจะใช้น้ำไฟ ที่บ้าน ที่สาธารณะ ที่โรงเรียนหรือที่ไหน ๆ ก็ต้องประหยัด” ประโยคดังกล่าวเป็นวัจนกรรมสั่ง และแนะนำให้ถือปฏิบัติ ในเรื่องของการประหยัดทรัพยากรที่เป็นของสาธารณะ หากพบว่าไม่มีการใช้งานต้องปิด หากทุกคนปฏิบัติเช่นนี้สม่ำเสมอจะส่งผลต่อสังคมส่วนรวมอย่างยิ่ง

ความจริงนั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสั่งสอนไว้แล้วว่า ผู้ใดทำกรรมใดไว้ จะได้รับผลของกรรมนั้น การก่อทุกข์โทษแก่ผู้อื่น เป็นการทำความทุกข์ทาง วาจา และทางใจด้วย เพราะใจต้องก่อขึ้นก่อนจึงจะออกมาทางวาจาเพราะฉะนั้น ความคิดนั้นแหละจึงเป็นตัวก่อกรรมที่สำคัญ

(หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้น ม.4, 2562: 155)

จากตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นวัจนกรรมกลุ่มชี้แนะ ดังประโยค “พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสั่งสอนไว้แล้วว่า ผู้ใดทำกรรมใดไว้จะได้รับผลของกรรมนั้น” ประโยคดังกล่าวเป็นวัจนกรรมสั่งสอน ผู้เรียนให้ประพฤติและปฏิบัติตนในด้านที่ดีงาม ไม่คิดหรือกระทำการใด ๆ ที่ส่งผลทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและเป็นทุกข์ เพราะถือเป็นการก่อกรรม และไม่แน่ว่านักกรรมนั้นย่อมส่งผลกลับมาหาตนเอง

4.3.6.2 วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก เป็นกลวิธีการแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูดซึ่งรวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นของผู้พูดที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การขอบคุณ การขอโทษ การติชม (จันทิมา อังคพณชกิจ, 2561: 207) ดังตัวอย่าง

แจ่ง : สวัสดีค่ะคุณยาย

คุณยาย : จ๊ะสวัสดี นียายกำลังทำลอดช่องของชอบของแจ่งพอดีเลย มากินเสียซิ

แจ่ง : ขอบคุณค่ะ วันนี้แจ่งมีเรื่องของแก้วมาเล่าให้คุณยายฟัง

คุณยาย : เดี๋ยวค่อยเล่าก็ได้ กินขนมให้เสร็จเสียก่อน

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 2)

คุณครูวิภาอบรมด้วยน้ำเสียงปรานี

“หนูกราบขอโทษคุณครูค่ะ” ปัทมายกมือไหว้คุณครูวิภาอย่างสำนึกผิด

“เราก็ออโทษเธอเหมือนกัน” มนัสพูดกับปัทมา

“เราก็ออโทษเหมือนกัน” วรรณภาพุดบ้าง

(วิวิธภาษา ชั้น ม.1, 2562: 134)

ถ้าคุณอยากขอความช่วยเหลือจากเพื่อนของคุณหากเพื่อนคนนั้นพูดว่า ไม่เป็นไรหรือค่ะ เรื่องเล็กน้อยเท่านี้ คุณจะรู้สึกว่าเป็นคำปลอบประโลมใจได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าความช่วยเหลือนั้นไม่เป็นผลสำเร็จก็ตาม

(วิวิธภาษา ชั้น ม.3, 2562: 4)

อาจารย์ : ก่อนอื่น ครูต้องขอแสดงความชื่นชมที่เห็นทุกคนมีความตั้งใจดีในการทำกิจกรรมนี้ ความคิดที่ช่วยกันแสดงออกมาในที่ประชุมก็น่าสนใจ

(วิวิธภาษา ชั้น ม.2, 2562: 141)

จากตัวอย่างปรากฏวัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก คือคำว่า “สวัสดี” ซึ่งเป็นคำทักทายของคนไทยที่ใช้เมื่อที่พบหรือจากกัน คำว่า “ขอบคุณ” เมื่อได้รับสิ่งของหรือความช่วยเหลือ คำว่า “ขอโทษ” เมื่อได้กระทำผิดหรือได้สำนึกผิดแล้ว คำว่า “ไม่เป็นไร” หากต้องการปลอบใจหรือให้อภัยผู้อื่น หรือคำว่า “ชื่นชม” เพื่อแสดงความปรารถนาดีของตน วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึกได้แสดงถึงอารมณ์และความรู้สึกที่จริงใจต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถ้อยคำดังกล่าวข้างต้นนี้จึงเป็นคำพูดที่คนทุกคนในสังคมไทยใช้สอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน เพื่อแสดงถึงมารยาทที่สุภาพอ่อนน้อมต่อผู้อื่น

จากการศึกษาพบกลวิธีการใช้วัจนกรรมอยู่ 2 กลุ่มด้วยกัน คือ 1) วัจนกรรมกลุ่มชื่นชม ใช้เพื่อแสดงเจตนาบางอย่างให้ปฏิบัติตาม และ 2) วัจนกรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก ที่ใช้สื่ออารมณ์และความรู้สึกที่จริงใจ กลวิธีดังกล่าวจึงทำให้ทราบเจตนาของผู้ส่งสารว่าต้องการให้ผู้เรียนปฏิบัติตนเช่นไร

โดยสรุป จากการศึกษากลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทางสังคม โดยศึกษาเฉพาะ กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่ามีกลวิธีทาง ภาษาจำนวน 3 ระดับ คือ 1) กลวิธีทางภาษาระดับคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้คำแสดง ทศนภาวะ 2) กลวิธีทางภาษาระดับประโยค ได้แก่ การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ และการใช้ คำถามเชิงวาทศิลป์ และ 3) กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ ได้แก่ การอ้างถึง การใช้วาทศิลป์ การใช้ ความเปรียบ การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน การใช้เสียงที่หลากหลาย และการใช้วัจนกรรม ซึ่งกลวิธีทาง ภาษาในการขัดเกลาทางสังคมที่พบมากที่สุดคือ กลวิธีทางภาษาระดับข้อความ

การใช้กลวิธีทางภาษาที่อยู่ในตัวบทนี้มีตัวละครซึ่งเป็นตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมที่ มีความสำคัญมากที่สุดคือ ครอบครัว ซึ่งมีพ่อแม่เป็นผู้ปลูกฝัง ขัดเกลาให้แก่ผู้เรียน อีกทั้งครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่มนุษย์ต้องเผชิญ โดยไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ลำดับต่อมาคือ โรงเรียน ที่มีคุณครูเป็นผู้ อบรมสั่งสอนให้วิชาความรู้รวมทั้งปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์รวมถึงพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันกับ ผู้อื่นในสังคม ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องผ่านตัวแทนอื่น ๆ ด้วยซึ่ง ได้แก่ ศาสนา เพื่อน อาชีพ และ สื่อมวลชนตามลำดับ โดยที่มนุษย์ไม่อาจจะปฏิเสธตัวแทนเหล่านี้ได้ เนื่องจากตัวแทนข้างต้นนี้จะทำ หน้าที่ขัดเกลาทางสังคมให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสมตามกาลเวลาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เด็กไปจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่

จะเห็นว่าตัวบทในหนังสือเรียนต้องการขัดเกลาทางสังคม โดยการนำเสนอเรื่องราว อย่างหลากหลายทั้งรูปแบบสารคดีและบันเทิงคดี เนื้อหาล้วนแล้วแต่เป็นกลวิธีที่แฝงนัยยะและความ มุ่งหมายของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่รัฐได้พยายามปลูกฝังและสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้ง 8 ประการ ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ตัวบทแต่ละเรื่องจึงมีความสอดคล้องกับความสนใจและช่วงวัย ของผู้เรียน ทั้งด้านภาษา เนื้อหา ข้อคิดที่มุ่งอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก อันดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมี ความสุขในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก



บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 2 แนวคิด คือ แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม และแนวคิดกลวิธีทางภาษา เพื่อศึกษาตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 6 เล่ม โดยมีความมุ่งหมายในการวิจัยคือ เพื่อศึกษาการขัดเกลาทางสังคมและกลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคม จากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้สรุปผลตามความมุ่งหมาย ดังนี้

5.1.1 การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่

1-6

จากการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ดังการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าการขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้น 2 ทางด้วยกัน ดังนี้

1) การขัดเกลาทางตรง พบเห็นในตัวแทนการขัดเกลา 3 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และศาสนา ปรากฏการขัดเกลาทางสังคมอยู่ในตัวบท 4 ลักษณะ ได้แก่ การปลุกฝังระเบียบวินัย การปลุกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ การปลุกฝังความชำนาญหรือทักษะ และการปลุกฝังในด้านอื่น ๆ

2) การขัดเกลาทางอ้อม พบเห็นในตัวแทนการขัดเกลา 3 กลุ่ม ได้แก่ เพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน ปรากฏการขัดเกลาทางสังคมอยู่ในตัวบท 5 ลักษณะ ได้แก่ การปลุกฝังระเบียบวินัย การปลุกฝังความมุ่งมั่น การปลุกฝังบทบาทหน้าที่และทัศนคติ การปลุกฝังความชำนาญหรือทักษะ และการปลุกฝังในด้านอื่น ๆ

5.1.2 กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทงสังคในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

จากการศึกษาการขัดเกลาทงภาษาในการขัดเกลาทงสังคในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ดังการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 พบการขัดเกลาทงภาษาที่ใช้สือในการขัดเกลาทงสังคจำนวน 3 ระดับ คือ 1) การขัดเกลาทงภาษาระดับคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้คำแสดงทัศนภาวะ 2) การขัดเกลาทงภาษาระดับประโยค ได้แก่ การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ และ 3) การขัดเกลาทงภาษาระดับข้อความ ได้แก่ การอ้างถึงการใช้วาทศิลป์ การใช้ความเปรียบ การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน การใช้เสียงที่หลากหลาย และการใช้วัจนกรรม การขัดเกลาทงภาษาในการขัดเกลาทงสังคที่พบมากที่สุดคือ การขัดเกลาทงภาษาระดับข้อความ

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทงสังคในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผล ดังนี้

5.2.1 ตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

การศึกษาการขัดเกลาทงสังคในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ล้วนมีความสำคัญต่อผู้เรียนที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก ตัวบทหรือบทอ่านสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาทงสังคได้เป็นอย่างดี ด้วยสาระความรู้เนื้อหาที่ให้ข้อคิด และแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ในสังค ถูกถ่ายทอดผ่านตัวแทนการขัดเกลาทงสังคด้วยการใช้การขัดเกลาทงภาษาที่หลากหลาย เพื่อเน้นย้ำ ปลุกฝัง ขัดเกลาท และหล่อหลอมผู้เรียนให้เด็กในวัยนี้เติบโตขึ้นมาอย่างสมบูรณ์ เพียบพร้อมไปด้วยระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรมอันดี และกลายเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ได้ในสังคอย่างมีความสุข

นอกจากนี้การขัดเกลาทงสังคที่ปรากฏยังได้แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญในการคัดสรรตัวบทเพื่อบรรจุลงในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ด้วยตัวบทถือเป็นสือการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งในฐานะแบบอย่างที่คุณเรียนจะซึมซับแง่คิดจากเนื้อหา เหตุการณ์ และพฤติกรรมของตัวละคร อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ตัวบทแต่ละเรื่องจึงมีความสอดคล้องกับความสนใจและช่วงวัยของผู้เรียนทั้งด้านภาษา เนื้อหา และรูปแบบของการนำเสนอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปราโมทย์ สกลรักความสุข (2562) ที่ได้ศึกษาบทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน พบว่า เนื้อหาของบทอ่านในหนังสือเรียนดังกล่าวมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนผ่านสถานการณ์หรือบทบาทของตัวละครในบทอ่านต่าง ๆ และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ (2551: 4) ที่ต้องการมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ ทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ

5.2.2 การขัดเกลาทงสังคมนาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่

1-6

ผลจากการศึกษาการขัดเกลาทงสังคมนาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าการขัดเกลาทงสังคมนาเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยหนังสือเรียนในฐานะที่เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญได้ให้ความสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการพัฒนาบุคลิกภาพผ่านตัวละครที่อยู่ในตัวบททั้งรูปแบบสารคดีและบันเทิงคดี ซึ่งบางตัวบทเป็นการอบรมสั่งสอนกันโดยตรง ส่วนบางตัวบทก็แฝงการปลูกฝังและขัดเกลาลูเรียนที่อยู่ในช่วงของวัยรุ่นให้เกิดการยอมรับและเข้าใจทางอ้อม โดยที่ผู้เรียนไม่รู้สีกว่ากำลังได้รับการอบรมสั่งสอนหรือถูกขัดเกลาทงสังคมนา ดังที่ นิตยา วรรณกิตร์ (2562: 218) ที่กล่าวถึงลักษณะของแก่นเรื่องบันเทิงคดีสำหรับวัยรุ่นว่าควรมีคุณค่าต่อวัยรุ่นอย่างแท้จริง และนำเสนอในลักษณะคำพูดหรือความคิดเห็นของตัวละคร ไม่ใช่จากผู้เขียนโดยตรงเพื่อไม่ให้ผู้อ่านได้รับความรู้สีกว่ากำลังได้รับการอบรมสั่งสอน เนื่องจากวัยรุ่นไม่ต้องการให้ผู้ใหญ่มาอบรมสั่งสอนหรือชี้แนะโดยตรง

อนึ่ง การขัดเกลาทงสังคมนาที่ปรากฏในหนังสือเรียนข้างต้นมีตัวละครซึ่งเป็นตัวแทนหลักในการขัดเกลาคือสถาบันครอบครัว เพราะครอบครัวมีพ่อและแม่ รวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นกำลังสำคัญในการอบรมสั่งสอน บ่มเพาะอุปนิสัย พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึกที่ดีในการดำรงชีวิตสังคมนา ลำดับต่อมาสถานศึกษาหรือโรงเรียน ที่มีคุณครูเป็นผู้อบรมสั่งสอนทั้งด้านวิชาความรู้ ระเบียบวินัย รวมถึงกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมนา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิชิต แก้วสุริวงษ์ (2558) ที่กล่าวว่า กลุ่มตัวแทนที่มีบทบาทในการขัดเกลาทงสังคมนาเป็นส่วนใหญ่คือ ครอบครัว เพราะครอบครัวคือองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทงสังคมนาให้กับมนุษย์ เป็นผู้เลี้ยงดูบุคคลตั้งแต่เป็นทารกถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรม และค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว ลำดับต่อมาคือโรงเรียน อันเป็นสถานที่ขัดเกลาโดยตรงผ่านการอบรม สั่งสอนให้กับผู้เรียน

การขัดเกลาทงสังคมนาดังกล่าวล้วนมีความสำคัญต่อผู้เรียนที่กำลังย่างเข้าสู่วัยรุ่นเป็นอย่างมาก เด็กทุกคนต้องได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมนาที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุษราภรณ์ ดีเยาว์ และคณะ (2562) ที่พบว่า ขบวนการจิตอาสาได้รับแรงบันดาลใจมาจากครอบครัวและต้องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคมนา โดยเริ่มต้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

และช่วยเหลือผู้อื่น ส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของเยาวชน 3 ด้าน คือ ด้านกาย ด้านจิตใจ และด้านความคิดสติปัญญา

ดังนั้นจะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการขัดเกลาทางตรงที่เกิดขึ้นจากตัวแทนทางสังคม คือ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ส่วนการขัดเกลาทางอ้อมเกิดขึ้นจากตัวแทนทางสังคม คือ เพื่อน อาชีพ และสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามได้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนหนังสือต้องการปลูกฝัง ขัดเกลา และหล่อหลอมผู้เรียนผ่านตัวแทนของสังคม พร้อมทั้งชี้ให้เห็นว่ากระบวนการหล่อหลอม ระบบแนวความคิดนั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

5.2.2 กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

กลวิธีทางภาษาในการขัดเกลาทางสังคมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีทั้งหมดจำนวน 3 ระดับ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาระดับคำ ระดับประโยค และระดับข้อความ ในตัวบทที่ผู้แต่งได้นำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษา การศึกษากลวิธีทางภาษาเหล่านี้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความหมายของคำที่แฝงอยู่ในตัวบทได้ง่าย แม้ว่าผู้เขียนจะใช้กลวิธีทางภาษาอย่างหลากหลายเป็นเครื่องมือในถ่ายทอดความคิด ทศนคติ หรือเจตนาใดก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ข้อความออกมาแล้วย่อมทำให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกันกับเจตนาของผู้เขียนมากยิ่งขึ้น ดังที่ จันทิมา อังคพนิชกิจ (2561: 181) กล่าวไว้ว่า กลวิธีทางภาษาปรากฏอยู่ทั่วไปในข้อความ เนื่องจากตัวบทแต่ละตัวบทผ่านการเลือกใช้ภาษาที่แฝงวัตถุประสงค์หรือมีเจตนา มุ่งหมายของผู้ส่งสารสื่อไปยังผู้รับสาร ท่ามกลางกิจกรรมการสื่อสารบางประการ ตัวบทหรือข้อความประเภทต่าง ๆ ก็มักจะเจือปนด้วยกลวิธีทางภาษาที่แตกต่างกันไป ดังนั้นกลวิธีทางภาษาที่สื่อการขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ด้วยถ้อยคำและภาษาที่มุ่งขัดเกลาผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554: 401) ที่กล่าวถึงหนังสือเรียนว่าเป็นวาทกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมไทยและขณะเดียวกันก็ผลิตซ้ำ ตอกย้ำหรือสื่อความคิด ความเชื่อต่าง ๆ กลับไปสู่ผู้อ่านและสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การขัดเกลาทางสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยกลุ่มนี้มีลักษณะที่น่าสนใจอยู่ 2 ประการ ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวบทที่มีความเกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม คือ 1) การขัดเกลาทางสังคมด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในตัวบทมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของผู้เรียนที่กำลังเข้าสู่ความเป็นวัยรุ่น และถูกถ่ายทอดผ่านตัวละครของผู้เรียนในวัยนี้ โดยเฉพาะตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ปรากฏการขัดเกลาทางสังคมเป็นจำนวนมากเนื่องจากผู้เรียนในวัยนี้ต้องได้รับการปลูกฝังขัดเกลาพฤติกรรม ความคิด

และทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ส่วนตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ปรากฏการขัดเกลาทงสังคมค่อนข้างน้อย ด้วยผู้เรียนในวัยนี้ต้องนำความรู้ทางภาษาไปใช้เพื่อการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ ตัวบทจึงมุ่งเน้นไปที่การใช้ภาษาเพื่อสื่อความเข้าใจเป็นงานสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการใช้ความคิดแก้ไขปัญหา เป็นต้น และ 2) การขัดเกลาทงสังคมเป็นความมุ่งหวังของรัฐหรือผู้มีอำนาจที่ต้องการจัดระเบียบทางสังคม โดยการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่ในฐานะตัวแทนทางสังคมและเป็นบุคคลที่ผู้เรียนให้ความเคารพนับถือเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผ่านตัวบทที่หลากหลายทั้งสารคดีและบันเทิงคดี ส่วนกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขัดเกลาทงสังคมที่น่าสนใจ คือ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ขบคิด และตอบคำถามของตนภายในใจ ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้เรียนต้องการมีอิสระทางความคิด โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ดังนั้นการขัดเกลาทงสังคมจึงควรใช้กลวิธีการตั้งคำถามเชิงวาทศิลป์ในตัวบทมากยิ่งขึ้น

การขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จึงนับว่าเป็นอุดมการณ์ของรัฐที่ได้พยายามปลูกฝังและขัดเกลาทงสังคมให้แก่ผู้เรียน ผ่านตัวบทในหนังสือเรียน ซึ่งตัวบทในบางเรื่องเป็นการผลิตซ้ำความคิดเดิมจนทำให้เกิดการยอมรับในสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคม ดังนั้นผู้เรียนในฐานะผู้อ่านจึงต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนและเหมาะสมตามวัย เพื่อเป็นการช่วยให้รัฐและผู้มีอำนาจหลักในสังคมสามารถจัดระเบียบทางสังคมได้ง่ายและปกครองได้อย่างราบรื่น

5.3 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การขัดเกลาทงสังคมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

5.3.1 ควรมีการศึกษาการขัดเกลาทงสังคมในหนังสือกลุ่มอื่น อาทิ หนังสืออ่านเสริม หนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการศึกษาและเป็นแนวทางในการขัดเกลายาวชนไทย

5.3.2 ควรมีการศึกษาแนวคิดองค์ประกอบทางวรรณกรรมที่ใช้ในการขัดเกลาทงสังคมจากตัวบทในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อให้ทราบรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะทางภาษา

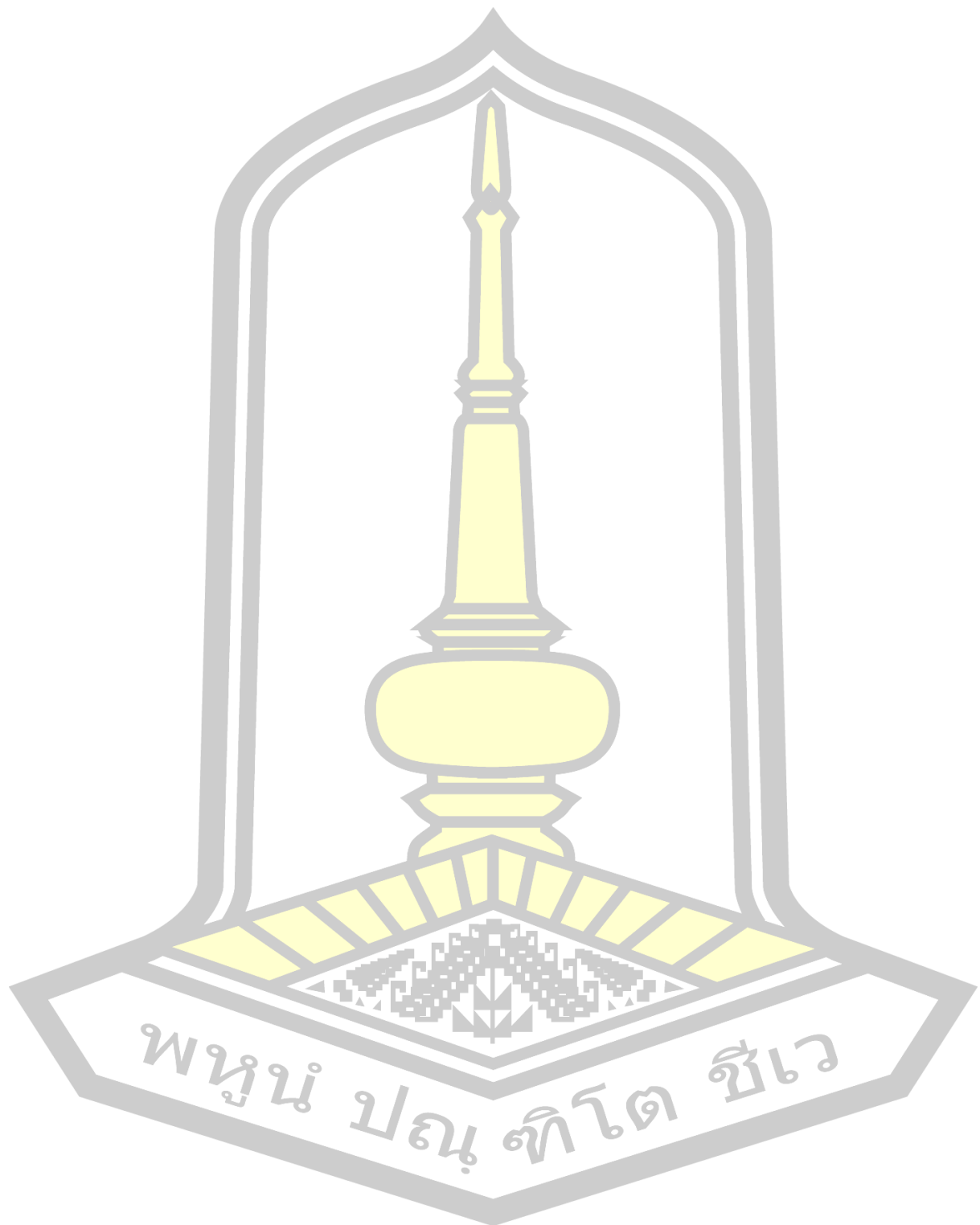
5.3.3 ควรมีการศึกษาดูมการณที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นอุดมการณ์และกลวิธีการปลูกฝังชุดความคิดที่รัฐต้องการถ่ายทอดผ่านตัวบทในหนังสือเรียนกลุ่มนี้

5.3.4 ควรมีการศึกษาและพัฒนาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย โดยการคัดสรรตัวบทที่แฝง
การขัดเกลาทางสังคมมาบรรจุไว้ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6
เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

5.3.5 ควรนำข้อมูลการวิจัยไปใช้ในการอบรมสั่งสอน ชี้แนะแนวทางปฏิบัติ เพื่อขัดเกลา
ผู้เรียนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนี้ได้อย่างมีความสุข นอกจากการสอนหลักภาษาและการใช้
ภาษาเพื่อการสื่อสาร



บรรณานุกรม



บรรณานุกรม

- กุนทีนี้ โคตรพัฒน์. (2560). **กลวิธีทางภาษาและความหมายทางสังคมในเพลงลูกทุ่งอีสานแนวสองแ่งสองง่าม**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กองธรรมศาสตร์และการเมือง. (2557). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- กันยารัตน์ ผ่องสุข. (2553). **เนื้อหาและกลวิธีทางภาษาในงานเขียนสารคดีท่องเที่ยวของ “น้ากลม”**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). **ราชกิจจานุเบกษา**. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการกำหนดมาตรการช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนเอกชนเป็นเงินอุดหนุนค่าหนังสือ อุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พ.ศ. 2563. เล่ม 137. ตอนพิเศษ 90 ง ลงวันที่ 17 เมษายน 2563.
- _____. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมวิชาการ. (2545). **การผลิต การเลือก และการใช้หนังสือเพื่อสนองของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ ศูนย์พัฒนาหนังสือ.
- คณิงชัย วิริยะสุนทร. (2557). **กลวิธีทางภาษาและบทสะท้อนวิถีคิดท้องถิ่นในสำนวนอีสาน**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. (2561). **การวิเคราะห์ข้อความ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จินตกานต์ สุธรรมดีและคณะ. (2561). **รูปแบบการขัดเกลาทางสังคมเพื่อพัฒนาจิตพฤติกรรมเด็กและเยาวชนในจังหวัดชัยภูมิ**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- จิราพัชร ใจเที่ยงธรรม. (2557). **การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง “เพศ” ในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น**. บทความวิจัย วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจริญ บางเสน. (2549). **แนวทางการจัดทำผลงานทางวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบการอบรมโครงการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา.
- จินตนา ใบกาซูยี. (2542). **เทคนิคการเขียนหนังสือสำหรับเด็ก**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2552). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์. (2547). **นวัตกรรมการศึกษา ชุด จิตวิทยาการอ่าน**. กรุงเทพมหานคร: ชารอักษร.
- โซษิตา มณีใส. (2558). **การใช้ภาษาไทยเพื่อประสิทธิผล**. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐฤตา นามมนตรี. (2562). **ข้อมูลคติชนวิทยาในภาษาพาที: ประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอน**. ในวารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2562.
- _____. (2561). **ภาพแทนที่ปรากฏในตัวละครเอก จากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6**. ว.มร. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2561.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวัลย์ มาศจรัสและไพศาล เรืองทพ. (2550). **คู่มือการจัดทำผลงานทางวิชาการประเภทงานเรียบเรียงหนังสือ**. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.
- ทัศนีย์ เศรษฐพงษ์. (ม.ป.ป.). **การสร้างและพัฒนาหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย บทที่ 6**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ธีระ บุษบกแก้ว. (2553). **กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม “เกย์ออนไลน์”**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตยา วรรณกิตร์. (2562). **วรรณกรรมสำหรับเด็ก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม: อินทนิล.
- นัยนา วงศ์คำและภาสพงศ์ ผิวพอใช้. (2559). **ภาษากับอุดมการณ์การศึกษาในรายการโทรทัศน์ เติมน้ำประเทศไทย**. บทความวิชาการ วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- บุษราภรณ์ ดีเยาว์ และคณะ. (2561). **ขบวนการจิตอาสา : การขัดเกลาทางสังคมกับการพัฒนาตนของเยาวชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล**. บทความ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 7 ฉบับเพิ่มเติม.
- เบญจวรรณ สุนทรากุล. (2550). **วิวัฒนาการแบบเรียนไทย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ สกุลรักความสุข. (2562). **บทอ่านในหนังสือเรียนภาษาไทยกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน**. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ปีที่ 38 ฉบับที่ 1.

ปราณี ปราบริปู และคณะ. (2560). **แนวทางการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม.**

วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ. ปีที่ ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค.)

ปัญญาพล ธิดา. (2557). **การสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย
ระดับประถมศึกษา โดยศึกษาจากหนังสือเรียนภาษาพาทีและวรรณคดีลำนำน.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปภาณี จิตวัฒนา. (2545). **การขัดเกลาทางสังคม.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปราณี พุ่มบางป่า. (2543). **การวิเคราะห์เนื้อหาเว็บไซต์ว่าไรต์ในด้านสังคมปริกิต.** วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาศรี สีหอำไพ. (2524). **วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา.** กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

พิมพ์ลภัส เสียงหวาน. (2561). **การขัดเกลาทางสังคมในพื้นที่ชาติพันธุ์ญญ จังหวัดศรีสะเกษ.**

รายงานวิจัยเชิงสหสัมพันธ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

พิชิต แก้วสุริวงษ์. (2558). **การขัดเกลาทางสังคมในหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้
ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551.** วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระมหาสนอง ปัจโจปการี. (2553). **มนุษย์กับสังคม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

มงคล หวังสุขใจและชมพู โกติรัมย์. (2540). **สังคมวิทยาเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

รังรอง เจียมวิจักขณ์. (2561). **การศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที: ความสอดคล้องกับ
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ.ฉบับที่สิบสอง.** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.** พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

..... (2524). **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.**

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราตรี เพ็ริยพานิข. (2555). **การวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วรัญญู วิจารณ์. (2561). **การวิเคราะห์เนื้อหาและบทบาทการขัดเกลาทางสังคมของภาพยนตร์
โทรทัศน์ชุด “ขบวนการยอดมนุษย์ 5 สี”.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสังคมศาตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิตศาตร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

วราภรณ์ จารุเมธีชน. (2555). **บทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 25 จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 - 2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร ภักดีผาสุข. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย**. โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2555). **ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

_____. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

_____. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิวิธภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

_____. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

_____. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

_____. (2562). **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สกสศ. ลาดพร้าว.

สถาบันภาษาไทย. (2561) **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 5: กระบวนการคิดและการเขียนร้อยแก้ว**; กาญจนา นาคสกุลและคณะ กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุทัศน์ บุญโถม. (2557). **การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง**. วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2557.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2556). **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2551). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**
กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

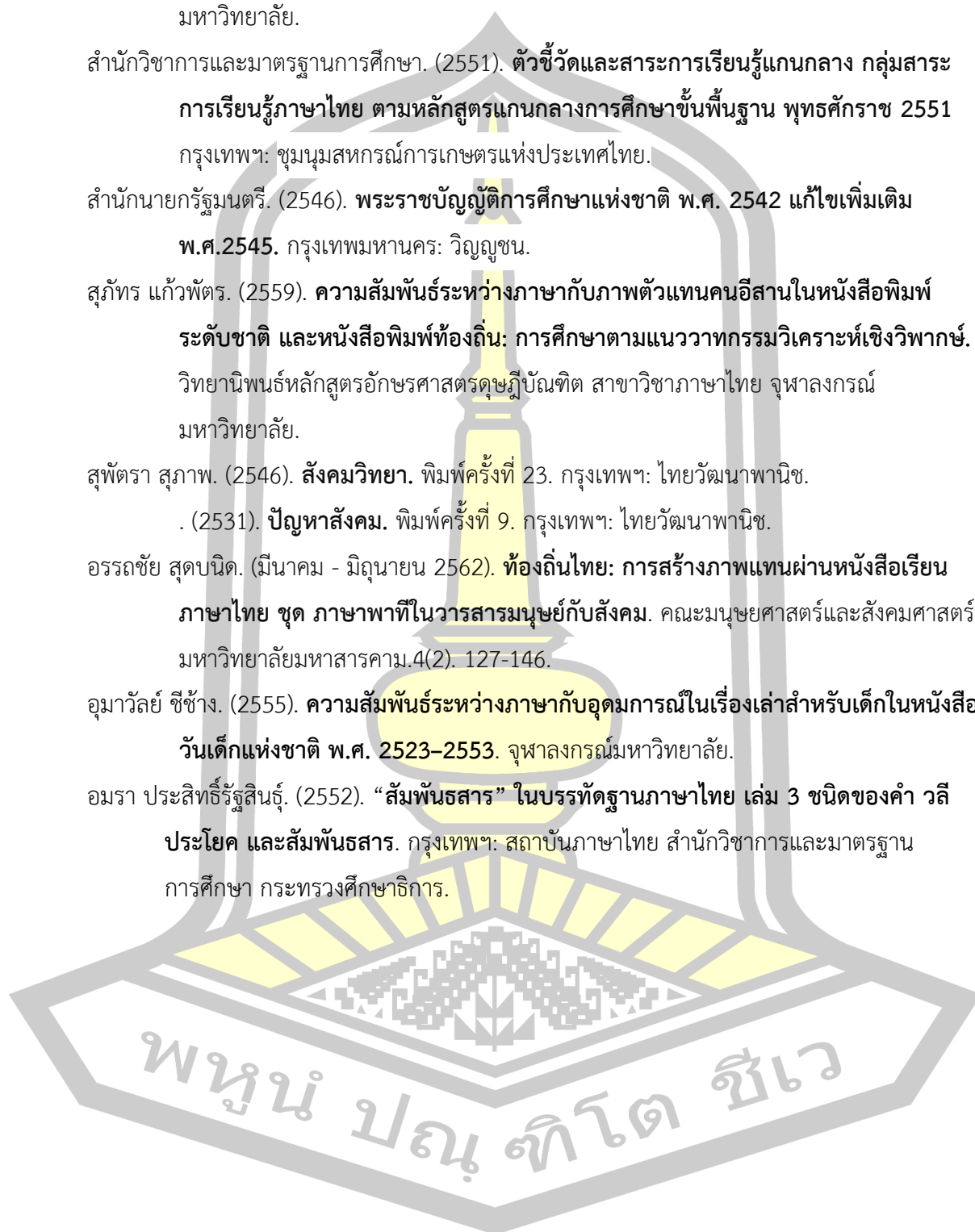
สุภัทร แก้วพัตร. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนคนอื่นในหนังสือพิมพ์ระดับชาติ และหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์**.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพัตรา สุภาพ. (2546). **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
(2531). **ปัญหาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

อรรถชัย สุตบนิด. (มีนาคม - มิถุนายน 2562). **ท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาทีในวารสารมนุษย์กับสังคม**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.4(2). 127-146.

อุมาวัลย์ ชีช้าง. (2555). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2552). **“สัมพันธสาร” ในบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 ชนิดของคำ วลีประโยค และสัมพันธสาร**. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.



ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวชุติมา เผ่าแพทย์
วันเกิด วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 24 หมู่ 5 ตำบลดงเค็ง อำเภอหนองสองห้อง
จังหวัดขอนแก่น 40190
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ครูสอนวิชาภาษาไทย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนจตุคามวิทยา
ตำบลตะกั่วป่า อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 3
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2548 ประถมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนโนนชาดหนองซำน้ำ
พ.ศ. 2554 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนอมตวิทยา
พ.ศ. 2559 ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.)
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2567 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.)
สาขาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ จิต ชีวะ